STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03798

DI NAYESTE VERK FUN SHOLEM-ALEYKHEM

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יובילעאום אויסגאבע

די נייעסטע ווערק

פון

שלום-עליכם.

לאַכען איז געזונט — — —
דאָקטוירים הייסען לאַכען.
(שלום־עליכם)

3 באנד.

פערלאג „פראגרעס" וואַרשא.

צווייטע אויפלאגע

תרס"ט.

געדרוקט ביי יוסף פישער, קראקא

Copyright 1909 by J. Lidski Washington U. S. A.

אלע רעכטע אין איראָפּא און אמעריקא פֿאַרבעהאלטען

Разсказы. Шалемъ-Алейхемъ.

Тип. Левинъ—Эпштейнъ Павья 38.

ВАРШАВА 1909 г

אינהאלט.

I די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך (א פאעמא) 3—48

II די פרעהליכע קאמפאניע (ערצעהלונג). . . 49—98

III איין אגענט (א טאגע בוך) . . . . . . 90—104

VI דאם נייע בתרילעווקע (בעשרייבונגען). . . 105—149

V אלעמען גלייך (אנ׳ אוטאפיע). . . . 150—152

IV די רעוואלוציע אויף יענער זייט סמבטיון. . . 183—202

IIV צוויי אנטיסעמיטען. . . . . 203—126

IIIV אקדמות. . . . . . 217—228

IX מיין ערשטער ראמאן. . . . . 229—256

X מילכיגם (א מאנאלאג). . . . . 257—266

XI מיין חסיד. . . . . . 267—320

I.

די גרויסע בהלה
פון די קליינע מענשעלאך.

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך׃

א פאעמע.

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע יודען.

אפנים, אז כתריליווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע יודען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק. א פורעניות, אנ'אומגליק, אנ'אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעהמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוסין, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט, וואס כתריליווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, אנ'איינגענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדם. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזובען אויף די בורען, וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאבט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהון דעמאלט אין כתריליווקע? ווערה וועה, קארג איז דענסטמאל בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתריליווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתריליווקער זענען וויט פון בלוט; א כתריליווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפים אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים, הארצוועהטאג, בזיונות. און איבער וואס מיינט איהר? נאר איבער דעם, וואס מענשען קאנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאגט דער אזוי, זאגט דער — טאמער פארקעהרט? האלט דער מיט די בורען און נעהמט זיך אן זייער קריוודע: סטייטש וואס האט מען נעבעך צו איין ארעם

פאָלק, וואָס טשעפּעט קיינעם ניט, וואָס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אַנדערער און ווערט אַ שתדלן פאַר'ן ענגלענדער, באַווייזט אוים מיט ראיות, אַז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. ממזר! וואָס מיר געבילדעטע, אַז מע בראָקט מענשען אַזוי ווי קרויט! — „ווער איז אייך שולדיג, אַז איהר זענט אַ בהמה?" — „אַ בהמה זענט איהר נאָר אַליין בצורת פערד!"... בקיצור — פּעטש, עדות, פּאַפּירען, מיראָוואָי, אַלדי חלשות! דאַכט זיך אין פלוג וואָס קעהר זיך אָן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלתים, שלעפּערס, אַ לאַנד וואָס ליגט ערגעץ פערשטעקט אין אַלדע שוואַרצע יאָהר אין אַפריקאַ? צי אַ שטייגער אייך דאַרף מאַקי דאַרען דער קאָפּ פאַר סערביע, וואָס עטליכע אָפיצירען האָבען זיך מישב געווען און האָבען איין מאָל אין מיט'ן ביינאַכט זיך אויפגעחאַפּט, אָנגעפאַלען און געהרג'ט דעם קיסר אַלכסנדר און די קיסרינע דראַגע און אַרויסגעוואָרפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרוים? סטייטש, זאָגט איהר, אָנפאַלען אויף יענעם בשעת ער שלאָפט און מאַכען איהם די קץ, דאָס פּאַסט, זאָגט איהר, פאַר פּראַים, ווילדע מענשענפרעסער, דאָרטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אָבער אַנ'אַנדער זאַך: וואָס געהט דאָס אייך אָן מעהר פון אַלעמען? איהר האָט שוין מאַקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאַכט און פערזאָרגט אַלע קינדער און אַנ'עק? איך פרעג אייך, למאַי זאָלט איהר האָבען אַ טבע אַריינשטעקען אומעטום די נאָז אייערע? גלויבט מיר, די ווערט וועט זיך באַגעהן אָהן אייך און איטליבער וועט זיך מסתמא באַשטעהן זיין שטעדטיל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע האַרבע ווערטער מיט זיינע כתריליווקער לייט! איך בין, פאַרשטעהסט דו מיך, ליבער פריינד, אַליין אַ כתריליווקער. דאָרט בין איך געבאָהרען, דאָרט בין איך אויפגעוואַכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און שקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אָוועקגעלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'עדיגען ים, וואָס מען רופט איהם „לעבען" און וואָס די חוואַלעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, און האָטש מע איז שטענדיג אינ'ם דאַזיגען טומעל פאַרטאַרעראַמט און פאַרטאַראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פאַרגעסען מיין זיסע ליבע היים כתריליווקע זאָל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער די

בתריליוקער יודען, זאלען זיך פרובפערען און מעהרען; און אלע מאל, ווען עס טרעפט זיך דא ביי אונז עפים אנ'אויסגאס, א צרה, א בראך, אנ'אומגליק, טראכט איך מיר בשעת מעשה: וואס טהוט זיך אצונד דארטען, אין מיין פאטערלאנד?... כתריליווקע, דארפט איהר וויסען, ווי קליין און ארעם און עלענד און פארוואָרפען דאס זאל ניט זיין, איז דאך געבונדען מיט דער גאנצער איבעריגער וועלט ווי מיט א מין דראט אזעלכען, וואס אז מען גיט א קלאפ אין איין עק גיט זיך עס אב באלד אינ'ם אנדערען עק! אדער איך קאן זאגען אזוי: כתריליווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאמעס בויך, וואס איז געבונדען צענויפגעוואכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאפעל און פיהלט אלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאמען. א חדוש איז מיר נאר אויף איין זאך: פאר וואס פיהלט כתריליווקע אלעמענס צרות מיט אלעמענס וועהטאגען פון דער גאנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטאג פון כתריליווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתריליווקער? דאס כתריליווקע איז עפים א מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואס ביי אנ'אומגליק, חלילה, ביי א חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אלעמען, ווערט אויסגעריסען מעהר פון אלעמען, טאנצט ארום, שלאפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אריין שונאי־ציון! און לאז דאס שטיפקינד פאלען פון די פיס און אליין קראנק ווערען, מעג זיך עס ליגען נישקשה אליין ערגיץ אין דער קרייענק אין א ווינקעלע, גליהען ווי אנ'אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ן א טרונק וואסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט ארומקוקען...

קאפיטעל ב.

א קליין בריוועל און א גרויסער רעש.

נאך אזא מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קענען פארשטעלען, וואס פאר א קאכעניש ס'איז געוועןאין כתריליוו־קע דעמאלט נאך דער שענער חתונה, וואס האט זיך געטראפען דעם גוטען פסח, ניט היינט געדאכט... נאך איידער ס'איז אנגעקומען צו זיידלען

דאָס „בלאַט" און מען האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט. האָט איינ׳ר אַ שוחט בעקומען פון זיינעם אַנ׳איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט מיט דעם לשון ווי ס׳איז געשריבען געוואָרען, איבערגעזעצט אויף פראָסט זשאַרגאָן בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שווער דעם בעריהמטען חכם. ראָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטע טייערע שוויגער די עהרליבע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז׳ן עק וועלט אַריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אָמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויבעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען אַז די פּאָגאָדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען אַ האַנד פון אַ מענטשען אונז אַ בלייענע פעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע ברוך השם געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה׳ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאֵליקעל און חנה׳לע און גנענדיל, אַ חוץ נאָר, וואָס מען איז אָנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ׳ם האָגעל און פונ׳ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט ס׳איז אַלעס איבערגעגאַנגען און מען האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה׳ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבערטראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעל, און עזריאֵליקעל און חנה׳לע און גינענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אַרויסשרייבען אַלסדינג וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאָגאָדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בעשרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה׳ס אויף צו לייענען צווישען די שורות ווי יודען געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעוויזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט, זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען

זיי אַליין באַלד זאָגען אַנדערע צוויי, נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטעגישען.

דעם שוחט׳ס אײדעמ׳ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד אונ דעם שוחט׳ס אײדעם אַליין איז נישט אַרויס ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינם דאָס אַנדערע שרעקליכע מעשיות מיט אַלע פיטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און אַ שוואַרצער שאָטען, אַ ביטערע מרה שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פנימ׳ער, צוגענומען געוואָרען ביי זיי מיט אַמאָל דאָס פריילִיכקייט אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האָפנונג איז געווען ביי זיי — טאָמער איז דאָס אַ דמיון, אַ ליגען — אַ קשיא אויף אַ מעשה. דעם שוחט׳ס אײדעם, אַ יונגערמאַן אַ משכיל און אַ שענער שרייבער אַ בעל־לשון קדש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראָכען דער רוח ווייסט וואוהין? ווייס איך פזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינם דאָס אַנדערע און צוטרייבען די מרה שחורה האָט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה שרייבען, וואָס איין אַנדערש מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס אַצונד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער, עפּיס אַ משונה־מאָדנער אומעט האָט זיך אויסגעגאָסען אויף אַלעמען און דאָס האַרץ האָט איטליכען געזאָגט, אַז דאָרט האָט בעדאַרפט פאָרקומען עפּיס זעהר אַ מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אַוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אַלטער בעקאַנטער זיידעל, דער איינציגער וואָס שרייבט אויס דאָס בלאַט, איז נאָר וואָס געקומען פון דער פאָסט אַ צוקאָכטער, אַ צוטראָגענער, דאָס פנים פינסטער ווי די ערד און ווי אָנגעברוגזט אויף דער גאַנצער וועלט, און מען האָט זיך דערוואוסט, אַז די מעשה איז טאַקי אַן אמת.

„אַ גליק וואָס חאָטש דאָ אין כתריליווקע קאָן אַזאַ חתונה ניט פאָרקומען, וואָס דאָ קאָן אַזאַ־נ־אומגליק ניט געשעהן".

אַזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינם דאָס אַנדערע, נאָר אין האַרצען האָבען זיי זיך געטראַכט: אַ קשיא אויף אַ מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען אַ שרפה, זיך אויסלאָזען מיט אַ העליש פייער. און די כתריליווקער יודען האָבען זיך אָנגעהויבען פּאַוואָלינקע

אַרומקוקען, וואו האַלטען זיי אַקאַרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אַנדערע פעלקער"!...

קאַפּיטעל ג.

רעדט פון חוועדאָר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאָר דער שבת־גוי, וואָס פאַרלעשט די ליכט פרייטאָג צו נאַכטס פאַר גאַנץ כתריליווקע, און האַקט די געשטופּעלטע, וואָס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאַנצער שטאָדט, וכדומה נאָך אַ סך אַזעלכע ערלים קען מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „אַנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אַז כתריליווקע האָט כלל וכלל נישט געהאַט וואָס מורא צו האָבען, און די דאָרטיגע יודען וואָלטען זיך געקאָנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, וואָרום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאָזיגע „פעלקער" אַזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זיין. חוועדאָר ווייסט וואויל, אַז האָטש דער מיוחס, דער תושב אין כתריליווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די יודען די הרובעס, פאַרלעשען זיי די ליכט און אַרויסטראָגען די פּאָמיעניצע וכדומה אַזעלכע גראָבע אַרבייט, וואָס ער איז צו זיי געוויינט געוואָרען פון כמה וכמה יאָהרען, און אויב איהר מיינט, אַז עס פערדריסט איהם אפשר אויף די יודען, האָט איהר אַ טעות: ער פערשטעהט גאַנץ גוט, אַז ער איז און זיי זענען זיי, די גאַנצע וועלט קען ניט בעשטעהן פון סאַמע גענעראַלען, עס מוזען זיין אויך פּראָסטע סאָלדאַטען. אמת, אַ סך גענעראַלען, דאָס הייסט כתריליווקער יודען, וואָלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאָר דעם פּראָסטען סאָלדאַט; נאָר צוריק, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע פאַרקעהרט, מוז מען האָבען גענעראַלען אויך, פון סאַמע סאָלדאַטען קאָן די וועלט קיין קיום ניט האָבען—און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראַלען פון כתריליווקע, וואָס האָבען ווער ס'זאָל זיי באַדינען אַז ס'קומט שבת, און ער, דער סאָלדאַט, וואָס האָט וועמען צו בעדינען און חאַפּען דערפאַר ביי וועמען אַ שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען אַ טרונק בראָנפען.

— אַחאָדי נאָ סיודי, חוועדאָר סערדצע! נאַ פּיי טשאַרקאַ לחיים, אַ מיבה דיר אין פנים! זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קדוש, און

הויעדאָר טהוט אוים דאָס היטעל, האַלט דאָס גלעזיל מיט צוויי פינגער, בייגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאָהר:

— דאַי באָזשע זדראַווסטוואָוואַט! און ער קערט איבער דאָס גלעזיל מיט׳ן קאָפּ אינאיינעם און פאַרקרימט זיך שטאַרק־שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה׳לע גלייך ווי ער טרינקט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דרושע הירקע, נעחאַי יאָמו סטאָטשאָרטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ! *)

— נאַ, זאַקוסי מיט אַ קריינק דיר אין די ביינער אַריין, שמאַטאָק שבת׳קאָווע בולקע, זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

וועדליג די כתריליווקער יודען שעלטען הוועדאָרען מיט טויטע קללות, קענט איהר אָפּשר איבערקלערען, אַז מען מיינט דאָס חלילה ערנסט? זאָל איין גאָט היטען פון אַזאַ געדאַנק; זיי ווערען איין פאַר הוועדאָר׳ן ניט אַוועקגעבען קיין זאַק באָרשטש, דערפאַר וואָס ער איז אַנ׳ערל אַנ׳עהרליכער; גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען און טהון וועט ער איין פאַר צעהען רוחות: אויסהייצען די הרובע, אַרויסגיסען די פּאָמעניצע, צוהאַלטען די ציג ביז האַפּקע וועט זי אויסמעלקען, אַריינטראָגען שפּענער, אָנגיסען וואַסער אַ פאַס, איבערשווינקען דאָס געפעס ווי אַ רעכטע בעל־הבית׳טע. און אונטער אַ נויט זיך שטעלען צווינגען דאָס קינד אויך. קיינער קען ניט אַזוי פאַרשלעפערן אַ קינד, ווי הוועדאָר; קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַווען, פאַרשפּילען אַ קינד ווי חוועדאָר, קנאַקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפּען, קלאַפּען מיט די פינגער, חאָרחלען מיט׳ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר ובדומה אַ זעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען די כתריליווקער יודישע קינדער ליעב דוקא הוועדאָר׳ס שוואַרצע שטשעטינידיגע מאָרדע און דוקא חוועדאָרס גראָבע שטעכענדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אַראָב פון זיינע העכד. די כתריליווקער בעל־הבית׳טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואָס צופריעדען, ווייל עס מאַכט זיך גאַנץ אָפט, אַז די קינדער ווילען עסען און ס׳איז ניטאָ וואָס קאָן זיי אונטערוקען חוועדאָר בסוד אַ שטיקעל ברויט פון טאָרבע מיט עפּעס נאָך און אָנהאָדעווען זיי חס וחלילה מיט מי יודע וואָס... נאָר ס׳איז אַ טעות: חוועדאָר וועט אַזאַ זאַך נישט טהון: ער

*) שטאַרק ביטער, האָב דעם זיבען שדים מיט איין מכשפה!

ווייסט גאַנץ גוט, אַז דאָס וואָס זיי עסען — מעג ער, חוועדאָר, אויך עסען, און דאָס וואָס ער, חוועדאָר, עסט — טאָרען זיי ניט עסען. פאַר וואָס? — דאָס איז שוין ניט זיין עסק, למאי אַ בלאָז טהון דאָס ליכט אום שבת פון דער גרינג, אָדער אָנגריהרען זיך ביים לייכטער, אָדער אָבטראָגען דעם סדור אין שוהל אַריין וכדומה אַזעלכע גרינגע אַרבייט, איז ער — מעג און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך און איטליכער בעדאַרף זיך האַלטען ביי זיינעם, און טאָמער מאַכט זיך אַמאָל חוועדאָר קאָן ניט איינהאַלטען זיך און טהוט אַ לאַך, למשל פסח, פון דער טרוקענער מצה: „דזשע טרעשטשיט נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָרנאַ ווידמאַ!“; האַקט מען איהם אָב די פליגעל און מען ענטפערט איהם: „אַ טוואָיאַ סוויניאַ, חזיר, לוטשע?“ — און חוועדאָר בלייבט שטיל.

חוועדאָר איז אָבער שטיל נאָר דעמאָלט ווען ער איז ניכטער, ביז ער פערטרינקט זיך ניט אַזוי ווייט, אַז ער פערגעסט ווי אַזוי מע רופט איהם. דאָס טרעפט זיך מיט חוועדאָרען זעהר זעלטען, נאָר אַז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם איז דעמאָלט — חיות ניט זיכער! דעמאָלט הויבט ער אָן זיך שלאָגען מיט די הענד אין האַרצען אַריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואָס האָט מען צו איהם? פאַר וואָס זויגט מען זיין בלוט? פאַר וואָס עסט מען זיין פליישׁ? אָט געהט ער און מאַכט אַ תל עולם פון גאַנץ כתריליווקע!...

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָרנאַ ווידמאַ!... ער שרייט אַזוי לאַנג, ביז ער ווערט אַנשלאָפען, און אַז ער שלאָפט זיך גוט אוים און שטעהט אויף, קומט ער צוריק צו די יודען און איז ווידער דער אייגער שטילער, עהרליכער „חוועדאָר סערדצע“, וואָס פריהער; גלייך ווי גאָר ניט געוועזען.

— אַדע טוואָי טשאָביטע, אַ קריינק דיר אין פּנים? פרעגט מען איהם און מען הויבט איהם אָן זאָגען מוסר און שעלטען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: שאָ טי סובי דומאַיעש, דו באָסיאַק איינער? דו ווערסט דאָך פגר'ען ערגיץ, בודעש זדאָכניט אונטער אַ פלויט, האָב דיר אַכציג שוואַרצע יאָהר, די כפרה שאָב טי באוו פאַר כל־ישראל, רבונו של עולם!

חוועדאָר שטעהט און קראַצט זיך אין דער פּאָטיליצע און שווייגט; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז זיי זענען גערעכט און ער איז אומגערעכט; ער קוקט אַראָב צו זיך אויף די באָרוויסע פיס און טראַכט זיך: ווען האָט ער געקאָנט פאַרקויפען די שטיוועל, נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָרנאַ ווידמאַ?!

אָט אַזאַ מין נפש איז חוועדאר
אויך די אַלע איבעריגע נפשות, וואָס אין כתריליווקע, האָבען שטענדיג אַ פאַרקעהר מיט יודען, ווייסען וואויהל, אַז משׁשת ימי בראשית זענען די יודען באַשאַפען געוואָרען זיי זאָלען זיין קרעמער, סוחרים און איבערקויפערס; וואָרום קיינער קאָן אַזוי ניט האַנדלען, דרעהען מיט'ן קאָפּ ווי אַ יוד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאָס אויס: „נאַ טאָ וואָני זשידי שאָב האַנדליאָוואַלי"... און מע באַגעגענט זיך גאַנץ אָפט אויפ'ן מאַרק, און מע קען זיך איינס דאָס אַנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אָב כבוד איינס דאָס אַנדערע: הריצקאָ זאָגט הערשקען „מאָשעניק", און הערשקע זאָגט הריצקען „זלאָדי", און דוקא אין גוטען מוט, און אַז מען צעקריגט זיך שוין גאָר שטאַרק, געהט מען ביידע „דאָ ראַבינאַ", און רב יוזיפעל דער רב, וואָס איז שטאַרק געחאַפט אין דעם לשון, פסקעט אַלע מאָל אויף דער האַלב: „נעחאַי באולאָ פאָלאָוויינע" — אַבי ניִשט דערלאָזען צו חלול השם.

קאַפּיטעל ד.

האָפּקע אַ יודישע נשמה און מאַקאַר אַ שׂונא ישראל.

האָבען מיר גערעדט ביז אַהער פון ערלים; אַ צונד וועלען מיר אַ ביסעל שמועסען מכח האָפּקע די געשטופּעלטע.
האָפּקע רעדט יודיש ווי אַ יודיש קינד; אין איהר שפּראַך וואַרפען זיך דורך אַ גוזמא לשון־קדש ווערטער, למשל: „מירטשען, נאַכטוייסע קענאָרע ניט, לאָסאַטע, לאָוודל, גוטיאָנטע, מאַחרייִנוואַסער" און נאָך אַ סך אַזעלכע ווערטער; און חוועדאר אונטער די אויגען האָט ביי איהר קיין אַנדער נאָמען ניט אַ חוץ „כפרה'ניק". האָפּקע איז אַזוי צוגעפּנגע־וואַכסען מיט די כתריליווקער ווייבער, אַז ס'איז פאַרהאַן צייטען וואָס סיי זיי סיי זי אַליין פערגעסען זיך וואָס זי איז און ווער זי איז, און מען שאַפט זיך מיט איהר אַזעלכע אַרבייט, וואָס געהערען זיך אָן צו לויטער יודישקייט, למשל: געהן צום רב מיט אַ שאלה, העלפען אויסזאַלצען פלייש, כשר מאַכען די עופות, העלפען אַריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אַריין, וכדומה אַזעלכע זאַכען, וואָס האָפּקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי אַיין אַנדער יודיש קינד. זי ציטערט פאַר מילכיגס מיט פליישיגס

אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע יודישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה ממש ווי א יודישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתריליוקער פריסטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפּקע איז ניט קיין יודישקע ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען וויים וויים, איז געוועזען איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געוועזען פערמישט א זייטיגער פארשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאנסקע אופראווע, מאקאר חאלאדנע, א גרויסער שונא ישראל, איין אמתער צורר היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אנטיסעמיטען אין כתריליווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האפּקען וואלטען די דארטיגע יודען דערלעבט א נקמה אין דעם המנ'ען, נאר מחמת מיט מאקאר'ס מפלה וואלט בעדארפט אומגליקליך ווערען אויך האפּקע, האבען די יודישע עדות זיך א נעהם געטהון צוריק און געזאגט פאר'ן סלעדאוואטעל, אז דאס וואס זיי האבען גערעדט האבען זיי געבילט — אין דער עסק איז צוריבען געווארען... פון דעמאלט אן וואלט, דאכט זיך, מאקאר האלאדנע בעדארפט שלום ווערען מיט די יודען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאר ווי עפּיס דורך א מין קאפּריז פון דער נאטור איז ער אדרבה געווארען נאך מעהר שונא ישראל, נאך מעהר צורר היהודים, נאך מעהר אנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאקאר האט פון קינדווייז אן, קאן מען זאגען, געליטען צרות פון יודישען פאלק און געטראגען א שנאה טיעף אין הארצען תחלת אויף די כתריליוקער יודען אליין און נאכדעם אויף אלע יודען פון דער גאנצער וועלט. נאך בשעת ער איז געוועזען גאר א קליינער, געטריבען א בארויסער דעם טאטענס געגנז אויף דער פּאשע, פלעגט ער ניט איין מאל באגעגענען זיך מיט יודישע קינדער געהן פונ'ם חדר, און אנשטאט א „גוט מארגען" פלעגט ער זיי, אויף קאטאוועס געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי ריידען „טאטעלי־מאמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט א פּאלע, ניט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעליידיגען, נאר גלאט אזוי אין גוטען מוט. יודישע קינדער אבער, צאן קדשים, יעקב'ס אייניקליך, וואס לערנען חומש מיט רש"י, האבען זיך דוקא געפונען פאר אזא זאך באליידיגט און האבען איהם אבגעענטפערט מיט א יודיש לידעל, וואס חאטש מאקאר האט די ווערטער ניט געקאנט פערשטעהן, נאר פונ'ם נוסח און פון זייער לאכען האט ער גאנץ גיט ארויסגעזעהען. אז דאס מיינט מען

ליבע זיסע טייערע אונ געטרייע נשמה מיינע!

ניין דו האסט זיך נישט טועה געוועזן, מיין טייערע כלה! נישט קיין פשוטע קאלטע ווערטער זענען דאס געוועזן, נאר געפיהלען וואס גיסען זיך ארויס גלייך פונ'ם הארצען און גיסען זיך אריין צו יענעם; פעדים וואס ציהען זיך גלייך פון דער נשמה און ציהען צו צו זיך און פערבינדען אונ פארקניפען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אט א יענע אייגענע קאפעליע מלאכים, וואס האבען דיר אבגעגעבען א גרוס פון מיר, האבען מיר געבראכט צו טראגען פון דיר נאך א סך א פריינדליכערען גרוס, און מיט דער אייגענער קאפעליע מלאכים שיק איך דיר איבער איצטער, מיין טהייער הארץ, א הייסען קוש, א הייליגען קוש פון דיין אייביגען, אייביגען פריינד, וואס טראגט דיין ליכטיג געשטאלט ביי זיך אין הארצען תמיד אויף דער וואהר אונ אין חלום.

פון מיר דיין ברענענדיג פערליבטער חתן...

זיבעטער קאפיטעל.

(מאטעריאל פאר א נייעם בריפשטעלער).

א פונק ווערט אומגעהרען פארטראגען גאט וויים פון וואנען און פאלט אויף א שטרויענעם דאך, צינדט זיך אן פון דעם א פייעריל; קומט דער ווינט אונ צעבלאזט דאס פייעריל, אונ עס ווערט א העליש פייער, א שרפה, א שרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געוועזן דער ערשטער פונק, וואס האט זיך צעבלאזען, צעברענט אונ צעפלאקערט אין א העליש פייער; די בריוולעך זענען געוועזן וואס וויטער אלץ הייסער און הייסער; דאס פייער איז געוואקסען וואס וויטער אלץ גרעסער אונ שטארקער, עס האט אויס געבראכען א גרויסע, א מורא'דיגע שרפה ביי מיר אין הארצען א פייער האט זיך צווארפען אין מיין גאנצען לייב, אנגעצונדען אלע מיינע נערווען, אויפגעזאדען און אויפגעקאכט מיין בלוט, מיך געמאכט קראנק, אויס מענש. איך האב פארלאהרען דעם אפעטיט צו עסען, איך האב אויפגעהערט שלאפען, איך בין ארום געגאנגען ווי א צעדולטער. מיין נשמה איז געלעגען דארטען אין די בריוולעך, און אין

קפּיטעל ה.

בעוויזט ווי אַזוי עס ווערט פון אַנ'אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאָדסקאָיע" איז מאַקאַר נישט געגאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאָ געדאַכט, אַ יתום, געירש'עט פון די עלטערן אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאָרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהון צו דער „סלוזשבע", זיך גענומען צו דער פּען, באַקומען איין אויסגעשריבען הענטיל און געוואָרען אין דער כתריליווקער מעטשאַנסקע אופּראַווע שרייבער און נאָכדעם סעקרעטאַר און נאָכדעם כל וכך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע באַגעגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט ווערען מיט די כתריליווקער יודען...

די סטימשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אַפּילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בענוגענט נאָר מיט שאַרפע אָנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט לצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאַ, בערקאַ, אַי וועה, שבת, קוגעל!" און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי" מיט אַ שנעל איבערען קאָלנער און מיט איין אָנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אָנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אַריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש, און אויף ווערטער זענען דאָך די כתריליווקער יודען די ערשטע בריות. די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פאַר אַ גלייכוואָרט ווערט אייך אַ כתריליווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט, ניט זשאַלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאָס לעבען. אַ כתריליווקער עני, אַ מקבל, דער וואָס געהט איבער די הייזער, אַז ער קומט נאָך אַ נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאָל איהם כאָטש לאָזען זאָגען אַ משל, און סע מאַכט זיך אָפטמאָל, אַז ער בעקומט פאַר אַזאַ משל אַ מאוסען פּסק; ער עפענט טאַקי מיט'ן קאָפּ די טהיר, ס'איז אָבער אַלץ כדאַי — אַבי אויסגעבראַכט אַ גלייכווערטיל. אָט אַזעלכע לייט זענען מיינע כתריליווקער, און איהר האָט אַ טעות אויב איהר רעכענט, אַז מע וועט זיי איבערמאַכען און אויב איהר מיינט אַז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאַקאַר.

אומזיסט־אומנישט האָבען זיך די כתריליווקער יודען געקויפט אַ מסוכּן'עם שונא. זיי האָבען זיך פאַרגעסען אין'ם פסוק: הזהר בגוי קטן. זיי האָבען געמיינט, אַז מאַקאַר וועט אייביג זיין אַ שרייבעריל אין דער מעשטשאַנסקע אופראַווע. זיי האָבען פאַרגעסען, אַז ער איז אַ „טאַטענס אַ קינד" און שניידט זיך אויף אַ טשין; און מערקווירדיג! זיי האָבען גאָר קיין צייט ניט געהאַט זיך אַרומקוקען, איז שוין מאַקאַר אויסגעוואַכסען אַ גרויסער, אַ געזונדער, מיט געדיכטע שוואַרצע וואָנסעס, מיט אַ רויטען אָקאָלעשעק און מיט אַ קנעפּיל אויפ'ן קאַשקעט! און קוים האָט ער אָנגעטהון דאָס קנעפּיל, אַזוי האָט ער זיך באַלד אויסגעבויגען, אַרויסגעשטעלט דעם בויך, געוואָרען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען אַ פּאָר ברייטע אַקסלען מיט אַ מאָדנעם שפּאַן — גאָר נישט דער מאַקאַר! ער הייסט שוין גאָר אַ נייעם נאָמען — מאַקאַר פּאַוולאָוויטש און איז אַ גוטער ברודער מיט אַלע פּריצים אין שטאָדט: מיט'ן וועטערינאַר מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פּאָטשט־מייסטער, און מיט אַלע.

דאָס גוט ברודערשאַפט זיינס מיט'ן פּאָטשט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען ווי אַלע אַנדערע בעקאַנטשאַפטען, מחמת דאָ, אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט געשעפּט זיין השכּלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאָהן", וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט געוויינטליך דער פּאָטשט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאַזעט, אַ פּריצ'ל פון זלאָדיעווקע, ניט וויַיט פון כתריליווקע, וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייסען שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעהמען, ער שפּיעלט סיי וסיי טאָג ווי נאַכט אין סטוקעלקע און באַנעהמט די שכנים אַלע אַרום און אַרום אַ וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָטשט־מייסטער אַליין, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו ריידען. און מחמת „די פּאָהן", ווי ס'איז בעוואוסט, איז דאָך אַ יודישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די יודען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אַרום מען זאָל זייערער פּטור ווערען, פאַרשטעהט זיך טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר'ן שטאָף אויף צו באַקענען זיך גוט מיט יודען אַרום און אַרום פון אַלע זייטען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ חריף אַ געזונטער אין יודישע ענינים, אַ גאון עולם אין תּלמוד און אין שלחן ערוך און אין אַלע יודישע דינים און מנהגים: מכּח

פּראָצענט נעהמען, מכּה אָבנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכּה בּענו-
צען כּריסטליך-בּלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף
מאַקאַר אַזוי שטאַרק פאַראינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָגט דערגעהן
טאַקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאַקי בּיי די כּתריליווקער יודען אַליין,
וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ יוד חזיר, פונדעסטוועגען האָט ער
צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבּט מיט זיי נאָך עד היום יאר קיין מעשׂה ניט.

קאַפּיטעל ו.

מרדכי-נתן דער נגיד און טעמע-בּיילה זיין „פרוי“.

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאַקאַרס אין כּתריליווקע איז
מרדכי נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאָדט, וואָס איז שקול כּנגד
אַ סך, אַ סך אַנדערע בּעלי-בּתּים.

דער נגיד מרדכי-נתן — ווי געוויינטליך אַ נגיד, האַלט די שטאָדט
בּיי זיך אין בּוזעם, טהוט מיט איהר וואָס ער וויל, וואָרום ער איז
בּעל-טאַקסע, ער איז גבּאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעל-
פיהרער, ער איז אַלץ — מיט איינעם וואָרט, ער איז דער נגיד. חאָטש
אַז מע וויל שמועסען אין תּוך אַריין: אין וואָס בּאַשטעהט זיין נגידות'-
שאַפט — דאָס ווייסט קיינער נישט. למשל, אַז איהר וועט אָנחאַפּען אַ
כּתריליווקער און אַ פרעג טהון איהם: וויפיעל אַ שטייגער פאַרמאָגט
מרדכי נתן? וועט ער זיך אָבּשטעלען, זיך אַ נעהם טהון בּיים בּערדיל,
אַ מאַך טהון מיט'ן קאָפּ און אויסציהען מיט אַ נגון און מיט אַ טיפען
זיפץ דערבּיי:

— מרדכי נתן? חוץ זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען,
חאָטש האַלבּ, חאָטש אַ הונדערט חלק; איהר שפּיעלט זיך מיט מרדכי-
נתנ'ען? מרדכי נתן איז אַ יוד אַ נגיד!

— וואָס-זשע הייסט אַ נגיד? און וויפיעל אַ שטייגער קאָן מען
איהם שאַצען?

— שאַצען? שייך זאָגען שאַצען? עס לאָזט זיך דען אָבּשאַצען?

— פאָרט וואָס האָט מרדכי-נתן?

— מרדכי-נתן? ערשטענס האָט מרדכי-נתן אַ שטוב אין איינגענץ.

— נו?

קער, וואס דו האסט מיר אויסגערעכענט שוין לאנג דורכגעלייענט אינאיינעם מיט נאך בערימטע שרייבערס און פאעטען, ווי למשל: בייראן, סוויפט, סערוואנטעס, דיקקענס, טעקקערי, שעללי, באלזאק, דארע, הוגא, סענקעוויטש, ארזשעשקא, און נאך און נאך אסך אנדערע. איך האב געוואלט עפיס נייעס, עפיס א פרישע זאך אויף צו לייענען און ניט קיין ראמאן, נאר איין ערענסטווארט.

פערבלייב געזונד, מיין ליבער און מיין זיסער, און שאץ מיך ניט צו הויך, ווארום וואס צו איז איבעריג, איך בין א גאנץ געוועהנליכע יודעשע טאכטער, וואס איז דיר איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען דיין געטרייע כלה...

האב איך איהר דערייף געענטפערט...

נאר טאמער וואלט געוועזען גענוג שוין צו ברענגען בריף סיי פון חתנ'ס צד, סאי פון כלה'ס צד? איך האב מורא עס וועט אויסקומען ניט קיין ראמאן, נאר א בריפענשטעלער, איך דארף דא זאגען נאר איין זאך: די דאזיגע בריף ליגען נאך עד היום ביי מיר אין טישקעסטעל באהאלטען, פאררוקט העט וויט און א ווינקעלע, קיין בן אדם האט זי נישט אנגעקוקט, זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אלטע אלטע כתבים, שטילע עדות פון מיינע ערשטע פריידען און ליידען; זיי זענען אויסגעטריקענטע אבגעבליאקעוועטע בלומען אויפן קבר פון מיין ערשטער ליבע, פון מיין ערשטען ראמאן.

אכטער קאפיטעל.

(איך באד זיך אין ליגען און גליה ווי אויף פאקען.)

דער מענש, וואס איז פארליבט קאן מען דאס איבערלייענען ביי איהם אויפ'ן פנים, ארויסזעהען נאך דעם נאז, מע בעדארף זיך נאר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאנזשען ביי איהם ארום, ווי ער שמייבעלט עפיס מאדנע, ווי ער ענטפערט נישט צו דער זאך, ווי ער קוקט אלע מינוט אין שפיגעל, בייט אלע טאג דאס האלז-טיכעל, און אז ער געהט טאנצט ער, און איז א גוטער פריינד דער גאנצער וועלט, ער זאל זיך ניט שעמען פאר לייטען וואלט ער זיך צעקושט מיט'ן קומענקעהרער...

און מרדכי־נתן זוכט עפּיס אַזעלכעס בײַ יודען, וואָס זאָל זײַן נאָך־עסער פון פיש מיט חריין, און האָט מורא אַרויסזאָגען. צימעס? טאָמער בלײַבט ער וואַרטען ביז'ן צימעס, וואָס דאַרף ער איהם? קוגעל? טאָמער הייסט ער עפענען דעם טשאָלענט אין מיטען פרײַטאָג צו נאַכטס? אַ קשיא אויף אַ מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען מיט אַ יודישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט אָב מיט אַ קליין געלעכטעריל: חע — חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאַסט: חע־חע־חע, און מרדכי־נתן איז צופרידען וואָס יענער לאַכט, העלפט ער איהם לאַכען: חע־חע־חע! און בשעת מעשה דערלאַנגט דער גאַסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלענבויגען אין זײַט אַרײַן און אַ שמײַכעל צו דער בעל־הבית'טע און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאָלצען פאַר תענוג.

פלוצים חאַפּט זיך אויף דער גאַסט, ווישט זיך אויס די הענד און דאָס מויל מיט'ן קלאָר ווײַסען טישטוך פונ'ם טיש, פאַרשפּילעט זיך אויף אַלע קנעפּ און טהוט אַ זאָג שוין ערנסט, אָהן אַ שום סימן פון לצנות:

— צײַט אויף „סלוזשבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־בײַלה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאַסט, איהם בעגלײַטען, קוקען איהם אין פּנים אַרײַן מיט אַזעלכע אויגען, ווי אַ הונט קוקט אויפ'ן בעל הבית, וויל וויסען מיט וואָס ער שמעקט, בייגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאָל חלילה ניט פאַרגעסען קומען איבער אַכטאָג שבת...

מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! בענטשט איהם די בעל הבית'טע אויף דער זײַט טהיר און קאָכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאַן, וואָס טאָג ווי נאַכט און אַפילו שבת האָט ער צו טהון מיט נאַטשאַלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווײַגט; ער האָט אָנגענומען אַ פולע מויל מיט וואַסער און שווײַגט. אַ מאָרנער מענש אָט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאָן זיך נישט אײַנהאַלטען און חאַפּט אַראָב דעם פּאָרטרעט פונ'ם דאָזיגען פּאָריל, בכדי בעקאַנט צו מאַכען מיט זײַ די גאַנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז אַ יוד אַ הויכער מיט לאַנגע הענד, אַליין איז ער דאַר און טרוקען, און מחמת די באַקען סטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פיערעקעדיג ווי בײַ אַ חינעזער, און קוים קוים בעוואַכסען מיט אַ שיטער בערדיל. די ליפּען זענען בײַ איהם תמיד צו, דאָס מויל אַ ביסעל אויף אַ זײַט, זעהט אויס ווי ער האַלט אַ סוד בײַ זיך שטענדיג פאַרבאָרגען, און שטענדיג איז ער ערנסט און דער שטערען איז פול מיט

קנייטשען, און רעדט נישט קיינמאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט; גאָר דעמאָלט ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאַטשאַלסטווע, איז דאָס גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ׳ם שטערען צוגעהען זיך, ווערען פאַרשוואונדען, דאָס פנים הויבט אָן צו שײַנען און די ליפּען ווערען אָבגעשלאָסען, און דאָס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אָן צו ריידען, — שוין גאָר ניט דער, גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן. טאָמער ווייסט איהר, צוליעב וואָס קאָכעט ער זיך אַזוי אין נאַטשאַלסטווע? גאָר צוליעב כבוד צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אַמאָל אַ כתריליעווקער עפּיס דאַרפען האָבען, וועט ער קומען צוגעהן מיט אַ געבעט: „סטייטש רב מרדכי־נתן, ווער נאָך איז אַזאַ חשוב ביי נאַטשאַלסטווע ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב“ איז ביי איהם כדאי סע זאָל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי געלד — אַ מאָדנער מענש אָט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ׳ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא אַ יודינע אַ נידריגע און אַ גראָבע, זעהט אויס ווי אַ מעשען שטייסיל אָדער ווי אַ בייכיג סאַמאָוואַריל מיט אַ קליין שפּיציגס טשייניקעל אויף דער קאַנפאָרקע. ווי גראָב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אַזוי קליין און שפּיציג איז דאָס קעפּיל, און שטענדיג זידט דאָס, דאָס בייכיגע סאַמאָוואַרעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ׳ן מאַן, אין כעס אויף דער דינסט, אין כעס אויף די כתריליעווקער ציגען, אין כעס אויף די כתריליעווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט! דאָס גאַנצע גליק איז וואָס סיי דער מאַן, סיי די דינסט, סיי די כתריליעווקער ציגען און ווייבער, סיי די גאַנצע וועלט הערען זי ווי פּסח דעם קאָטער אָדער ווי המן דעם גראַגער. דער מאַן האָט צו טהון שטענדיג מיט קהל׳שע געשעפטען, מיט נאַטשאַלסטווע, די דינסט טהוט איהר אויף צו להכעיס, ברענט צו די קאַשע, פאַרשרפה׳ט די קאַרטאָפליס, זידט איבער די מילך אין אויווען; די כתריליעווקער ציגען טהוען איהר צום טוידט, שפּרינגען אויפ׳ן דאַך און צופּען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתריליעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאָהרען אין מאַרק ביי די פיש, אין יאַטקע ביים פליייש, אין שוהל ביי די תחינות און להבדיל אין באָד אַפילו... ניין, די וועלט האַלט ניט פון טעמע ביילה׳ן! און מסתמא איז דאָ פאַר וואָס, אַ וועלט איז ניט משוגע...

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אַ ביסעל בעקענט מיט׳ן דאָזיגען פּאָריל, קאָנען מיר שוין, דאַכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די

איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך אַרום זיי אַזוי שטאַרק.

קאַפּיטעל ז.

דער „אָדון בפקדך“ ביים נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אַנדערער גאַסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט, אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפּט אין קלייט אַריין, אין דער שניט־קראָם. מרדכי־נתנ'ס שניט־קראָם, דאַרפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטער געווענטשניט אין כתריליווקע, וואָס דאָרטען קריגט איהר אַחוץ דעמיקיטאָן, דריפּס, ליוסטריגע, פּאַרוסינע, ציץ און זאָנע און מאַרעפּאַלאַן, אויך דראַפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאַמעט און אַטלעס און סאַטין און מוסלין און אַלסדינג, וואָס אַ האַרץ געלוסט, „נאָך די לעצטע מוסטערען, וואָס מע קריגט דאָס ניט אַפּילו אין יעהופּעץ“. אַזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אַזוי זאָגט מרדכי־נת'ס ווייב טעמע ביילע, און אַזוי זאָגען מרדכי־נתנ'ס קלייט־משרתים, און געהט זאָגט זיי, אַז ניין! אַלע פּריצים פון כתריליווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ'ס קונים, און דאָס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אַז מרדכי־נתן אַליין זאָגט זיי נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאמנות“, דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע ביילע מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס אַרויסגעוואָרפען און מרדכי־נתנ'ס איין וואָרט „בנאמנות“ איז קדש קדשים. אָט אַזוי איז דאָס, קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאַקאַר איז איינער פון מרדכי נתנ'ס קונים, וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאַקאַר איז זיינער אַ קונה שוין פון לאַנג, נאָך פון יענער צייט, אַז ער איז נאָך ניט געווען מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף באָרג קיין פאָדעם אַפּילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען גאַנץ פּשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואַשי הראָשי, נאַשי טאָוואַר.

שפּעטער, אַז מאַקאַר איז געוואָרען אַ שטיקעל מאַבער אין דער אופּראַווא, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט אַ קרעדיט, געוויינטליך

אויף אַקוויטעלע, צוועקסעלע, געזאָגט איהם בשעת מעשה שוין מיט אַ שמייכעלע, האַלב אויף גוייש האַלב אויף לשון־קדש:

— נע וויבאַטשייטע פּאַניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאָך שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט אָנגעטהון אַ קנעפּיל און אַ הייגג־קאָלנער האָט איהם מרדכי־נתן געפּעגט אַ שענעם קרעדיט, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, אַז ער קומט אַריין אין שניט־קראָם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אַקעגען דאָס בינקעל און בענשט איהם מיט אַ טיטול „וואַשע וויסאָקאָבלאַהאָראָדיע", און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש צעלייגט זיך גאַנץ ברייטליך, פּערוואַרפט אַ פוס אויף אַ פוס, פּערדרייכערט אַ פּאַפּיראָס און שמועסט זיך אויס מיט מרדכי־נתנ׳ן גאַנץ פּראָסט, בלשון „דו" גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאַי, מרדכי נאָם!

און מרדכי־נתן שטעהט פאַר איהם מיט אַ געמאַכטען דרך ארץ, מיט אַ געמלכה׳טען רעשפּעקט און טראַכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אַהער, אָדון בפקדך?" און דער „אָדון בפקדך" מאַכט אַ רעד מכה יודען, יודישע געשעפטען, שאַכער־מאַכער, און לאָזט ארויס אלע מאָל אַ הויכען געלעכטער מיט אַ מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאַנגט מרדכי־נתנ׳ען ווי מיט איין אַרשין אין דער זיבעטער ריפּ, נאָר ער האַלט זיך איין און שמייכעלט מיט אַ פאַסקודנע געמאַכט שמייכעלע, וואָס ווען מרדכי־נתן זאָל זיך קאָנען אָנקוקען בשעת מעשה אין שפּיגעל וואָלט ער זיך אַליין נמאס געוואָרען.

דער שמועס פונ׳ם „אָדון בפקדך" דרעהט זיך אַלץ אַרום אַזעלכע זאַכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פאה, פון איין אויער אַריין פונ׳ם אַנדערען אַרויס, וואָס וויטער־וויטער געהט ער אַריבער אויף אַזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט הערכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם צי ס׳איז אמת, וואָס די יודען שערטען אַלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפּייען אויפ׳ן קלויסטער, און אַז אַ כריסט געהט אַוועק פון אַ יודען בעדאַרף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּאָמעניצע? וכדומה אַזעלכע שטות׳עריַיען, וואָס ניט געשטויגען ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פּערשלאָגט איהם האַקע באַקע, מכה אופראַווע, מכה קאַראָבקע, סוועטשנע סבאָר. ווער־וואָס? ער לאָזט זיך ניט פּערדרעען די צייהן, האָטש גיב איהם אַ קריינק! ער טרעט צו צו איהם איין מאָל פאַר אַלע מאָל, ער זאָל זיך

איהם נאָר מודה זײַן, מרדכי־נתן פּרובט זיך מיט אַ לצנות, פרעגט איהם „וואו האָט דאָס זײַן וויסאָקאָ־בלאַהאראָדיע געשטודירט אַזעלכע דינים?” מאַקאַר קוקט איהם גלײַך אין די אויגען אַרײַן און פאַלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צו־געקוועטשט צו דער וואַנט:

— נו, און בלוט?

— וואָסער בלוט?

— פּסח?... מצה?... האַ?...

און מרדכי־נתן פאַלט אויך אויף אַ גלײַכער המצאה; ער טהוט אַ דיהר דעם אָרון איבער דער פּלײַצע, אַ גלעט דעם הענג־קאָלנער, און מיט אַ פאַסקודנע געלעכטעריל פון אַ הונט אַ חונף׳ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אָרון איז אַ גרויסער ליץ, חע־חע־חע! און אַז דער אָרון הויבט זיך אויף און געהט אַוועק, זאָגט אויף איהם נאָכדעם מרדכי־נתן אַ שבח, אַז דער „אָרון בפקדך” איז אַ שווערער אָרון, דאָס הײַסט מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען ער זאָל זײַן אַ רשע, חלילה! נאָר גלאַט אַ כלב שבכלבים...

אַיין מאָל — ס׳איז געווען שבת בײַטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק, פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַרײַן... מאַקאַר חאַלאָדנע! פריהער האָט זיך אונ־זער נגיד אַ ביסעל ווי דערשראָקען, פאַרוואונדערט, ווי קומט דער „אָרון בפקדך” אַהער פלוצים שבת נאָכ׳ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם גע־מאַכט זעהר אַ פרײַנדליך פּנים און מיט אַ שמײכעל געבעטען איהם זי־צען, אויסגעטהון דאָס שבת׳דיגע היטעל און געבליבען אין דער יאַרמעל־קע און אַ געשרײַ געטהון צום ווײַב:

— טעמע בײַלע! הער נאָר, גיב אַהער עפּיס אין מויל אַרײַן!

טהוט מאַקאַר אַ מאַך מיט דער האַנד:

— מען דאַרף ניט, איך בין געקומען צו דיר מכח אַנ׳עניין, ס׳איז אַ סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „אַ סוד”, חאַפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקײטלען די טהיר, נעהמט איהם אָן מאַקאַר בײַ דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס׳איז ניט אַזאַ סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאָר געוואָלט פרעגען אַ קלײניגקײט. דו ביזט אַ קלוגער מענש און אַיין ערליכער, בײַ דיר וועל איך וויסען דעם דעמבטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטאַרק

צופריעדען פונ'ם קאָמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אַזש ווי מיט פעטען איבער־געצויגען. ער ווערט צושמאָלצען פאַר תענוג, און ס'ע טהוט איהם באַנג, וואָס ס'איז קיינער נישטאָ דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט'ן מיידיל? פרעגט איהם מאַקאַר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי אַ סליעדאָוואַטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהרען ווי אַ האָז.

— מיט וואָסער מיידיל?

— מיט'ן מיידיל, וואָס יודען האָבען זי געקוילעט און האָבען אָבגעצאַפּט פון איהר דאָס בלוט און בעהאַלטען דאָס אויף פּסח.

פריהער צעלאַכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער, חע־חע־חע! און נאָכדעם ווערט איהם דאָס פּנים בלאַס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אָן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאָפּ און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מען שרייבט אין די גאַזעטען, זאָגט איהם מאַקאַר און לאָזט ניט אַראָב פון איהם קיין אויג.

— די גאַזעטען לייגען ווי די הינט! שרייט אויס מרדכי־נתן.

— די גאַזעטען שרייבען, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל, פּרובט זיך מאַקאַר איהם איבערשפּאַרען: איך האָב אַליין געלייענט, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל.

— שקר וכזב! שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יאַרמעלקע און די פּאות ציטערען.

— וואָס איז שקר וכזב? פרעגט איהם מאַקאַר שוין רויט פאַר כעס: דאָס וואָס איך דערצעהל דיר? צי דאָס וואָס שטעהט אין פּראָטאָקאָל?

— אַלסדינג איז שקר וכזב! אַלסדינג! פון אָנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאַכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פּנים, מיט די אויגען, מיט די פּאות און מיט אַלע אברים און ציטערט אַזש פאַר כעס. מאַקאַר האָט איהם קיין מאָל ניט געזעהען אַזוי אין כעס און האָט דערפון אָבגעלערענט זיך אַ פּשט, אַז ניט אומזיסט איז דער יוד אַזוי אויפגעטראָגען, די משמעות, אַז ס'איז אמת די מעשה; אַ ניט וואָס שרייט ער אַזוי? וואָס וואַרפט ער זיך אַזוי? נאָר אַ ע'זוות פון אַ

יורען—זאגען אויף אלסדינג, וואס סע שטעהט געשריבען, אז ס'איז שקר וכזב! און מאקאר חאלאדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצארען, רוקט אן אויף זיך דאס היטעל מיט'ן קנעפעל און טהוט א זאג:

— פאר אזעלכע ווערטער וועסטו דו האבען צו געדענקען!

און ער לאזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאך איהם שטעהט אויף מרדכי=נתן און האט שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה און וויל איהם איבער בעטען, פארקערעווען איהם צוריק און ער לויפט איהם נאך:

— פאני!... וואשע וויסאקע=בלאהאראדיע!... מאקאר פאוולא=וויטש!... מאקאר פאוולאוויטש!... בלאטע! מאקאר פאוולאוויטש איז שוין לאנג אויף יענער זייט טהיר, און מרדכי=נתן דער נגיד איז אוים מענש פאר הארצוועהטיג און פאר גריזאטע, טאמער האט ער טאקי גע=זאגט איין איבעריג ווארט, דער רוח האט איהם אנגעטראגען; און ווי אויף צו להכעים קומט אן טעמע ביילע און טשעפעט זיך צו צו איהם, ער זאל איהר זאגען, וואס האט דא געטהון דער „אדון בפקדך"? וואס איז ער אזוי גיך אוועק? און למאי האט ער אזא קלאפ געטהון מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! האט איהר מרדכי=נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאר, זעה ווי ער איז דאס א ביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאס אויפגעשטאנען היינט, און וואס פאר א חלום האט זיך דיך געחלומט?

— הופטעל קרויט!!! שרייט אוים מרדכי=נתן דער נגיד אויף אזא קול, אז דאס ווייב איז שיער ניט געפאלען חלשות און ער אליין האט זיך איבערגעשראקען פאר זיין שטימע און אויך די דינסט, א שווארץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז ארייגעלאפען פון קיך ניט טוידט ניט לעבע=דיג מיט א גוואלד:

— א פלאג צו אייך! איהר האט דאך מיך איבערגעשראקען אויף טוידט!

איז טעמע ביילע אנגעפאלען אויף איהר און צעלאזט זיך מיט ביידע קולאקעס, און מרדכי=נתן אויף זיי ביידע, און ס'האט זיך אויסגעלאזט מיט א סקאנדאל, וואס ס'איז גאר ניט כדאי דאס צו באשרייבען.

קאַפּיטעל ח.

כתריליװקע אײלט זיך אין װעג אַרײַן.

פון יענער צײַט האָט זיך אָנגעהויבען פאַר כתריליװקע אַ צײַט פון גזרות, יסורים און אומזיסטע פּחדים. קײנער האָט ניט פערשטאַנען, װאָס איז די מעשה װאָס מאַקאַר האַלאָדני איז געװאָרען נאָך אַ גרעסערער שונא ישׂראל װי ער איז געװען, און פאַר װאָס זעהט מען איהם ניט בײַ׳ם נגיד אין קלײט? דער נגיד אַלײן האָט זיך אַפּנים געשעמט און אַראָבגעשלונגען די מעשה, ניִשט דערצעהלט קײנעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען װי װײַט ער האָט געקאָנט, זיך גערײצט מיט די כתריליװקער יודען, זײ אָנגעזאָגט אַלע מאָל אַ נײַע בשׂורה, אַז ניט לאַנג נאָך װעלען זײ דאָ געװעלטיגען, מען װעט בײַ זײ נעהמען דין וחשבון: פון װאַנען נעהמט זיך צו זײ זײער גוטס? מענשען װאָס האָרעװען ניט, גראָבען ניט און זײען ניט און שנײַדען ניט, נאָר מע עסט פונ׳ם גרײטען — פאַר װאָס קומט דאָס זײ? וכדומה אַזעלכע טענות װאָס ער האָט זיך מיט זײ אָנגעלײענט אין דער גאַזעט „די פּאָהן“, און פּונקט אין יענער צײַט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האַפּקען, װאָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געװאָרען, שיער ניט אַרײַן אין אַ גרויסען אומגליק, װי מיר האָבען שוין דערמאָנט פאַרבײַגעהענדיג אין אַ פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אַז גאָט האָט געהאָלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ׳ם עסק רײן, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען גראָבען אויף די כתריליװקער יודען, זײ געגעבען אָנצוהערעניש, אַז אָט־אָט װעט מען מיט זײ לערנען בלק, און גראָד דעמאָלט איז אָנגעקומען דאָס גוטע בריװעל פונ׳ם שוחט׳ס אײדעם, װאָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זײדיל מיט זײַנע „בלעטער“ האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעל אויפ׳ן פײַער, און מעשׂיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט אײנע שרעקליכער פון דער אַנדערער, און ס׳איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז דאָ אין כתריליװקע װעט אין גיכען אויך זײַן „דאָס אײגענע“...

פון װאַנען האָט זיך עס גענומען? װער איז דער ערשטער, װאָס האָט אַרויסגעלאָזט דעם דאָזיגען קלאַנג? — דאָס װײסט מען ניט עד היום און מע װעט דאָס ניט װיסען קײן מאָל, אײביג! דער היסטאָריקער, װאָס װעט זיך נעהמען אַמאָל בעשרײַבען די געשיכטע פון די כתריליװקער יודען, אַז ער װעט קומען צו דעם שטיקעל צײַט, לײענען די אַלע פּאַפּירען מיט די אַלע בלעטער, װעט ער געװיס בלײַבען שטעהן פער-

טראַכט מיט דער פּעדער אין האַנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פאַר־טראָגען ווייט — ווייט...

מע ווייסט ניט ווי אַזוי דאָס איז געוואָרען און פון וואַנען דאָס האָט זיך גענומען, נאָר ס'איז אַרויס אַ נייס אין שטאָדט, אַז מע געהט אויף כתריליווקע, דריי דערפער מיט אַמאָל... און אין איין פריהמאָרגען איז געווען כתריליווקע אויפגעשטאַנען ווי איין מענש און מען האָט זיך גענומען פּאַקעווען, קינדער און בעטגעוואַנט און שמאַטעס — דאָס גאַנצע ביסעל כתריליווקער אָרעמקייט, ראַטעווען ווי פון אַ שרפה און קלויבען זיך אין וועג אַריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! בשעת מעשה האָבען מוטערס אַרומגענומען זייערע ברעקליך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרעהרען אויף די אויגען זיי געקושט און געהאַלזט און געהאַלובעט, גלייך ווי עמיצער האָט זיי געוואָלט חלילה אַוועקנעהמען, גלייך ווי עמיצער דאַרף זיי האָבען...

און כתריליווקע האָט אָנגעהויבען צושליסען איין קלייט נאָך דער אַנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אַנדערע און בעהאַלטענדיג זיך איינס פון דאָס אַנדערע, און מען האָט זיך געאיילט, געכאַפּט איטליכער וואָס פריהער, וואָס גיכער. חוועדאָר'ן האָט מען יענעם פריהמאָרגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האָט איהם געשלעפּט צו זיך העלפען פּאַקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אַלע זייטען, אַז קיינער זאָל ניט זעהען, ווער אַ גריוונע און ווער אַ פּיטאַקיל. קיין מאָל איז חוועדאָר נישט געווען נאָך אַזאַ חשוב אין כתריליווקע ווי יענעם טאָג, און קיין מאָל האָט נאָך חוועדאָר אַזוי ניט מאסף ממון געווען ווי דעמאָלט, און מען האָט איהם אַזוי אָנגעשטאָפּט מיט געלד ביז ער האָט אַ שפּיי געטהון: „נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָרנאַ ווידמאַ!" און איז אַוועק אהין וואו אַלע מאָל, און געמאַכט אַ שענע כוסה לכבוד די כתריליווקער בעלי־בתים, וואָס פאָהרען אַוועק, און אַז ער איז געוואָרען רעכט פאַר־טיג, האָט ער אָנגעהויבען אַרבייטען, מאַכען מיט די קולאַקעס און שרייען, אַז ס'איז שוין לאַנג צייט מע זאָל פּטור ווערען פון די כתריליוו־קער יודען — און מעשה שטן האָט בעדאַרפט דורכגעהן פאַרביי סאַמע מאַקאַר חאַלאָדני מיט'ן אָדון דעם פּאָטשטמייסטער און דערהערען ווי חוועדאָר אַרבייט מעשים אויף די יודען, האָבען זיך ביידע אדונים אָבגע־שטעלט און דערזעהען, אַז די יודען פּאַקעווען זיך, גרייטען זיך עפּיס זעהר שטאַרק אין וועג אַריין, איז דאָס זיי געווען קשה, און זיי האָבען זיך גענומען ביידע נאָכקוקען: וואוהין לויפען דאָס די יודען?

דאָס נאָכקוקען פון די אדונים האָט אָנגעמאַכט נאָך אַ גרעסערע בהלה צווישען די יודען און מע האָט אוועקגעוואָרפען דאָס פּאַקעווען זיך; חאַפּט דער רוח דאָס בעל הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מען האָט אָבגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פוהרעל, אַ פערדיל, אַ פּאָר אָכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אַזוי האַפּענדיג ווי בשעת מע איז אַרויסגעגאַנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אָדלערס געוויינטליך די כתריליוועקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און ביידלעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי נתן דער נגיד מיט זיין גאַנצער משפחה און די אַלע איבריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפּט די גויעשע פוהרלעך, אָנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און אונטען זענען געגאַנגען די מאַנסבילען, די געמיינע בעלי בתים, דאָס וואָס סע ווערט אָנגערופען דער המון נעבעך עולה רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאַנגען גיך, מורא געהאַט זיך אַרומקוקען, טאָמער יאָגט מען זיי נאָך פון הינטען, טאָמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געוואָרען אין כתריליוועקע, ליידיג, פוסט ווי אויף אַ בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאָדט נאָר די ציגען, דאָס גאַנצע יודישע פאַרמעגען אין כתריליוועקע, און האַפּקע די געשטופּעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און להבדיל באלף אלפי הבדלות דער אַלטער רב רב יוזיפעל.

איבער די דאָזיגע אַלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין אַ בעזונדער קאַפּיטעל.

קאַפּיטעל ט.

לאָזט זיך אַריין אַ ביסעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואָס גיבען זיך אָב מיט דער נאַטור, וואָס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדער באַשעפעניש, פון איטליכס גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אַז קיין זאַך אויף דער וועלט געהט גישט לאַבוד, ווערט ניט פאַרפאַלען, שטאַרבט ניט אַוועק. אַט דאָס

וואָס מיר זאָגען, למשל, אַז דער בוים איז געוואַקסען, די צווייַגען האָבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאָכדעם האָבען מיר די פירות אָבגעריסען און אויפגעגעסען, די צווייגען האָבען אָבגעבליהט, די בלעטליך זענען אָבגעפאַלען, דעם בוים האָבען מיר אויסגעהאַקט, דאָס האָלץ האָט זיך אויסגעהייצט — דאַכט זיך אַנ'עק? אויס בוים? ניין, זאָגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אַזוי די מעשה! דער בוים, זאָגען זיי, האָט זיך נאָר צעטיילט אויף זייַנע יסודות; פון די פירות, זאָגען זיי, האָבען מיר געהאַט חיות, די בלעטער האָבען מיר געשמעקט, דאָס האָלץ האָט אונז געוואַרעמט, און דער בוים האָט געלעבט און מיר האָבען געלעבט, און אַז מיר זענען געשטאָרבען האָט מען אונזער קערפער אַרייַנגעלייגט אין דער ערד אַרייַן, און מיר זענען זיך צוגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַקסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעלע האָט געגעסען די ציג און באַקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קלייַנע קינד, געהאַט דערפון חיות, געוואַקסען, אויסגעוואַקסען, אָבגעלעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציגען, ווידער מילך, ווידער קלייַנע קינדער, און אַזוי ווייַטער און ווייַטער ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתריליווקער בית הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים, און די דאָזיגע ציגען און די דאָזיגע יודען אין כתריליווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען. און מי יודע וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתריליווקע איז אַ יודישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלעטער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען, איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זייַן אויפ'ן אַלטען כתריליווקער בית עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָבגעריסענע מצבות, פראָסטע הילצערנע מצבות, פראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אָנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב אָבגעריבענע בלייַבע אותיות: „דאָ ליגט באַהאַלטען אַ יוד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער", „דאָ ליגט באַהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע", דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מען פאַרשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען

שוין לאנג צעפאלען, און אסך קברים זענען שוין לאנג פערוואקסען מיט גראז, און ציגען, די כתריליווקער ציגען וואס האבען ניט וואס צו עסען, שפרינגען אריבער דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאן און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברייננגען אהיים פולע אייטערס מיט מילך, און די ארעמע יודישע קינדער אין כתריליווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח, און ווער ווייסט ווער די דאזיגע ציגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען און נאך פון א גאנץ נאהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתריליווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציגען וואס פאשען זיך דא, און טאקע זיי אליין במחילת כבודם, איך מיין די כתריליווקער יודען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויסזעהען פון די דאזיגע ציגען אין יענעם טאג, וואס די כתריליווקער יודען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאטס גענאד זייער גאנץ פאר־מעגען, זייערע ציגען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראב פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דערווארעמער זונן און בעגריסען און בעשיינען גאטס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואקסען. כתריליווקע איז אבער, אוי וועה! נישט קיין ארט פון פריש גראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער, כתריליווקע איז איין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראך און פון געדיכטער פארעפוש'טער לופט, וואס מען קאן פון איהר דערווארגען ווערען, און פון נאך א סך אזעלכע גוטע ליבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית עולם, און אהין האט דאס מיך מיין כח הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך באטראכט די גאנצע טשערעדע פארלאזטע, פעריתום'טע ציגען און עס האט מיר פערקלעמט דאס הארץ, ווי אויף די ציגען נעבעך, אזוי אויך אויף די קליינע יודישע קינדער, וואס זענען געבליבען דעם טאג אהן א ביסעל מילך. קוקענדיג אויף די ארעמע ציגען, ווי זיי שטעהען מעלה־גרה'ן, מאכען מיט די בערדליך, קוקען משונה־מאדנע נאריש פערטראכט, האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז זיי זאגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונזערע בעלי הבתים און בעלי בית'טעס? צו וועלכע גוטע יאהר זענען זיי זיך צעלאפען?...“

איך לאז איבער דאס פעלד, דאס הייליגע ארט פון כתריליווקע. און גיה מיך דורך מיט אייך אין שטאדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתריליווקע.

דאס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעמט־קינד, דעם אלטען שוואכען רב רב יוזיפעל.

קאפיטעל י.

שטועסט וועגען דעם רב רב יוזיפעל.

א סך מאל האב איך אייך דערמאהנט און־ארויס געבראכט אין מיינע אמת'ע ניט אויסגעטראכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פארשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתריליווקע, רב יוזיפעל, און קיין מאל האב איך זיך ניט אבגעשטעלט אויף איהם, איך זאל אייך מיט איהם בעקענען ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אז ס'איז פון מיר א גרויסע עולה, לאס איך האטש אט דא ממלא זיין דעם דאזיגען חסרון.

רב יוזיפעל איז אנ'אלטער מאן, א זקן און א קראנקער און פון תמיד אן ניט קיין איבעריגער גבר, א צעבראכענער גוף, דערפאר אבער מיט א נשמה א גאנצע, א געזונדע און א ריינע; און דוקא אין דעם דאזיגען קראנקען גוף האט גאט אריינגעזעצט די דאזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אנגעזאגט איהר, זי זאל זיך האלטען, לאנג האלטען, ביז עס וועט קומען די רעכטע צייט, וועט איהר גאט אליין זאגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין“...

און געוויס אין גן־עדן אריין, ס'איז גאר קיין ספק ניט! ווארום דעם גיהנם מיט'ן חבוט הקבר מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואס ווארטען אויף אונז דארטען, האט שוין אונזער רב יוזיפעל דאנקען גאט איבערגעלעבט דא אויף דער וועלט. נישטא איין צרה, איין שלאק, איין פורעניות, וואס רב יוזיפעל האט דאס ניט פערזוכט פון דעם וואס לעבט אייביג. דער וואס לעבט אייביג האט א פנים געוואלט אויספרובען זיין געטריען קנעכט ר' יוזיפעל, האט ער געהאלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האנד, כדומה למשל, ווי מע באשיט

אַ חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכם אַנדערע האָט ער בײַ איהם צוגענומען די קינדער, פריהער געװײנטליך גוט אָנגעמוטשעט זײ; נאָכדעם דאָס װײַב פרומע־טעמע די רעבּיצין די צדיקית, װאָס זי איז געװען פאַר איהם אַ געטרײַע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבויגען אַ ביסעלע צו דער ערד, איהם מזכּה געװען מיט שענע עטליכע קרײַנק אויף דער עלטער, איהם איבּערגעלאָזט װי אויפ'ן װאַסער עלענד און אָרעם און שװאַך; און בּכדי ער זאָל פיהלען דעם אָמת'ן טעם פון גיהנם, האָט ער אַרײַנגעגעבען אַ זין די כּתריליװקער יודען, זײ זאָלען קרײַנען אַ נײַעם רב, אַ יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפעל זאָל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און באַזעצען איהם ערגיץ בײַם בּעדער מיט דער בּעדערין, ער זאָל דאָרטען דערלעבען דאָס איבּעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו של עולם געקאָנט רעכענען פאַר זיכער, אַז דער דאָזיגער ר' יוזיפעל, װעט שוין מסתּמא געװיס זינדיגען מיט'ן מויל חאָטש, אַזױ װי איוב. פאַרצײַטען האָט זיך אויך געמענטשעט אַזױ לאַנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר אײַנהאַלטען און פערשאָלטען זיך דאָס געבּײַן.

ניִשט אַזאַ מענש אָבּער איז געװען אונזער אַלטער רב יוזיפעל. אַ סך, אַ סך זאַכען איז רב יוזיפעל דערגאַנגען מיט זײַן אײגענעם שׂכל. ער איז דערגאַנגען מיט זײַן אײגענעם שׂכל, אַז אַלע צרות און יסורים, װאָס דער אויבּערשטער האָט איהם מזכּה געװען איז — איינס פון די צװײ: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, אײן אָנשיקעניש פון זײַן ליבּען נאָמען, אײן אָבּקומעניש דאָ אויף דער נאַרישער זינדיגער װעלט, בּכדי ער זאָל דאָרטען בּעקומען דערפאַר זײַן שׂכר בּכפל כּפליים, אָדער ער האָט דאָס טאַקע כּשר פאַרדינט; און טאָמער ניִשט ער אַלײן פאַר זײַנע אײגענע זינד, איז פאַר זײַנע אָרעמע זינדיגע בּרידער, די קינדער ישׂראל, װאָס זענען ערב אײנס פאַר'ס אַנדערע און זענען מחויב אָבּקומען אײנס פאַר'ס אַנדערע, װי אַ מין אַרטעל למשל, װאָס טאָמער חאַפּט מען אײנעם אין אַ גנבה, בּעדאַרף לײַדען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער װעדליג אויף זײַן חלק... אַזױ איז ר' יוזיפעל דערגאַנגען מיט זײַן אײגענעם שׂכל, און האָט זיך אויף זײַן לעבּענסטאָג קײן מאָל ניִשט בּאַקלאָגט, זיך אויסגעטהון פון דער װעלט מיט אַלע איהרע תּענוגים, זי לחלוטין מבטל געװען מיט אַ שמײכעל, פון אַ גרויסען־גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרויס ליבּשאַפט בײַ די כּתריליװקער לײַט, װאָס חאָטש ער איז שוין קײן רב בײַ זײ ניט געװען און די הכנסות, װאָס האָבּען געקערט צו איהם האָט שוין צוגענומען

דער נייער רב, פון דעסטוועגן האָט ער געהאַט דעם זעלבען כבוד וואָס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אַפילו דער נאָמען „רבי” איז איהם אויך איבערגעבליבען ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געוועזען, וואָס מיט׳ן נאָמען „רבי” אַליין קאָן מען נישט לעבען; דער גוף מאָהנט זיך זיינס, וואָס ס׳ניט איז, אַבי עפּיס אין מויל אַריין צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כתריליוקער לייט געפאַלען אויף אַ המצאה: אַזוי ווי די כתריליוקער באָד איז דאָך אַ קהל׳שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד געהערען צום אַלטען רב און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואוינען, דאָס הייסט ניט אין באָד גופא. נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַרהאַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בעדערין, איז דאָרט פאַרהאַן איין אַלקעריל, וועט ער זיך קאָנען דאָרטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אַזוי: ווי קאָן שוין רב יוזיפעל לערנען, אַז די ראיה איז איהם, ניט פאַר אייך גערעדט, אַזוי געשלאָגען, אַז קוים וואָס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסטוועגען האָט קיין יסורים ניט. אַ תלמיד חכם, ווי אַלט ער זאָל ניט זיין, געפינט ער זיך איין אַרבייט. קאָן ער ניט לערנען אינוועניג, לערענט ער אויסוועניג, זאָגט ער עפּיס, דאַוועגט ער, אָדער גלאַט אַזוי ער טראַכט, און טראַכטען איז דאָ פון וואָס! פון דער וועלט טראַכט דער אַלטער רב יוזיפעל און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם באַשעפער, וואָס ער איז געהעכט און אַלע זיינע טהועכצען זענען רעכט! און פון זיין פאָלק ישראל, וואָס ער שטראָפט דאָס ווי אַ ליעב קינד; און פון אַלע איבעריגע פעלקער און פון אַלע באַשעפענישען אויף דער ערד, פונ׳ם גרעסטען וויזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז׳ן קלענסטען ווערעמיל אונטער׳ן שטיין, וואָס ער טהוט טהון שפּייזען מיט זיין ברייטער האַנד. דערפון איז אָבצולערנען אַ קל־וחומר: „מאַי דאָך אַ מילב, אַ ווערעמיל אַזוי, היינט לא כל־שכן שוין אַ מענש און לא כל־שכן אַ יוד!...” אַזוי טראַכט זיך רב יוזיפעל און איז צופריעדען מיט גאָט און מיט דער וועלט און מיט׳ן פאָלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאַנקען, וואָס ער זאָגט זיי אַרויס ניט איין מאָל גאַנץ הויך, אַלע זאָלע הערען. און ווי אומעדום, אַזוי זענען אויך אין כתריליוקע פאַרהאַן מענשען חקרנים, גריבלער, וואָס האָבען ליעב פרעגען קשיות, פרובען זיי זיך אַביסעל אָבלצ׳עווען פון אַלטען רבי׳ן און פרעגען איהם אַ קלאָץ־קשיא:

-- איהר זאָגט אַ מילב? אַ ווערעמיל זאָגט איהר? ענטפער זשע

אונז, רבי, אַ תירוץ דערויף: ווי בּאַלד, אַז דער אויבּערשטער איז יאָ אַזאַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט און אַ דערבּאַרעמיגער גאָט, וואָס שפּייזט אפילו אַ ווערעמיל אונטערן שטיין, הײַנט למאי שפּייזט ער ניט זײַנע כּתרילעווקער יודעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון אַ מילבּ, קלענער נאָך פון'ם קלײַנעם ווערעמיל, וואָס אונטערן שטיין?...

— וואָס פאַר אַ קינדער איהר זײַט! ענטפערט זיי דער אַלטער מיט אַ שמייכעלע. איך וועל אייך געבען אַ משל מיט אַ מלך. אַ שטייגער שטעלט אייך פאָר, דער מלך האָט אייך געלאָזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פּעדערשטען חדר און דערזעהן, אַז אין פּעדערשטען חדר איז עפּיס ניט אַזוי גראַם און ליכטיג, האָט איהר גענומען און זיך אומגעקעהרט צוריק. אַזוי איז דאָס אויך. איך פרעג נאָר איין זאַך: וואָס פאַר אַ ווערט האָט פאַר אייך דאָס ביסעל יסורים און בזיונות דאָ אינם איינגען פּרוזדור, אינם פּעדערשטען חדר, אַקעגען יענעם גרויסען טרקלין, דעם שענעם רײַכען פּאַלאַץ פון עולם הבּא דאָרטען, וואו די ווענט זענען פון גין־גאָלד, די ערד פון ריין זילבּער און די שטיינער בּריליאַנטען? דאָרט וואו דאָס לעבען איז אייביג, דאָרט וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אָן און טהוען זיך אָן וואוהלטאָג און האָבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש בּרוך הוא אַליין באַדיענט זיי, טראָגט זיי אונטער אין גילדענע בּעכערס דעם בּעסטען וויין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פון'ם לויתן מיט'ן פלייש פון'ם שור הבּר...

די לעצטע ווערטער, דאָס הייסט „וויין” „לויתן” און „שור־הבּר” —, דאָס לייגט שוין צו געוויינטליך רב יוזיפעל ווי אַ צוגאָב פאַר דעם פּראָסטען עולם, וואָס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה; אַ פּראָסטער יוד דאַרף האָבען אַ פּראָסט שטיקעל פיש, מיט אַ שטיקעל געבּראָטענס — און דאָס איז אין כּתריליווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאַכען, וואָס נאָר שבּת און יום טוב קאָן מען זיך אַזעלכּס פאַרגינען, און דאָס ניט אַלע מאָל. פאַר אַזעלכע ווייכע גוטע רייד האָט מען ליעב אין כּתריליווקע דעם אַלטען רב דאָס חיות, און מעהר פון אַלע דער פּראָסטער עולם און מעהר פון'ם גאַנצען פּראָסטען עולם דאָס בּערימטע פאָריל, דער בּעדער מיט דער בּעדערין פון דער אַלטער כּתריליווקער קהל'שער בּאָד, וואָס פון זייערטוועגען שענקען מיר אַ בּאַזונדער קאַפּיטעל אינ'ם דאָזיגען בּעשרייבונג.

קאפיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן=עדן.

אויב עס האָט אַזין דאָס, וואָס שמועה אָדער פּישעל קאָרעספּאָנ־דענט — דער וואָס שרייבט קאָר־רעספּאָנדענציעס אין אַלע בלעטער און מען דרוקט זיי ניט — זאָגט אויף דער כתריליוקער באָד, אַז זי איז אַ גן־עדן־התחתון, דאַרף איך נישט אויסווייזען אַזוי ווילד, דאָס וואָס די כתריליוקער לציני הדור האָבען אַ נאָמען געגעבען בערקע דעם בעדער „אדם־הראשון“ און חוה די בעדערין האָבען זיי געקריינט מיט אַ צונעמעניש, „די מוטער חוה“. פון וואַנען האָט זיך גענומען דער דאָזיגער נאָמען — איז שווער צו זאָגען. אפשר דערפאַר, וואָס די בעדערין האָט געהייסען חוה, האָט דעם מאַן איהרע שוין במילא געפּאַסט צו הייסען אָדם? און אפשר דערפאַר ווייל דאָס בערימטע פּאָריל האָט זיך געפונען אין'ם דאָזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאָהרען, אָבגעשיידט פון דער גאַנצער וועלט און געלעבט ווי אין גן־עדן? ציִ אפשר דערפאַר, ווייל די כתריליוקער יודען און ווייבער האָבען געהאַט מעהר פון אַלעמען די זכיה צו זעהען דאָס דאָזיגע פּאָריל אין דעם זעלבען קאָסטיום, וואָס אָדם מיט חוה'ן האָבען געטראָגען אין גן־עדן איידער זיי האָבען פאַרזוכט פון'ם עץ־הדעת? אַזוי ציִ אַזוי — דאָס מוזען מיר מודה זיין, אַז די כתריליוקער לצים זעצען צו עמיצען אַ נאָמען, איז ער ווי געבאָרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייט, אויסגעפּרעסט און אָנגעמאָסטען און פאַרניצט געזונד! עס האָט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אַז קיין אַנדער נאָמען קאָנען זיי גאָר ניט האָבען. ווי אַזוי דען זאָל מען רופען אַ פּאָר־פּאָלק וואָס פאַרברייִנגען אַלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען באַרג אַראָב, העט ווייט פון שטאָדט אַרויס, ווייט פון דער בערימטער כתריליוקער שטענדיגער בלאָטע, סאַמע ביים ברעג טייך, דאָרט וואו גרינע ווערבעס שטעהען אָנגעבויגען, קוקען אַריין אין וואַסער אַריין; דאָרט וואו זומער צייט הערט מען זשאַבעס קוואַקען, גראַגערען און פער־גראַגערען דעם קאָפּ? אַזאַ ערטיל קאָן מען טאַקי אַנדערש ניט רופען ווי גן־עדן און אַזאַ פּאָר־פּאָלק ווי דער בעדער מיט דער בעדערין — זענען באמת אָדם מיט חוה'ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואָס זענען ווי בעשאַפען געוואָרען איינס פאַר דאָס אַנדערע משׁשת ימי־בראשית: ער אַ הויבער אַ געזונדער, אַ ברייט־ביינִיגער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט מיט אַ קאָל־בענעוואַטע באָרד, מיט אַ וואַטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט

שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — א הויבע. א געזונדע, א פעטע יודענע מיט א שווארץ גלאנצענדיג געשטופעלט פנים, נאר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט א קעסטעלדיגער פאטשיילע אויפ'ן קאפ און מיט שטענדיג איין אונטער־געשטעקט קליידיל, וואס ס'האבען זיך ארויסגעזעהען פון דעם א פאר גרויסע פיס אין מאנסבילשע גרויסע שטיוועל, קיין זאך, אויף דער וועלט האט דאס פאריל ניט געוואוסט א חוץ דער באד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאר מיט דער באד: אדער מען הייצט די באד, אדער מע רייניגט די באד, אדער מע פעררייכט די באד — קיין מאל, קיין מאל זיצט מען ניט ליידיג, סיידען ביי נאכט, אז אלע פייערען ווערען פארלאשען, דעמאלט זעצען זיך אוועק אדם מיט חוה'ן איבער א טעפיל קארטאפלים און מע פארקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אייוועז און זומער אין דרויסען ביי דער פריזבע — און קיינעם, קיינעם איז אין כתריליווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאזיגען פאריל. קיינער, קיינער האט ניט אזא שטענדיגע פארזארגטע פרנסה ווי אדם מיט חוה'ן, אז קיין ראטע צאהלען בעדארף מען ניט, און קונים איז מען קיין מאל ניט זשעדנע, ווארום ווי ארעם די שטאדט זאל ניט זיין — אהן א באד קאן זיך א יוד ניט באגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אוודאי נישט, ווארום וואס צאהלט א כתריליווקער יוד משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? הייגט וויפיעל האלץ געהט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די ווענט לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט, יעדער קאפ וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איף — אוי!“ ווי די רשעים אין גיהנם בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס, און דער עולם לאזט אוים דאס ביטער הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אן א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און וואָרטשעט זיך אין בארד אריין: „איהר פערשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל זיי ניט קאפען!“ און ער פאררייכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פארשטעקט די ווענט, פארלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה בכדי די כתריליווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערטלען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם

הראשון שטעהט אויף גאַנץ פריה ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, שלעפט מיט די געזונדע גראָבע ידים אַנ'עמער נאָך אַנ'עמער און זעצט בשעת מעשה גאַנצע שטיקער תהלים אויסוויינינג מיט אַ נגון, און דאָס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאָזט זיך הערען פון דער באָד אַרויס און קוקעלט זיך מיט'ן ווינט איבער די ברעגען פונ'ם טייך און ווערט פאַרפאַלען העט ווייט דאָרטען אַזש אויף יענער זייט טייך, וואו אַ פייגעל האָט זיך פאַרקליבען אויף אַ צווייגעל פון אַ בוים, שאָרעכט שטילערהייד, שאָקעלט זיך און דרייניגט דעם פיסק און טראַכט מכח אָנבייסען...

און אינווייניג אין שטיבעל וואָס ביי דער באָד איז נאָך שטאָק פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער אַ שנויץ און פאַרריכט דעם „רבינס" גרעט, וואָס זי אַליין טאַקי האָט איהם דאָס נעכטען אויסגעוואַשען, פערלאַטעט וואו ערגיץ אַ ריס און נייהט צו וואו מע דאַרף אַ קנעפעל, דער „רבי" זאָל האָבען וואָס אָנצוטון, אַז ער וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאָף.

פונ'ם שלאָף? משטיינס געזאָגט, דאָס שלאָפען וואָס דער אַלטער רב יוזיפעל שלאָפט, אַז אָט ניט לאַנג האָט ער אָבגעפּראַוועט חצות און אָקערשט ווי מע זעהט ניט חאַפּט ער זיך אויף, גיסט אָב נעגעל־וואַסער און נעהמט זיך צו עבודת הבורא, הויבט אָן „זאָגען"...וואָס זאָגען — ווייסט זי נישט אַקוראַט, נאָר אַז ער זאָגט, איז אַ מחיה צו הערען; איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אבריס!

און די בעדערין שטעהט אויף פּאַוואָלינקע, געהט אויף די שפּיץ פינגער, נעהמט זיך שטילער־הייד צו דער מולטער אויסמאַכען די חלה אויף שבת.

— קוקאַריקו! ציהט אויס אַ ווייסער האָהן מיט רויטליכע פליגלען שפּרינגט אַראָב צוליעב דעם טאַקי פון די באַנטענעס גלייך אויף דער שוועהל, מיינט אַז ער האָט דאָ געטון עמיצען מי יודע וואָס פאַר אַ טובה דערמיט, וואָס ער האָט אויפגעוועקט דעם עולם צו דער אַרבייט.

אַ קעש אין דער ערד אַריין! — מאַכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אָב מיט ווערטער — אַ קעש־קעש צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! צי מע דאַרף צי מע דאַרף ניט, ער ווייסט נאָר קוקאַריקו! וואַרט וואַרט ווערסטו זיך נאָך אַ ביסעל ביי מיר אונטערהאָדעווען, וועל איך דיר אַוועק טראָגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין אַ קוקאַריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאַריקען!

די דאָזיגע אַלע דבורים, וואָס חוה איז מכבד דעם האָהן דעם ענוח

פנים זענען אבער ארויס־געווארפען: דער „רבי" איז שוין במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אבגעגאסען נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת הבורא, און ער „זאגט" שוין...וואס ער זאגט, ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט איז א מחיה צו הערען! איטליכם ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים, און זי טראגט איהם אונטער מיט גרוים דרך־ארץ א טעפיל ציקאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רבי רב יוזיפעל האט א גוט עדבער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפעל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתריליווקער קהלשער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתריליווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון אייגענטליך בעדארפט על פי כתב באהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויך דעם בית־המדרש להבדיל, האט סיי וסיי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרוים, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט געשטויגען ניט געפלויגען— לאז ער חאטש אויסהאלטען רב יוזיפעל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף מישטיינס געזאגט, איין אלטער יוד און א רב ובפרט נאך אזא יוד און אזא רב, ווי רב יוזיפעל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין פרומע טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רבי יוזיפלען אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען למשל מע גיט איהם עסען הייסע קוילען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט, אזא מין מפונק איז דאס געווען, הייגט בפרט נאך איצט אויף דער עלטער! איין זאך איז נאר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אביסעל ענגליך; איז דא איין עצה: אדם מיט חוה'ן קאנען גאנץ פיין שלאפען אין באד, און „דער רבי" אין שטוב. די באד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאך. נאך א מעלה האט די באד,

וואָס ווינטער איז דאָרטען וואַרעם טאַקי ווי אין אַ גן עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַמעלה נאָר ווינטעו, און קומט זומער — ווערט פון דער מעלה אַ חסרון, ס'איז אַזוי הייס, אַז ניט נאָר אין באָד, אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאַר היץ, איז אָבער פאַראַן אַנ'אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען; זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ ביים ברעג טייך איז דאָך טאַקי אַ גן עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ ביים ברעג טייך אומעגליך צו שלאָפען, איז דער תירוץ: למאי אין שטוב ביי זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיל מאָל, אַז זשאַבעס זאָלען איהר שפרינגען גלייך אין פנים אַריין אָדער פון בעט, אַרער פון דער דייזשע, אָדער גאָר פון אויבען אַרוים?..

בקצור, מען האָט דעם „רבי'ן" באַלייגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך באַזעצט אין גן עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג געגעבען אויפ'ן „רבי'ן" ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט, און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקראָגען אַזוי ווי עפּיס אַיין אייגענעם.

גערופען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפעל „קינדערלעך" און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אַזוי פיעל תורה וויפיעל זיי האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפעל אין איין טאָג; און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייס; ער האָט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש וואָס איז נאָר וואָס געקומען צופאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אָן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיין מאָל ניט געהערט און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מיילער און מיט האַרצקלאַפעניש פלעגט דאָס דאָזיגע פּאָריל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און האָרכען ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע באַשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבע־ריגע גלגלים, און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אָדם הראשונ'ען

מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באד אין די ווארעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אז דער דאזיגער זקן מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען איז אליין עפיס א מין רוחניות, וואס אט הויבט זיך עם אויף פון דער ערד און הויבט אן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אזוי לאנג ביז סע ווערט פארשוואונדען דארטען ערגיץ צווישען די גלגלים... און זיי אליין פיהלען אויך ווי עם ציהט זיי עפים אהין ארויף צו יענע ווייסע פאסמעס און צו יענע קליינע שטערענדליך; צו די נשמות וואס בלאנזען דארט ארום און געפינען ניט קיין רוה...

גאט ווייסט, אויב ס'איז נאך עמיצען אויף דער גאנצער וועלט נעווען אזוי גוט, ווי אונזער פאריל אדם מיט חוה'ן אין גן עדן, און אויב עמיצער נאך האט געהאט אזא גליקליך עלטער, ווי דא ביי זיי אין גן עדן האט געהאט דער אלטער רב רב יוזיפעל פון כתריליווקע.

קאפיטעל יג.

פטעט דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען איז רב יוזיפעל אין כעס.

הימעל און ערד האבען געשווארען, אז קיין אייביגע זאך זאל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאס טאר ניט זיין קיינעם ניט. אין ערגיץ ניט! פארהאן א שטן מקטרג, וואס מישט זיך אריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג אונטער די פלייצעס און היט אונז די נשמה, ניט אבטונג, מיר זאלען חלילה נישט פארגעסען אן גאט... דער דאזיגער שטן האט זיך אריינגעמישט אויך אהער אין דעם גן־עדן, וואס מיר האבען אויבען באשריבען, און האט שיער־שיער ניט ארויסגעטריבען פון דאנען אדם מיט חוה'ן און מיט זיי אינאיינעם נעבאך דעם אלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאכט דאס נעסט, שיער־שיער ניט צעשיידט די ליבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פארשטערט דאס גליק אויף אייביג.

דאס איז געווען דעמאלט ווען, חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מארק, געוואלט קויפען פישעלעך — איז ניט געווען, געוואלט קויפען קארטאפליס — איז ניט געווען, א וואר ציבעלקעלעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פריהער האט זי גערעכענט, אפשר איז זי צו פריה ארויסגעגאנגען אין מארק? האט זי א ביסעל צוגעווארט.

דערזעהען, אז ס'איז שוין גרויסער טאג און אין מארק—איהר זאלט זאגען א משוגענער הונד! וואו ניט וואו זעהט זי יודען לויפען. פאקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אריין. וואס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אריין!...

און ביז חוה איז געקומען אהיים און איבער־געגעבען דאס אדם־הראשונ'ן, און ביז אדם־הראשון האט דאס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האלבע שטאדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האט רב יוזיפעל נאר ניט געוואלט גלויבען, אז ס'זאל זיין אמת: זיי לויפען? וואס הייסט זיי לויפען? נאכדעם האט ער גענומען דאס יאמשאווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעכענער גאלקע, וואס איז שוין אלט אפשר אזוי פיעל וויפיעל ער איז רב אין כתריליווקע, און האט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאדט אריין, און האט נאך געפונען עטליכע יודען קלויבען זיך אין וועג אריין, האט ער זיי אבגעשטעלט און מיט א זיס שמייכעל, האט ער גענומען זיי שטראפען, זאגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע יודען האבען איהם אויסגעהערט א טיעפען זיפץ און געזאגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יא, איהר זענט זעהר גערעכט, נאר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאהרט אויך מיט אונז! פאלגט אונז, רבי, פאהרט מיט אונז און וואס גיכער!

— פאהרען? וואוהין? וואס? צוליעב וועמען?

— אבער אלע זיינע רייד זענען געווען אומזיסט ארויסגעווארפען, ווארום די עטליכע איבערגעבליבענע יודען זענען שוין אויך געווען לאנג פון יענער זייט שטאדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך צום בעדער מיט די בעדערין אין באד אריין, האט ער געטראפען אדם מיט חוה'ן שטארק פערזארגט, כמעט אין טרעהרען און רופט זיך אן צו זיי:

— וואס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פארצארענט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט, וואס עס טהוט זיך? דא איז נאר וואס געווען האפקע?

— וואסער האפקע?

— האפקע די ערלית'טע, די וואס פערלעשט די ליכט שבת, דערצעהלט זי זיך אן אזעלכע מורא־דיגע זאכען, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, האַפּען איינס פאַר דאָס אַנדערע, די אַלע מורא'דיגע זאַכען, וואָס האָפּקע דער־צעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און רב יוזיפּעל דער רב זיצט אָנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פון אַלע זייטען, לייגט אַוועק געבען זיך דאָס אַלטע יאַמשאָוועֿ שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אָט דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערט קיין שמעקטאַבעקע! הנה זייט וויסען, אַז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל מיט אַ מלך. אַמאָל איז געוועזען אַ מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך. איהר הערט בעסער, וואָס האָפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אַזוי חאַפּט זיך אַרויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אַז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט, נאָר פאַרריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפּעל האָט זיך אָבגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנגעטהון אין טלית ותפלין, גענומען אַ ספר, דאָס אַלטע יאַמשאָוועֿ שטעקעל נעבען זיך, און זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש אויבען־אָן, ווי אַ מלך בשעת מלחמה אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי איינער רעדט:

— אַ נו לאָז אַ שטייגער עמיצער פּרובען צו־טרעטען אַהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אַז אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך געפיהלט, אַז ניששט־קשה — זיי האָבען אויף וועמען זיך אָנצושפּאַרען.

קאַפּיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגנען זיך און צעפאָהרען זיך מיט גאָר ניט און אַ סוף.

געשניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראַקט, וואָס געהט קיין מאַזעפּעווקע אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פּונקט אויף

אָבּשטעלען זיך איז געווען קאָזאָדאָיעווקע, אויך אַ וױשע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בערימטע ציגען, וואָס דער נאָמען אַליין באַווייזט שוין דערויף. קאָזאָדאָיעווקער ציגען מעלקען זיך גאָר אַנדערש און זענען אָבגעשיידט פון די כתריליווקער ציגען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען נישט קיין הערנער. אויפ'ן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּיס אַ מאָרנע צאַצקע פון פּאָרינט, אַ מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאָחעניסטע, געלאַסען הייסט דאָס און נאַריש, אַ סך מעהר ווי די כתריליווקער ציגען. אַ קאָזאָדאָיעווקער ציג קאָנט איהר באַגעגענען אין מיטען גאַס, איהר ווייזען אַ ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאָז־קאָז־קאָז, — שטעלט זי זיך אַנידער, צוגענעהמט די פיסלעך, חאָטש נעהמט מעלקט זי אויס...

אויך די יודען להבדיל זענען דאָרטען גאָר נישט די יודען, וואָס אין כתריליווקע, דאָס הייסט די יודען זענען דאָרטען די זעלביגע יודען, וואָס דאָ, מיט די זעלביגע נשמות מיט די זעלביגע מאָגענס און אפילו די זעלביגע אָרימע לייט וואָס יענע. דער גאַנצער חלוק איז נאָר אינ'ם „ברוך שאָמר“, דאָס הייסט, וואָס די כתריליווקער יודען זאָגען אינ'ם דאַווענען פריהער „הודו“ און נאָכדעם „ברוך־שאָמר“ און די קאָזאָדאָיעווקער יודען זאָגען פאַרקעהרט פריהער „ברוך־שאָמר“ און ערשט נאָכדעם „הודו“. דאַכט זיך, וואָס איז איינענטליך דער נפקא מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאַי־וסאַי אַ תפלה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אַמאָליגע גוטע יאָהרען, אַז די כתריליווקער און קאָזאָדאָיעווקער יודען האָבען געהאַט פרנסה בכבוד און ס'איז זיי אָבגעגאַנגען ווי מע זאָגט נאָר קאָפּוועהטיג, האָט זיך פאַר דעם „ברוך־שאָמר“ מיט דעם „הודו“ געגאָסען בלוט. עס חאָט זיך וויפיעל מאָל געמאַכט, אַז אַ קאָזאָדאָיעווקער איז געקומען קיין כתריליווקע אין בית־המדרש אַריין דאַווענען און דער חזן האָט זיך אַוועק־געשטעלט צום עמוד, אָנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און אַ זאָג געטהון מיט אַ נגון:

— הודו לד' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאָזאָדאָיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכע אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פאַרקעהרט, אַז אַ כתריליווקער איז געקימען קיין קאָזאָדאָיעווקע אין שוהל אַריין און דער חזן האָט זיך פאַרדבקה'ט, נאָר וואָס פאַרמאַכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאַק און אָנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם“, האָט זיך דער כתריליווקער צעלאָזט אויפ'ן געלייַנקעל:

— הודו לד׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו" אליין איז פאר די קאזאראיעווקער ניט געווען אזוי פריקרע נאך ווי דער „עלילותיו", וואס דער כתריליווקער האט אויסגעצויגען אפשר אויף אנדערהאלבען קלאפטער. ממה־נפשך, ווילסט זאגען „הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו?" שטעל זיך אוועק און זאג דיר דארטען אב; „הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאהר נוצט דאס דיר, אז דו זאלסט אזוי אויסציהען אויף אקול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאך עס אפנים אויף צו להכעים? איז ווי באלד דו ביזט אזא צו להכעיס׳ניק, קומט דיר פעטש! און מען האט איהם דעמאלט ארייגעלייגט וויפיעל ס׳איז אין איהם אריין, און עס האט זיך אנגעהויבען צווישען די כתריליווקער און קאזאראיעווקער יודען א שנאה און געצויגען זיך לאנגע־לאנגע יאהרען. אנגעהויבען האט זיך עס מיט פעטש און אויסגעלאזט מיט מסירות און מיט יאבעדעס און מיט גראבעניש און מיט באגראבעניש, — די וועלט האט מיט זיי דעמאלט געהאט צו טהון, ווילד־פרעמדע האבען זיך אריינגעמישט אין זייערע משפטים, געמאכט חוזק פון זיי מיט זייערע יודישע מנהגים און פוסטע געגג, זיי געגעבען א שענעם נאמען „פאנאטיקער" — בקצור, ס׳איז געווען פע, חולשי חלישות!

אמת, יענע נארישע נאר גליקליכע יאהרען זענען שוין לאנג אוועק און גאט ווייסט אויב זיי וועלען זיך אמאל אומקעהרען; אמת, עס האט זיי אלעמען אזוי פארדרעהט דעם קאפ, אז זיי האבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט׳ן „ברוך שאמר"; נאר די שנאה צווישען די כתריליווקער מיט די קאזאראיעווקער איז פארבליבען א שנאה, וואס מיט׳ן שכל קאן מען זי ניט געבען יענעם צו פארשטעהן בשום אופן...געה א שטייגער גיב צו פארשטעהן דעם שכל, פאר וואס למשל, אז א קליין שייגעציל אין כתריליווקע אז סע דערועהט א יודען מוז דאס חאפען דאס היטעל אין די צייהן און אנהויבען טרייסלען דאס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה א לידעל: „זשיד זשיד! חאלאמיד! זאהוביוו טשערעוויק! אי יא שאוו! טאי גאשאוו! טאי פירגיאוו! טאי פישאוו!" אדער פארקעהרט, געהט זייט א חכם און גיט צו פארשטעהן דעם שכל, פון וואנען נעהמט זיך דאס א שטייגער וואס ביי א כתריליווקער יודען, ווי באלד ער רעדט פון ניט קיין יודען, אזוי הויבט ער אן אויסנוצען וויפיעל ער האט לשון־קודש ווערטער: „גיב דעם ערל אין די ידים א צנצנת יי״ש, נאר ניט מלא מיט א שטיקעל לחם, ווארום ער האט נאך היינט גאר ניט געאכל׳ט, און זיי

איהם משלם צוויי זהובים, און לאז ער הלכנ'ען. נאר גיב אכטונג מיט די עינים ער זאל עפּיס ניט לקחנען"... דאס זענען פון די זאכען, וואס פערשטעהען מיט'ן שכל קאן מען דאס ניט, מען בעדארף עס פיהלען... נאר מיר קעהרען זיך אום צו די כתריליווקער און קאזאדאיעווקער יודען.

פארהאן אזעלכע מאמענטען אינ'ם מענשענס לעבען, וואס אלדינג ווערט פערגעסען, אלדינג ווערט אבגעמעקט גלייך ווי גאר ניט געווען; און ס'איז א גליק, וואס עס איז אזוי. זאנסט וואלט די וועלט קיין קיום ניט געהאט! גאנץ גלייך האבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אז ערב יום כפור בשעת מלקות שלאגען איז מען זיך איינם דאס אנדערע מוחל...

אויך די שנאה פון די כתריליווקער מיט די קאזאדאיעווקער, אז זיי האבען זיך באגעגענט אין וועג אין אזא שען שטיקעל צייט פון בהלוה און לויפעניש, איז מיט אמאל אוועקגעפלויגען, ווי מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך — אוים שנאה! און באגעגענט האט זיך כתריליווקע מיט קאזאדאיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם ארט, וואו ס'איז אמאל געשטאנען א יודישע קרעטשמע, וואס מען האט זי גערופען „די דעמבענע" און וואס האט איבער'ן מאנאפאל געמוזט צומאכען זיך. עס האט איהר גאר ניט געהאלפען...

אז כתריליווקע מיט קאזאדאיעווקע האבען זיך בעגעגענט, האבען זיי זיך ביידע אבגעשטעלט און ס'איז צווישען די צוויי שטעדט פארגעקומען אזא מין געשפרעך:

כתריליווקע: — וואוהין פאהרען ד'ס א שטייגער יודען?

קאזאדאיעווקע: — וואוהין פאהרט איהר?

כתריליווקע: — מיר? מיר פאהרען גלאט אזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פא דיעלו הייסט עס...

קאזאדאיעווקע: — א גאנצע שטאדט פאהרט מכח עסק?

כתריליווקע: — און וואס זענט איהר? ניט קיין גאנצע שטאדט?

קאזאדאיעווקע: — מיר זענען עפּיס אנדערש; מיר פאהרען ניט — מיר לויפען.

כתריליווקע: — פון וואנען־זשע ווייסט איהר, אז מיר ניט?

קאזאדאיעווקע: — אט אזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאס יודען?

כתריליווקע: — וואוהין לויפט איהר?

קאזאדאיעווקע: — מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כתריליווקע: — און מיר צו אייך.

קאָזאָדאָיעווקע: — וואָס וועט איהר טון ביי אונז?

כתרילעווקע: — דאָס אייגענע וואָס איהר ביי אונז?

קאָזאָדאָיעווקע: — הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כתרילעווקע: — בכדי אַ כּנים מיר זאָלען זיך ביישטען מיט די ערטער?

קאָזאָדאָיעווקע: — ווערטליך אויף אַ זייט? איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר!

כתרילעווקע: — וואָס לויפט איהר?....

. . . .

. . . .

* *

*

ערשט אָט דאָ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אָנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי אַרויסגעזעהען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען...

— געזעהען אַ ביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!

און מע האָט אָנגעהויבען ווישען די אויגען, וויינען און קרעכצען:

— אַז אָך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מען האָט זיך צערעדט, אָנגעגערעדט ווי די פּויקען, זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָבגעזעגענט און צעקושט זיך נאָר פריינדליך, ווי אָמת'ע גוטע פריינד ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך געג'גט און צוריק גענומען זיך, און מען האָט אויסגעבטל'ט אַלע בייזע ווי'סטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מען האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָבקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: יהי רצון... און מען האָט אַ ווינק געטהון צו די ערלים זיי זאָלען מוחל זיין פאַרקערעווען די פערדליך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער:

כתריליװקע קײן כתריליװקע און קאָזאָדאָיעװקע קײן קאָזאָדאָיעװקע. שטיל, אָהן װערטער, האָט מען זיך אַרײַנגעגנב'ט צו זיך אַהײם, װי די פײגעלעך איטליכער אין זײן נעסט אַרײַן. שטיל, אָהן װערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זײַן אַרבײט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבערחזרען, איבעררעדען, דערמאָהנען זיך נאָך אַמאָל פון דער שענער בהלה, װאָס ס'איז אויף זײ געװען, און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער זאָלען אויך װעגען דעם װיסען, האָבען מיר זיך מטריח געװען בעשרײַבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער יודישער שפּראַך און אַרויסגעגעבען זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלײַבען נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

ענדע.

II.

די פרעהליכע קאמפאניע.

די פריילכע קאמפאניע.

(ערצעהלונג).

קאפיטעל א.

אין א הייסען זומערטאג, אין איינע פון די גרויסע גאסען פון דער גרויסער שטאדט, וועלען מיר זאגען אין יעהופעץ, האט געשפאצירט מיט א ציגאר אין די ציינער א שווארצער יונגער מאן מיט רויטע בעקלעך פון א יאהר... איך קען אייך ניט זאגען אקוראט פון וויפיל יאהר, ווארום איך האב זיין פאס ניט געזעהן. אמאל, אז מען האט נאך ביי אונז געטראגען בערד, האט מען נאך דער בארד גרינג געקאנט שאצען יענעמס יאהרען. היינט, אז שערען און גאלען די בארד איז געווארען ביי יודען ברוך־השם א וואכעדיגער גאנג — אדרבה, נאט אייך א געגאלטע מארדע און זייט א בריה, טרעפט וויפיעל איז זי אלט?... אנדערע איז גאר שווער צו דערקענען אפילו, צי זיי זענען יודען, דאס הייסט אז מען קוקט זיך גוט צו צו זיי דערקענט מען זיי אפילו גרייליך. מען דערקענט זיי נאך דער נאז, נאך די אויגען, נאב'ן קוק; א יוד קוקט גאר אנדערש, א יוד אז ער קוקט אויף אייך, לייענט איהר איבער אין זיינע אויגען: „ווער זענט איהר? עפעס זענט איהר מיר קענטליך? און וואס איז א'יער טהועכטס? זאגט — אפשר קאנען מיר איינס דאס אנדערע צו ניטץ קומען"?... אט אזוי קוקט א יוד... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער פארשוין, צום שווארצען יונגערמאן.

דער שווארצער יונגערמאן איז זיך געגאנגען פאוואלינקע, ניט ארויסגעלאזט די ציגאר פון מויל, ווי א מענש וואס האט נאר וואס אפגעגעסען א פיינעם מיטאג, פערראוכערט א ציגאר און מאכט „מאציאן". איך דאס פנים זיינס איז געוועזען זעהר פיין אויסגעפוצט, די בעקלעך

יום, די וואָנסעס אַרויפגעדרעהט אַרויף, נאָר די מלבושים זענען געווען אַביסעל נעהאַפּט, דהיינו: די אַרבעל פונ'ם פּידזשאַק האָבען אַביסעל צופיעל געגלאַנצט, די הויזען זענען געווען אַביסעל אויסגעטרעטען. און די שטיבלעטין, חאָטש זיי זענען אַמאָל געווען גרויסאַרטיגע, לאַקירטע שטיבלעטין מיט שענע קנעפּעליך, האָבען איצטער, אויף דער עלטער, אַביסעל אונטערגעפּוצעיועט, חלילה נישט צעריסען, נאָר שטאַרק צעטריסקעט, און די אָפּצאַסען אַביסעל אויסגעדרעהט. אויך דאָס קאַפּעלושעל האָט אויסגעזאָגט דעם סוד, אַז דאָס בעדאַרף זיין נישט קיין גרויסער נגיד, וואָרום אַ חוץ וואָס דער פאַסאָן איז שוין לאַנג אַרוים פון דער מאָדע, איז דאָס קאַפּעלושעל אַליין געווען צוגעלעגערט און אָבגעבאַרעט אַביסעלע און די טאַשמע פערשמאַלצט מיט פעטען — ווער־ווייס אַ געמיין קאַפּעלושעל.

דער דלות האָט שוין אַזאַ טבע, אַז קוים האַפּט ער זיך אַריין צו איינעם, איז קודם כל לעגט ער זיך ביי איהם אויפ'ן קאַפּעלוש און אויף די שפּיץ־שטיועל, און נאָכדעם פערקלויבט ער זיך צו איהם אין בייטעלע אַריין, רייניגט אויס פון דאָרטען וואו ערגעץ אַ מטבע איין אַלטע איין אָבגעריבענע, לאָזט איבער אַ צוויי קנעפּליך מיט אַ „רעצעפּיס“ פון דער פּאָסט און רייבט אוים אַ לעכיל, אַז טאָמער וועט זיך מאַכען אַ מאָל אַ מטבע זאָל זי אויך אַרויסקריכען...

ווערדיג דער דאָזיגער פאַרשוין איז געגאַנגען רוהיג, געצעהלטע טריט און געדרעהט מיט'ן שטעקיל און צוגעזונגען שטילערהייד אַ גאַנץ פיינעם נגון און אַלץ געקוקט אַרויף אין די פענסטער אַריין, האָט מען געקאָנט זיכער מיינען אַז דאָס איז אָדער אַ רייזענדער, וואָס איז אַראָבגעקומען אַהער פון אַ פרעמדער מדינה און האָט ניט וואָס צו טהון — איז ער זיך אַרויסגעגאַנגען אַביסעל אָנקוקען די שטאָדט, אָדער דאָס איז אַ היגער תושב, וואָס זוכט אַ געראָטען פּלאַץ אויף צו שטעלען אַ מויער וואָס זאָל האָבען אַ ברייטען הויף מיט אַ פאָנטאַן און מיט חאָטש אַ שביקעל גאָרטען צו דער גאַס... אָבגעשטעלט האָט ער זיך נעבען אַ טויער, דערזעהן אַ צוגעקלעפּט צעטיל מיט זיבען גרייזען:

„עס גיט זיך אָב ביליג אַ צעזאַמענוואָהנונג, גילטיג פאַר אַ בחור“.

אויפן פּנים פון אונזער העלד האָט זיך בעוויזען אַ צופריעדען שמייכעלע. די משמעות אַז ער איז אַ בחור און זוכט אַ וואָלוועל וואָהנונג און עס אַרט איהם ניט צו וואָהנען ניט נאָך עמיצען.

אָנגעקלונגען צום „סטרוזש“ און אַרויפגעקלעטערט מיט איהם אויפ'ן

פינפטען שטאק, איז ער אריינגעקומען אין א קליין פינסטער חדר'ל, וואס האט אויסגעזעהן ווי א טויבענשלאק אויף א בוידעם און האט געטראפען א הויכען, טרוקענעם פארשוין מיט א בראנזען גלאנצענדיג פנים, מיט א ליסינע אויפ'ן קאפ און מיט א גרוי געשארען בערדיל זיצען ביים פענסטער אויף א צעבראכען ביינקיל און דרעהען פאפיראסען. דער אלטער פארשוין איז געגאנגען אנגעטהון... דאס הייסט, ער איז ניט געגאנגען און ניט אנגעטהון, ער איז געזעסען אויסגעטהון, — כמעט, קאן מען זאגען, ווי אדם הראשון אין גן עדן, אויב איהר וועט ניט רעכענען פאר קיין מלבושים א צעבראסטעט, צעריסען העמדיל ביז די קניה, און אויף די לאנגע טרוקענע בעוואכסענע בארויסע פיס א פאר מאדנע מעשטעס, וואס זענען געמאכט געווארען אדער פון ביבולע פאפיר, אדער פון איין אלטען זאק — פון לעדער געווים נישט.

דער דאזיגער אלטער איז ניט אויפגעשטאנען פאר'ן אריינגעקומענען גאסט, האט ניט געטראגען אקעגען דעם שלום־עליכם, און אפילו ניט אויפגעהויבען די אויגען, נאר געבעטען זיצען און אויסגעצויגען א לאנגע, א טרוקענע, בעוואכסענע און א ציטערענדיגע האנד און האט א זאג געטהון ניט קוקענדיג אויפן אורח:

— זיצט.

דער אריינגעקומענער פארשוין פון זיין זייט האט אויסגעטהון דעם קאפעלוש און האט זיך א נייג געטהון צום האלב נאקעטען בעל־הבית.

נאכדעם האט ער אנגעהויבען זוכען מיט די אויגען, וואו ער זאל זיך א נידערזעצען, און מחמת ס'איז מעהר ניט געווען ווי איין ביינקיל און דאס ביינקיל איז דאך געווען פערנומען — לכן האט ער זיך אביסעל ארומגעדרעהט און געפאלען אויף א שכל, אז איידער בלייבען שטעהן איז גלייכער זיך זעצען אויף א בעטיל פון די דריי בעטליך, וואס שטעהען ביי די וואנט. דער דאזיגער פלאן איז געפעלען דעם בעל־הבית אויך, וואס האט גיט אבגעריסען די אויגען פון דער ארבייט, און ער האט זיך געווענדט צום אריינגעקומענעם פארשוין מיט די דאזיגע ווערטער:

— האט נאר קיין פאראיבעל ניט. וואס איך נעם אייך אויף „אין הא־לאט", ס'איז שרעקליך היים אין דרויסען, און דא אונטערען דאך איז נאך הייסער, א ריינער גיהנם: איהר ווילט מסתמא דינגען ביי מיר די קווארטיר? פיער קארבען א חודש, מיין בעטיל, אייער בעטגעוואנט, איין מאל אין טאג הייס וואסער פונ'ם סאמאוואר. געלד אלע וואך אויף צופריהער. וואס איז אייער טהועכטס?

מײַן טהועֶכטם ? מאַכט צו איהם דער אורח אונטער דער נאָז, הם . . . אײן מאָל אין טאָג הײס וואַסער ? און איך האָב גערעכענט צװײ מאָל.

— וואָס דאַרפט איהר צװײ מאָל ? איהר זענט דען אַ שטוב מענש ? איהר דרעהט זיך דאָך ארום מסתמא אין גאַס . . .

— דרעהען דרעהט מען זיך, מאַכט צו איהם דער אורח, עס ברעפט אָבער, מען קומט אמאָל אַהײם פאַר פריה, גלוסט זיך אטרונק.

— טרינקט מען וואַסער.

— אַ דאַנק אייך פאַר דער עצה.

— נישטאָ פאַר וואָס.

אַזוי ענטפערט איהם דער האַלב נאַקעטער בעל־הבית, וואַרפט ניט אַוועק די ארבײט אויף קײן רגע און האָט נאָך אײן קוק נישט געטהון אויפ'ן גאַסט.

— וויפיעל זענען מיר דאָ, הײסט עס ? פרעגט איהם דער גאַסט און קוקט, ווי אַזוי האָבען אהער געקאָנט אַרײַן דרײַ בעטליך ? . . .

— מיר וועלען זײַן, הײסט דאָס, אַזוי גרוים ווי דרײַ שכנים און אײנער אַבעל־הבית.

— דרײַ שכנים און אײנער אַבעל־הבית ? איך זעה נאָר דרײַ בעטליך, וואו זשע שלאָפט איהר ?

— פאַר מיר זאָרגט איהר זיך ? עהע־הע ! איך וועל מיר שוין געפינען אײן אָרט, איך קאָן שלאָפען אויפ'ן טיש אויך.

דער אורח איז געבליבען זיצען איבערראַשט. ער איז געוועזען זעהר נײַגעריג צו וויסען ווי אַזוי וועט זיך דאָס דער דאָזיגער אַלטער לײגען אויפ'ן טיש און וואו וועלען זיך, למשל, אַהינטהון זײַנע לאַנגע פים ? ער האָט איהם בעטראַכט ווי אַמענשען וואָס רעדט פון וועג און האָט זיך נישט געקאָנט אײנהאַלטען און האָט איהם טאַקי פאָרט אַ פרעג געטהון :

— איך וואָלט אַבעלן געוועזען וויסען, ווי אַזוי קאָן אַזאַ הויבער מענש שלאָפען אויף אַקורצען טיש ?

— איהר ווײסט ניט ווי אַזוי ? מען רוקט צו צו דעם טיש נאָך אַ צװײ טישען קומט שוין אוים גוט.

— איהר האָט דאָך אָבער נאָר אײן טיש.

— איז טאַקי נישט גוט.

„אײן אַלטער ליץ" ! טראַכט זיך דער גאַסט און טהוט אַ פרעג דעם בעל־הבית :

— ווען, הייסט דאס, בעדארף מען צאהלען די ערשטע ראטע פאר דער ערשטער וואך?

— אויב די קווארטיר איז פאר אייך, איז מאקי באלד קלאפ און צעהל, ווי זאגט ער א מיתה משונה אויפ'ן ארט.

דער גאסט, וואס איז אליין אויך געוועזן נישט קיין מרה־שחורה'ניק און האט אליין אויך ניט פיינט געהאט צו טרייבען קאטאוועס, איז געוועזן ענטציקט פון דעם דאזיגען מאדנעם נפש, וואס האט די גאנצע צייט נישט אויפגעהויבען די אויגען א קוק טהון אויף איהם, און אפילו דעמאלט, ווען ער האט ארויס בעקומען א זילבערנעם קערביל און אנידערגעלעגט איהם דעם אויפגאב, האט דער בעל־הבית דאס קערביל צוגערוקט מיט איין פינגער צו זיך און אלץ נישט אויפגעהויבען די אויגען אויפן גאסט און זיך גענומען ווידער צו די פאפיראסען.

דאס האט שוין דעם גאסט פערדראסען און ער איז אויפגעשפאנען און אבגערעקאמענדירט זיך פאר איהם:

— ארקאדי שווייצער.

— בראנזענטאלער! האט איהם דער בעל־הבית אבגעענטפערט קורץ, נישט אויפגעהויבען די אויגען אויפן גאסט און דערלאנגט איהם אויף צו געזעגענען זיך צוויי לאנגע, דארע, טרוקענע הארינגע פינגער.

שוין געשטאנען ביי דער טיר האט זיך ארקאדי שווייצער אויסגעדרעהט צום בעל־הבית:

— זאגט זשע מיר, מיין ליבער בראנזענטאלער, ווער זענען יענע צוויי שכנים מיינע?

בראנזענטאלער האט אלץ געדרעהט די פאפיראסען און נישט געטהון דעם גאסט צוליעב א קוק טהון אויף איהם.

— איהר דארפט טאקי נויטיג וויסען דעם יחוס זייערען? אז איהר וועט ווערטה זיין ביי גאט און האבען די זכיה, וועט איהר אויף דערנאכט זיך בעקאנען מיט זיי, איינער הייסט „נאל“, דער אנדערער „שמאל“, און מיט אייך און מיט אונז ביידען אינאיינעם וועט דאס אויסקומען „נאל שמאל עט קאמפאניע“, זענט איהר שוין צופריעדען? אדיעו! איהר קאנט זיך מטריח זיין ברייננען אייער באגאזש.

קאַפּיטעל ב.

אַרקאַדי שוואַרצער איז אַוועקגעגאַנגען אויף דער אַלטער סטאַנציע נאָכ'ן באַגאַזש, וואָס איז בעשטאַנען פון אַקליין רענציל, גאָר פעסט געפּאַקט, אָנגעשטאָפּט מיט... וואָס קאָן זיך, למשל, געפינען ביי אַזאַ מין חברה־מאַן אין רענציל? איך ווייס ניט ווי אַזוי איהר, איך האָב פון תמיד אָן שטאַרק חשק אַ קוק טהון יענעם אין רענציל אַריין, און פון זינט איך האָב געלייענט די מעשה פון דעם פּאַריזער פּאָריל, איז ביי מיר דער חשק געוואָרען נאָך גרעסער, אויב איהר האָט צייט, וועל איך אייך דערצעהלען די דאָזיגע מעשה אין קורצען:

די געשיכטע קומט פאָר אין פּאַריז.

איין „ער" מיט אַ „זי".

ער פון בערלין, זי פון וויען.

ער אַ חתן, זי אַ כלה, דאָס הייסט זיי האָבן געוואָלט ווערען חתן־כלה, זענען זיי זיך צונויפגעפאָהרען קיין פּאַריז אויף אָנקוקען זיך.

נעקומען צופאָהרען אין איין צייט, זענען זיי פאַרפאָהרען אין איין האָטעל און אָבגעשטעלט זיך אין פערשיעדענע נומערען געוויינטליך, און מהמת זיי האָבען זיך ניט געקענט, האָבען זיי גאָרנישט געוואוסט איינס פונ'ם אַנדערן.

בעדאַרף זיך טרעפען אַ מעשה, (אויף אַ מעשה פרעגט מען נישט קיין קשיא): זיי האָבען ביידע געהאַט אַלץ איינע רענצליך פון איין פאַבריק מיט אַלץ איינע שליסעליך, און די מענשען וואָס האָבען אַראָבגעטראָגען דעם באַגאַזש, האָבען זיך פאַרביטען מיט די יוצרות, אַריינגעטראָגען צו איהם איהר רענציל, און צו איהר — זיין רענציל.

אויסגעטהון זיך און איינגעוואַשען זיך ווי עס געהער צו זיין, האָט זיך יעדער פון די צוויי אָבגעשלאָסען דאָס רענציל, געוואָלט איבערטהון זיך ווי עס פּאַסט פאַר חתן־כלה און שטעלט אייך פאָר זייער איבעררAשונג, אַז זיי האָבען אָנגעהויבען אַרויסנעמען פון דאָרטען די מלבושים: ער — נקבה'שע און זי — מאַנסבילשע! זיי זענען ביידע שיער ניט געפאַלען חלשות! נאָר אַלע מענשען אויף דער וועלט זענען דאָך נייגיריג... אַז דער ערשטער שרעק איז איבערגעגאַנגען, האָבען זיי אָנגעהויבען אַריינקוקען אין די רענצליך אַריין נאָך טיעפער און האָבען אָנגעהויבען אַרויסנעמען פון דאָרטען משונה מאָדנע זאַכען, אַרויס־שלעפּען פּעק מיט פּאַפּיערען, בריוועליך אַלערליי — און פרעמדע

בריוועליך ווילט זיך דאך דוקא לייענען! — און מען איז געוואָהר געוואָרען איינעם אויפ׳ן אנדערען אזעלכע סודות, וואס ווען זיי געפעלען זיך, טהוען א שדוך, האבען חתונה און לעבען אב א האלבע מאה יאהרען, וואלטען זיי ניט דערגאנגען קיין צעהנט חלק אפילו... בקצור זיי האבען זיך צעזאהרען, ער קיין בערלין זי קיין ווינען — אוים שדוך.

אצונד וועלען מיר זיך נעהמען צו אונזער ארקאדי שווייצערס רענציל.

דארט איז געווען אבּיסעל וועש, אפּאר פּאפּירענע קאלנער מיט מאנקעטען. עטליכע פּודעלעך פון אויסגעריוויכערטע פּאפּיראסען, אסדור׳ל מיט א תהלים׳ל מיט אפּאר קליינע תפילים׳לך (א יודישע נשמה טאר מען ניט שאצען!) און אגאנצער פּאק מיט צונויפגעטאשטע, גוט צענויפגעלייגטע און מיט רויטע פאדעם־זייד פערבונדענע טעשליך קארטען.

פון דעם דארפען מיר לערנען דעם פשט, אז ארקאדי שווייצער האט נישט פיינט קיין קערטיל, נאר צו וואס טויג האלטען ביי זיך אין רענציל אזא משא מיט קארטען? איז די משמעות, אז ארקאדיעס געשעפט, דאס הייסט זיין פרנסה איז קארטען — און מיר האבען נישט געהאט קיין טעות. זיך גוט נאכגעפרעגט ביי זיינע בעקאנטע, זענען מיר געוואהר געווארען, אז ער דרעהט זיך ארום קארטען און דערפון טאקי לעבט ער... דער פירוש פון די דאזיגע ווערטער איז ניט גלאט, מען בעדארף עס פערשטעהן און מיט דער צייט וועלען מיר דאס אם ירצה השם וויסען; מיר וועלען זיך נאך אומקעהרען שפעטער צו זיין פראפעסיע, דערווייל וועלען מיר זיך בעקענען מיט די איבעריגע שכנים.

אז ארקאדי האט געבראכט צו טראגען דאס רענציל אויף דער נייער קיווארטיר, איז שוין געווען פאר נאכט. אין חדר האט שוין געטשאדעט א פערדרויכערט לעמפּיל און ביים טיש איז געזעסען און געשריבען א מאדנער נפש מיט א בלאס פנים, מיט הונגעריגע אויגען, מיט אונטערגעבויגענע, שיטערע שטארק אנגעשמירטע האר, אנגעטהון איז ער געווען אין א טשעשונטשאווע פידזשאקיל מיט מאדנע ברייטע ארבעל, א קלאר ווייסען קאלנער פון פאפיר מיט א שניפּס א שארף רויטען ווי פייער, מיט דינע שמאלע ווייסע הויזען אויף א פאר קליינעטשקע פיסעליך.

„א פנים דאס מוז זיין איינער פון די דריי שכנים, פון דער חברה „נאל שמאל עט קאמפאני״ — האט זיך ארקאדי געטראכט.

אריינגעקומען און אבגעלעגט דאס רענציל אויף א בעטיל, האט זיך ארקאדי שווייצער פארגעשטעלט פארן נפש מיט׳ן רויטען שניפּס און מיט

די ווייסע תחתונים, און דער נפּש מיט'ן רויטען שנופּס און מיט די ווייסע תחתונים האט זיך אויפגעהאפּט, אויסגעטהון אויף דער גיך די ברילען, א טרייסיל געטהון מיט די אונטערגעבויגענע אָנגעשמירטע האָר.

— דאָס זענט איהר, אונזער נייער שכן? זיצט, זעצט זיך, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? — און ער טראָגט איהם אונטער דאָס איין־און־איינציג בענקיל.

דער רויטער שנופּס, די פּעטע אונטערגעבויגענע נאַר שיטערע האָר, די מאָדנע ברייטע אַרבעל פונ'ם טשעשונטשאָווען פּידזשאַק, די ווייסע תחתונים, דאָס הייזעריגע קול פונ'ם נפּש און דערצו נאָך דאָס אונטער־שפּרינגען זיינס—דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט געהאַט דעם זיבעטען חן, און אונזער אַרקאַדי האָט בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען ער זאָל זיך איינהאַלטען פון אויסצושיסען איהם אַ געלעכטער גלייך אין פּנים אַריין.

— איהר שרייבט אַ בריוועל? שרייבט שרייבט, האָט ער צו איהם געזאָגט, און אָבגערוקט פון זיך דאָס בענקיל.

— איך שרייב נישט קיין בריוועל, איך שרייב אַ בוך, איך שרייב בסדר. איך בין אַ שרייבער, פערשטעהט איר מיך, אַ מחבר—האָט איהם יענער געגעבען צו פערשטעהן אויף זיין הייזעריגע שטימע, אונטערגע־טאַנצט און צוגעטרייסעלט מיט די שיטערע אונטערגעבויגענע הערליך. און דאָ האָט אַרקאַדי בעמערקט אַ פּאָר קליינע, ווייסע הענטליך מיט דינגע קליינע פינגערליך, וואָס האָבען אויסגעזעהן נאָך קלענער אונטער די ברייטע אַרבעל פונ'ם טשעשונטשאָווען פּידזשאַק.

— איהר זענט אַ שרייבער? וואָס זשע שרייבט איהר איצטער? זעהט נאָר איהר זאָלט אונז דאָ ניט בעשרייבען.

דער שרייבער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ צעשאָטען הייזעריג געלעכ־טער און אַרויסבעוויזען קליינע שוואַרצע ציינדעלעך ווי ביי אַ קינד, וואָס האָט קאַלי ציינער דערפאַר, וואָס סע עסט אַ סך צוקערקעס.

— איך בין ניט פון די שרייבער, וואָס בעשרייבען יענעם, איך בין גערן אַז יענער טשעפּעט מיך ניט.

אַזוי האָט איהם געענטפערט דער מחבר, און איך מיין, אַז ס'איז געווען לחלוטין איבעריגע ווערטער, דען ווען אפילו ער זאָל דאָס ניט זאָגען וואָלט מען אַליין געקאָנט פערשטעהן, אַז דאָס איז אַ מענש, וואָס איז גערן, אַז יענער טשעפּעט איהם ניט. אַזעלכע מענשליך בע־ווייזען זיך גיך אַרויס מיט זייער כאַראַקטער: „אָט אַ דאָס בין איך און אַ זוי מאָלט מיך". אַזעלכע מענשליך זענען געטריי איבערגעגעבען דער

גאַנצער וועלט און די גאַנצע וועלט שאַפט מיט זיי, עקספּלאָאַטירט זיי; איהר קאָנט פון זיי פלעכטען שטריקליך, טהון מיט זיי וואָס איהר ווילט, אַזעלכע מענשליך זענען גרויסע בישנים, זיי וועלען אייך קיינמאָל ניט בעקלאָגען זיך אויף זייער פינסטער מזל; זיי, אַז זיי וויינען, וויינען זיי נאָר אויף יענעמס צרות, קומען אָב פּאַר פרעמדע זינד, האָבען ניט מיט וואָס אַ טאָג איבערצוקומען, קאָנען אויסגעהן אין מיטען העלען טאָג פאַר אַלעמען אין די אויגען, חאַפּען זיך אָן אָן אַ שאַרף פון אַ שווערד, טולען זיך צו יענעם און קלעפּען זיך אָן אַזוי שטאַרק, אַז ס'איז שווער זיי אָבצורייסען און אָבטרייבען פון זיך, ווי אַיין אמת געטריי הינטיל...

קאַפּיטעל ג.

דאָס איז אַ כּלל אויף דער וועלט, אַז הילף קומט מעהרסטענטהייל אומגעריכט. גאָט ווייסט וואָס מיט אונזער פּאַרשוין וואָלט געווען, ווען סע קומט ניט אָן פּלוצים בּראָנזענטאָלער און דער מחבּר הערט נישט אויף צו לייענען איהם גאַנצע שטיקער פון דער „חלירע". איך ווייס אַ מעשה וואָס אַ יונגער מענש, אַ געזונטער, אַ שטאַרקער האָט געחלשט בּיי אַ מחבּר אונטער די הענט. פון דעמאָלט אָן, אַז דער מענש דערהערט דעם נאָמען מחבּר, אַנטלויפט ער וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט...

— משיידעלי! גאָט האָט אייך שוין צוגעשיקט אַקרבּן און איהר מוטשעט איהם מיט אייערע מעשיות? אַנו לייגט נאָר אַוועק די „חלירע" און לאָמיר בּעסער נעהמען עפּעס אין מויל אַריין.

מיט די דאָזיגע ווערטער האָט דער בּעל־הבּית זיך געווענדט צום מחבּר און האָט אַוואָרף געטהון אויפן טיש אַפּעקיל — דאָרט איז געלעגען אַ פלעשיל „מאָנאָפּאָלקע", אַ בּרויטעל מיט אַטאַראַנקע מיט אַ פּאָר ציבּעלקים. און אַרקאַדי האָט איהם בּעטראַכט, כּמעט נאָר ניט דערקענט אינ'ם אָנטהון, אויף איהם איז געווען אַשוואַרצע שבּתדיגע קאַפּאָטע, אַ ווייס העמד, געלע שיך מיט רויטע שפּראָנצקעס און אויפן קאָפּ אַ בּרייטער, ווייסער, שטרויענער קאַפּעלוש מיט אַפּענסנע אויף די אויגען, אַגאַנצער פּראַנט! דאָס טונקעלע בּראָנזענע פּנים מיט די שאַרפע ווינקלען האָט געגלאַנצט אונטערן ווייסען קאַפּעלוש און אויסגעזעהן ווי אַיין אויסגעגאָסענע כּמאַטויע.

דער בעל הבית בראָנזענטאָלער האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך די יום-טוב'דיגע מלבושים און געבליבען אינ'ם אין דערפריהערדיגען קאָסטיום פון אָדם הראשונ'ן, אַרײַנגעשטעקט די לאַנגע, דאַרע, האָריגע פיס אין די משונה מאָדנע מעשטעס און בשעת מעשה אַזאַג געטהון:

— אַנו, טשײַדעלי, זײַט אַ בעל-הביתטע, מאַכט טײַ!

דער מחבר מיט'ן רויטען שניפס און מיט די ווײַסע תחתונים, וואָס דער בעל-הבית רופט איהם „טשײַדעלי". האָט במחילת כבודו זיך אָנגעבויגען און אַרויסגעשלעפט פון אונטערן בעט אַ קליין בײַכיג סאַמאָוואַריל און איז אַוועקגעגאַנגען מיט דעם דאָס אויפשטעלען און דאָס סאַמאָוואַריל האָט אויסגעזעהן בײַ איהם אויף די הענט ווי אַ קליין קינד בײַ אַ געטרײַער מוטער. בשעת געהן האָט דער מחבר אונטערגעטאַנצט און צוגעטרייסעלט מיט די שיטערע אונטערגעבויגענע העדליך, און אַרײַנגעקומען האָט ער זיך גענומען צו די גלעזער, אַוועקגעשטעלט איטליכע זאַך אויף זײַן אָרט מיט די קליינע ווײַסע הענטליך, ווי אַיין אמת'ע בעל-הביתטע. גיך איז געוואָרען אויפגעשניטען דאָס ברויט מיט'ן פישעל און אַלע דרײַ האָבען זיך געזעצט אַרום טיש, דער בעל-הבית אויפן בענקיל און זײַנע צוויי שכנים אויף די בעטלעך און מען האָט זיך געזעצט טרינקען טײַ, פריהער גענומען צו קאַפּליך „מאָנאָפּאָל" און פערביסען מיט טאַראַן גאַנץ געמיטהליך, גלײַך ווי מען וואָלט געווען צווישען זיך אַלטע בעקאַנטע שוין פון כמה וכמה יאָהרען.

— אַצינד, טשײַדעלי, דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך עפּעס נײַס אויף דער וועלט?

אַזוי האָט זיך אָנגערופען בראָנזענטאָלער צום מחבר, נאָכדעם אַז ער האָט פערדרויכערט אַ פּאַפּיראָס, דאָס ערשטע מאָל אַ קוק געטהון אויף דעם נײַעם שכן, וואָס האָט פערדרויכערט אַ גראָבע ציגאַר, וואָס דער רויך פון איהר וואָלט געווען אַ גוטע סגולה אויף אַרויסצוטרײַבען פליגע.

— הערט איהר? מאַכט דער בעל-הבית צום נײַעם שכן, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב אייך געזעהן בײַ סעמאַדעני אין „ביליאַרד"?

אונזער שכנס רויטע בעקלעך זענען געוואָרען נאָך רויטער. ס'איז איהם אפנים ניט אָנגעשטאַנען דאָס אָרטיל, וואו מע האָט איהם דאָרטען געזעהן, האָט ער זיך ווי פערענטפערט:

— מעגליך, עס קאָן זעהר שען געמאָלט זײַן. בײַ מײַנ מאַכט זיך,

נישטא וואס צו טהון, חאפט מען זיך אריין אויף א האלבע שעה זעהן ווי מען שפיעלט אין ביליארד

— און מיר דאכט זיך, אז איך האב אליין געזעהן עטליכע מאל מיט אלאנגען שטעקען אין די הענט ארומדרעהען זיך ארום גרינעם טיש און דוקא אהן א קאפאטע. איך פערשטעה ניט וואס איז דא פערהאן צו שעמען זיך? א פרנסה גלייך מיט אלע פרנסות.

דא האט אונזער בעל־הבית געטראפען, ווי מען זאגט פונקט אין קארב אריין. אין דער לעצטער צייט האט ארקאדי שוויצער נעבעך געלעבט נאר פונ'ם ביליארד. דאס הייסט, אייגענטליך איז זיין פרנסה געווען, ווי מיר האבען שוין אויבען געזאגט, קארטען, נאר קארטען מיט ביליארד, בעדארפט איהר וויסען, קעהרען זיך אן שטיקליך אייגענע, אפטמאל גאנץ נאהנטע מחותנים, למשל ווי א מלמד שמעקט מיט שדכנות, א בעל טאקסע מיט קצב, א קרעמער מיט באנקראט, א באנקיר מיט גנבה, וכדומה, וכדומה, וכדומה...

ווי א מענש א בעל פרנסה, האט אונזער ארקאדי שוויצער פיינט געהאט אליין צו שפיעלען אין ביליארד. די שפיעל אליין איז איהם שוין לאנג נמאס געווארען, דען זי קאסט איהם גענוג געלד. זיין עובדא איז געווען זיצען און קוקען ווי יענער שפיעלט און „האלטען מאזא פאר יענעם".

„האלטען מאזא" אויפ'ן ביליארד — דאס איז א מין געשעפט ווי אלע געשעפטען אויף דער בערזע, און מיר רעכענען נישט פאר איבעריג זיך אבשטעלען דערויף אויף א צוויי מינוט.

שטעלט אייך פאר א גרויס שטארק אנגערויכערט און פערברודיגט חדר מיט עטליכע לאנגע טישען מיט גרינע בעצויגען און מענשען, צו מייסטען יונגע לייט, דרעהען זיך ארום פון אין דער פריה ביז שפעט אין דער נאכט מיט לאנגע גלאטע שטעקענס, צילען זיך אין די געטאקטע, ווייסע, ביינערנע גאלקעס, דער האט „געענדיגט די פארטיע" און נעמט צו דאס געלד.

שפיעלען — שפיעלען צום מייסטענס נאר צוויי און דער גאנצער איבעריגער עולם, פערשיעדענע מינים פארשוינען, זיצען ארום און ארום ביי די ווענט און קוקען אויף דער שפיעל און מען לעגט איין געלד פאר די שפיעלערס, ווער פון די צוויי וועט פריהער ענדיגען די פארטיע, — אט דאס ווערד אנגערופען האלטען מאזא.

צווישען די שפיעלערס זענען פערהאן גרויסע ספעציאליסטען, וואס געבען יענעם עטליכע אויגען „פאר", געווינען די ערשטע פארטיע און

נאָכדעם הויבען זיי אָן שטאַרק פערשפּילען, געבען פאַלשע גענג („קלאָפּ־שטאָס"), מאַכען כּלומרשט אומגעהרען אַ ציטער מיט רער האַנד („מענדראַזשע") און דערמיט חאַפּט מען „פּיזשאָנעס" (אומשולדיגע טייבעליך) און מען נאַרט אוים בּיים עולם דאָס בּיסעל מינץ. די חברה, וואָס פיהרען צענויף די דאָזיגע שפּיעלערס, ווערען אָנגערופען מיט'ן נאָמען „בעל־הבּתים", אָדער „נאַוואָדטשיקעס"

איינער פון די דאָזיגע „נאַוואָדטשיקעס" איז געווען, עס זאָל איך צו קיין חרפּה ניט זיין, אונזער פיינער אורח אַרקאַדי שוויצער, וואָס איז די לעצטע צייט ניט אַרויסגעקראָכען פונ'ם בּיליאַרד, געוויינט דאָרטען טאָג ווי נאַכט, זיך אָנגעגעסען מיט'ן רויך און זיך אָנגעהערט מיט די שענע ווערטליך, מיט'ן נבול פּה און מיט די מחלוקת'ן, און מיט די קללות און די סקאַנדאַלען, וואָס דאָרטען קומען פאָר. דאָס איז געווען פאַר אונזער אַרקאַדין אַ גרויסער אַראָבפאַל, איין אָמת'ע ירידה קאָן מען זאָגען, דען ער איז געווען אייגענטליך אַ קאָרטען־שפּיעלער, דאָס האָבען איהם די צרות זיינע געבראַכט דערצו, ער זאָל זיך אַראָבלאָזען אַזוי נידעריג און ווערען אַ „נאַוואָדטשיק" צווישען בּיליאַרדטשטשיקעס. נאָר וואָס טהוט ניט אַ יוד צוליב פּרנסה? און דערמאַהנט זיך אונזער אַרקאַדי שווייצער אָן יענע גוטע יאָהרען, בּשעת ער האָט „געפיהרט אַ גרויסע שפּיעל", געפאָהרען מיט חברה אויף די פּאַראַחאָדען, געחאַפּט אַ האָז און איהם אויסגעריינינגט די קעשענעס עד לפּק... און נאָכדעם אין די האָטעלען געלעגען וואָכען־לאַנג, ניט אָנגעקוקט די ליכטיגע שיין און נאָר געשפּיעלט און געשפּיעלט... און נאָכדעם אין די קלובּען, געוואָרפען אַ בּאַנק אין „דיאַבּעלעק": פינפאונצוואַנציג פאַר צוואַנציג, פופציג פאַר פערציג, און הונדערט פאַר אַכציג, און צוויי הונדערט פאַר הונדערט זעכציג און פיער הונדערט פאַר דריי הונדערט צוואַנציג... און אונזער אַרקאַדי לאָזט אַרויס אַ טיפען זיפץ פונ'ם האַרצען.

— וואָס זיפצט איהר אַזוי? אויף גלות ישראל—צי אויף דעם, וואָס סע געהט אייך ניט אין דער שפּיעל?

— וואָסער שפּיעל? ווער שפּיעלט היינט? מאַכט אַרקאַדי מיט אַזאַ מינע, ווי אַ מענש, וואָס איז אַמאָל געווען קיסר און האָט פערלאָרען די מלוכה—מיט'ן מלאך המות שפּיעלט מען זיך היינט! אַמאָל איז געווען אַ שפּיעל, אוי אַ שפּיעל! וואו זענען אַהינגעקומען די יאָהרען, וואָס מען פלעגט „פּאָנטירען" הונדערט קאַרבּען אויף אַ קאָרט? צוויי הונדערטער אויף אַקאָרט? דריי הונדערטער אויף אַקאָרט?

— אזוי גרויס האט איהר געשפיעלט? פרעגט איהם בראנזענטאלער און הויבט ערשט אן איהם רעכט בעטראכטען.

— אט דאס הייסט ביי אייך גרויס? מאכט ארקאדי מיט גדלות, גלייך ווי מען וואלט גערעדט פון זיינע שיפען, וואס זענען געגאנגען אויפ'ן ים, אדער פון זיין יובילעי, וואס ער האט זיך אויסגעפייפט געגען דער וועלט — אט דאס ווערד אנגערופען ביי אייך גרויס? און פינף מאות אויף איין קארט פאנטירען האט איהר אמאל געזעהן? אזוי ווי היינט געדענק איך עס: מיר זענען געזעסען אגוטע חברה קלאפערס איך טהו אקוק — אין „בענקיל" ליגט א פויטיקע פון כמעט טויזענד „איינציגע". מיין חברה־מאן קוקט אויף מיר: „משטא אוגאדנא"? זאג איך צו איהם: „קארטו"! מאכט ער צו מיר נאכדעם: „סקאלקא פריקאזשעטיע"? טהו איך א קלאפ אין טיש אריין: „קארטו"!..

און ארקאדי שטעלט זיך פאר אז ער איז אין קלוב און „פאנטירט" אויף אקארט, און דאס פנים פלאמט איהם און די אויגען פייערען און ער טהוט א זעץ מיט'ן קולאק אין טיש אריין אזוי שטארק אז דער מחבר פאלט שעור ניט אראב פונ'ם בעט אויף דער ערד, ער האפט זיך אויף א טויטער און קוקט מיט שרעק אויפ'ן נייעם שכן... דאס געפעלט בראזענטאלערן אזוי שטארק, אז ער צעלאכט זיך און רופט זיך אן צו ארקאדין:

— וואס זאגט איהר, איך בעט אייך, אויף אונזער מחבר? „טשיידעלי" האב איך איהם אנאמען געגעבען, ווייסט איהר פאר וואס? ווייל ער געהט מיר תמיד אויסגעפוצט ווי א דייטשעלי, איז פון דייטשעלי ביי מיר געווארען דייטשעל, און פון דייטשעל — טשיידעלי, איא, סע פאסט איהם?

— אנגעמאסטען, ווי איך בין א מענש! מאכט ארקאדי און ווענדט זיך צו טשיידעלין: טראגט געזונד און פערניצט געזונד און זאלט איהם צערייסען געזונדערהייד, ווי מיין באבע טאלצע פלעגט זאגען בעת מען האט מיר איבערגעניי־ט פון איהר ווינטערדיג וואטען־קליידעל — אין ארבע כנפות אויף שבועות.

אלע דריי לאכען און טש־ידעלי בעוויזט זיינע קליינע, שווארצע ציינהנדליך.

— אזוי גרויס האט איהר געשפיעלט? הם... זאגט וויטער בראנזענטאלע־ און לאזט שוין נישט אראב קיין אויג פון זיין נייעם שכן און לאזט ארויס אגאנצען קנויל מיט רויך פונ'ם מויל וואס בעגעגענט זיך

מיט'ן רויך פון ארקאדיע'ס ציגאר ; דער רויך קויקעלט זיך און פילט אן דאס קליינע פינסטער חדר'ל און די לופט ווערט אזוי געדיכט, אז פון דער שיין פונ'ם שענעס ל'עמפערע איז קוים קוים וואס מען זעהט איינס דאס אנדערע.

קאפיטעל ד.

— נו, און געלד? אויף צו פיהרען אזא שפיעל בעדארף מען דאך עפעס האבען פארעס! מאכט צו איהם בראנזענטאלער און בעטראכט איהם ווי א גרויסער פראפעסאר דעם חולה, דאס הייסט קוים קוים וואס ער טהוט אויף איהם א קוק מיט איין אויג.

— געלד פרעגט איהר? ענטפערט איהם ארקאדי און נעמט ארויס די גראבע ציגאר פון די ציינער: געלד פרעגט איהר? אזוי ווי שטערען אין הימעל! קארג „פיזשאנען”, קארג „פרייערס”, קארג אידיאטען פערהאן אויף דער וועלט? ווי די געבראטענע טייבעליך פליהען ״ לייך אין מויל אריין, ווי די שרעטעליך טראגען זיי איך דאס געלד גלייך ענטגעגע בעטען זיך, חלשען: נאט, נעמט צו ביי אונז די נשמה, אבי שפיעלט מיט אונז!... אט אזעלכע אידיאטען זענען דאס! איך ווייס עס גאנץ גוט, דען איך בין אליין געווען א רעכטער אידיאט, ביז איך האב אנגעשמעקט און געחאפט דעם סטרי, און האב אנגעהויבען מאכען א קערביל גאר באופן אחר! אי יאהרען — יאהרען! ס'איז געוועזן הערט איהר, יאהרען! (בעת מעשה פערטראכט זיך ארקאדי שווייצער און לאזט ארויס א טיעפען זיפץ פונ'ם הארצען). יענע יאהרען וועלען זיך אזוי גיך, האב איך מורא, נישט אומקערען. אין אדעס איז דאס געווען! אי אדעס, אדעס! א שטעדטיל! לעבען זאל דאס טאקי ביז משיח וועט קומען! אין דעם אדעס, פערשטעהט איהר מיך, בין איך אויפגעוואכסען, אנגעקומען אהין פון בעסאראביע ביי מיר אויסגערעדט זאל זיין, א יאקעטער, א בארוועסער און געשמייבערט צו א בולקע, דען וואכסען וואכס איך, דארפט איהר וויסען, פון סאמע יחוס — דעם גרויסען „שומר בגדים'ס” איין אייניקעל, אויף אונזער לשון הייסט עס, אז מיין זיידע רב אהרן איז געווען א שומר אין באד, געהיט דאס אנטהון פון די בעלי־בתים, און דאס בעקומען דערפאר צוויי גאנצע גילען א וואך א חוץ פעטש, דען וויפיל טליתים־קטנים זענען ביי איהם פערפאלען געווארען מיט להבדיל

תחתונים! געװען אַ ריהרעװדיגע זאַך, זאָל ער מיר מוחל זײַן, אונטער דער נאָז געקאָנט בײַ איהם אַװעקטראָגען! יענעם זאָגען װאָס טהוסט דו, מביש שטעלען, אָנטהון אַ בזיון — חס ושלום! בײַ איהם, הײסט דאָס, בײַם זײדען רב אהרן, זכר לברכה, האָב איך זיך אױפגעהאַלטען, דען דער טאַטע מײנער איז געװען װײט אונטער זיבען שלעסער, ער איז געזעסען מיט גרױס כבוד בעזונדער אין אַ חדר, איבער אַ בלבול מן הסתם, און אַ סאָלדאַט בײַ דער טיר האָט איהם געהיט פון אַ גוט אױג, ער זאָל ניט אריבער חס ושלום איבערן פּלױט און מאַכען אַ ויברח, און די מאַמע מײנע זאָל לעבען האָט זיך געלערנט קאָכען און באַקען בײַ אַפרעמדען אױבען, דאָס הײסט נישט חס ושלום צוליב מצוה — נאָר פּשוט פאַר אָנדערהאַלבען קאַרבוינים אַ װאָך, האָט זי אפילו געװאָלט איך זאָל אױך זײַן מיט איהר אין קעך, מיט איהר אײנאײנעם עסען קעסט, האָט אָבער די בעל־הביתטע (אפילו אַ גאַנץ שענע נגידית מיט פּערײל) נישט געקאָנט איבערטראָגען מײַן אַפּעטיט; איך עס, זאָגט זי, קײן עין הרע, פאַר דרײַ, און מען האָט מיר געגעבען דעם װעג. האָב איך געמוזט אָנקומען צום זײדען רב אהרן, זכר לברכה, מיט איהם אײנאײנעם זיצען אין באָד און אַבטונג געבען אױף די בגדים. איז דערחסרון אָבער װאָס האָט לאַנג נישט געקאָנט געדױערען, מחמת איך בין געװען, לא עליכם, אַ גרױסער נצרך אױף מזומנ׳ע קאָפּיקעס, און האָב נישט געהאַט, איהר זאָלט זאָגען, אַ פּרוטה של נחושת, האָב איך מיך מישב געװען און האָב אָנגעהױבען מאַכען אַ רעװיזיע איבער די בעל־הבתישע קעשענים, איך בעט איבער אײער כבוד, פון פרעמדע הױזען און אַנטליײהען, אַבי ס׳איז נאָר געװען פון װאַנען, אַ מטבע, אַז גאָט װעט מיר העלפען װעל איך מסתמא אָבגעבען...

בקצור, װאָס זאָל איך אײַך לאַנג ברײען, איך האָב אַזױ לאַנג געטרױבערט קעשענעס ביז מען האָט מיך געפּאַקט מיט אַ גרױסען סקאַנדאַל און מען האָט צוליעב מיר דעם זײדען אָבגעזאָגט פון דער שטעלע און איך האָב געמוזט זאָגען מײַן שטעדטיל אַדיע, און אַװעק קײן אָדעס, און בכדי ס׳זאָל מיר ניט זײַן שװעהר די נסיעה, האָב איך די שטיװעליך פערקױפט און טאַקי געהאַט דערװײַל װאָס צו עסען, װי זאָגט איהר: צידה לדרך.

געקומען קײן אָדעס אַזאַ „בן בקר" װי איך, אַ בר־מצוה בחור׳ל פון אַ יאָהר זעכצעהן־זיבעצעהן, אַ שענער יונג בין איך געװען, האָב איך באַלד פערטרעטען אַשטעלע, נישט חס ושלום בײַ אָפּרתי׳ן אין קאַנטאָר,

נאר אין א געשעפט פון בערשטלעך מיט שוהוואכס, דאס הייסט, איך האב מיך געשטעלט ביי א שטיוועלפוצער פאר אשטיוועלפוצער, און האב מיט גאטס הילף נושא חן געווען ביי דער וועלט, דען אבפוצען א פאר שטיוועל בעדארף מען קאנען, די ארבייט בעדארף געהן גיך און געשווינד, א שפיי אויף איין בערשטיל און א רייב מיט'ן אנדערען בערשטיל — און הלך משה מרדכי!

וואס טויג אייך, איך האב צונויפגעשלאגען די עטליכע גראשענס און האב א שפיי געטהון אויף מיין בעל-הבית דעם עקספּאטאטאר און אליין געעפענט א געשעפט, דאס הייסט איינגעהאנדעלט א פאר בערשטלעך מיט שוהוואכס מיט א שען פיס-קעסטיל א לייטיש, א פאשאל אויף דער „רישעליע" ארבייטען. און געארבייט האב איך, קאן מען זאגען, אויף אלע כלים. געקליבען די גראשענס, זיך צונויפגעשלאגען ביז א זייגער איין אייגענעם פון זהב טהור — ריין זילבער און דער מאמע קיין בעסאראביע אוועקגעשיקט א דריידעריל, לאז זי וויסען, אז זי האט א זוהן אין אדעס און ארויסגעשטעלט א פייג דער גאנצער וועלט.

איז דאך אבער פערהאן א גרויסער גאט, בעדארף איך עסען קעסט אין א יודישען טראקטיר, און דארטען אין דעם טראקטיר בעדארף זיין א בעלהבית'טע א יפהפיה מיט איהר היילינען נאמען רייזעל, נאר גערופען האט מען זי ראזע, בעדארף איך איהר מסתמא געפעלען ווערען אין שלייער, געהט זי און רעדט מיך אב פון מיין געשעפט און נעמט מיך צו צו זיך און קרוינט מיך פאר א וויקידיילא...

— פאר א וואס? רופט זיך אן בראנזענטאלער און טשיידעלי נאך איהם:

— פאר וואס האט מען אייך געמאכט?

— פאר א וויקידיילא. א וויקידיילא ווייסט איהר ניט וואס הייסט? מאכט ארקאדיע שטארק פערוואונדערט מיט אזא מינע ווי א מענש, וואס דערהערט, אז יענער ווייסט ניט וואס הייסט א מוציא מיט האניג—סטייטש, א וויקידיילא ווערד אנגערופען אזא פארשוין, וואס אז מען דארף איינעם געבען דעם וועג נעמט מען איהם אן ביים קארק און מען גיט איהם מיט דער קניע פון אונטען און מען זאגט איהם: „זה התרנגול ילך"... היינט פערשטעהט איהר שוין וואס דאס הייסט? און א וויקידיילא בין איך געווען דוקא ניט קיין שלעכטער און האב נושא חן געווען ביי איהר אין די אויגען. קורץ, די דאזיגע ראזע איז געווען אין מיר פערליעבט ווי א קאץ אין די נייען טעג און האט זעהר געגארט צו מיר איך זאל פאר

איהר חתונה האבען. האב איך איהר געזאגט: חתונה האבען מהיכי תיתי, זעהר פיין, נאר וואס רעדען? איך וויל א „תוספת כתובה", דאס הייסט טאקי משלשל זיין במזומנים האטש א טויזענד „איינציגע". האט זי מיך אנגעקוקט ווי א משוגענעם, נאר ווער האט אויסגעפיהרט? געוועהנטליך איך, ניט זי. און חוץ לזה האב איך אויסגענומען מיט איהר א תנאי. אזוי ווי איך מיש מיך ניט אין איהרע געשעפטען, אזוי טאר זי זיך ניט מישען אין מיינע געשעפטען. און מיינע געשעפטען זענען געוועזען ביליארד און קארטען. ביי טאג האט מען געארבייט אויפ'ן ביליארד ביי־נאכט אין קארטען. נאר ווי אזוי מיינט איהר געארבייט? די פיינסטע מענשען מיט די שענסטע קינדער פלעגען אריינקומען צו אונז אין געשעפט אריין, זיך געלערענט שפיעלען אויפ'ן ביליארד, אז מען שפיעלט זיך אן א גאנצען טאג אויפ'ן ביליארד, מוז מען נאכדעם ביינאכט פערבייסען מיט א קערטיל, זאגט אפשר אז ניין?

נישט בראנזענטאלער דער בעל־הבית, נישט טשיידעלי דער מחבר האבען געקאנט זאגען אז ניין, און זיי האבען געבעטען דעם נייעם שכן, ער זאל זיי ערצעהלען ווייטער און ארקאדיע שיי־צער טהוט זיי צוליעב, פערדרויבערט א פרישע ציגאר און ערצעהלט ווייטער.

קאפיטעל ה.

—איך וואלט אייך אייגענטליך בעדארפט ערצעהלען ווי אזוי איך האב מיך געשיידט מיט מיין יפהפיה און פאר וואס איך האב מיך געשיידט. און וואס פאר א מין שפיעל זי האט מיר אפגעטהון, האב איך אבער מורא, אז די מעשה וועט זיין אביסעל צו לאנג, לכן לעג איך דאס אפ אם ירצה השם אויף הושענא רבה, און הלך משה מרדכי, איך געה מיר ווייטער.

הקצור, איך האב מיך אבגעזעגענט מיט מיין פלונית בת פלונית און בין אוועקגעפאהרען ווייטער און האב מיך אראבגעחאפט אהערצו און האב מיך בעזעצט אט א דא אין יעהופעץ און האב אנגעהויבען זוכען א געשעפט.

וואס פאר א געשעפט קאן א שטייגער מאבען אזא נפש ווי איך? אז אויף א מלאכה בין איך פוילבליך; שרייבען און רעכענען האט מיין טאטע פערגעסען מיך לערנען; האנדלען מיט ווייץ און מיט קארן אדער מיט פאפירען אויף דער בערזע האב איך מורא געהאט, טאמער, חלילה וחס,

די שעה זאָל ניט זיין, איך פערהאַנדעל מיך אַזוי, אַז איך מוז מיך נאָכדעם שטעלען — טהוט מיר באַנג, איך זאָל מיר ניט פערשטערען מיין נאָמען, וואָס כ'האָב אויף דער וועלט. „חאַפּט דער רוח דאָס געלד אַבי דער נאָמען זאָל איבערבלייבען", ווי כ'האָב געזאָגט אַמאָל אַ בעקאַנטען באַנקיר נאָכדעם, אַז ער איז געבליבען אָהן אַ פּיערער און האָט נאָך געליישט פּעטש אויך...

אַרומגעדרעהט, אַרומגעדרעהט אַזוי לאַנג ביז איך האָב מיך פאָרט צוגעשלאָגען צו מיינעם, ווי זאָגט איהר: כל עורב למינהו — איטליבער טרינקער געפינט זיך זיין ווײַן; איך האָב מיך בעקאָנט מיט אַ פּאָר הייזליך, דוקא אין בעל־הבתישען גראַד, און האָב אָנגעהויבען אַהינצוצו אַריינקומען. איך געה — מען קלויבט זיך צענויף אַלע נאַכט, הײַנט איך צו דיר, מאָרגען דו צו מיר. כלומרשט „אימעניגעס", מען רופט צענויף געסט אַ דרייסיג־פערציג פּאַרשוין, צווישען זיי מעהרסטען־טהייל פּיזשאָנ־טשיקעס, יונגע־לייטלעך הייסט עס אַזעלכע, וואָס פליהען גלייך אין מויל אַריין ווי די געבראָטענע טויבעליך: „נאַט, שלינגט אונז איין געזונדטערהייד און לאָז איך וואוהל בעקומען"... דער בעל־הבית, געוועהנטליך, ווייסט שוין וואָס ער האָט צו טהון. זעצט ער אוים די ליבע געסט ביי די גרינע טישלעך און פּאָרט זיי צענויף ממזריש, און אַליין איז ער אויפגעלעגט שרעקליך, און אויך די בעל־הבית'טע איז שטאַרק האָפּערדיג, טראָגט אונטער איטליבען בעזונדער טיי מיט איינגעמאַכטס, און די שפּיעל געהט ביז'ן וויטען טאָג אַריין, ווי אין קלוב...

און שטעלט איך פאָר אַז מיך האָט מען דאָס דערטאַפּט פאַרן פּיזשאָן און מען זעצט מיך אוועק מיט עפּעס מאָדנע מיני פּאַרשוינען ביי איין טישעל, צווישען זיי איינער אַ קאַפּיטאַן מיט גילדענע קנעפּ און מען נעמט מיך צו דער אַרבייט אָבער אַזוי ווי סע געהער צו זיין! פויל איך מיך ניט, הויב מיך אויף פון טיש און ריף אַוועק דעם בעל־הבית אויף אַ זייט און זאָג צו איהם אַזוי: „הערט זשע אוים, מיין ליבער פעטער בלעם, איהר זאָלט וויסען זיין אַז איך בין אַ געשלאָגענער הונט, אייער קאַפּיטאַן הויבט מיר ניט אָן צו געפעלען"... — „וואָס הייסט, מאַכט ער, מיט וואָס געפעלט ער איך ניט?" — „דען, זאָג איך, ער איז אַזוי אַ קאַפּיטאַן פונקט ־־ איך בין אַ גובערנאַטאָר". — „פון וואַנען זאָגט ער, נעמט איהר דאָס?" „פון די ידים, זאָג איך, ער מאַכט מיר, זאָג איך, צו געשווינד מיט ־ ידים; איך האָב מורא, זאָג איך, אַז ס'איז ביי איהם צו איין אויסגעשריבענע האַנד". — „וואָס זשע, זאָגט

ער, ווילט איהר ?" — „וואָס, זאָג איך, זאָל איך העלפען? איך וויל מאַכען אַ סקאַנדאַל, ווייטער גאָר ניט". — „איהר זענט, זאָגט ער, משוגע, צי חסר דעה? וויפיעל האָט איהר פערשפּיעלט?" — „וועט איהר מיר, זאָג איך, אומקעהרען? בלאָטע!" — „וואָס דען, זאָגט ער, ווילט איהר"? — „איך וויל, זאָג איך, ס'זאָל מאַכען זיין יחדו, חצי שלי וחצי שלך, ווי מיינער אַ גוטער ברודער זאָגט, בעת ער וויל יענעם בעגראָבען הויבט ער אָן רעדען אויף דייטש: „לעבען אונד לעבען לאַססען"...

ביי די ווערטער האָט זיך אַרקאַדי צעלאַכט גאַנץ געשמאַק מיט אַ קוויטש, ווי זיין שטייגער איז און דערזעהן אַז קיינער לאַכט ניט, האָט ער גענומען פערענטפערען זיך:

— מיינט ניט, אַז איך בין, חס ושלום, אַ געבאָרענער שוליער, אַ קאָרטענשפּילער, אַ בייטעלשניידער. דאָס הייסט, קיין צדיק אין פּ..רץ בין איך אויך ניט, איך דאַרף מיך פאַר אייך ניט אויספּיינען, קיין שדוך מיט אייך טהו איך ניט און קיין געלד וועט איהר מיר נישט לייהען, דען איך האָב מורא, אַז איהר זענט אַליין, מחילה, בקבצנו... נישט מעהר, איין אַנדערער אויף מיין אָרט האָט ליעב די זאַך בעפּוצען, איך רעד אָפּענטליך, ביי מיר איז דער אָמת אין דרויסען אויבען אויף ווי אויף אַ טעלער. די נויט, פערשטעהט איהר, האָט מיך געבראַכט דערצו, איך זאָל זיך אַריינלאָזען אין דעם וויסטען ברויט, ווי מיינער אַ גוטער בעקאַנטער זאָגט: „סע ליגט — נעם, אַ ניט וועט איין אַנדערער צונעמען"...

הקצור, איך האָב מיך אַזוי לאַנג געדרעהט צווישען בעקאַנטע אויף אימענינעס, ביז ס'איז איין מאָל אַרויסגעשפּרונגען אַ סקאַנדאַל. מע האָט אָנגעטראָפען אויף איינעם, למשל אַזא „בחורעץ" ווי איך, האָט ער געבראַכט צו פיהרען אַ קאָקאַרדע, האָב איך מיך מיישב געווען און ו... באַלד געמאַכט איין אָבטריט און בין נעלם געוואָרען אויף אַ קליי..ר צייט, דען איך, פערשטעהט איהר מיך, האָב פיינט, אַז מען טשעפּעט זיך צו מיר: ווער איך בין? און וואָס איך טהו? און פון וואַנען איך לעב? דען, אַז מען זאָל וועלען, הערט איהר, אַזוי איטליכען בעזונדער נעמען צום עקזאַמען — מעגט איהר מיר גלויבען, אַז העכער אַ האַלבע שטאָדט געהט אַוועק אַרעסטאַנסקע ראָטע, זאָגט אָפשר אַז ניין?

נישט בראָנזענטאָלער דער בעל־הבית, נישט טשיידעלי דער שכן זאָגען ניט, נישט יאָ נישט ניין: זיי ווילען אויסהערען די ביאָגראַפיע פונ'ם

נייעם שבן ביז'ן סוף, און דער נייער שבן טהוט זיי צוליעב און ערציעהלט ווייטער:

— לאנג ארומגעהן אזוי אהן ארבייט איז אבער אויך קיין תכלית ניט און אגב איז דער יצר הרע פון קארטען אזוי גרויס, אז דער, וואס האט איין מאל פערזוכט דעם טעם פון קארטען — קאן זיך אהן א קערטיל נישט בעגעהן. סע ציהט, ווי דעם שכור ציהט עס צו אביסעל בראנפען. איך האב אזוי לאנג זיך איינגעהאלטען און געפאסט ביז איך האב מיך בעקאנט מיט איינעם א פראקטישיסער און דוקא אין ביליארד וואס האט מיר אויפגעעפענט די אויגען, בעוויזען א נייע וועלט, וואס זי הייסט „קלוב", און דא האט זיך ערשט אנגעהויבען פאר מיר דאס אמת'ע לעבען, דער אמת'ער גן עדן! א ווערטעלע אויסצורעדען — קלוב, איך קען מיר קומען ווען איך וויל, שפיעלען מיט וועמען איך וויל, וואס איך וויל, און אויף וויפיעל איך וויל! ווילט איהר — שטעהט איהר ביי דער זייט און קוקט און „שמירט זיך צו" וויפיעל אייער הארץ גלוסט ווילט איהר — זעצט איהר זיך אין קאן און וויפיעל איהר ווילט אזוי פיעל „ענטפערט" איהר. טרעפט איהר איז גוט; אלא ניט — ווערט איהר בעגראבען, איז לא פדלתם — האט איהר נישט געטאנצט מיט'ן בער. קיינער פרעגט אייך ניט, ווער איהר זענט, און פון וואנען סע קומט צו אייך געלד, און צי האט איהר געוואונען, צי פערלארען — נישט קיינעמס עסק! כל זמן עס באמבעלט זיך ביי אייך די מטבע און איהר האט וואס צו שטעלען — שטעלט איהר. אז ניט — קאנט איהר אייך געהן בשם אלקי ישראל וואוהין איהר ווילט, די וועלט איז פאר אייך אפען — אט וואס סע הייסט „קלוב"! איהר קאנט אין איין טאג אוועקגעבען וואס איהר האט, פערליירען די לעצטע פאר מבנסים, דערפאר אבער, אז עס געהט אייך אוועק דאס בלאט און עס קומען אן די „פאסען", זאלט איהר דערמאלט טהון אזוי ווי איך האב געטהון בעת ס'האט מיר געפידעלט. איהר זאלט, הערט איהר, שניידען, בראקען, האקען, שינדען פון זיי די פעל, טרענען די קישקעס פון די ממזרים, א רוח אין זייער טאטענס טאטען אריין!

ארקאדי דאט זיך אזוי צעהיצט, אז ער דערלאנגט א זעץ מיט'ן קולאק איבער'ן טיש און דער מחבר פאלט שיער ניט אום פאר דערשרעק.

— אביסעלע שטילער — זאגט צו איהם בראנזענטאלער — איהר שרעקט מיר איבער אלע מאל טשיידעלען אויף טוידט.

און ארקאדי פערענטפערט זיך:

— סע פערדריסט מיך, פערשטעהט איהר מיך, למאי איך האב
זיי אבגעגעבען צוריק דאס ביסעל געלד. איך האב געהאט ביד ארויס פון
דארט מיט א שענעם קאפיטאל און נישט איין מאל, נאר עטליכע מאל,
זיך קויפען א פערד און וועגעלע מיט גומעלאסטיקענע רעדליך מיט א שען
פעלציל, ארייגלעגען די הענט אין די קעשענעס ווי אנדערע טהוען און
ווערען א שענער בעל־הבית אין יעהופעץ ... נאר דער רוח זאל מיך וויסען,
וואס מיט מיר איז, פערשפיעל איך — ארט מיך ניט, נאר טאמער הויב
איך אן צו געווינען מיין איך שוין, אז דאס זענען געקומען די „פאסען"
און איך וויל נאר דערגרונטעווען זיך ביז'ן דרייצעהנטען „פאס", און איך
ריים מיך דראפע מיך אויף די גלייכע ווענט און הויב אן שיסען מיט
הארמאטען פינף און צוואנציג פאר צוואנציג! פופציג פאר פערציג, און
הונדערט פאר אכציג! און צוויי הונדערט פאר הונדערט זעכציג! און
פיער הונדערט פאר דריי הונדערט צוואנציג! און אכט הונדערט פאר
זעכס הונדערט פערציג! און . . .
— ש ש ש . . . —מאכט צו איהם בראנזשענטאלער און האלט איהם
צו דאס מויל — איהר קאנט אזוי פערפאהרען אין אלף השׁשׁי אריין!
ארקאדי געפינט זיך ווי בעליידיגט:
— איהר מיינט א פנים איך בין אייך מגזם, דערצעהל אייך בבא־
מעשיות פון טויזענד איין נאכט? וואס איהר ווילט קאנט איהר אויף
מיר זאגען — קיין ליגנער בין איך קיין מאל נישט געוועזען. איך זאל
ניט דערלעבען זעהן די אלטע מאמע מיינע, ס'איז ביי מיר די בעסטע
שבועה, דען זי איז ביי מיר טהייער, איך שיק איהר נאך היינט אויך
א קערביל א וואך עס מעג דונערן און בליצען . . . און איך זאל טאקי
אזוי מצליח זיין, און עס זאלען מיר אזוי גיך אנקומען די דרייצעהן
פאסען, ווי איך זאג אייך אמת! דער גאנצער אומגליק איז, וואס ס'איז
נישטא דער מזומנער כף־הייער און איך געה שוין מעהר נישט אין קלוב!
ס'איז, פערשטעהט איהר מיך, אויסגעגאנגען פאדעם און בין נאך דערצו
א בעל־חוב גמילות־חסדים גוטע ברידער, די האר זענען ניט מיינע,
אוועקגעטראגען אין לאמבארד דעם גוטען זייגער פון זהב טהור מיט'ן
גילדענעם רינג מיט וואו איך האב געהאט ערגעץ א זאך, וואס מען קאן
פערזעצען . . . און נאך אלע היום'ס, זאג איך אייך, לאם איך נאר
בעקומען דעם ערשטען פינף־און־צוואנציגער — און איך וועל איהם, אם ירצה
השם מיט גאטט'ס הילף בעקומען — מאך איך א פערמעגען פון אריבער
מאה אלפים! איהר קוקט מיך אן ווי א משוגענעם? א יא? אט וועל איך

איך ווייזען גאָר אַ קורצען חשבון ווערט איהר אַליין זעהן, אַז אַזאַ נפש ווי איך, קאָן מאַכען פון איין כף-הייער די ריינע הונדערט טויזענד איינ-ציגע און נאָך מיט אַ סמיטשיק! איהר ווייסט, וואָס סע באַטרעפט דרייצעהן פּאַסען פון אַ פינף-און-צוואַנציגער? אַ גו, נעמט נאָר אַקאָרשט, זייט מוחל, אַ טינט און פּען!

— אַ טינט און פּען? דערויף איז טשיידעלי, ביי מיר דער מאַכער — זאָגט בראָזענטאָלער און דער מחבר נעמט די פּען, טונקט איין אין טינטעריל, קוקט אויף אַרקאַדיען און אַרקאַדי הייסט איהם שרייבען:

שרייבט, זייט מוחל, 25 און 50 און 100 און 200, און 400 און 800, דען יעדער „פּאַס" איז צוויי מאָל אַזוי פיעל, און 1,600 און 3,200 און 6,400 און 12,800. האָט איהר ערשט צעהן פּאַסען, היינט 25,600 און 51,200 און 102,400, פערשטעהט איהר שוין וואו איך האַלט?

אַרקאַדי צעלאַכט זיך ווי זיין שטייגער מיט אַקוויטש, לעגט אַריין די ציגאַר אין די צייהן און די הענד אין די קעשענעס, געהט אָב אַפּאָר טריט צוריק און בלייבט שטעהן מיט איין פוס אַרויסגעשטעלט אויף צופריהער אין מיט'ן חדר און שאָקעלט זיך צו בעת מעשה מיט'ן גאַנצען קערפּער, און ער זעהט אויס ווי אַ באַראָן, וואָס האָט נאָר וואָס טאַקי געהאַט די דרייצעהן פּאַסען און געמאַכט די שענע עטליכע קערבליך.

ווער עס האָט אין יענער מינוט נישט געזעהן דעם נייעם שכן אַרקאַדי שווייצער, דער האָט אויף זיין לעבען נישט אָנגעקוקט קיין גליקליכען מענשען אויף דער וועלט!

קאַפּיטעל ו.

— אַזוי? — זינגט אויס בראָנזענטאָלער, דער בעל-הבית, און ציהט זיך אויס ווי לאַנג ער איז — אַצינד פערשטעה איך שוין אייער קוק; איהר זוכט, הייסט דאָס, דעם נעכטיגען טאָג, מיין איך, דעם דרייצעהנטען פּאַס? איהר ווילט, הייסט דאָס, דערגרונטעווען די שפּיעל ביז'ן דנא? אודאי אודאי, מען קאָן ניט זאָגען, אַ געשעפט איז דאָס, נאָר ניט אַזוי ראַיעל ווי איהר מיינט.

אַרקאַדי שווייצער געפינט זיך ווי בעליידיגט.

— ניט ראַיעל, זאָגט איהר? גוט איז אייך, אַז אייערע פאַבריקעס

ארבייטען דארטען, אייערע שיפען אויפ'ן ים געהען זיך, די מיהלען מאהלען און אליין זיצט איהר אויפ'ן גרייטען און שניידט קופאנעס פון די ביכלעך פאפיראס־פאפיר. האט קיין פעראיבעל ניט, פאני, וואס איך וויל אייך פרעגען, אשטייגער נאפשיקלאד, כדומה למשל, וואס איז אייגענטליך אייער געשעפט?

— מיין געשעפט? עהע־הע! — ציהט אויס דער בעל־הבית אויף איין ארשין — מיין געשעפט? א סך האבען זיך שוין געבראכען די מוחות, געוואלט וויסען מיט וואס איך פערנעם זיך; דער אקאלאדאטשניק האט וויפיעל מאל געוואלט דערגרונטעווען זיך, נאר מכות וועט עמעצער גאר פאלען דערויף!

— וואס זשע? איהר שרייבט מזוזות? צי איהר טרייבט אדויס שדים? צי איהר מאכט פאלשע פערציגער? מיר מעגט איהר זאגען, נישקשה, ווי אין איין אייזערנעם קאסטען מיט א גלאק!

— עט, איך האב פאר אייך ווינציג וואס מורא! לאז זיך אייך דאכטען, נאר דער חסרון, וואס ס' איז ניטא ביי וואס אנצונעמען

— אבער א נאמען בעדארף דאך עס האבען!

— הערסט דו, אט דאס איז דאך די מעשה וואס סע האט קיין נאמען ניט! וואס פאר א נאמען א שטייגער קען מען דאס געבען, משיידעלי, וואס שוויגט איהר?

דאס קליינע מחבר'ל, וואס בראזענטאליער האט איהם א נאמען געגעבען משיידעלי. חאפט זיך אויף ווי פונם שלאף, שפרינגט אראב פונ'ם בעטיל מיט א טענציל ווי זיין שטייגער איז, דרעהט זיך אויס אויף איין פוס, מאכט צערעכט די ברילען און רופט זיך אן צום בעל־הבית:

— אייער געשעפט וואס פאר א נאמען מעזקאן דאס געבען? סע האט קיין שום נאמען ניט.

— א! זעהט איהר? — מאכט דער בעל־הבית און ווייזט אן מיט די אויגען אויפ'ן מחבר'ל — איהר האט געזעהן ווי משיידעלי האט זיך נאר וואס אויסגעדרעהט אויף איין פוס און איז געבליבען שטעהן אויף איין ארט? פונקט אזוי דרעה איך מיך ארום א געשעפט, א גרויס געשעפט, שוין פון כמה וכמה יאהרען; איך דרעה מיך און דרעה מיך און שטעה אויף איין ארט.

— א? אויב אזוי, פערשטעה איך שוין! — פערחאפט ארקאדי שווייצער מיט א געלעכטער — איהר זענט א מעקלער פון די מעקלערס,

וואָס פערקויפען דעם שפּיץ פון די יעהופּעצער בערג, דעם שאָטען פון די בוימער פונ'ם בויבעריקער וואַלד, און בײַטען דעם געכטיגען טאָג אויפ'ן אָדעסער לימאַן און פיהרען דורך אַ באַהן גלײַך פון מאַזעפּעווקע צו דער לבנה? אָט אַזוי זשע רעדט! וואָס זשע מאַכט איהר אָנשטעלען? אָחינו אַתה, נאַט אײַך אָב שלום, דען אַז איך וויל זאָג איך, אַז איך בין אויך אַ מעקלער. איך האָב אויך אַצוויי דרײַ אָפּיסען בײַ זיך אין קעסטיל פון די רײַכע אימעניעס, מיט די שענע וועלדער, מיט די גרויסע פּאַלאַצען מיט די קלוגע פערד, מיט די רײַנע סאַזשאַלקעס, מיט די אָמת'דיגע דגים און מיט די ווילדע קאַטשקעס, וואָס שווימען אַרום פון אויבען אויפ'ן וואַסער...

— טיע־טיע־טיע! — שלאָגט איהם איבער בראָנזענטאַלער אין מיטען — אַ יוד איז דיר קײַן קאַטאָוועס ניט. זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסעל צעלאָזט ווי אַ בעל דרשן; עס הויבט זיך גאָר ניט אָן, איך בין קײַן מאָל נישט געווען קײַן מעקלער און וועל ניט זײַן קײַן מעקלער און בין אַפילו נישט געלעגען נעבען מעקלערס. מײַן געשעפט איז ירושה, מיר לאָדען אַ ירושה, אַ גרויסע ירושה לאָדען מיר.

— אַ ירושה? — חאַפּט איהם אונטער אַרקאַדי — פון וועמען איז מאַקי פון אַייערן אַ זיידען? מסתמא אַ מאַיאָנטעק אַ גרויסער, פון עטליכע דערפער מיט שאָף און רינדער, מיט וואַסער־מיהלען אייגענע, מיט בריקלעך, מיט קרעטשמעס, מיט הײַזער אַ גוזמא און מיט קלײַטען געמויערטע, וואָס דען קאָן זײַן, איך בעט אײַך, אַ יודישע ירושה?

— שוין? איהר האָט שוין ווידער צעלאָזט דאָס צינגעל אַייערס? אַז איהר ווילט מיך אויסהערען אַקוראַט, זאָלט איהר מיך ניט איבער־שלאָגען. פאַר וואָס האָב איך אײַך ניט איבערגעשלאָגען בעת א י ה ר האָט גערעדט?

אַזוי זאָגט בראָנזענטאַלער. פערציהט זיך געשמאַק מיט'ן פּאַפּיראָס, שפּאַרט זיך אָן אָן טיש ציהט אויס די לאַנגע פיס און הויבט אָן צו ער־צעהלען און בײדע שכנים הערען זיך צו מיט קאָפּ:

— בעשטעהן בעשטעהט די ירושה אונזערע דוקא אין מזומן געלד און בעטרעפען בעטרעפט זי אַרום און אַרום בסך הכל שוין מיט פּראָצענט און מיט פּראָצענט דפּראָצענט אַזוי גרויס ווי ניין־און־נײַנציג מיליאָן,

— האַ? ניין־און־נײַנציג מיליאָן? — שרײַט אויס אַרקאַדי שווײַצער, און שפּרינגט אַזש אונטער פון התפּעלות — דאָס איז דאָך עפּעס, ווער איז מיר, אַ מין בויטיקע וואָס וואָלט אונז געגוג געווען אין דרײַען

אויפ׳ן גאנצען לעבען און עס וואלט נאך געבליבען אביסעל די קרובים און אביסעל אויף עולמות; וואס, ניט אזוי?

בראנזענטאלער לאזט איהם רעדען, ענטפערט איהם ניט דאס אנדערע ווארט, פערציהט זיך מיט׳ן פאפיראס און דערצעהלט ווייטער:

— זענען מיר אויף די ניין־און־נייינציג מיליאן, הייסט דאס, דריי יורשים: איין ברודער מיט צוויי שוועסטער, צו דריי־און־דרייסיג מיליאן אויף א חלק.

— וואס רעדט איהר? חאפט איהם אונטער ארקאדי — מיר דאכט, אז א ברודער נעהמט צוויי מאל אזוי פיעל ווי א שוועסטער, הייסט ווי אזוי קומט ביי אייך אוים דער חשבון צו דריי־און־דרייסיג מיליאן אויף א חלק?

— מיר האבען דאך עפעס געשמועסט, פאני שווייצער, אז מען זאל מיך ניט איבערשלאגען? פון וואנען האט זיך גענומען צו אונז די דאזיגע ירושה — איז דערינען א גאנצע מעשה: איך בין גאר אליין בטבע ווי איהר קוקט מיך אן, א יוד א חלפן...

אוי! — חאפט זיך אויף שווייצער — גאט זאל מיר טאקי אזוי העלפען, ווי איך האב געקלערט, אז איהר בעדארפט זיין א חלפן! דאס פנים איז ביי אייך ווי ביי א חלפן. אלע חלפנים האבען עפעס מאדנע טרוקענע פנים׳ער און זעהען אוים ווי עפעס הילצערנע מענשען מיט שטרוי־ענע קעפ.

— איך בעט אייך — זאגט צו איהם דער בעל הבית — איהר וועט א מאל אנשטומט ווערען צי ניין? דאס מויל מאכט זיך אייך גאר ניט צו אויף קיין מינוט! א פנים ס׳איז ביי אייך אזא מין חולאת?

ארקאדי שווייצער ענטפערט איהם דערויף גאר ניט; ער פערשטופט דאס מויל מיט׳ן ציגאר, זעצט זיך צו און מאכט א מינע פון א סטאטיק, ווי א מענש וואס האט זיך געגעבען דאס ווארט שווייגען, און דער בעל־הבית קאן דערצעהלען זיין געשיכטע שוין אהן א שום איבערשלאג.

קאפיטעל ז.

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יא. בין איך, הייסט דאס, געווען א יוד א חלפן, געשטאנען מיט א טישעל אין מארק און צעביטען קליין געלד, און דערפון געצויגען דאס שטיקעל ברויט. איז אבער דער

חסרון, וואָס פון חרפנות אַליין קאָן מען ניט לעבען; גנעה, וואַרט, קוק אַרוים אויף אַ יורען, ביז ער וועט קומען אַ מאָל אויסבייטען אַ קערבעל אויף מינץ, וועט מען פאַרדינען אַ האַרטען צווייער. וואָס זשע טהוט מען? בעדאַרף מען זיין דערצו אַשטיקעל...

— גנב — העלפט איהם אונטער אַרקאַדי שווייצער — וואָס דען? עהרליך איז שווערליך, ווי מיין באָבע מאַלצע, עליה שלום, פלעגט זאָגען בשעת אַראָבנעמען וואַכס פון די ערב יום כפור'דיגע ליכט..

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט מאַכען אַ פירוש אויף מיינע ווערטער? — זאָגט צו איהם בראָנזענטאָלער — איך זאָג, אַ זפון חלפנות אַליין איז שווער צו לעבען, מוז מען זיין דערצו אַ שטיקעל סוחר: קויפען אַ מאָל איין אַלטע מטבע אין גלייכען געלד, אַ מאָל אַ חפץ, איין אַלטען הדס, אַ זילבערנע גאַרקע פון אַ שטעקעל, אַביסעל ברוך, און אַט אַזוי ווערט מען פון אַ חלפן אַ שטיקעל קרעמער, דאָס הייסט, מען דינגט אָב אַ לאָך און מען שלאָגט צו אַ בלעטיל: „קויפט און פערקויפט”, ווערד שוין גוט. עס קומט אַריין אַ מאָל אַ פריץ, אַ פריצה, אַ יוד, אַ שוואַרץ יאָהר, ער קויפט, פאַרקויפט, בייט אויס שילע נאַ שווייקע, צי מען פערדינט, צי מע דערלעגט, גאָר ניט, מען האַנדעלט. ויהי היום, איין מאָל, פאַרנאַכט איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אַזוי פאַרטראַכט, קיין פדיון איז ניטאָ, עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין צו מיר אין געשעפט אַריין עפּעס אַ פריץ אַ מאַגנאַט, הויך ווי עוג מלך הבשן, כמעט אונטערגעשפאַרט מיט'ן קאָפּ דעם בוידעם, מיט צווייַ מורא'דיגע וואָנסעס, מיט אַ מין נאָז...

— אשר לא נאָזו אבותינו — חאַפּט איהם אונטער אַרקאַדי און בראָנזענטאָלער שטעלט אַנידער אויף איהם די אויגען און דאָס בראָנזענע פנים ווערט ביי איהם ווי פאַרשטאָרבען, ווי איינער רעדט: „וואָס איז דאָס פאַר אַ מין שפּראַך?”

— ס'איז לשון קודש — גיט איהם אַרקאַדי צו פאַרשטעהן גאַנץ ערנסט.

— גוט וואָס איהר האָט אויסגעזאָגט, אַז ס'איז לשון־קודש, אַ ניט וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז ס'איז פראַנצויז — רופט זיך אָן דער מחבר טשיידעלי און אַרקאַדי צאָהלט איהם אָב אויפ'ן אָרט:

— גוט מאָרגען, געלי, רעטיך טראָג איך! ווער פרעגט אייך, גרינגע אַגרעס, זויערע קיסליצע, בהמה בצורת קעלביל?

— אַ דאַנק פאַר אַ קאָמפּלימענט! — זאָגט איהם טשאַדעלי און טהוט זיך אַ בייג צו איהם.

— גיטאָ פאַר וואָס — ענטפערט איהם אַרקאַדי מיט אַ בייג צוריק.

— יודען! טאָמער וואָלט איהר אויפגעהערט זיך איבערשיסען מיט ווערטער? — זאָגט צו זיי דער בעל־הבית און דערצעהלט ווייטער:

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ. קומט אַריין צו מיר אין קלייטיל אַ הויבער פריץ, זעצט זיך אַוועק און באַטראַכט מיין קראָם, פרעגט זיך נאָך אויף איטליכער זאַך, וואָס קאָסט דאָס, וואָס קאָסט יענץ, רעדט מיט מיר אויף פּויליש, פאַרשטעה איך, אַז ס'איז אַ פּאָליאַק, נאָר קויפען קויפט ער גאָר ניט. „פון וואַנען איז אַ פריץ?" פרעג איך איהם, זאָגט ער: „איז וואַרשאַוויאַ". „וואָס טהוסט דו היע?" זאָגט ער: „ניץ גע ראָביאַ" — גאָר נישט, הייסט דאָס. אויף מאָרגען — נאָך אַמאָל דאָס איינענע: אַריינגעקומען, געזעסען, געקוקט, געבעבעט, — גאָר נישט. אויף איבערמאָרגען ווידער דאָס איינענע, און אַזוי אַלע טאָג. „ווי געפעלט דיר די שטאָדט פּאַני גראַביע?" פרעג איך איהם. זאָגט ער: „זעהר אַ פיינע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט, זאָגט ער, ווי די מענשען, און ניט אַזוי די היגע מענשען ווי די היגע יודען, פון יודען האַלט ער איין עולם ומלואה, מחמת יודען זענען, זאָגט ער, זעהר אַ פיין פאָלק: „איזראַעליטע יעסטאָ באַרדזאָ שליאַכעטנע נאַציאַ", זאָגט ער, טאַקי מיט דעם דאָזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך אַ יודען! דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען הער איך, אַז אַ פריץ און נאָך אַ פּאָליאַק דערצו זאָל האַלטען פון יודען. ליעב האָבען זיי, רופען אונז גאָר „איזראַעליטע" ניט „זשידזי", זיך אינטערעסירען מיט אונז, לויבען אין טאָג אַריין אונזער אַ אַלטע יידישע מלוכה מיט אונזערע מלכים מיט אונזערע נביאים, און וועגן שמועסט שלמה המלך, דער איז, זאָגט ער, געווען „באַרדזאָ ניע גלופּי טשלאָוויעק", דאָס הייסט, גאָר קיין נאַר נישט, טאַקי מיט דעם דאָזיגען לשון ווי איהר זעהט מיך אַ יודען! בקצור דער פריץ איז געוואָרען ביי מיר אַ היימישער פריץ און זעהר, זעהר איין אָפטער גאַסט. איך ווייס אַליין ניט, פאַר וואָס, נאָר מיר זענען געוואָרען מיט איהם נפש אחת, זיך ליעב געקראָגען פשוט איינס דאָס אַנדערע. אָנגעהויבען אַריינקומען איינס צום אַנדערען, ער צו מיר אַלע פרייטאָג צו נאַכטס אויף פיש. איך צו איהם שבת ביי טאָג אויף אַ גי־עזיל טהיי. ווער ער איז און וואָס ער איז האָב איך נישט אָנגעהויבען צו וויסען. איך האָב נאָר געהערט אַז ער איז אַ גראַף און רופען רופט מען איהם דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

— אַהאָ! — מאַכט אַרקאַדי שווייצער — עס חאַפּט שוין אַ ביסעל

דעם אָנבליק פון אונזער משה מענדי-מרדכי-אהרן-פּייסי-דבורה-משה מענדיס, וואָס מען דאַרף פריהער גוט איבערבייסען, מען זאָל דאָס קאָנען אויסרעדען אין איין אָטהעם. מילא בקצור, ווי אַזוי, זאָגט איהר, רופט מען איהם אייער אָרון?

— דאָמבע-דעמבאָ-דעמביצקי רופט מען איהם און וואהנען וואהנט ער אונטערן שטאָדט ביי זיינע צוויי שוועסטער, וואָס מען רופט זיי ביי אונז „די באַרישניס" און וואָס ביידע אינאיינעם זענען אַלט אַריבער אַ מאה. די דאָזיגע מיידלעך זיצען שטענדיג פאַרשפּאַרט, האָבען מורא פאַר אַ מענשען, קיין בן-אדם האָט נאָך נישט געהאַט ביי אונז די זכיה זיי צו זעהן. און איך אויך נישט, און איטליכס מאָל, ווען איך האָב מיט איהם געוואָלט מאַכען אַ שמועס פון זיינע שוועסטער — פלעגט ער נאָר אַ מאַך טהון מיט דער האַנד, זיך נעמען צום לאַנגען ציבעק און פערשלאָגען די רעד. איין מאָל זיץ איך מיט איהם אַזוי שבת ביי טאָג און מיר טרינקען טהיי, רופט ער זיך אָן צו מיר פלוצים פון דער העלער הויט: „זאָג מיר נאָר, פּאַני מאָשקע, וויפיל שאַצסט דו מיך"? זאָג איך „איך פאַרשטעה ניט וואָס דו מיינסט, פּאַני גראַביע". מאַכט ער צו מיר: „וויפיעל מיינסט דו אַ שטייגער פאַרמאָג איך"? זאָג איך צו איהם: „וויפיל. דו פאַרמאָגסט, ווינש איך דיר דו זאָלסט פאַרמאָגען צעהן מאָל אַזוי פיעל". מאַכט ער צו מיר ווייטער: „אַלע נאַפּשיקלאַד?" דאָס הייסט, ער וויל איך זאָל איהם נאָר שאַצען וויפיעל ער פאַרמאָגט? בין איך מיך מישב: עס קאָסט מיך געלד? און חאַפּ מיך אַרויס מיט די רי"ש אלפים! אַז מיין פּריץ הויבט זיך ניט אָן צו קאַטשען ווי גרויס ער איז און טרייסלען זיך און לאַכען אויף אַ זעלכע קולות, אַז איך האָב געמיינט ער וועט, חלילה, פּלאַצען פאַר געלעכטער. „טי יעסטעם וויעלקים דורניס, מאָשקע!" מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, אַז ער האָט זיך שוין גוט אָנגעלאַכט, דאָס הייסט, אַז איך בין אַ גרויסער נאַר, איך פאַרמאָג, זאָגט ער, אויף מיין חלק אַליין נישט מעהר און נישט ווינציגער, פון דריי און דרייסיג מיליאָן. און מיר אַלע דריי, איך מיט מיינע צוויי שוועסטער, הייסט דאָס, פאַרמאָגען מיר נין-און ניינציג מיליאָן!" און נישט לאַנג געטראַכט — געהט ער צו צום שיפאַד און נעמט מיר אַרויס אַ פּאַק מיט פּאַפּירען און טראָגט מיר אונטער די פּאַפּירען גלייך אין פּנים אַריין און זאָגט צו מיר: „נאַ פּאַטש"! זעה, הייסט דאָס! וואָס זאָל איך זעהן? איך זעה פּאַפּירען מיט שטעמפּלען אַ סך, נאָר וואָס דאָס איז ווייס איך ניט! „דו זעהסט, זאָגט ער צו מיר, אָט די דאָזיגע חתימה? דאָס איז די חתימה פונ'ם פּרעזידענט אַליין, פון אַמעריקאַ, צוגעשיקט גלייך אויף מיין נאָמען פון סאַנפראַנציסקאָ פון קאַליפאָרניע". מילא, קאַליפאָרני היינט, קאַליפאָרני מאָרגען, אַז איך ווייס ניט מיט

וואָס מען עסט דאָס ! „ווייסט דו וואָס, פּאַני מאָשקע, מאַכט ער צו מיר, לאָמיר איך דיר חאָטשע דערצעהלען, ווער איך בין—וועסט דו פאַר־שטעהן וואָס דאָס איז פאַר פּאַפּירען און ווער איז דער גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי״. אַזוי זאָגט ער צו מיר, דער פּריץ הייסט דאָס, און פאַררויבערט דעם לאַנגען לולקע־ציבעק און הויבט מיר אָן צו דערצעהלען אַ גאַנצע מעשה.

— אַ פּנים, אַז דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה—זאָגט אַרקאַדי שווייצער און שפּאַרט זיך אָן מיט'ן קאָפּ אויף דער לינקער האַנד און טהוט אַ ווינק צום מחבר: פּאַני פּיפּערנאָטער ! מען האָט איך געלאָזט בעטען, איהר זאָלט ניט שלאָפען און האָרכען מיט קאָפּ.

— הלואי וואָלט איהר אַזוי געהאָרכט מיט קאָפּ און ווינציגער גערעדט ! — ענטפערט איהם טשײַדעדי און בראָנזעגטאָלער דערצעהלט די געשיכטע פונ'ם גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

קאַפּיטעל ח.

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביים גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי קומען קומט ער אַרויס, זאָגט ער פון די אמת'ע דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקים פון די ערשטע אַלטע פּוילישע מאַגנאַטען, געבונדען מיט די פּאָטאָצקים, מיט די ליובאָמירסקים און מיט די זאַמאָיסקעס. געשפּיעלט אַמאָל די גרעסטע ראָלע אין דער וועלט, געהאַט אייגענע אימעניעס גרויסע אויף טויזענדער קאָמפּעדראַטנע ווערסטען, מיט וועלדער אַזעלכע, וואָס קיין פוס פון קיין מענשען איז דאָרט נאָך קיין מאָל ניט געווען, מיט די שענסטע פּאַלאַצען, גערטנער, אָראַנזשערייען, מיט די ברענענדיגע פערד, מיט די שענע קאַרעטעס, מיט די גרויסע טײַערסטע הינט, און אַז מען איז ביי זיי אַרויסגעפאָהרען, זאָגט ער נאַפּאָלאָוואַניע, אָדער נאַ־שפּאַצער, אַ יעגער פון פאָרינט, אַ יעגער פון הינטען, זעקס פערד נאַ־שפּיץ — ערדציטערניש ! הײַנט די קעלערס זייערע מיט די בעסטע ווײַנען, מיט די אַלטע בראָנפענס, מיט די גוטע סטאַרקעס, מיט די אמת'ע קאָניאַקען מיט די רעכטע פּוילישע מעדען און געשמאַקע נאַליווקעס, וואָס אַז מען עפענט אויף אַ פלעשיל שפּרינגט אַרויס דער קאָרעק און עס געהט אַוש—אַ רויך...

בשעת מעשה בעווייזט בראָנזעגטאָלער מיט דער האַנד, ווי אַזוי

עס שפּרינגט אַרויס דער קאָרעק: פּאַף! און אַרקאַדי שווייצער רופט זיך אָן:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך בין אייך מוחל די קאָרטעס מיט די פעדר מיט די גרויסע טייערסטע הינט מיט די יעגערס פון פאָרינט און פון הינטען פאַר איין פלעשיל פוילישען מעד אָדער נאַליווקע פון יענע אַלטע פוילישע מעדען מיט די נאַליווקעס. צי איהר ווילט דוקא אַ גלעזיל וויין און אפשר יוּבּאַראָזיג דערצו?

— עס מעג זיין אַ פראָסט גלעזיל שטאַרקע — מאַכט בראָנזענמיאלער און דערצעהלט ווייטער:

— היינט געלד, מזומן געלד און באַנקאָווע בילעטען, זאָגט ער, איז געווען אַזוי פיעל, אַז אויף שניידען קופּאָנעס האָט מען געהאַלטען בעזונדערע מענשען, וואָס זענען געזעסען מיט שערליך פון גאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט און מען האָט געשניטען און געשניטען און געשניטען.

בשעת מעשה בעווייזט בראָנזענטאָלער מיט צוויי פינגער, ווי אַזוי מען האָט געשניטען די קופּאָנעס און אַלע דריי שטעלען זיך פאַר אַ גאַנצען באַרג מיט קופּאָנעס, און אַרקאַדי שווייצער רופט זיך אָן:

— פּונקט ווי ביי מיין עלטער־זיידען פון דער מאַמעס צד; ער איז געווען, זאָגט מען, אַזאַ גביר און האָט געהאַט אַזוי פיעל בהמות מיט שאָף מיט ציגען, אַז ס'איז געווען אונמעגליך, מען זאָל זיי מעלקען, האָט מען אויסגעגראָבען פון זייערטוועגען אַ גרוב און מען האָט זיי אַריינגעלאָזט אין גרוב אַריין, זיי זאָלען זיך אַליין מעלקען און טאַקי דאָרטען מיט די פּים אויסשלאָגען פּוטער...

— איך זעה אין אייך — זאָגט צו איהם דער בעל הבית מיט פּערדראָס — אַז איהר מיינט, מען דערצעהלט אייך פּזמונות, מעשיות פון טויזענד איין נאַכט?

— חס וחלילה! — מאַכט אַרקאַדי — וואָס הייסט, איך וועל אַזעלכעס מיינען? וואָס בין איך עפּעס, אַ יונגעל? דערצעהלט, דערצעהלט מיר האָרבען אייך מיט קאָפּ!

— שאַ וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, זענען זיי געוועזן, הייסט דאָס אונגעהייער רייך און געשפּיעלט די גרויסע ראָלע ביז... ביז'ן פוילעשען מיאַטעזש, און אַז ס'איז געקומען דער פוילישער מיאַטעזש, האָט מען ביי זיי צוגענומען אַלע זייערע מאַיאָנטקעס מיט'ן טיטול גראַף, געוואָרען

אוים נראף דאמבע־דעמבא־דעמביצקי, נאר פשוט — פאני דאמבע־דעמבא־דעמביצקי.

— פאן יוזש נע אסעסאר? שרה, נעם צו די פיש! — מישט אריין ארקאדי א ווארט, און בראנזענטאלער בעט איהם, ער זאל ניט האבען קיין טבע פון איבערשלאגען בשעת יענער רעדט.

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יא, האט מען ביי זיי צוגענומען אלסדינג און זיי האבען נעבעך געמוזט אבטרעטען. גענומען אויף זיך דעם גלות, צעקראבען געווארען איבער דער גאנצער וועלט, דער אהער, דער אהין, און געבליבען זענען זיי נאר אין דרייען: ער, הייסט דאס, און זיינע צוויי שוועסטער, מיידלעך, וואס האבען זיך אויפגעהאלטען ביי זייערען איין אלטען פעטער, אויך א דאמבע־דעמבא־דעמביצקי. און פון יענעם פעטער האבען זיי געהערט, אז ער האט א יונגערן ברודער סטאניסלאוו דאמבע־דעמבא־דעמביצקי אין אמעריקא ערגעץ, אין קאליפארניע, געהט איהם דארטען זעהר גוט און ער רופט זיי אלע אהין קיין קאליפארניע, נאר זינט דער דאזיגער פעטער זייערער איז אוועקגעשטארבען, האבען זיי שוין מעהר פון דעם סטאניסלאוו דאמבע־דעמבא־דעמביצקי, נישט געהערט און נישט געזעהן און האבען שוין גאר פארגעסען, אז זיי האבען אמאל געהאט ערגעץ א פעטער סטאניסלאוו. פלוצים, מיט עטליכע יאהר צוריק, קומט זיי אן א ידיעה, אז אין אמעריקא אין פילאדעלפיע אין דער שטאדט סאנפראנציסקא איז מיט דרייסיג יאהר צוריק געשטארבען איינער א סטאניסלאוו דאמבע־דעמבא־דעמביצקי, און האט איבערגעלאזט זעהר א גרויס פערמעגען אין די בענק מיט א צוואה, אז דאס געלד זאל ליגען פינף און צוואנציג יאהר און עס זאל וואכסען אויף דעם פראצענט און אז עס וועט איבערגעהן די 25 יאהר, זאל מען דאס צעטיילען צווישען זיינע קרובים איטליכען בעזונדער א גלייכען חלק, און אזוי ווי פון אלע, דאמבע־דעמבא־דעמביצקים זענען פערבליבען נאר ער, מיין פריץ, הייסט דאס, מיט זיינע צוויי שוועסטער, לכן זענען זיי די איינציגע יורשים אויפ'ן גאנצען פערמעגען, וואס טרעפט אן אצונד, ווי איך האב אייך געזאגט נײַן־און־נײַנציג מיליאן, דאס הייסט, פונקט צו דריי און דרייסיג מיליאן אויף א חלק.

— איך זאל פערמאגען דאס פראצענט פונ'ם געלד, וואלט איך זיי באוויזען אין קלוב, ווער עלטער איז — חאפט זיך אויף ארקאדי.

— לאס איך פערמאגען חאטש די הוצאות, וואס דארף קאסטען

פאָהרען ברענגען דאָס געלד פון דאָרטען אַהער, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס צו טהון — זאָגט דער מחבר.

— האָט קיין פעראיבעל ניט, איהר זענט ביידע נאַראָנים — זאָגט בראָנזענטאָלער — איהר ווינשט מיר בעסער, איך זאָל דורכפיהרען אָט דאָס וואָס איך ווייס, וועט איהר בעסער מאַכען.

— אָמן, לאָז אייך גאָט העלפען! — זאָגען ביידע שכנים מיט אַמאָל און דער בעל־הבית דערצעהלט ווייטער:

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביי די ניין־און־נייַנציג מיליאָן. דערהערט פון איהם אַזאַ מעשה, פאַרשטעהט איהר דאָך, ווי אַזוי איך בין אונטערגעשפרונגען און זאָג צו איהם, צו מיין פריץ, הייסט דאָס: „סטייטש, אדוני פריץ, ניין־און־נייַנציג מיליאָן, וואָס שווייַגסט דו“? מאַכט ער צו מיר: „ביזט אַ נאַר, דאָ העלפט ניט קיין שרייען! מען דאַרף, זאָגט ער, פאָהרען און נעמען „געלד“. „נו. זאָג איך. פאָהרט מען און מען נעמט געלד!“ „אָט אַזוי גיך. זאָגט ער, פאָהרט מען און מען נעמט געלד? מען דאַרף, זאָגט ער, נעמען מיט זיך איין אַדוואָקאַט און פאַפירען אַסך דאַרף מען אַרויסנעמען, דאָס קאָן מען ניט מאַכען חאַפּענדיג, מען דאַרף דערצו האָבען, זאָגט ער, געדולד, און געלד, זאָגט ער, געלד, פיעניאָנ־דזע!“... אַזוי זאָגט ער צו מיר און פיפקעט דעם לולקע־ציבעק גאַנץ רוהיג. און איך? איך ברען, איך גליה, איך עק מיך! „וואָס איז מיט דיר, פּאַני מאָשקע, זאָגט ער, וואָס ביזט דו אַזוי צוקאָכט“? „סטייטש זאָג איך, אַזאַ מטמון מיט געלד! אַזאַ איין אוצר! אַ קלייניגקייט ניין־און־נייַנציג מיליאָן!? פון אונטער דער ערד, זאָג איך, וואָלט איך אויסגע־גראָבען געלד אויף הוצאות און וואָלט אַוועקגעפאָהרען נאָך די מיליאָנען!“ אַזוי זאָג איך צו איהם, און ער יצט זיך גאַנץ קאַלטבלוטיג, פיפקעט דעם לולקע ציבעק, טהוט זיך אַפילו ניט אַ קנייטש, ווי איינער רעדט: „וואָס זאָל איך טהון? זאָל איך מיך מפקיר זיין צוליעב די מיליאָנען? דאָס לעבען איז טייערער“! בקצור וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען, איך האָב מיך גענומען צו מיין פריץ איהם פיקען אין קאָפּ אַריין אַלע טאָג, אַלע טאָג: „פריץ׳אָני, וואָס שווייַגסט דו? איך וועל מיך פּרובען, זאָג איך, ביי מיינע יודען, טאָמער וועל איך קריגען פון דיינעטוועגען די עטליכע קערבליך וואָס מען דאַרף“. „מהיכי תיתי, מאַכט ער, אַז דו ווילסט, פּרוב זיך, אפשר וועסט דו קריגען? איך ווייס, זאָגט ער, אַז מיט יודען קאָן מען אַלסדינג מאַכען, וואָרום יודען זענען, זאָגט ער, אַ רייך פאָלק און אַ קלוג פאָלק און אַ פערשטאַנדיג פאָלק. אויף דער

גאנצער וועלט. זאגט ער, איז נישטא נאך אזא פאלק ווי יודען! צוויי, זאגט ער, פעלקער זענען פערהאן אויף דער וועלט: פוילען און יודען! די דאזיגע צוויי פעלקער, זאגט ער, מוזען אמאל גובר זיין די גאנצע וועלט, און געוועלטיגען איבער דער גאנצער וועלט! אלע פעלקער, זאגט ער, וועלען אונטערגעהן, אויפפרעסען איינס דאס אנדערע נאר יודען און פוילען די וועלען בלייבען אייביג! „פאליאקי אי איזראעליטי" טאקי מיט דעם דאזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך א יודען?

— וואס טויג מיר זיינע קאמפלימענטען? — מאכט ארקאדי — איהר דערצעהלט בעסער, וואס האט איהר געמאכט מיט די יודען?

— הערסט דו? — זאגט בראנזענטאלער — אט דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה!

— טאקי באמת? מאכט ארקאדי שווייצער — וואס זשע איז געוועזן ביז אהער?

— א הקדמה — רופט זיך אן דער מחבר

— אמת, טשיידעלי איז גערעכט, דאס איז געוועזן נישט מעהר ווי א הקדמה; נאר שרעקט זיך ניט, די הקדמה איז גרעסער פונ'ם ספר.

אזוי זאגט בראנזענטאלער דער בעל הבית און דערצעהלט ווייטער די געשיכטע מיט די מיליאנען.

קאפיטעל ט.

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יא, ביי אונזערע יודעליך. אונזערע יודעליך זענען, ברוך השם, אזא פאלק, וואס קאטארע זיי וועלען אייך קויפען און פארקויפען, האנדלען וואנדלען, דרעה שמיי וואס איהר ווילט, כל השפעקולאציעס שבעולם! דערצעהלט זיי אופ'ן הימעל א יריד — וועלען זיי אוועקוואַרפען האק און פאק און פליהען גלייך אין הימעל אריין און שפרינגען אין פייער אריין, און קומט לעגט זיי פאר א ריין געשעפט א כשר'ע ירושה, א מזומנע זאך, וואס אט ליגט דאס, געה הויב עס אויף און נעם דאס צו — ניין, איז ניטא קיינער אין דער היים! וואס איז די מעשה? ס'איז צו גוט, זאגען זיי, צו פיעל געלד, צו א גרויס גליק — און געה מאך מיט זיי! סטייטש, בהמות בצורת אדם, ניין־און־נייינציג מיליאן! ניין, זאגען זיי. מיר זענען אייך מוחל די מיליאנען, ניט

אונז בעסער אַ נעשעפט פון טויזענדער.. אַנדערע מאַכען נאָך חוזק דאָס גרעסטע געלעכטער, לצ'עיוען אויף וואָס די וועלט שטעהט: „וואָס הערט זיך מיט אייערע מיליאָנען?" ס'איז מיר געוועזען, הערט איהר, אַ בזיון פאַר מיין פריץ, וואָס האַלט אַזוי פון יודען, לויבט זיי אין טאָג אַריין, רעכענט זיי פאַר די ערשטע חכמים אין דער וועלט,—צום סוף, נאַט אייך, ריינע בהמות. כשר'ע קעלבליך, פערד, ווי איך בין אַ יוד, פערד! תחילת, האָבען זיך אַפילו יאָ געפונען אַ פּאָר מענשליך, וואָס האָבען איינגעשטעלט עטליכע קערבליך אויף הוצאות, נאָר אַז ס'איז געקומען, מען האָט בעדאַרפט האָבען נאָך הוצאות, פאַפּירען, דעפּעשען, האָבען זיי זיך מישב געווען: סטאָפּ! וואָס איז די מעשה? גענוג, זאָגען זיי, ס'איז ביי זיי ניט קיין קוואַל, זאָגען זיי, אַ ברונען נעמט זיך אויך אויסעט... געפעלט אייך אַביסעל חכמים? זיי וואָלטען אַ בעלן געווען אויף מיליאָנען און ס'זאָל זיי קיין געלד ניט קאָסטען! נעבראָטענע טייבעלעך אין מויל אַריין! אַנדערע האָבען אָבגעשוויגען, און פון אַנדערע האָבען מיר נאָך געהאַט בזיונות אויך; זיי האָבען געסטראַשעט מיט'ן פּראָקוראָר... וואָס דאַרפט איהר מעהר, אַז זיי האָבען אַרויפגעפיהרט מיין אייגען ווייב, זי זאָל ביי מיר נעמען גט.

— וואָס? איהר זענט אַ באַווייבטער? מזל טוב אייך! — האָבט זיך אויף אַרקאַדי.

— געווען אַ באַווייבטער—זאָגט בראָנזענטאַל'ער—היינט שוין ניט. זאָרגט זיך ניט, מיר האָבען זיך געגט. קרובים האָבען זיך אַריינגעמישט און גלאַט גוטע פריינד: „וואָס טויג אייך, זאָגען זיי, מיליאָנען? היט בעסער אָב אייער געשעפט, אַ מזומנער גראָשען איז טייערער פון אַלע חלומות, און וואָס טויג אייך, זאָגען זיי, אַרומפיהרען זיך מיט'ן דאָזיגען אָדון? גאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ נפש דאָס איז? אפשר איז דאָס איין אָדון בפקדך?" און נאָך כדומה אַזעלכע שטעכווערטער זאָגען זיי מיר, און מיין ווייב האָט צוגעזעצט צו מיר איין מאָל פאַר אַלע מאָל: גט און גט. „שטיא! — טענה איך צו איהר—וואָס הערסט דו זיי? דיינע גוטע־פריינד זאָג איך, זענען דיר מקנא, פאַרגינען דיר נישט אַזאַ גליק!" גיי טענה מיט אַ יודינע. „פאַר דיר, זאָגט זי, דאָס גליק, בינד מיך אויף און גיב מיר גט!" וואָס טויג אייך, מיר האָבען זיך געמוזט גט'ען און פאַר גריזאָטע מיט בזיון בין איך אָבגעטראָטען פון מיין שטאָדט און בין אַריבערגעפאָהרען אַהערצוצו קיין יעהופּעץ אינאיינעם מיט מיין פריץ. הייסט דאָס, זוכען, טאָמער וועלען מיר דאָ געפינען געלד אויף הוצאות.

פארט א גרויסע שטאדט מיט אלערליי געשעפטען מיט מעקלערס א סך, מיט מענשען וואס ווילען, חלשען פארדינענען א קערביל, און האב איהם באזעצט, מיין פריץ הייסט דאס, אין א שענעם נומער פון א האטעל, און אליין האב איך מיר אבגעדונגען את א דעם דאזיגען בוידעם, ווי זאגט איהר, נעהנטער צו גאט, און אלע פריהמארגען נעם איך מיר דאס שטעקעלע און געה מיר ארויס אויף דער בערזע, אין דרויסען הייסט דאס, דארט, וואו אלע יודען דרעהען זיך ארום, און שלים קענטשאפט מיט דער וועלט, און ס'איז א סברה, אז מיר מאכען דא א קאמפאניע, דאס הייסט עטליכע מענשען לעגען זיך צענויף מיט א קאפיטאל פון היבשע עטליכע טויזענד קערבליך אויף חלקים, דאס הייסט וויפיעל אימליכער גיט אזוי פיעל חלקים האט ער אין געשעפט, אויף יעדען הונדערטער נעמט זיך אן צעהן טויזענד, אויף טויזענד—הונדערט טויזענד, אויף צעהן טויזענד — א מיליאן. און ווי פארשטעהט איהר, האט איצטער מיין ווייב תרטה? שיקט אונטער צו מיר אלע מאל א גוטען פריינד, און די גוטע פריינד ווערען צעפיקעט פאר קנאה, ווארום ווי קאנען זיי דאס גאר איבערטראגען, אז זייער קרוב, משה בראנזענטאלער, א יוד א חלפן, זאל מיט אמאל אזוי אויפגעריכט ווערען, באקומען דריי מיליאן קארבען?!

— וואס? דריי מיליאן קארבען? — חאפט זיך ארויס ארקאדי שוויצער און שפרינגט אראב פונ'ם בעטיל — וואס הייסט דריי מיליאן קארבען?

— וואס האט איהר זיך אזוי דערשראקען? — מאכט צו איהם בראנזענטאלער און פארדרעהט א פאפיראס און קוקט אראב צו זיך אויף די פיס גאנץ קאלטבלוטיג, גלייך ווי מען רעדט דא פון א דרייער'ל — וואס זענט איהר דא אזוי נתפעל געווארען? איך האב קארג הארעוואניע דערביי?

— אבער דריי מיליאן? — זאגט ארקאדי און צענעמט די הענד.

— דריי מיליאן. אזוי האבען מיר אבגערעדט! און נישט נאר גערעדט, טאקע צעשריבען זיך אויף פאפיר און געחתמט ביים נאטאריוס, ווארום מען איז דאך ניט מעהר ווי לעבעדיגע מענשען, דער פריץ איז שוין איין אלטער פריץ, אליין בין איך אויך ניט קיין יונגערמאן, איך האב ברידער א סך מיט שוועסטער ארעמע, א מענש איז ניט ביי זיך אין די הענד א קשיא אויף א מעשר גאט לייענט!

און בראזענטאלער עפענט אויף דאס טישקעסטיל, שלעפט ארויס שוין אביסעל א פארגעלטען בויגען פאפיר, געחתמט מיט א מאדנע פער־

דרעהטע, פערצוקטע, פארפלאנטעטע חתימה מיט שלייפלעך, טיט דריידעלעך, מיט בייגעלעך, און מיט ווידעלעך, און רופט זיך אן צו ארקאדיען:

— איהר זעהט א חתימה? דאס מאכט: „יאן־קאזימיר־זיגמונד־גראף־דאמבע־דעמבא־דעמביצקי"...

און ארקאדי שוויצער שטעהט און קוקט זיך איין אין דער דאזיגער קינצליך פארדרעהטער חתימה, וואס זעהט אויס אויפ'ן פאפיר, ווי א שלאנג מיט א פויגעל האבען זיך ארומגענומען, איינגעפלאנטעט איינס אינ'ם אנדערען, און אין מיטען א קלעק, און מען ווייסט ניט וואו הויבט זיך אן שלאנג און וואו לאזט זיך אויס פויגעל, און ער בלייבט שטעהן ווי אבהעגדיג. אין מיטען חדר מיט'ן ציגאר אין מויל, די הענד צענומען, די פיס צעשפרייט, די פלייצעס אויפגעהויבען און דאס פנים שטארק אויסגעצויגען און קאן לאנג־לאנג נישט אויסרעדען א ווארט. נאכדעם טהוט ער זיך א פאטש מיט די הענד איבער די ליטקעס און צעלאכט זיך מיט א קוויטש, ווי זיין שטייגער איז, און ציהט אויס:

— דריי מיליאן קארבוינים! חא־חא־חא! אט דאס הייסט א מטבע! דריי מיליאן! ווען איך האב אשטייגער אט די דריי מיליאן! איינציגע? אך טי, רבונו של עולם!!!...

קאפיטעל י.

די דריי מיליאן וואס בראנזענטאלער וועט א מאל בעקומען — האבען אונזער ארקאדיען, ווי מען זאגט, אונטערגעטראגען. ער האט ניט אויפגעהערט ארומצושפאנען, היצען זיך, שיטען מיט ווערטער ווי פון א זאק, און דער האלב־נאקעטער בעל־הבית איז מיט אמאל אויסגעוואכסען, בעקומען חן ביי איהם אין די אויגען, און ער האט זיך אנגעהויבען צולאסטשען זיך, צושארען זיך צו איהם ווי א קעצעלע, אדער ווי א געטרייער הונד, אז ער וויל זיך צוחנפהנען צו זיין בעל־הבית.

ארקאדי שוויצער האט דאס געטהון ניט מחמת ער האט ארויסגעקוקט דערפון עפעס א טובה פאר זיך. ער האט דאס געטהון נאר צוליעב דעם כח המושך פון געלד, וואס האט איהם תמיד געצויגען צו זיך ווי א מאגנעט, ער האט ליעב געהאט געלד ניט מחמת דעם וואס ער דארף דאס אזוי נויטיג האבען, נאר מחמת דעם וואס ס'איז ג ע ל ד, מחמת דעם, וואס „געלד איז א גוטע, ליעבע זאך". אונזער ארקאדי האט

געקאָנט אויסשטעהן אויף די פיס צעהן שעה כסדר אין קלוב אַרום דעם גרויסען קיילעכיגען טיש און בעטראַכטען די שפּיעל, קוקען ווי דאָס רויטע קלינגענדיגע גאָלד שיט זיך אָהן איין עק, אָהן איין אויפהער גערהט איבער פון איינעם צום אַנדערן, גיסט זיך ווי וואַסער. אָט ליגט ביי איינעם אַ גאַנץ בערגעלע גאָלד, דאָס גאָלד וואַקסט און וואַקסט, אָט געהט דאָס אַריבער צו יענעם און אָט איז דאָס ווידער געקומען צוריק.

אַרקאַדי שטעהט און קוקט, ווי יענער „וואַרפט די קאָרט“ און כאָטש ער האָט אין דער שפּיעל קיין שום חלק ניט. ווארום ער איז „נקי“ (אויף זיין שפּראַך), „ריין ווי אַ טעלער“, נאָר גלאַט דער גלאַנץ פון גאָלד און דאָס קלינגען פון גאָלד און דאָס גאָלד אַליין פאַראינטערעסירט איהם אַזוי ווייט, אַז עס קלאַפּט איהם דאָס האַרץ פאַר יענעם, קוועלט אָן אינאיינעם מיט דעם וואָס „נעמט אוים“ און העלפט מיט אַ זיפץ יענעם, וואָס האָט איינגעשטעלט און איז „אַריין ווי קורח“.

ס'איז שווער צו זאָגען, וועלכעס שטעהט ביי איהם העכער, צי די שפּיעל צי דאָס געלד? ביידע זאַכען זענען ביי איהם ווי צונויפגעפלאָכטען, איינגעפלאָנטעט איינס אין'ם אַנדערען, ליעב, איינגעבאַקען אין האַרצען, טייערער פון אַלסדינג אויף דער וועלט, און נאָר אין די צוויי זאַכען ליגט זיין נשמה, און נאָר אַרום די צוויי זאַכען דרעהען זיך אַלע זיינע מחשבות, וואָס עס זאָל זיך איהם ניט חלומען — חלומען זיך איהם „פּאַסען“ (געווינס) אָדער „פּראָוואַלען“ (פערלוסט), און נאָר קאָרטען און נאָר גאָלד זעהט ער פאַר די אויגען. אז ער דערזעהט פאַר זיך געלד, איז די ערשטע מחשבה זיינע: „וויפיעל קאָן מען מיט דעם מאַכען, ווען גאָט העלפט, עס קומען אָן די רעכטע „פּאַסען“, דער דרייצעהנטער, דרייצעהנטער פּאַס!“ און ער הויבט אָן רעדען מיט גאָט, װערען אַ מאמין.

אַרקאַדי שווייצער איז, ווי דאָס רוב קאָרטענשפּילער אַ גרויסער גרויסער מאמין, און נישט נאָר אַ מאמין אַליין, נאָר איין אַבערגלויבער, גלויבט אין גוטע און שלעכטע חלומות געהט נישט אין קלוב אַריין שפּיעלען נישט מאָנטאַג, נישט דעם דרייצעהנטען, קעהרט זיך אום צוריק טאָמער באַגעגענט ער אַ גלח, און אַז עס לויפט איהם איבער די וועג אַ קאַץ ווייסט ער געוויס, אַז יענע נאַכט מוז ער „באַנראָבען ווערען“; האָט מורא פאַר אַ גוט אויג ערגער ווי אַ יודינע, טאָמער געווינט ער — זאָגט ער אַז ער האָט פאַרשפּיעלט, און בייט נישט קיין געלד יענעם בשעת שפּיעלען, און וועט אייך ניט לייהען פונ'ם קאָן איהר זאָלט זיך פאַר

איהם אויסציהען! און חאטש ער איז איצט „נישט ביי געלד" שוין פון א צייט און ווייסט נישט פון וואנען קאן ער האבען געלד, דאך גלויבט ער, ווי איין ערהרליכער יוד גלויבט אין משיח'ן, אז דער „גאט פון קארטען" קאן נאך מאכען אזוי, אז ארקאדי שווייצער זאל נאך האבען געלד און גרויסע געלד! דער עיקר איז — דער ערשטער כפיהייער מיט די ערשטע ערהרליכע שענע פאסען, וועט שוין נאכדעם געהן, אם ירצה השם, ווי א מזמור!

דער ערשטער געדאנק זיינער איז געווען נאכדעם, אז ער האט זיך אביסעל בארוהיגט פון די דריי מיליאן: אפשר איז דאס א בעשערטע זאך פון גאט וואס ער האט זיך דא באזעצט מיט דעם דאזיגען בראנזענטאלער? ווארום וואס האט ער עפעס גראד אנגעטראפען אהערצו און ניט ערגעץ אנדערש? אפשר הויבען זיך אן פון דער מינוט „זיינע זיבען יאהר"? ביי אט אזא מין סומע פון דריי מיליאן — ווי וועט איהם ניט אראבפאלען חאטש עטליכע טויזענדער איך זאג שוין נישט קיין צעהנער הונדערטער טויזענדער! און ארקאדי הויבט אן זיך אונטערשמירען צום בעל הבית שוין גאר מיט איין אנדער נגון:

— זאגט זשע מיר, מיין ליבער ר' משה, — אזוי דאכט זיך רופט מען איך, הא? — א שטייגער כדומה למשל, ווען איהר טרעפט צו מיר פריהער מיט א קליין שטיקעל צייט בשעת מיר איז ניט היינט געדאכט געווען גראם אין קאפ, ענג אין קעשענע און דאס קערבעל איז געווען א ממזר, סטייטש נעם איך דאך ארויס די הארטע הונדערטערס בשמחה רבה ואמרו כלם און זאג: זה כפרתי, זה חליפתי, זה הטויזענדער ילך לחיים ארוכים טובים ולשלום, ווארום ארקאדי שווייצער פערשטעהט מיט גאטס הילף איין עסק, דער מוח איז איהם ניט אויסגעטריקענט, עלעהיי ס'איז א קארט און איך שטעל אויף איהר, וואס, אפשר ניט אזוי רב משה?

— געווים אזוי! — חאפט זיך ארויס דער מחבר טשיידעלי פאר'ן בעל הבית און חאפט אבער באלד א מאוסען פסק פון ארקאדיען, ער זאל זיך ניט מישען וואו מען דארף ניט. מערקווירדיג! אויף וויפיעל בראנזענטאלער האט ביי ארקאדיען אין די אויגען געוואונען, אויף אזוי פיעל אדער נאך מעהר האט ביי איהם דער מחבר פערלארען, און ארקאדי האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האט איהם אבגעגאסען מיט א גאנצער פאמעניצע:

— סקאצעל קומט, מיין ליבער דייטש, בעל־מחבר פון דער חלירע,

שוטה בן פּיקהאָלץ, איהר זענט אויך דאָ? און איך האָב געמיינט, אַז איהר האַלט שוין העט ווייט אין זיסען שלאָף און עם חלומן זיך אייך מכשפות מיט ווילדע ציגען, פּיפּערנאָטערס, וכדומה אַזעלכע ענינים, וואָס איהר באַשרייבט זיי דאָרטען אין אייערע ביכלעך.

דאָס קליינע מחבר'ל האָט נעבעך געמוזט ווי אַ טשערעפּאַשקעלע אַריינציהען אין זיך דאָס קעפּיל און ווערען נאָך קלענער ווי ער איז און אָבשווייגען דעם דאָזיגען גראָבען נפש, וואָס קאָן מאַכען יעדען מיט דער בלאָטע. „איין עם הארץ בלייבט איין עם הארץ לאָז מיינם איבערגעהן"... קלערט ער זיך, און אַרקאַדי לאַשטשעט זיך ווידער צום בעל־הבית ווי אַקעצעלע,

— אַ פּנים רב משה, איהר זענט אַזאַ יוד, וואָס קאָטאָרי איהר האָט פיינט יענעם אָנמוטהען, זיך צוזעצען, ווי אַנדערע זעצען זיך צו, דאָקוטשען יענעם אַזוי לאַנג, ביז יענער מוז זאָגען „באָס"! איך אויף זייער אָרט וואָלט שוין לאַנג אָנגעשפּאַרט מיט אַזאַ גליקליך געשעפט, ווייסט איהר וואו? אַ קלייניגקייט אַ פּראָצעס פון ניין און ניינציג מיליאָן! אַ ווערטעל אויסצורעדען — ניין־און־ניינציג מיליאָן!

— ניין־און־ניינציג־מיליאָן — העלפט איהם אונטער דער מחבר און אַרקאַדי פאַלט אָן אויף איהם ווידער אַמאָל און מאַכט איהם מיט דער בלאָטע:

— דייטש, איהר רעדט אויך פון מיליאָנען, אַנו שווערט מיר אויף אייערע הייליגע נאמנות, מיין טייער שפּיעל־פויגעלע פון דער חבירה, אַז איהר האָט אַמאָל אויף אייער לעבען געזעהן מיט אייערע אייגענע אויגען אַ הונדערטער אַ גאַנצען, וועל איך אייך צאָהלען קנס וויפיעל „זיי" וועלען הייסען!

און אַרקאַדי ווייזט אָן מיט דער האַנד אויפ'ן בעל הבית, אָנגעבויגען דאָס קעפּיל אויף אַ זייט און צוגעמאַכט איין אויגעל.

— מיינט איהר דאָך, אַז איהר האָט געטראָפען? — האַקט איהם אָב דער בעל־הבית — זאָג איך אייך, אַז איהר האָט, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ גרויסען טעות! טשיידעלי האָט ווי איהר קוקט איהם אָן אַ סך הונדערטערס! אַ גאַנץ פערמעגען! טשיידעלי, זאָלט איהר וויסען, איז אַ יוד אַיין עושר, אַ גביר!

דאָס וואָרט „גביר" האָט בראָנזענטאָלער אָבגעהאַקט ווי מיט אַ האַקמעסער, און דער עפעקט דערפון איז געווען אַזוי גרויס, אַז אַרקאַדי שווייצער האָט זיך מיט אַמאָל אויסגעגלייכט, אַרויסגעכאַפּט דעם ציגאַר

פון די ציִיהן און געקוקט פונ'ם מחבר אויפ'ן בעל־הבית און פונם בעל־הבית אויפן מחבר און געפינטעלט מיט די אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס טהוט זיך עס מיט מיר?“

קאפיטעל יא.

מחמת אונזער מחבר טשײַדעלי איז, ווי דער לעזער האט שוין באמערקט, א שטיל מענשיל, וואס האט פײַנט, ווי אנדערע באריהמען זיך, דערצעהלען גוזמות, מאכען פון זיך א גאנצען וועזען, דערפאר האט געמוזט רעדען פאר איהם בראנזענטאלער דער בעל־הבית, דערצעהלען פארן דריטען שכן רוב גדלו ורוב עשרו, און טשײַדעלי האט נאר אלע מאל ארײַנגעווארפען א ווארט מן הצד, נישט געקוקט בשעת מעשה אויף קיינעם, נאר אדער אראב צו זיך אויף די שפיץ פיסלעך, אדער ארויף אהין ערגעץ אין דער הויך, צווישען דער וואנט און צווישען דער כטעלי וואו עס האט זיך באזעצט א שפין, אויסגעבויט א קונציגע קײַלעכדיגע דירה, בריה'ש געבליבען הענגען מיט'ן קאפ אראב און מיט די פיס ארויף און ארויסגעקוקט, גאט זאל צושיקען עפעס פרנסה...

— אונזער טשײַדעלי — אזוי זאגט בראנזענטאלער און קאטשעט א פאפיראס — איז א מענש וואס קאטארי גאט האט איהם געבענטשט מיט אזא פארמעגען, וואס האט קיין מורא ניט פאר קיין פײַער און ניט פאר קיין וואסער, פאר פארלירען אדער פאר אוועקגנבה'נען; איהם קאן קיינער נישט קאנקורירען, איבערשלאגען, צונעהמען; זײַן סחורה איז תמיד געלד און זײַן געלד איז שטענדיג מיט איהם!

ארקאדי שווייצער קאן זיך ניט איינהאלטען און טהוט א פרעג:

— וואס זשע איז בײַ איהם פאר א מין סחורה: דימענטען? בריליאנטען?

— נאך טהײַערער פון בריליאנטען! — זאגט בראנזענטאלער און טשײַדעלי לאזט אראב די אויגען — ווארום וואס איז דען אייגענטליך בריליאנטען? בריליאנטען איז דאך נישט מעהר ווי שטיינער, א צירונג, א מאדע אזעלכע; לאז דאס ווערען אויס מאדע — מעגט איהר דאך נעהמען אייערע בריליאנטען און ארויסווארפען זיי אויף א רײַן ארט. דאס אבער וואס אונזער טשײַדעלי פארמאגט איז אזא סחורה, וואס וועט

קיין מאל ניט ארויס פון דער מאָדע, און כל זמן די וועלט איז וועלט, וועלען זיך מענשען אָהן דעם נישט באגעהן.

— אָהאָ! — מאכט ארקאדי — א יודישע נשמה קאָן מען ניט שאצען, ווי מיין באָבע עליה השלום, האָט אמאל געזאָגט. אז זי האָט געזוכט א פארפאלענעם זעכסער און אויסגעטרייסעלט איהם ביי מיר אין קעשענע...

און אין הארצען טראכט זיך ארקאדי: „דאכט זיך אזא פּימפּעריל! גיכער געדערכט זיך אויף איהם א „מפלה!"... נאר דער בעל הבית שטויסט זיך, וואס ער מיינט, און רעדט ווייטער:

— פארשטעהט איהר מיך, אונזער טשיידעלען האָט גאָט געשענקט א מתנה, וואס ניט איטליכער פארמאָגט דאָס, דהיינו: אלץ וואס ער זעהט מיט די אויגען...

— געהמט ער מיט די הענד? — חאפּט אונטער שווייצער — פּונקט ווי מיין פעטער לייביש; איך האָב געהאט א פעטער לייביש האָט ער אויך געהאט אזא טבע...

— ווילט איהר הארכען איז גוט; אניט — געהט אייך מיט אייער פעטער לייביש וואהין איך ווייס! — מאכט צו איהם דער בעל הבית שווייצער בלייבט זיצען ווי א סטאטוק און בראָנזענטאלער רעדט ווייטער:

— איז אלץ וואס ער זעהט מיט די אויגען בעשרייבט ער מיט די הענד, און הענד האָט איהם גאָט געגעבען גאָלדענע; ער אז ער זעצט זיך אוועק שרייבען קאָן ער אייך שרייבען אָהן איין אויסלאָז און אָהן איין אויפהער; סע שרייבט זיך ביי איהם אזוי לאנג ביז עס געהט אוים מאטעריאל, איך מיין טינט און פּאפּיער.

— ער דארף זיין א ווילדער בעל הוצאה אויף די צוויי מינים? — ווארפט ארייַן ארקאדי.

— וואס פאר א ווערדע האָט דאָס אָבער קעגען דעם וואס ער ברענגט ארוים דערפון! מיט איין פלעשיל טינט קאָן אייך טשיידעלי אנשרייבען א בוך פון טויזענד בלעטלעך

— און פאר נויט — זעצט צו ארקאדי — גיסט מען אונטער וואסער, ווי די וויינשענקערס טהוען, אז עס קומט צו די אנדערע טעג יום טוב און דער וויין הויבט אָן צו טאָגען און עס וו...ט זיך ניט ארויסלאָזען קיין פדיון...

— טאָמער וואלט איהר פארשטעקט דעם צאפּען? — מאכט צו איהם בראָנזענטאלער און דערצעהלט ווייטער: — בקצור, אונזער טשיידעלי איז א גאָלדשפּינער, ס'איז ביי איהם א קוואל, וואס לאָזט זיך

קיין מאל ניט אוים. זעהט איהר אין דארטען אונטערן בעט א קעסטעל? איז דאס פול ווי איין אויג, אנגעפאקט מיט ספרים שון אנגעשריבענע, און נאך וואסערע ספרים! אנטיקען שבאנטיקען! ער האט זיי מיר כמעט אלע איבערגעלייענט. די ספרים ווען מען דרוקט זיי אב און מען לאזט זיי ארום אויף דער וועלט, פערצוקערט מען זיי! דער גאנצער חסרון איז, וואס ס'איז ניטא מיט וואס צו דרוקען זיי!

— ניטא קיין פארעם הייסט עס? — שטעלט אריין ארקאדי שווייצער — ס'איז ביי אייך הייסט דאס א „געלד־מאנגעל" ווי דער דייטש זאגט, פונקט דאס זעלבע חולאת וואס ביי מיר: „ביטעל־פיבער" רופט מען דאס בלשון הדאקטאריע — וויפיעל בעדארף מען דערויף למשל געלד?

— וואס איז די נפקא מינה, — זאגט בראנזוענטאלער — אז ס'איז ניטא? און דערצו איז טשיידעלי ווי איהר קוקט איהם אן, א מאדנע מענשיל, גאר נישט דאס וואס אנדערע מחברים; אנדערע מחברים געהען ארום מאכען געלד...

— בעטלען? — חאפט זיך אויף דער מחבר — גיבער שטארבען! — און די אויגען צינדען זיך אן ביי איהם און די בעקליך ווערען איהם רויט ווי דער רויטער שניפס וואס ער טראגט אויפ'ן ווייסען פאפירענעם קאלנער. און דער בעל הבית ווייזט אן אויף איהם מיט דער האנד ווי א געטרייער פאטער אויף זיין איינגעשפארט קינד.

— א גדלן! — מאכט בראנזוענטאלער — א גדלן און איין עקשן! וויפיעל איך טענה ניט מיט איהם איז דאס ווי איין ארבעס אין וואנט. איך טענה מיט איהם: לאמיר דערווייל ארויסלאזען איין ביכעל, און נאכדעם וועלען מיר שוין זעהן וואס מיר האבען צו טהון. דערויף איז געניג דערווייל די ערשטע עטליכע הונדערט קערבלעך.

— סך הכל? — מאכט ארקאדי — וואס פאר א ראלע שפיעלט אזא קליינע סומע ביי אזעלכע קאפיטאליסטען ווי איהר כ'לעבען, ובפרט נאך אויף אזא גאלדען געשעפט ווי ביכער?

— לאכט איהר דאך? — זאגט צו איהם בראנזוענטאלער מיט פערדראס — זעל איך אייך ווייזען אז איהר זענט מחילה א גרויסע בהמה און איהר הויבט ניט אן צו פערשטעהן פון דאנען אהין. איהר האט נאר א מויל און סע רעדט, און ווייטער איהר זאלט פארשטעהן אין עסק, ארומנעהמען א זאך, דאס ניט! אט וועל איך אייך מאכען א פראסטען חשבון. זאגט מיר, וואס איך וועל אייך פרעגען, פאני שוויי

צער, אז איהר זענט יא אזא חכם: וויפיעל רעכענט איהר געפינען זיך א שטיינער יודען?

— וואו? דא אין יעהופעץ? — פרעגט ארקאדי — עס ווענדט זיך וואסערע יודען; אויב סוואלעטשעס מיט פארחעס איז קיין עין הרע א סך...

— ניין, ענטפערט איהם בראנזענטאלער, ניט דאס מיין איך! איך מיין אלע יודען ארום און ארום?

— אומעטום — העלפט איהם אונטער טשיידעלי — אויף דער גאנצער וועלט.

אויף דער גאנצער וועלט? — מאכט שווייצער און פארקאטשעט דעם שטערען — מען זאגט קיין עין הרע היבשלעך, אזוי פיעל מכות אלע אנטיסעמיטען אינאיינעם.

— וויפיעל זאלען מיר רעכענען צווישען זיי אועלכע וואס לייענען ביכער? — פרעגט בראנזענטאלער.

— וואס לייענען ביכער, ווייס איך ניט — מאכט ארקאדי — נאר אזעלכע וואס שפיעלען אין קארטען זענען געוויס מעהר; דאס בין איך איין ערב.

— לאז זיין אזוי — לאזט איהם צו דער בעל הבית — וועלען מיר רעכענען אז פון עטליכע מיליאן איז פערהאן נאר צוויי מיליאן יודען וואס לייענען ביכער. פון זיי וועלען מיר אראברעכענען א מיליאן, וואס קאנען ניט אויסגעבען קיין קערבעל אויף א ביכעל, אדער זיי ווילען ניט קויפען קיין ביכער. בלייבט אונז איבער איין מיליאן יודען וואס ווילען יא אמאל לייענען א בוך. היינט לאמיר רעכענען שוין אויף דעם פאל, אז צוויי יודען וועלען קויפען פאר איין קערבעל איין ביכעל אויף צו לייענען.

— רעכענט איין ביכעל אויף דרייען — פאררוכט איהם דער מחבר אליין.

— איין עק, — זאגט דער בעל-הבית — לאז זיין א ביכעל אויף פיערען, אויף פינף איהרע; וויפיעל זשע האט איהר דעמאלט? ניט קיין צוויי הונדערט טויזענד קארבען?

— פונקט דאס גרויסע געווינס — מאכט ארקאדי, וואס הויבט ערשט איצט אן רעכט צעקייען — אוי וועה, ס'איז דאך עפעס טאקי גאר ניטשקשה'דיג פון א געשעפטיל, ווי איך בין א מענש!

— וואס זשע דענן האט איהר געמיינט? — מאכט צו איהם דער

בעל־הבית און דער מחבר ווערט גרעבער ווי לענגער — היינט שטעלט איך פאר אז איך וויל גאר ניט רייך ווערען מיט א מאל און איך שטעל אוועק דעם מקח נאר א האלב קערביל פאר א ביכעל?

— א חצי פויגעל איז בזיל הזול, א מציאה פאר א גנב — מאכט ארקאדי ווי א מענש, וואס איז א מבין אויף די זאכען.

— דאס האט איהר פארן ערשטען ביכעל — ציהט דער בעל־הבית דעם חשבון נאך ווייטער — היינט וואס וועט איהר זאגען, מיין ליעבער הער שווייצער, אז אזעלכע ביכער זענען פערהאן ביי אונזער טשיידעלי א שטיקלעך דרייסיג?

אהא! קיין עין הרע ניט! — מאכט ארקאדי און שפרינגט אראב פונ׳ם בעטעל — דאס שמעקט דאך שוין גאר מיט מיליאנען, ווי איך בין א מענש!

— וואס זשע דענן האט איהר געמיינט? — זאגט בראנזענטאלער און טשיידעלי ווערט צעשמאלצען פאר תענוג — לאמיר נאר דערטאפען די ערשטע עטליכע הונדערטער, אזוי לאזען מיר ארוים תיכף ומיד דאס ערשטע ביכעל, לייזען מיר אפ א מאה אלף, לעגען מיר דאס אריין טיעף אין קעשענע און נעמען זיך צו די איבעריגע ביכער, איינציגווייז, אזוי לאנג, אזוי ברייט ביז מיר לאזען ארוים אלע דרייסיג שטיק, פער־שטעהט איהר דאך שוין וואס פאר א פנים מיר באקומען דעמאלט אין דער וועלט?! איך בין אייך שוין מוחל דאס געלד, איך רעד פונ׳ם כבוד וואס טשיידעלי וועט דעמאלט האבען, אז זיינע ביכער וועלען פארפלייצען די גאנצע וועלט! איהר מעגט פון מיר לאכען, הערט איהר, זאגען, אז איך בין איין אלטער נאר, — איך בין איהם באמת מקנא, דאס הייסט, פארגינען פארגין איך איהם מיט׳ן גאנצען הארצען, נאר מקנא בין איך איהם אודאי זעהר גוט, א קליינינקייט א זא א כבוד! א זא נאמען!

ביי ארקאדי שווייצער האט זיך פארדרעהט דער קאפ ניט אזוי נאך פונ׳ם כבוד מיט׳ן נאמען ווי פון די מיליאנען וואס שטעהט פאר טשיידעלי זאל דא פארדינען. און דער מחבר איז מיט אמאל אויס־געוואכסען ביי איהם אין די אויגען, געווארען שענער גאר אויפן אויסזיכט און גרעסער אויף דער וואוכס. עס האט זיך איהם געדאכט, אז טשיידעלי האט טאקי א פנים פון א... א... עפעס ניט קיין געוועהנליכען פארשוין, עפעס די האר מיט די קליינע הענטליך, עפעס... כ׳לעבין ער האט שוין לאנג ארויסגעזעהן, כמעט פון דער ערשטער מינוט, אז דאס איז א מענשיל ניט ווי אלע מענשען... און אונזער ארקאדי שווייצער האט זיך

ניט געקאנט איינהאלטען און איז צוגעגאנגען צום מחבר און האט איהם אנגענומען ביי איינע פון זיינע קליינע הענטליך מיט די דינע פינגערליך און האט איהם אבגעגעבען א שענעם א ברייטען מזל־טוב. איהם געווינ־שעוועט, ער זאל דערלעבען וואס גיכער ארויסלאזען אלע זיינע בארימטע ביכער, וואס ווערליג ער, ארקאדי שווייצער, זעהט ארויס, בעדארף דארטען שטעקען עפעס א זעלכס, אזעלכס... וואס ער קאן עס מיט קיין ווערטער נישט ארויסגעבען, — און פלוצים האט ער זיך געגעבען א פאטש אין שטערן, א ביסעל פארטראכט זיך און א זאג געטהון:

— שאט, ווייסט איהר גאר וואס? ס'איז דא א פלאן ביי מיר! א טהייערער פלאן! א גאלדענער פלאן! אזא יאהר אויף מיר!

ביידע צוויי, דער בעל־הבית און דער מחבר, האבען אויפגעשטעלט מויל און אויערען, הארכען וואס פאר א פלאן האט פאר זיי דער נייער שכן? און ארקאדי שווייצער האט זיך געווענדט צו זיי בזה הלשון:

— הערט זשע אויס, מיינע ליעבע יודען, וואס איך וועל אייך זאגען, נאר בעטען וועל איך אייך, אז קיין פאראיבעל זאל ניט זיין און זאלט ניט האבען קיין טבע פון בלאזען זיך, מען איז דאך היימישע מענשען. מיר אלע דריי זענען ברוך השם, גלייכע נגידים, אחוץ אונזער שאדען אויף אלע אנטיסעמיטען געזאגט געווארען! טאמער וואלט געוועזען א סברה למשל מיר זאלען שליסען צווישען זיך א מין, א מין געזעלנ־שאפט, א שותפות?

— א שותפות? אויף וואס א שותפות? אופ'ן דלות? נאל־שמאר־עט־קאמפאניע? פרעגען ביידע מיט א מאל דער בעל־הבית מיט'ן מחבר און ארקאדי פאלט ביי זיך ניט אראב און צעקייט זיי די ווערטער בכדי זיי זאלען פארשטעהן וואס ער מיינט:

— איך מיין דאס גאנץ ערנסט. איך וויל, פארשטעהט איהר מיך, מיר זאלען זיך געבען דא איינס דאס אנדערע דאס הייליגע ווארט, א תקיעת־כף, אזוי ווי קיינער ווייסט ניט וועמענס מארגען עס איז, צי איך מיט מיינע דרייצעהן פאסען אין קלוב, צי איהר מיט אייער כפול־שמונה'דיגען פריין דעמבא־דאמבע־דעמביצקי אין אמעריקא, צי זיי, דער מחבר הייסט דאס, מיט זייערע ביכלעך? איז איין מאל פאר אלע מאל: ווער פון אונז עס זאל פריהער ניט אויפגערעכט ווערען בעדארף עס זיין יחדיו, איהר פארשטעהט? מען זאל זיך טהיילען גלייך אויף גלייך, און די הוצאות זאלען געהן גלייך אויף גלייך, און אלסדינג זאל זיין אינאיינעם, יחדיו. איין מאל פאר אלע מאל יחדיו!

בשעת מעשה האָט אַרקאַדי שווייצער אויפגעהויבען די רעכטע האַנד אין דער הויך, דעם קאָפּ אָנגעבויגען אויף אַ זייט און דער בעל־הבית מיט'ן מחבר זענען געזעסען אַפּאָר מינוט פערטומעלט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און געשוויגען; דער פּלאַן איז געווען אַזוי אומגעריכט און דער טאָן אַזוי ערנסט, אַז בראָנזענטאָלער איז אויפגעשטאַנען דער ערשטער פונ'ם טיש, צוגעגאַנגען צום נייעם שכן, אויסגעצויגען איהם די לאַנגע דאַרע האָריגע האַנד און אַרויסגעלאָזט הויך אויף אַ קול: „יחדיו!" און אויף איהם קוקענדיג האָט זיך אויך דאָס מחבר'ל אַראָבגעחאַפּט פונ'ם בעטיל, אויסגעצויגען ביידע שכנים זיין קליין הענטיל און אויסגעקוויטשעט אויף זיין דינער שטימע: „יחדיו!" און אַלע דריי שכנים האָבען זיך פריינד־ליך געקוקט איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין, עטליכע מאָל גוט־גוט געקוועטשט ביי די הענד איי איבערגעחזרט נאָך עטליכע מאָל דאָס ליבע זיסע וואָרט „יחדיו" [illegible] לוצים האָט זיך דער מחבר אַ וואָרף געטהון צום קעסטיל [illegible] עט, אַרויסגעחאַפּט פון דאָרטען אַ בויגען פּאַפּיער, געבראַכט [illegible] אַ טינט און פּען, אָנגעשריבען אין דער ברייט פונ'ם בוי[illegible] מיט גרויסע כתיבתא אותיות

א' ב' ג' ד'

און אַ זאָג געטהון צו די שכנים מיט אַ פאַרפלאַמט פּנימעל:

— חתמט זיך זייט מוחל, אויפ'ן דאָזיגען פּאַפּיער דאָס איז אונזער קאָנטראַקט.

— וואָס בעדייטען די דאָזיגע אותיות? פרעגען ביי איהם די איבעריגע צוויי שכנים שטאַרק פערוואונדערט.

— די דאָזיגע אותיות—זאָגט טשיידעלי—באַדייטען: אמת, ברכה, גנבה, דלות, דאָס הייסט, דער פשט איז אַזוי: אַז מיר וועלען געהן מיט'ן אמת וועט זיין ברכה, און אַז מיר וועלען געהן מיט גנבה, וועלען מיר האָבען דלות... פאַרשטעהט איהר שוין? הייסט לעגט זיך זייט מוחל, מיט די חתימות!

דעם מחבר'ס איינפאַל איז אַזוי געפעלען געוואָרען, אַז דער בעל־הבית האָט איהם אונטערגעטראָגען אַ פּאַפּיראָס מיט אַזאַ מינע גלייך ווי מען טראָגט אונטער אַ ליעב קינד אַ צוקער־לעקעכיל אָדער אַ קאָנפעקטעל, און אַרקאַדי האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט איהם דערלאַנגט אַ רעכטען זעץ אין פּלייצע.

— בראַוואָ! וואו תורה דאָרט איז חכמה! אַזוי פלעגט זאָגען דער זיידע מיינער, דער „שומר־בגדים" אַליין, בשעת מנשה'קע דער ־פא פלעגט פרייטאָג

אין באד א גאל טהון א יודען דעם קאפ, אוועקווארפען אין מיטען און געהן צום אנדערען יודען.

אונ ס'איז געבליבען אז דער שותפות זאל הייסען א' ב' ג' ד' עט קאמפאני...

נאכדעם האט זיך אנגעהויבען ביי די נייע שותפים די צערעמאניע פון אונטערשרייבען זיך. פריהער פון אלע געוועהנליך האט זיך געחתמט דער בעל־הבית, משה בראנזענטאלער, אנידערגעלעגט א פיינע בעל־הבתישע חתימה מיט א פאר קוועטשלעך און מיט א בעל־הבתיש דריידיל! נאך איהם האט זיך בעדארפט אונטערשרייבען ארקאדי שווייצער, האט ער געזאגט, אז כל ימיו האט ער ליעב זיך חתמנען צום לעצט, רכן זאל זיך טשיידעלי מוחל זיין חתמנ'ען פריהער, און אז דער מחבר אליין האט זיך שוין צעשריבען פיינטשיק מיט א היבש דריידיל און מיט א שענעם ציק, ווי עס פאסט פאר א שרייבער, און ס' איז געקומען צו ארקאדין, האט ער גענומען די פען צווישען די פינגער ווי מען נעהמט א פראפעצ'הער אויף ארויסצושלעפען אקארעק פון א פלעשעל און האט אנגעדראפעט פאוואלינקע אויפ'ן פאפיער עטליכע פאסיקלעך מיט א צוויי דריי הערעלעך, און אויסגעלאזט מיט א קלעק; — די דאזיגע חתימה האט געקאנט מאכען וואס איהר ווילט אין דער וועלט, נאר ניט "ארקאדי שווייצער", און בשעת מעשה האט ארקאדי רעכט געשוויצט און געזאגט, אז מחמת ער האט יונגעלווייז זעהר א סך געשריבען, האט דאס איהם שטארק געשאדט צו דער ראיה, האבען איהם די דאקטוירים אנגעזאגט ער זאל זיך היטען פון א פען ווי אין אויג א שטאך, נאר הלוואי, זאגט ער, וואלט ער געהאט דאס געלד — וואס ער וואלט נאך געקאנט פון דעסטוועגען אויפ'ן ניכטערן הארצען אנשרייבען מיט הוילע ציפערן אליין! —

און די דריי שכנים וואס האבען געשלאסען שותפות האבען זיך שפעט, מיטן טאגליך שיין, אבגעזעגענט, געווינשעוועט א גוטע נאכט מיט זיסע חלומות, זיך אויסגעטהון און געלעגט שלאפען, און גאט ווייסט אויב אויף דער גאנצער וועלט איז געוועזען נאך אזעלכע דריי צופרידענע מענשען, וואס זאלען שלאפען אזוי זים, אזוי געשמאק, און זאלען זעהן אזעלכע זיסע גילדענע חלומות, ווי עס האבען געזעהן אין דער דאזיגער נאכט, אינ'ם דאזיגען שטארק אנגערויכערטען פינסטער חדר'ל, כמעט אונטערן דאך, אונזערע דריי פארשוינען.

ענדע

III.

אײן אגענט.

אײן אַגענט

(אַ טאָג בוך אין דרײ טהײל).

ערשטער טהײל.

דאַנקען און לויבען גאָט איך האָב הײַנט אַ פּרנסה אין האַנד אַ לײַטישע און בכבוד'ע: איך בין אײן אַגענט פון יודישע גאַזעטען, ביכער און זשורנאַלען, מען האָט מיר צוגעשיקט פון עטליכע רעדאַקציעס אַ פּאַק מיט פּראָספּעקטען און קוויטאַנציעס אויף צו זאַמלען אַבאָנענטען. די פּראָספּעקטען געהען קײן עין הרע זעהר גוט, דער עולם לײענט זײ מיט פאַרגעניגען. נאָר אײנער אַ קאַפּריזנער אַבאָנענט האָט מיר אַ שמיץ געטהון אין פּנים צוריק דעם פּראָספּעקט. „דולט מיר ניט קײן ספּאָדעק, איך האָב קײן צײַט ניט"! נאָר אַז איך האָב איהם אַ זאָג געטהון, אַז מען גיט דאָס אומזיסט האָט ער זיך באַלד איבערגעבעטען און אַ זאָג געטהון: „אַנו, ווײַזט נאָר אַהער וואָס שטעהט דאָרטען?" אויך די קוויטאַנציעס געהען ניט שלעכט; איך פאַרשרײַב אַלעמענס נעמען און געלד ווערט מען מיר געבען נאָכדעם, אַז ס'וועלען אָנקומען די בלעטער. קען מען ניט זײַן אַזוי גראָב און מען מוז וואַרטען. דערווײַל האָב איך אויסגעשריבען פון די רעדאַקציעס אַ סך בלעטער און שרײַב זײ, אַז איך וועל זײ אם ירצה השם שיקען נאָך און נאָך. דאַנקען זײ מיר, די רעדאַקציעס הײסט דאָס, און הײסען זיך שיקען דערווײַל אַביסעל געלד. ענטפער איך זײ, אַז איך וועל שיקען. וואָס דען? איך וועל זײ ניט שיקען?... אַ פּראָצענט גיט מען מיר אַראָפּ דווקא אַ היבשען; נישקשה, מען קען האָבען דערפון גאַנץ פײַן פּרנסה. קײן דערפער קאָן מען דערפון ניט קויפען, געוויינטליך; נאָר אַ שטיקעל ברויט קאָן מען האָבען בכבוד. הײַנט קומט מען זיך צענויף מיט אַלערלײ מענשען,

די פיינסטע בעלי-בתים, מען הערט זיך אן מיט נייעס, מען ווייסט וואס אויף דער וועלט טהוט זיך. און מען איז אליין אויך פאררעכענט פאר א שטיקעל מענשען. דאנקען גאט, איך האב צום רבונו של עולם קיין טענות ניט.

צווייטער טהייל.

איין אומגליק מיט די רעדאקציעס! דעם שיקען זיי און דעם ניט, דעם קומט אן צוויי נומערן מיט א מאל, און דעם קיין האלב אפילו ניט „מיט וואס בין איך ערגער פון יענעם. איך בין דאכט מיר אזא טאטענס א קינד ווי יענער"! אזוי טענ'הט נעבעך דער אבאנענט און איז גערעכט, לעג איך איהם אפ אויף מארגען, מארגען אויף איבערמארגען, גאט האט געהאלפען, ס'איז איהם אנגעקומען דאס בלאט! א נייער אומגליק. וואס איז? עס פעהלט איהם נומערן, גלייך שרייב אין דער רעדאקציע אז עס פעהלט א נומער 7! געהט אוועק צוויי וואכען און שרייב, שרייב און שרייב, קוים מיט צרות קומט אן נומ' 13. „סטייטש, צו וואס טויג מיר צוויי מאל 13?" שרייב איך ווידער א מאל אין דער רעדאקציע, איין מאל און צוויי מאל און דריי מאל, קומט איהם אן ווידער א מאל נומ' 13. וואס האבען זיי זיך אנגעטשעפעט מיט נומ' 13? שרייב איך ווידער אוועק אין דער רעדאקציע: 7 ניט 13. ענטפערט מען מיר פון דער רעדאקציע: געלד! הויב איך אן געהן איינקאסירען געלד. „שוין? איהר האט קיין צייט ניט? לאמיר פריהער זעהן וואס איז דאס פאר א בלאט!" אזוי זאגט איינער. דער אנדערער האט א טענה: למאי איז דאס אזוי שיטער; ווינציג פעליעטאן! און דער דריטער טענה'ט פארקעהרט: צופיעל פעליעטאנענדיג. וואס טויג מיר פעליעטאן? שרייבט אוועק מען זאל געבען מעהר פאליטיקע. גוט, נו, און געלד? „זייט ניט קיין איינגעגעסענער יוד, געהט אייך געזונטערהייד!..." היינט צרות פון די אדרעסען. איך שרייב זיי בפירוש מען זאל ארויסשיקען דאס בלאט, מאירו פינחוסאוויטשו פליישבערגו; געהען זיי און שיקען פונקט קאפויר, פלייששאו מאיראוויטשאו פינחסבערגו. א מין איבערקערעניש! דעם אנדערען אבאנענט מיינעם האבען זיי איבערגעדרעהט פון „ברוך שינדלער" אויף „קורח שווינדלער. נאך איינער איין אבאנענט האט זיך גאר געיאגט נאך מיר מיט א שטעקען, מיר געוואלט ברעכען די ביינער און איז גערעכט.

שטעלט אײך פאַר, ער הײסט זײדעל בעזסאַנאַװ. געהען זײ ניט אונ מאַכען איהם ניט איבער אויף „װײדיל בעזנאַסאָװ״? שרײַב איך זײ, ענט־פערען זײ ניט. קלאַפּ איך זײ אַ דעפּעש ענטפערען זײ ניט. שרײַב איך זײ „אַטװעט אופּלאַטשען״, ענטפערען זײ, „װיסילאַיטי דיענגי״. לויף איך נאָך געלד, ענטפערט מען מיר: „איהר װעט אַרײַנקומען אײן אַנדערש מאָל; איהר זעהט דאָך מען איז פאַרנומען!״. איז נאָך נישקשה; אײן אַנדערער זאָגט: „נעמט אײך צו צוריק די בלעטער, איך דאַרף זײ אויף כּפּרות, ס'איז אַזױ אויך ענג אין שטוב. געהט אײך מיט אײערע לידלעך ציגעלי מיגעלי! הקצור ס'איז נישט גוט.

דריטער טהײל.

פאַרשאָלטען זאָל װערען דער טאָג װאָס איך בין געבאָרען געװאָרען! צו װאָס האָט מיר גענוצט די דאָזיגע באָמבע? נאַ דיר גאָר גאַזעטען! מען דאַרף האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער: דער איז אַ פערטעליעהריגער אַבאָנענט אויף אײן גאַזעט אָהן דער פּרעמיע, און יענער איז אַ האַלב יעהריגער אַבאָנענט מיט דער פּרעמיע. בײַ דעם האָב איך גיט דערנומען פון יענעם קװאַרטעל, און בײַ יענעם האָב איך אַריבערגענומען אויף דעם קװאַרטעל, אונ מיט די רעדאַקציעס געה האָב אַ חוץ חשבונות. איך שרײַב מען זאָל מיר אַרױסשיקען אַ חשבון, ענטפערען זײ מיר: געלד! װאו זאָל איך זײ נעמען געלד, אַז די גאַנצע װעלט איז מיר שולדיג געלד אונ איך בין דער גאַנצער װעלט שולדיג געלד. איך מאָהן געלד, מיך מאָהנט מען געלד, ס'איז אײן עסק מיט געלד! נאָך אײן האַלב יאָהר איז אָדער מען זעצט מיך אײַן, אָדער איך געה אַראָפּ פונ'ם זינען, אונ װעל כּלם די פּרעמיע! אָט די פּרעמיע פּיהל איך װעט מיך אַרײַנטרײַבען אין דער ערד אַרײַן! גאָט האָט מיר צוגעשיקט אײן אַבאָנענט, איז ער אַ יונגערמאַן אַ יאַדישלעװער. תחילת האָט ער גאָר ניט געװאוסט װאָס איז דאָס פאַר אַ מין אָט די דאָזיגע פּרעמיע, מיט װאָס עסט מען דאָס, אונ אַז איך האָב איהם קלאָהר געמאַכט װאָס בעדײַט פּרעמיע, אַז די פּרעמיע אַלײן װען מען װיל זי קױפען קאָן מען זי ניט קריגען פאַר כּל הון דעלמא, נאָר אינאײנעם מיט'ן בלאַט קאָסט זי אַ דריט חלק, װיפיעל זי װאָלט בעדאַרפט קאָסטען. אַזױ אַז ער געװינט דאָ ערשטענס צװײ חלקים פּרעמיע אונ האָט נאָך דערצו אומזיסט אַזױ פיעל בלעטער, האָט ער דאָס ערשט

דעמאָלט רעכט צעקײַעט און האָט מיר בעצאָהלט דאָס געלד און האָט מיר אָנגעזאָגט אַ מאָל זיבעציג: „געדענקט זשע, פעטער, אַז איך שרײַב אויס דאָס בלאַט צוליעב דער פרעמיע, נאָר צוליב דער פרעמיע“! אויף מאָרגען גאַנץ פריה, איך בין נאָך געלעגען אין בעט, הער איך עמיצער קלאַפט. לויף איך אַראָפ אַ באָרוועסער: „ווער איז?“ ס׳איז איך! „ווער איז דער איך?“ מכח דער פרעמיע! „מכח וואָסער פרעמיע?“ — איך האָב דאָך אויסגעשריבען בײַ אײַך דאָס בלאַט מיט דער פרעמיע! איהר האָט שוין פאַרגעסען? — „וואָס זשע ווילט איהר?“ איך בין געקומען געוואָהר ווערען, זאָגט ער, וואָס הערט זיך מיט דער פרעמיע? „אַזוי גיך? זאָג איך, האָט צײַט אַ פאָר טאָג!“... אין אַ פאָר טאָג אַרום — מײַן חברה מאַן איז דאָ. „רב יוד, מאַכט ער צו מיר, וואָס הערט זיך מיט דער פרעמיע?“ — איהר האָט נאָך ניט, זאָג איך, דאָס בלאַט, ווילט איהר שוין די פרעמיע? „אַ שענער קל וחומר, מאַכט ער! איך וויל גאָר ניט וויסען קײַן מעשיות, איהר האָט מיר בפירוש געזאָגט פרעמיע, וואו איז מײַן פרעמיע? האָב איך מיך קוים אָפגעבעטען בײַ איהם אויף דרײַ וואָכען. מאָלט אײַך די דרײַ וואָכען האָבען געדויערט דרײַ מאָל דרײַ וואָכען — און קײַן פרעמיע איז אַלץ ניטאָ. און דער יונגערמאַן פון דער ציג געהט צוויי מאָל אַ טאָג, אין דער פריה און אויף דער נאַכט, שינדט פון מיר די הויט און דערגעהט מיר די יאָהר. ער דוּבערט אוים וואו איך האָב אַ פאַפיראָס, ס׳איז איהם גוט, זאָגט ער, צום הוסט. ער האָט זיך מיר אַזוי צוגעגעסען אַז איך האָב איהם נעכטען אַ שמיץ געטהון דאָס געלד אין פנים אַרײַן — אוים פרעמיע! האָב איך געמײנט אײַן עק, איך בין פטור געוואָרען? צום סוף ווער? וואָס? ער וויל ניט נעמען צוריק דאָס געלד בשום אופן. ער האָט מיר געגעבען דאָס עהרען וואָרט, אַז מעהר דאָקוטשעט ער מיר ניט און מעהר רעדט ער ניט מיט מיר פון קײַן פרעמיע. „איז דאָס אָבגעמאַכט“? — אָפגעמאַכט! „הײליג?“ הײליג! . . . .

שאַט! עמיצער דראַפעט זיך צו מיר אויף די טרעפ. נײַן און נײַנציג טרעפ. ווער קאָן דאָס זײַן אַזוי פריה? אוי וועה איך האָב מורא ס׳איז דער יונגערמאַן פון דער פרעמיע. יאָ. ס׳איז ער, ס׳איז ער. איך האָב דערקענט זײַן סאָפען. קוים וואָס ער חאַפט דעם אָטהעם. ס׳איז ער! איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! אידען, איך לויף מיך טרינקען!...

ענדע

IV.

דאס נייע

בתרילעוקע.

דאס נייע כתריליעווקע

(בעשרייבונגען).

הקדמה.

איין דער לעצטער צייט האבען אנגעהויבען ארויסגעהן אויף דער וועלט אלערליי בעשרייבונגען פון שטעדט אונ פון לענדער, וכדומה אזעלכע ניצליכע ביכער. האב איך מיך מישב געוועזן אזוי: אומעטום טאנצען מיר זיי נאך: ביי זיי זענען פאראן גאזעטען — ביי אונז זענען פאראן גאזעטען; ביי זיי איז פאראן „נאוויגאר" — ביי אונז איז פאראן „נאוויגאר"; ביי זיי איז פאראן „יאלקעס", — ביי אונז איז פאראן „יאלקעס"... ביי זיי איז פאראן א בוך „גאנץ מאסקווע", „גאנץ פעטערבורג", „גאנץ בערלין", „גאנץ פאריז", — פאר וואס זאל ניט זיין קיין בוך „גאנץ כתריליעווקע"?

ואני — אונ איך, שלום עליכם, וואס איך בין אליין א דארטיגער פון געבוירען אונ בין ניט לאנג געוועזן דארטען צו גאסט אויף קבר אבות, האב איך מיך מישב געוועזן, מיט וואס קאן איך אפדאנקען מיינע כתריליעווקער ברידער און שוועסטער פאר זייער גאסטפריינדליכקייט, ווען ניט מיט דעם וואס איך וועל זיי מאכען א שטיקעל נאמען אויף דער וועלט? דערביי האב איך אין זינען געהאט, געוועהנטליך, מעהר טובת הכלל ווי מיין אייגענע טובה: לאזען פרעמדע מענשען וויסען, אז זיי וועלען קומען קיין כתריליעווקע, וואו מען דארף זיך אפשטעלען, ווי אזוי מען דארף פאהרען, וואו מען זאל עסען א גוטען מיטאג, פארטרינקען מיט א גלעזעל וויין, זיך דורכגעהן אביסעל אמוזירען אין טעאטער וכדומה אזעלכע פערגעניגענס, וואס זענען דארטען פאראן לרוב, דען ס'איז שוין ניט דאס כתריליעווקע וואס אמאל. דער גרויסער וועלט-פראגרעס האט זיך אהין אריינגעחאפט און האט איבערגעקעהרט די שטאדט מיט'ן

קאָפּ אַראָפּ מיט די פּיס אַרויף. און דערפאַר האָב איך עס אַ נאָמען געגעבער: „דאָס נײַע כתרילעווקע”.

1

כתרילעווקער טראַמוואַי.

אָנגעקומען בין איך קײַן כתרילעווקע מיט דער באַהן — עס געהט שוין דאַנקען גאָט אַהין אַ באַהן! — אָסיענ־צײַט אין דער פריה פאַר'ן דאַוונען. אין דרויסען האָט געמראַקעט אַ קלײַן רעגענדיל און ס'האָט זיך געבילדעט פון דעם אַ גרויס שיטער ב׳אָטקעלי. אויפ'ן וואָקזאַל האָבען זיך אַ לאָז געטהון אַקעגען מיר אַ גאַנצע קאָמאַנדע הויז משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קאַפּאָטעס און מיט געלע בלעכיך אויף די געלע אָבגעבאַרעטע קאַשקעטליך.

— פּעטער! גראַנד אָטעל!

— אָטעל פראַנציאַ, פּעטער!

— פּעטער! איטאַליאַ!

— פּעטער! פּאָרטוגאַליע!

— פּעטער! טערקאַליאַ!...

דורכגעלאָפען מיט גאָט'ס הילף דורך דער דאָזיגער קאָמאַנדע הויז־משרתים בשלום, האָב איך מיך אַרײַנגעכאַפּט צווישען אײַן אַנדער חברה, חברה בעלי עגלות מיט גרויסע שטיוועל און מיט לאַנגע בײַטשען. די דאָזיגע חברה לײַט האָבען מיך ממש שיער ניט צוריסען אויף שטיקלעך. אײַנער אַ יונגאַטש מיט בײַנער, האָט בײַ מיר בעל כרחו אויסגעריסען מײַן טשעמאָדאַנטשיק, האָב איך געמאַכט זעהר אַ גרויסען גוואַלד: „מײַנע כתבים!” מײַנע „פּאַפּירען!” האָבען זיך צווײ אַנדערע בעלי־עגלות אָנגענומען מײַן קריוודע, מיך געוואָלט נעמען צו זיך, און ס'איז געוואָרען צווישען זײ אַ געשלעג, בתוך כך האָב איך געכאַפּט מײַן טשעמאָדאַנטשיק, אויסגעגליטשט זיך פון זײערע הענד און האָב זיך געלאָזט גלײַך צום טראַמוואַי.

— אַהער, ברידערליך, אַהער! אַ פּיאַטאַקעל אַ פאָהר! אַ פּיטאַקעל אַ איד! פון דאַנען ביז'ן עק בעלעפּיליר גאָס סך הכל אײן פּיטאַקעל! 5 קאָפּיקעס אַ איד!

דאָס שרײַט דער קאָנדאָקטאָר אַלײן, אַ יונגער־מאַנטשיק מיט אַ געל בערדיל, אויף אַ האָרחעלדיגער שטימע, מיט אַ

דיזע־טאַש אויפ'ן האַלז און מיט אַ קנעפּיל אויפ'ן קאַשקעטיל. נעבען איהם שטעהט נאָך איינער, אַ איד מיט אַ צוריסענע קאַפּאָטע און מיט אַ בײַטש, דער קוטשער פון'ם טראַמוואַי. ביידע ווייזען מיר מיט די הענד אויף אַ מין ביידיל, וואָס שטעהט אָנגעבויגען אַביסעל אויף אַ זייט, מיט אויסגעזעצטע שויבען, וואָס מען רופט דאָס „וואַגאָן", בײַ אַ לאַנגען דישער שטעהט צו־געשפּאַנט אַ ווייס אויסגעדאַרט פערדיל, האַלט אַראָבגעלאָזט די מאָרדע און דרעמעלט.

— פּאַוואָלי נאָר — זאָגט צו מיר דער קאָנדאָקטאָר — איהר זאָלט זיך ניט פערטשעפּען דאָרט; עס פעהלט אַ ברעטיל אין דער פּאָדלאָגע... מען רעמאָנטירט דעם טראַמוואַי...

איך זעץ מיך אַרײַן פּאַמעליך אין וואַגאָן, לעג אנידער נעבען זיך דעם טשעמאָדאַנטשיק און וואַרט. ס'איז קיהלכליך; איך קלאַפּ אַ פוס אָן אַ פוס.

— קאָנדאָקטאָר! — זאָג איך צום יונגען מאַן — מיר וועלען אַ מאָל פאָהרען, צי ניין?

— אם ירצה השם, מיט גאָטס הילף! ענטפערט מיר דער קאָנדאָקטאָר.

— געב נאָר אהער אַביסעל טוטין, דו יוסיל! — מאַכט צו איהם דער קוטשער, וואָס מיט דער בײַטש און מיט דער צוריסענער קאַפּאָטע.

— איהר זענט ניט קראַנק צו רויכערען קאַרענציס, רב כתריאל! האַקט איהם אָפּ יוסיל דער קאָנדאָקטאָר — פון גוטען טוטין קען איך חלילה וועה טהון דער קאָפּ!

— מאַך ניט קיין אָנשטעלען, דו סמאַרק איינער, און גיב אהער אַ ציגאַר טוטין — זאָגט צו איהם כתריאל דער קוטשער.

און דער קאָנדאָקטאָר מיט'ן קוטשער פערדרעהען צו פּאַפּיראָסען.

— ווען וועלען מיר פאָהרען? — פרעג איך ווידער בײַם קאָנדאָקטאָר.

— היינט — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאַלטבלוטיג און גיט דעם קוטשער פעררויכערען.

איך וואַרט און וואַרט, ביז עס הויבען זיך אָן ביסלעכווייז צונויפ־קלויבען זיך פּאַרשוינען. פריהער קריכט אַרײַן אַ איד מיט אַ צוריסענען טולופּיל פון אַ מין רויכוואַרג, וואָס איז שווער צו טרעפען, וואָס פאַר אַ חיה האָט געטראָגען די דאָזיגע פעל! זאָל איך זאָגען אַ פוקס — איז דאָס

צו ווייס: זאָל איך זאָגען אַ קאַץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם אידען מיט דעם צוריסענעם טולופיל קריכט אַריין נאָך אַ איד אָהן אַ טולופּ, אַ געפרוירענער נעביך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זיפצט און זוכט איין אָרט און זעצט זיך אַנידער ביי דער טהיר אין אַ ווינקעלע... נאָך דעם געפרוירענעם אידען קריכט אַריין אַ קאַשעק מיט עפּעל און תיכף נאָך'ן קאַשעק אַ אידענע, איינגעוויקעלט אין דריי שאַלען, און אַלע דריי זענען צופלאַכטען און מען זעהט אַז ס'איז איהר נעבעך קאַלט...

— פּיאָוויט! רב כתריאל! פּאַשאָל! — רופט זיך אָן יוסיל דער קאָנדאָקטאָר צו כתריאל דעם קוטשער, טהוט אַ פייף און דער טראַמוואַי ריהרט פונם אָרט. ער געהט אָפּ עטליכע טריט, און שטעלט זיך באַלד אַנידער, עס עפענט זיך אויף דאָס טהירעל פונ'ם וואַגאָן און עס בעווייזט זיך אַ קאָפּ.

— נישט פאַראַן דאָ משה?

— וואָסער משה? פרעגט יוסעל קאָנדאָקטאָר.

— אַ בחור מיט אַ קאַשקעט! — ענטפערט דער קאָפּ.

— ער דינט אין אַ זאַליאַזנע קראָם? — פרעגט איהם יוסיל.

— אין אַ זאַליאַזנע קראָם — ענטפערט די קאָפּ.

— איך קען איהם — מאַכט יוסיל קאָנדאָקטאָר, טהוט אַ פייף צום קוטשער! „פּיוויט! רב כתריאל! פּאַשאָל!"

און מיר פאָהרען ווייטער.

— אַ בילעט! — רופט זיך אָן צו מיר דער קאָנדאָקטאָר—איהר זענט מיר עפּעס ניט קענטליך, אַ פּנים ניט קיין היגער?.... איהר רעכענט דאָ שטעהן לאַנג? קען איך אייך פערפיהרען אין אַ סטאַנציע, דווקא ניט קיין האָטעל, נאָר אַ ריינע, אָהן וואַנצען... און עסען וועל איך אייך אָנווייזען איין אָרטיל, וואו עס וועט אייך קאָסטען וואָלוועל און איהר וועט האָבען הנאה... איך דאַנק איהם זעהר און זאָג איהם אַז איך האָב דאָ בעקאַנטע; פרעגט ער: ווער זענען זיי, וואָס זיינען זיי און וואָס איז זייער טהועכץ?... איך טראַכט איהם אויס אַ נאָמען פון דער הגדה און טשעפּע מיך אָפּ פון איהם... ער לאָזט מיך צורוה און געהט צו צום אידען מיט'ן טולופיל און הייסט איהם נעמען אַ בילעט, דער איד מיט'ן טולופיל קנייטשט מיט די פּלייצעס:

— ווייס איך! איך האָב דען אַ גראָשען אַפילו ביי דער נשמה?..

— שוין דאָס דריטע מאָל הײַנטיגע וואָך אַז איהר פאָהרט אָהן אַ בילעט, — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר מיט פערדראָס.

— נו בכן, זאָל איך געהן צו פוס? ציָ זאָל איך געהן ערגעץ גנב׳ענען פון דײַנעטוועגען? ענטפערט איהם דער איד מיט׳ן טולופיל אויך מיט פערדראָס.

יוסיל קאָנדאָקטאָר טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד און געהט אַוועק פון איהם צו יענעם געפרוירענעם אידען, וואָס אָהן אַ טולופ. יענער מאַכט זיך ווי ער דרעמעלט.

— הערט נאָר, זײַט זשע מוחל, אַ בילעט!

דער איד מאַכט זיך ווי ער הערט ניט, דער קאָנדאָקטאָר איז איהם מכבד מיט אַ שנאָל אין נאָז אַרײַן.

— רב איד! זײַט זשע מוחל, אַ בילעט.

דער איד האָט זיך בלומרשט אויפגעכאַפּט פונ׳ם שלאָף און רײַבט אַ האַנד אין אַ האַנד.

— אַ בילעט! מאַכט צו איהם נאָך אַמאָל יוסיל קאָנדאָקטאָר.

— שמעתי! — ענטפערט איהם דער איד און האוקעט זיך אין די קולעקעס אַרײַן.

— וואָס טויג מיר אײַער שמעתי? — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר מיט׳ן האַרבען וואָרט — נעהמט אַרויס זײַט מוחל אַ פּיטאַקעל און גאַט אײַך אַ בילעט.

— שאַ־שאַ! מאַכט צו איהם דער געפרוירענער. — וואָס איז עפּעס מיט אַזאַ ירגזון? קוק איהם אָן, אַ גאַנצער יחסן!

— מאַכט ניט קײַן אָנשטעלען — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר — און גיט אַהער דאָס פּיטאַקעל!

— עט נו! — מאַכט צו איהם דער געפרוירענער — מיר וועסט דו מאָלט אײַך עפּעס אָבלאָזען פון אַ פּיטאַקיל.

— מײַנע צרות וועל איך אײַך אָבלאָזען! — זאָגט יוסיל קאָנדאָקטאָר,

— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייד! — ענטפערט איהם דער געפרוירענער — איך האָב גענוג אייגענע צרות.

— וועל איך אײַך בעטען מחילה, איהר זאָלט זיך מטריח זײַן אַראָב פונם וואַגאָן! (צום קוטשער:) רב כתריאל, סטאָפּ!

כתריאל דער קוטשער שטעלט אָפּ דעם טראַמוואַי און איז זיך ממש מחיה, און דאָס פערדיל אַוודאי.

— זייט זשע מוחל מיט דער רעכטער פוס! זאָגט יוסיל קאָנדראָקטאָר צום געפּרוּוירענעם. דער געפּרוּוירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענד און ריהרט זיך ניט פונם אָרט.

— איהר וואַרט אויף כבוד! — מאַכט צו איהם יוסיל קאָנדראָקטאָר — איהר ווילט איך זאָל אייך נעמען פאַר'ן קאָלנער און אַרויסוואַרפען אויף דריי שפּענדליך? לאָז קומען וועלוועל דער „קאָנטראָליר", ער איז ביי אונזער קאַסירער אויף אַ ברית, וועט איהר האָבען אייער פּסק. רב בתריאל! פּאַשאָל! — מאַכט ער צום קוטשער און דער טראַמוואַי פאָהרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פּלוצים די אידענע פון די עפּעל. — מיט וואָס איז דער יוד ערגער פון יענעם יודען, וואָס יענער מעג פאָהרען אָהן אַ בילעט און דער טאָר ניט? באשר יענער טראָגט אַ טולופּעל און דער געהט נאַקעט! ער וועט דיר אָבנוצען אַ שטיקעל בענקיל וועט ער דיר? צי דו מיינסט מעוועט דיר שטעלען אַ גאָלדענע מצבה וועט מען דיר?

— ווער בעט אייך איהר זאָלט זיך אַרויסשטעלען פאַר אמליץ־יושר'טע? — רופט זיך אָן צו איהר יוסיל קאָנדראָקטאָר — וואָס גלייכט איהר זיי צו יענעם יודען? יענעם יודען קאָן איך! ער איז אַטאַטענס אַ קינד! געבאַך אַגעפאַלענעם; און זיי (ער ווייזט אויפ'ן געפּרוּוירענעם) איך ווייס ווער זיי זענען! עפּעס אַנ'אָרעמאַן אַשלעפּער!

— נו און אַז אַ אָרעמאַן איז וואָס? — שטעלט זיך אויף די יודענע פון די עפּעל — בעדאַרף מען איהם וואַרפען? וואָס איז פאַר אַ וואַרפען וואָס? זעה נאָר וואָס ער האָט דאָ הוטא־בעגל געווען! דאָס פערדיל געהט דאָך במילא אין שטאָדט אַריין, וועט זיצען נאָך איין יוד, עלעה לאָז זיך דיר דאַכטען אַז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך אַ פיטאַקעל. נו? וועסט דו זיי שוין פעט מאַכען דערמיט די יויך וועסט דו?

— אַז מען פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאַכט צו איהר יוסיל קאָנדראָקטאָר — גיט איהר בעסער אַהער אייערס אַ פיטאַקיל און נאַט אייך אַבילעט!

— אוי! אידען! — כאַפּט זיך אויף די אידינע, אַ פּאַטש איבער די קליידלאַך: — איך האָב אָבער געוואוסט, אַז ער וועט זיך טשעפּען צו מיר אויך! איך זאָל אַזוי האָבען אַלדעס גוטס ווי איך האָב געוואוסט!

— וואָס זשע דען האָט איהר געמיינט? — זאָגט יוסיל קאָנדראָק־טאָר — איך וועל אייך פיהרען אומזיסט?

— וואָס הייסט דו ווערסט מיך פיהרען — מאַכט די אידענע — דער וואָגען פיהרט מיך, ניט דו פיהרסט מיך! ער האָט זיך אָנגעהאַנגען אַ מעשׂען קנעפּעל און קאָמאַנדעוועט! איך געדענק דאָך נאָך אַז דו ביסט געווען אַ בעהעלפער בײַ לייזער הערש דרדקי: ביזט דו געווען, געטראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס אין חדר אַרײַן מיט אַ טעפּעלע אָנבײַסען, הײַנט וואָס דערצעהלסט דו מעשׂיות בילעט — שמילעט?

— וואָס זאָגט איהר צו מײַנע גליקען? — מאַכט צו מיר יוסיל און זעצט זיך צו צו מיר — אָט אַזוי ווי איהר זעהט זענען זיי דאָ אַלע אַזעלכע פּאַרשונען. ווער עס האָט געלד און קאָן צאָהלען דער געהט צו פוס, און ווער עס האָט ניט און קאָן ניט צאָהלען דער פאָהרט מיט'ן טראָמוואַי — און געה לעב, האַלט אוים אַנ'אַלטע מאַמע מיט אַ שוועסטער אַנ'אַלמנה... איהר זעהט אַ פּאָר שטיוועל? (ער ווײַזט מיר די שטיוועל) זיי בעטען עסען...

פּלוצים הערט זיך אַ טראַסק, אַ קלאַפּ פון צוויי דישלעס, אַ חראָפּען און אַ סאַפּען פון צוויי פערד. דאָס האָבען זיך באַגעגענט צוויי וואַגאָנעס אויף איין ליניע, דער אַהער, דער אַהין. און עס הערען זיך קללות:

— אַ חלירע! אַ מיתה משונה, סע זאָל אַרוח אין דײַן ט... ט... ט... אַרײַן ביז אָדם הראשון געפלויגען געוואָרען!...

— ווער דערוואָרגען מיט'ן דישעל און לאָז זיך דיר שטעלען דאָס מויל אויף אַ זײַט. אַרוח אין דײַן ט... ט... דו ביזט בילכער!

— וואו זענען דײַנע אויגען, דו ממזר? זעהסט, אַז איך פאָהר רעכטס נעמט מען זיך לינקס!

— וואו שטעהט דאָס געשריבען, דו פאַרך איינער, אַז דו בעדאַרפסט פאָהרען רעכטס און איך לינקס? טאָמער איז גאָר איבער־געקעהרט רעם פעלץ אויף דער אַנדערע זײַט; איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פאַראַן צוויי ליניעס; איך אַהער און דו אַהין.

— ביזט אַליין אַ פערד! וואו שטעהט דאָס געשריבען אַז דו אַהער און איך אַהין?

— ווייסט דו וואָס? חאַפּט זיי בעני מיט זייערע ליניעס, מיט זייערע וואַגאָנעס מיט זייער גאַנצען טראַמוואַי! געב נור אַהער, כתריאל

סערדצע, אַ ציגאַר-טוטין טאָמער האָסט דו? ברענען זאָלען זיי מיט'ן טראַמוואַי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפּעס די אַלטע דיינע? שטילער געוואָרען אַביסעל?

— ווי לאַנג שמייסט מען זי! שטיל איז זי נאָר דעמאָלט ווען זי שלאָפט, וואָס הערט זיך עפּעס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערען? מען מאַכט מיר אויף די „פּאָסטראָנקעס", איך האָב מורא איך וועל מיט זיי שלאָגען כפרות...

— ווייסט דו ניט וואָס מען טהוט, בהמה? דו שלאָג בעסער מיט זיי בלאַט; נעם זיי אויפ'ן „דראָנזשיק" אַזוי ווי איך, וועלען זיי געבען האָבער.

— געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת אַגרוים מעסטער!... וואָס טהוט עפּעס דער „באוואָנער" דיינער? ער געהט שוין ביי דיר אין כריסטאַוש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר געהן אין גאָטס ערד! ער האָט מורא פאַר אַ בייטש און מאַכט „רעמעל"... אַ שוועבעלע האָסט דו? געב פייער...

און אָט אַזוי לאָזען זיך אַריין ביידע קוטשערס אין אַ לאַנגען שמועס אויף בעלי-עגלה לשון, ווי די גרעסטע גוטע ברידער, אויך ביידע קאָנדוקטאָרס פערבינדען צווישען זיך אַ שמועס גאָר פריינדליך ביז עס קומט אָן וועלוועל קאָנטראָליר פרעהליך פונם קאַסירער'ס ברית און מאַכט אַ געפּילדער.

— אַ רוח אין אייער פאָרענט און מיטען אַריין! איהר האָט זיך שוין ווידער פערביטען מיט די יוצרות? אייער גליק וואָס איך בין היינט אַביסעל אויפגעלעגט פונ'ם ברית, וואָס אונזער קאַסיר מאָטי האָט געמאַכט... הערט איהר, קינדער, האָט ער געמאַכט אַ ברית—זאָל אַ רוח אין זיין טאַטען אַריין! ניט אומזיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואָלט אויך אַ בעל'ן געוועזען! אַסך בעסער ווי זיין אַ קאָנטראָליר, נאָכלויפען נאָכ'ן וואָגען ווי אַ הונד!... אידען! וואָס האָט זיך דאָ ביי אייך געטראָפען? ווידער אַ קאַטאַסטראָפע? ווידער אַ צעזאַמענפאָהרעניש? וואו זענען אייערע אויגען? די פאַרשווינען חאַפּט זיי דער וואַטענמאַכער! אַ גליק וואָס די וואַגאָנעס ניט צעבראָכען. בקצור איהר מוזט זיך, קינדער, צופאָהרען... רב כתריאל סערדצע נעמט זייט מוחל שפּאַנט איבער דאָס פערדיל מיט'ן דישעל און פאָהרט צוריק אויפ'ן וואָגזאַל און רב עזריאל וועט אייך נאָכפאָהרען הינטען...

— וואָס איז עפּעס געפאַלען דער גורל אויף מיר?—זאָגט כתריאל.

לאָז עזריאל איבערשפּאַנען דאָס פערדיל און לאָז פאָהרען צוריק אין שטאָדט אַרײַן און איך וועל איהם נאָכפאָהרען הינטען.

— רבי עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטראָליר — נעמט זײַט מוחל, שפּאַנט איבער דאָס פערדיל און פאָהרט צוריק אין שטאָדט אַרײַן.

— אָבער גאָר לא מיט אַ לאַנגע כף! — זאָגט עזריאל — איך קאָן באַשטעהן אַז כתריאל זאָל איבערשפּאַנען דאָס פערדיל און פאָהרען צוריק צום באַהן. ער איז ניט חולה.

— איך זאָל וויסען דער טוידט זאָל מיר זײַן — זאָגט כתריאל — פאָהר איך ניט צוריק!

— איך זאָל וויסען אַז איך נעם דאָ אײַן אַ מיתה משונה — זאָגט עזריאל — ריהר איך ניט פון'ם אָרט.

אַזאַ יאָהר! אַזאַ מזל! — מישט זיך אַרײַן די אידינע, חאַפּט דעם קאָשעק מיט עפּעל און קריכט אַרויס פון'ם טראַמוואַי. אַ שענער פאָהר! פּיטאַקליך הײסען זײ זיך נאָך צאָהלען! ווען איך געה צו פוס וואָלט איך שוין זעקס מאָל געווען אין שטאָדט וואָלט איך! אַ „טרעמבײַליק" האָבען זײ צו געקלעהרט אין כתרילעווקע — טפו זאָלען זײ ווערען!...

„אַ פּנים — טראַכט איך מיר — אַז מען בעדאַרף נעמען די פיס אויף די פּלײצעס און עולה רגל זײַן אין שטאָדט אַרײַן"... איך נעם מײַן טשעמאָדאַנטשיק אין די הענד אַרײַן און לאָז מיך געהן מחילה צו פוס, פאָהרען אָן פון הינטען חברה בעלי־עגלצים מיט אַ פײַף, מיט אַ הויך און מיט אַ געלעכטער.

— אַהאַ? דער רבי האָט ניט געוואָלט עסען קײַן טײַגליך מיט פאַסאָליס? איהר האָט נישט געוואָלט פאָהרען מיט קײַן פּראָסטען בעלי־עגלה? מיט'ן „טראָמבעליק" האָט זיך אײַך געגליסט? אײַער גליק וואָס איהר זענט נאָך אַרויס גאַנץ, נישט געמאַכט פון אײַך קײַן פּרעזשעניצע... קריכט שוין אין בויד אַרײַן פּעטער מיט'ן טשעמאָדאַנטשיק, קריכט אין וואָס פאַר אַ בויד איהר ווילט, בײַ אונז איז יד אחת, אמכה בחברותה, וואָס גאָט גיט אַבי אין אײנעם... וויאָ, קינדער, וויאָ — וויאָ!... איך קריך מיט מײַן טשעמאָדאַנטשיק אין בויד אַרײַן און פאָהר אַרײַן קײַן כתרילעווקע מיט גרויס פּאַראַד.

II

כתרילעווקער האטעלען.

— אויב איהר ווילט סע זאָל זײַן וואָלוועל אונ ס'זאָל לאָפּטשען, וועל איך אײַך פערפיהרען אויף אַ רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מײַן בעל עגלה אונ פיהרט מיך צו צו אַ צווײ גאָרענדיגע שטוב מיט אָבגעקאַלופּעטע ווענט, און איך לייען איבער איין אויפשריפט מיט גרויסע אותיות: „האָטעל טערקאַליא". מײַן בעל עגלה קלאַפּט מיט דער בײַטש אין טיר אונ שרײַט אויף אַ קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגעץ אין אַלדע רוחות? עפען! איך האָב דיר געבראַכט אַ העכט!...

אויף דעם געשרײ עפענט זיך די טיר אונ עס בעווײַזט זיך אַ אידל, וואָס מען רופט איהם נח, דער שווײַצאַר פונ'ם האָטעל. ער כאַפּט מײַן טשעמאָדאַנטשיק, פרעגט מיך ניט, אונ טראָגט דאָס אַרויף אויף די טרעפּ, גלײַך אויף'ן אויבערשטען גאָרן אונ טהוט מיך אַ פרעג: וואָס פאַר אַ נומער למשל ווילט איהר? מיט געזאַנג צי אָהן געזאַנג?

— וואָס פאַר אַ געזאַנג? — זאָג איך.

— פון די „אַקטעיורען". בײַ אונז שטעהען די אַקטעיורען פונ'ם אידישען „טרעיאַטער", אונ אַקעגען שטעהט בײַ אונז אַ חזן פון דער ליטא מיט צוועלף זינגערליך, געקומען צופאָהרען אויף שבת, מען זאָגט, אַז ס'איז ניט קײן שלעכטער חזן; גאָר איין אַנטיק פון אַ חזן!

— עס קאָן זײַן — זאָג איך — אַז ער איז איין אַנטיק פון אַ חזן, נאָר איך בין אײַך מוחל; איהר גיט מיר בעסער אָהן געזאַנג.

— ווי איהר ווילט אײַך? — מאַכט צו מיר נח דער שווײַצאַר — איך קאָן אײַך געבען איין אַנדער נומער, די ברירה איז בײַ אײַך; נאָר אַז סע וועט אײַך זײַן דאָרט ניט אַזוי דאַסיג, זאָלט איהר צו מיר נאָכדעם קײַן טענות ניט האָבען.

— וואָס הייסט — זאָג איך — „ניט אַזוי דאַסיג"?

— למשל — זאָגט ער — טאָמער וועט מען אײַך בײַסען.

— ווער — זאָג איך — וועט מיך בײַסען?

— ווער וועט אײַך בײַסען? — זאָגט ער — איך וועל אײַך ניט בײַסען; עס וועלען זיך שוין געפינען אַזעלכע וואָס וועלען אײַך בײַסען.

מען האָט ניט לאַנג, ערב פסח, גערייניגט, נאָר עס העלפט ניט, קיין קעראָסין אויך ניט.

— אויב אַזוי — זאָג איך — לאָז שוין זיין מיט געזאַנג...

און נח דער שווייצאַר פיהרט מיך אַריין אין אַ פינסטער חדר מיט אַ משונה מאָרנע רח פון פרישע פעל, נאָר וואָס אויסגעמאַכטע, און פוילע אונגערקעס מיט מאַכאָרקע; און איידער איך קוק מיך אַרום, וואו איך בין אין דער וועלט, חאַפט נח עפעס אַ זאַך און הויבט דאָס אָן צו פּאַטשען, ווי מען פאַטשט אַ וויינען קישען בשעת מען וויל עמיצען מאַכען אַ גוט געלעגער ער זאָל הנאה האָבען. בשעת פּאַטשען רעדט נח צו זיך אַליין און שעלט עמיצען, מיט טוידטע קללות:

— דו יאָלד איינער! דו ים־קאָטער! דו אָקסענגהאָרען! אָט גיב איך דיר אַ שמיר איבער'ן טשאָלענט־ברעטיל און מאַך דיר קאַלי די יאַסלעס! די גאַנצע וועלט פאָהרט פונם באַהן, און ער איז אַריין מיט די שטיוואַלעס אין בעט, זיך צולעגט ווי ביי'ם טאַטען אין ווייגאָרטען און חאָליעט אין דער קרענק! אַ שענער לאַקעי! קראַנק געווען ביז אַהער עפענען די לאָרען? צושטעלען דעם סאַמאָוואַר? צי אָפּפוצען די אַקטעיורען די שטיוועל? צי אויפראַמען ביים חזן מיט די זינגערליך? משה מרדכי הלך מיט'ן קאָפּ אין דער ערד!

ערשט דאָ האָב איך דערזעהן אַ גרויסען בחור'ען מיט גרויסע גיט אָבגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב ע'ן פערשטאַנען פון וואַנען דער רח געהט... די פּעטש וואָס דער לאָקיי האָט געכאַפּט פונ'ם שווייצאַר (דאָס האָט ער זיי געכאַפּט) האָט ער גאַנץ פיין אַראָפּגעלאָזט אין קעשענע, אָפּגעווישט די ליפען גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, אַ קוק געטהון אויף מיר און צולאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט—מאַכט צו מיר דער שווייצאַר—טאָמער ווייסט איהר וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופּט איהם הנאה די פּעטש איפּ'ן ניכטערן האַרצען! משה מרדכי הלך מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! דו פּאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפלע פרעסער! דו לאָקשען שלינגער! די בייגעל־כאַפּער!...

און נח דער שווייצאַר דערלאַנגט איהם אַ טראַסק אין האַלז און אָקען און וואַרפט איהם אַרויס אויף יענער זייט טיר.

— אַ גאַנץ ערליכער בחור!—מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שוויי־צאַר — נאָר אַביסעל אַ פוילער, האָט אַ האַרטען שלאָף, אָהן פּעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האָרעוועט נעבאַך ווי איין

אייזיל! וואס ער פערדינט ניט ער אב דער שוועסטער, קוים געפועלט ביי איהם ער זאל זיך מאכען א פאר שטיוועל... וואס וועט איהר, זיך עפעס הייסען געבען צו דער טיי? פריש געבעקס, אייער-בייגעל, קארזשיק-ליך מיט מאהן, אדער גאר כתרילעוקער פרענזעלען?

און נח דער שווייצאר דרעהט זיך אוים און ווערט פערשוואונדען.

— פעטער! איהר זענט שוין א געדאווענטער? מאכט צו מיר עמיצער און שטעקט אריין א קאפ אין דער טיר.

— וואס געהט דאס אייך אן? — פרעג איך איהם.

— איך האב צו אייך א בקשה — מאכט ער.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך איהם.

— א איד—מאכט ער—א פרעמדער, ניט קיין היגער; איך האב געוואלט בעטען אייך אויף א מינוט אייער טלית און תפילין; מיינעם האט מען אוועקגעגנב'עט ערשט נעכטען אט-דא, אויף דער סטאנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עס שטעקט זיך אריין נאך א קאפ, א היטעל, און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט א מאל:

— ראזניך טאווארוו פאני! זאקען גוטע! רענקאוויטשקי זיעמני, בעסטע ווארע וואלוועל! בחצי חנם, יאק באגא קאחאם.... קויפט אייך זאקען חאטש א האלב טוץ.... לאז אייך גאט געבען געזונד... איך האב ניט געוואוסט ווער איהר זענט, ווארום סע מאכט זיך א מאל מען טרעפט אן אויף א פריץ אונ מען רעדט צו איהם אוועק א שעה כסדר אויף אונזער אידיש לשון, כאפט מען א פסק, האב איך מיך מישב געווען, איך וועל מיך פרובען אויף פויליש, אויף רוסיש, אויף דייטש; איך פערשטעה דאנקען גאט עטליכע שפראך.... הענטשקעלעך א פאר גוטע ווארעמע, ווילט איהר ניט?.... איך בין ווי איהר זעהט מיך, געווען אמאל א גרויסער סוחר, געפאהרען אויף די גרעסטע ירידים: קיין יארמעליניץ, קיין פראסקיראוו אונ קיין פאלטאווע... מעהר הייסט דאס ווילט איהר גאר ניט? זייף א שטיקעל? א קעמערע א גוטס, פון די אנטיקען? ניין? א דאנק אייך פאר'ן פדיון, מיינע קינדער וועלען זיך מחיה זיין... אפשר וועט איהר פארט קויפען א בערשטיל א גוטס? אדער א שניפסעל א שיינס? אדער נאך א האלב טוץ זאקען וועל איך אייך אפגעבען וועלוועלער. ניין? איהר ווילט ניט? האט ושע אייך א גוטען תמיד!....

דער איד כאפט דאס היטעל און געהט אוועק, עס קומט אריין איין אנדער איד שוין מיט א היטעל.

— קויפט בײַ מיר זאָקען, פעטער, גוטע זאָקען, וואָלוועל!

— איך דאַרף ניט קיין זאָקען — זאָג איך — אַ דאַנק!

— וואָס הייסט — זאָגט ער — איהר דאַרפט ניט קיין זאָקען? אָט האָט איהר דאָך נאָר וואָס געקויפט אַ האַלבע טוץ זאָקען בײַ יענעם, איך בין אויך אַ איד אַ איין אָרעמאַן און אַ מטופּל מיט קינדער, צוויי אינגלעך אין דער „אוטשילישטשע", איינער איז בײַ אַ בעל־מלאכה און די קלענערע אין חדר... אַ דאַנק אייך! זײַט געזונד, גאָט זאָל אייך בענטשן!....

נאָך דעם אידען קומט אָן איין אַנדער איד. אַ הויכער, אַ דאַרער מיט איין איבערגעשראָקען פּנים.

— אויב איהר ווילט פערדינען אַ מצוה, איהר זאָלט פערשפּאָרען פאַסטען תשעה־באָב, נעהמט צו בײַ מיר אַ רעשטיל אין גלײַכען געלד, פערבליבען בײַ מיר זאָקען אַ פּאָר טוץ.

— איך דאַרף ניט קיין זאָקען! — זאָג איך — איך האָב שוין גענוג זאָקען.

— איך גיב זיי אייך אָפּ אונטער'ן קרן — זאָגט ער — איך דינג מיך מיט אייך ניט וויפיעל איהר וועט געבען, געבען זאָל אייך גאָט געזונד און לאַנגע יאָהר!... איך האָב אַ זוהן אין גימנאַזיע, ענדיגט ער הײַנטיגס יאָהר, וויל שטודירען אויף דאָקטאָר. „דו וועסט שוין פערשפּאָרען — זאָגט ער — טאַטע, אַזוי האָרעווען, דענסטמאָל האָרעווען וועל איך שוין און דו וועסט שוין, זאָגט ער אַביסעל אָברוהען"... אַזוי זאָגט ער צו מיר, מײַן זוהן. נאָר דערווײַל מוז מען איהם אונטערהאַלטען מיט אַ דרײַערל, חאָטש ער פערדינט שוין קיין עין הרע אַלײַן אַזעלכע צעהן קאַרבען אַ חודש... בלײַבט געזונד און זײַט מצליח!

נאָך דעם אידען, קומט אַרײַן אַ אידענע מיט אַ טערקישען שאַל און רעדט מיט אַ ניגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופּעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען אַז איהר זענט געקומען קיין כתרילעווקע קויפען זאָקען, האָב איך אייך געבראַכט עטליכע טוץ זאָקען אויף אַ מוסטער. בײַ מיר איז אַ פאַבריקע פון זאָקען שוין צעהן יאָהר אַז איך אַרבײַט זאָקען!..

— ווער האָט אייך געזאָגט — זאָג איך — אַז איך קויף זאָקען? איך בין ניט געקומען נאָך קיין זאָקען, איך דאַרף ניט קיין זאָקען!

נאָר די אידענע הערט ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איהרס: זי מאָהלט ווי אַ מיהל.

— מיינע זאַקען האָבען אַ שם אויף גאַנץ כתרילעווקע! קוקט אָן אַ זאַק!... וואָס זאָגט איהר אויף דעם זאַק?

— אָבער אין גאָטס ווילען — שריי איך — איך קויף ניט קיין זאַקען, איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

— אָט ליגען דאָ — זאָגט זי — ביי איך זאַקען!

— דאָס האָב איך געבראַכט זאַקען אויף צו פערקויפען! — זאָג איך און בעגלייט אַרויס די אידענע און פערשליס די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאַקען. — ווער קלאַפּט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— ווער איז דער „איך"? — פרעג איך, און האָב מורא עפענען די טיר טאָמער טראָגט מען מיר זאַקען, — ווער קלאַפּט דאָס?

— דוד — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפּאַן.

— וואָסער דוד שפּאַן?

— דוד שפּאַן דער קאָמיסיאָנער!

— וואָס דאַרפט איהר — פרעג איך איהם — אפשר זאַקען?

— איהר דאַרפט — זאָגט ער — זאַקען, אָט טהו איך אַ שפּאַן צווישען די קלייטען און ברענג אייך זאַקען!

— ניין! ניין! — שריי איך — איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

איך עפען אויף די טיר קומט מיר אַקעגען נח דער שווייצאַר, אָנגעלאָדען מיט בולקעס און מיט בייגעל, מיט קיבליך, פלעצליך, קאַרזשיקליך און פרעצעלין.

— פון וועמענס וועגען איז דאָס אַזוי פיעל פּראָוויזיע? — פרעג איך איהם

— וואָס האָט איהר יסורים? — זאָגט נח — פאַר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט אַרויסוואַרפען, פאַראַן קיין עין הרע ווער ס'זאָל עסען, איך אַליין האָב זעקס פיקערס אייגענע, אַ הויז צוויי פרעמדע יתומים נעבאַך... זאָגט מיר בעסער וואָס זענט איהר פאַר אַ מאָדנע בריאה אַזעלכע? איהר דאַרפט האָבען זאַקען האָט איהר ניט געקאָנט זאָגען מיר? ניט דוד'ל שפּאַן, ער זאָל אייך געהן ברענגען זאַקען?

— ווער האָט איהם געהייסען — זאָג איך — ברענגען זאַקען?

— איך ווייס ניט — זאָגט נח — ווער עס האָט זיך געהייסען, איך האָב איהם געוויס ניט געהייסען! דור'ל גנב וועט אײַך ברענגען זאָקען וועט זײַן וואָס צו זעהן, כתרילעווקער זאָקען!...

בײַ די וועלטער עפּעגט זיך אויף די טיר און עס קומט אַרײַן אַ געפּאַקט אידעל מיט רויטע באַקען, מיט אַ פערשוויצט פּנים און מיט אַ לילקע ציבעקיל אין מויל. איך מאַך ניט קיין לאַנגע שהיות, נעם איהם אָן בײַ דער האַנד און ווײַז איהם די טיר.

— געהט אײַך געזונדטערהייט מיט אײַערע זאָקען צו אַלדע גוטע יאָהר! איך דאַרף ניט קיין זאָקען!

— גאָט איז מיט אײַך — רופט זיך אָן צו מיר נח דער שווייצאַר.

— וואָס טרײַבט איהר זיי? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית פונ'ם האָטעל!...

— אַזוי גאָר? האָט קיין פעראיבעל ניט — זאָג איך צו איהם און גיב איהם אָב שלום, און טראָג איהם אונטער אַ בענקעל, — איך האָב געמיינט דאָס זענט איהר יענער איד, וואָס איז אַוועקגעלאָפען מיר ברענגען זאָקען. איין אומגליק, מען האָט מיך פערוואָרפען מיט זאָקען! אַ מבול פון זאָקען, זיצט איך בעט אײַך.

— אַ דאַנק! איך קאָן בעשטעהן! — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אַנידער און פּיפּקעט פונ'ם לילקע ציבעקעל.

— פון וואַנען קומט אַ איד? פון יעהופּעץ? איך האָב דאָרטען אַ בעקאַנטען אין יעהופּעץ, דאָס הייסט ער זיצט שוין ניט אין יעהופּעץ, ער איז אַריבערגעפאָהרען פון דאָרטען שוין לאַנג, איך האָב מורא אויב ניט אַ יאָהר אַכטצעהן און אפשר טאַקי אַלע נײַנצעהן.... קיין אַדעס זאָגט מען, איז ער אַריבערגעפאָהרען, ער האָט דאָרטען קרובים אין אַדעס, ס'איז בײַ זיי אַ קאַנטאָר פון ווייץ. צוויי קאַנטאָרען, איינעם אין אַדעס, די אַנדערע אין ניקאָלאַייעוו... די אַדעסער קאַנטאָר מאַכט נישקשה, נאָר די ניקאָלאַייעווער קאַנטאָר מאַכט ניט אַזוי גוט, מחמת ניקאָלאַייעוו איז צינד געשלאָגען, שטאַרק געשלאָגען, איבער פעאָדאָסיע זאָגט מען. איבער דעם „פּאָרט" וואָס מען האָט געמאַכט אין פעאָדאָסיע. ס'איז היינט אַ גאַנצע שטאָדט געוואָרען פעאָדאָסיע, איך האָב אין פעאָדאָסיע אויך בעקאַנטע, אַ פײַנע שטאָדט זאָגט מען פעאָדאָסיע!..

איך זעה אַז ס'איז אַ מעשה אָהן איין עק, פאַל איך איהם אַרײַן אין די רעד און טהו איהם אַ פרעג:

— וואָס האָב איך אײַך אין זינען געהאַט צו פרעגען? יאָ פאַר וואָס האָט איהר אַ נאָמען געגעבען אײַער אַכסניא „האָטעל טערקאַליא"?

— איך געדענק נאָך פּעאָדאָסיע—ענטפערט מיר דער בעל־הבית — פאַר אַ קליין שטעדטיל... איך בין אַליין, פערשטעהט איהר מיך, אַ דאָרטיגער. אַ בעסאַראַביער בין איך, פון בעסעראַביע, פון אַ קליין שטעדטיל דובאָסאַרע, דאָס הייסט געבאָרען בין איך פון בעלץ... איהר זענט געוועזען אַ מאָל אין בעלץ? אַ פיינע שטאָדט בעלץ; נאָר ווי קומט זי צו קעשעניעוו?..

— גוט מאָרגען גלעק, רעטיך טראָג איך!—מישט זיך אַריין נח דער שווייצאַר פון דערווייטען — איהר מעגט רעדען מיט'ן בעל הבית אָבִיסעל העכער, סאיז ביי זיי קאַליע די שמועה, זיי הערען ניט די וועלט...

איך רוק זיך צו צום בעל הבית גאַנץ נאָהנט און שריי איהם אויף אַ קול גלייך אין אויער אַריין:

— איך פרעג פאַר וואָס הייסט עס עפּעס אייער האָטעל מיט אַזאַ מאָדנעם נאָמען? —

— וואָס שרייט איהר אַזוי? — מאַכט ער צו מיר — איך בין ניט טויב! אַ מאָדנע נאָמען זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אַזוי מאָדנע? „אינטאַליע״ איז גוט? „פּאָרטוגאַליע״ איז גוט? און טערקאַליע טויג ניט? יענע אַלע נעמען האָט מען פערכאַפּט פריהער, האָב איך אַ נאָמען געגעבען נאָכ'ן טערק... יאָ איז ווי האַלט איך? קעשעניעוו! און די מענשען?... ביי אונז אין בעסעראַביע הערט איהר זענען גאָר אַנדערע מענשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען גאָר אַנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע אַז מען זעצט זיך עסען דערלאַנגט מען הערט איהר צום אַלעם ערשטענס די שענע פיש פונם שענעם טייך; נאָך דעם „קאַדע״, דאָס גוטע דאָס פעטע שטיקעל „קאַדע״. נאָכדעם גיט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די רייגע מאַמעליגע, וואָס מען שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער בּרייט, נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע די הייסע פּאַפּושקעס און מען פערטרינקט מיט דעם אמת'ן ריינעם בעסאַראַביער ווייַן, און מען פערבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאַהוט... אַזאַ מין אַרבעס.

און דער בעל הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאַכט מיר אַ אַפּעטיט צום עסען, און בשעת דער בעל הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט אַ געזאַנג, פון אַ ליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייט און מאַכט מאָדנע הויות:

ישמחו ב —

מלכותך שו —

מרי שבת ו —

קוראי עונג....

און דאָס באַר צוטהײלט זיך אויף צווייען: איין האַלב באַר זינגט:

טוראַרירל! טוראַרירל!

טוראַרירל! טוראַרירל!

און דאָס אַנדערע האַלב באַר האַלט אונטער

פּים־פּאָם!

פּים־פּאָם!

פּים־פּאָם!

און פון דער אַנדערער זײַט הערט זיך אַ געזאַנג פון די „אַקטעיורען" !

פּי־סע־ליך!

און פּי־סע־ליך!

און לעבעדיגע!

פּי־סע־ליך!

אויף מיר אַזאַ יאָהר!...

אויך דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל אונטער מײַן טיר טהוט אַלע מאָל אַ שפּײַ אויפ'ן בערשטיל און זינגט אַ לידעל:

האָב איך אַ שווינגער

האָט זי איין איי־איי־איי־דעם.

שלאָגט ער איהר טאַטער,

ציטערט דער באיי־איי־איי־אײדעם!

און נאָך אַ געזאַנג לאָזט זיך הערען. אַ קול פון אַ אידענע, וואָס זי שעלט דעם מאַנן: דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל הבית אין אַלע נומערען, און הערט ניט אויף צו שעלטען איהם מיט משונה מאָדנע קללות וואָס לאָזען זיך אויס מײַנסטענס מיט אַ גראַם:

אַ מכה אַ צרה! אַ שלאַק אַ כפרה!...

איין אויסגיס אַ קללה! אַ קלאָג אַ יללה!...

אַ פײַער אַ שרפה! אַ מהומה אַ מגפה!...

— אָהר וועט עסען מיט'ן בעל הבית און מיט דער בעל הבית'טע

— מאַכט צו מיר נח דער שווייצער אויף די טיר — צי איהר וועט געהן עסען אין אַ רעסטאָראַציע!

— אין אַ רעסטאָראַציע! זאָג איך — אין אַ רעסטאָ,

III

כתרילעווקער רעסטאראנען.

„כשר!" בבאַן עסט מען פריש און וואָלוועל! שרה אינדיק".

איבערגעלייענט אַזאַ מין אויפשריפט קלעטער איך אַרויף אויף גליטשיגע טרעפּ אויפ'ן צווייטען שטאָק פון אַ רויטען נאַקעטען מויער, און כאָטש די רחות וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפּ זענען עפּעס ניט אַזוי אַנגענעהם פאַר דער נאָז, נאָר אַ הונגריגער מאָגען קלויבט נישט איבער...

— וואו איז דאָ ערגעץ שרה אינדיק! — טהו איך אַ פרעג ביי איין אַלטען אידען מיט אַ געל פּנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פערריכט איין אַלטען מאַטראַץ.

— ווייט! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און טהוט אַ פּאַטש דעם מאַטראַץ און עס געהט פון איהם אַ גרין רויכעל.

— אַוועקגעפאָהרן? — פרעג איך איהם.

— אַוועקגעפאָהרען! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ — אַוועקגעפאָהרען אויף עביג!...

— געשטאָרבען? ברוך דיין אמת! — זאָג איך און וויל מיך אַרויס כאַפּען צוריק.

— יאָ — מאַכט ער — געשטאָרבען. ערב פּסח ווערט זעכס יאָהר אַז זי איז געשטאָרבען, גלויבט מיר איך האָב זי נאָך נישט פערגעסען אויף קיין מינוט אפילו! ווי קען מען דען אַזעלכעס פאַרגעסען? איהר קאָכען, איהר באַקען, איהר בעגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט אַ מענשען, און איהר צוטרעפען מיר מיין שגעון! נאָר איך פערשטעה ניט, איך בעדאַרף אייך דערצעהלען? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט?

— פון וואַנען — זאָג איך — האָב איך זי געזאָלט קאָנען, אַז איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין כתרילעווקע?

— הערסט ? הײַנט וואָס זשע — זאָגט ער — פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן ?

— איך פרעג גאָר ניט אויף שרה'ן — זאָג איך — איך פרעג צי דאָ איז דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק" וואָס שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואַנד ? איך וויל עפּעס עסען ?

— עפּעס עסען ? — מאַכט ער צו מיר — הערסט ! הײַנט וואָס זשע שווײַגט איהר ? רחל ! רחל !

און עס בעווײַזט זיך אַ שוואַרץ־חנ'וודיג ווײַבעל מיט שוואַרצע לאַבענדיגע אויגעליך מיט פערקאַטשעטע אַרבעל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פאַרטוך און אויפ'ן פנים.

— וואָס איז שוין ווײַטער ? — רופט זיך אָן דאָס שוואַרץ־חנ'וודיג ווײַבעל, טהוט זיך אַ וויש די נאָז מיט'ן אַרבעל וואָס אויף דער זײַט עלענבויגען — מען לאָזט ניט איבערזיפּען די מעהל ! אַלע מינוט : רחל ! רחל !

— זיי ווילען עפּעס עסען — מאַכט צו איהר דער אַלטער און הערט ניט אויף צו פּאַטשען דעם מאַטראַץ.

— עפּעס עסען ? — רופט זיך אָן דאָס ווײַביל מיט אַ מאָדנע מין געזאַנג ווי מען איז מעביר די סדרה. און טרײַסעלט אוים דעם פאַרטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל. — וואָס ווילט איהר עסען ?

— וואָס האָט איהר ? — זאָג איך צו איהר — מיט'ן זעלבען ניגון וואָס זי.

— וואָס ווילט איהר ? — זאָגט זי נאָך אַמאָל מיט'ן אייגענעם מין.

— וואָס איך וויל ? — זאָג איך — הם... פיש איז דאָ בײַ אייך געפילטע ?

— נאָבן מאַרק פיש ? — זאָגט זי — אַ שעהנע מעשה !

— נו לאָז זײַן באָרשטש — זאָג איך — אַז ניט קײַן פיש.

— וואו האָט איהר געזעהן ? — זאָגט זי — נאָך האַלבען טאָג באָרשטש ? אַ באָרשטש דאַרף זיך קאָכען, דאָס ווייסט איהר צי ניין ?

— אַלסדינג — זאָג איך — בעדאַרף זיך קאָכען.

— אַבי איהר ווייסט — זאָגט זי — איז גוט !

— נו ? — זאָג איך — איז קײַן ראָסעלפלײַיש אויך ניטאָ ?

— פון וואַנעט — זאָגט זי — האָט זיך גענומען אַ ראָסעל פלײַיש ? ס'איז געוועזען אַ ראָסעל פלײַיש האָט מען איהם אויפגעגעסען.

— נו — זאָג איך — לאָז זײַן אַ יוך!

— מיט וואָס — זאָגט זי — ווילט איהר זאָל זײַן די יוך? מיט מאַנע־גרײַפּלעך, מיט אַ מצה'לע, צי מיט מאָנדלען (אַ פּתח פערבײַט זיך בײַ איהר אָפט אויף אַ קמץ)

— לאָז זײַן — זאָג איך — מיט וואָס איהר ווילט, אַבי אַ יוך!

— אויף ווען — זאָגט זי — ווילט איהר זאָל זײַן די יוך?

— וואָס הײַסט — זאָג איך — אויף ווען? אויף באַלד!

— וואָס הײַסט — זאָגט זי — אויף באַלד? איהר ווילט זיך מסתּמא אַ יוך זאָל זײַן פון עוף? וואָסער טעם האָט אַ יוך אָהן עוף? און אײן עוף בעדאַרף מען ערשט כאַפּען. שיקען צום שוחט, אָבפּליקען, מאַכען, זאַלצען, אָבגיסען, אויסווײַקען און צושטעלען; עס קען אַרויסקומען הלואי אויף דער נאַכט.

— גיט זשע מיר אַזוי — זאָג איך — וואָס ניט איז, אַ שטיקעל פלײש, אַביסעל זופּ, אַ פרעזשעניצע פון עטליכע אײער, אָדער עפּעס געזאַלצענס טאָמער האָט איהר?...

— אַ מאָדנער יוד! — רופט זי זיך אָן צום אַלטען — אַלסדינג גלוסט זיך איהם... אַ הערינג אויב איהר ווילט קען איך אײך מאַכען.

— לאָז זײַן אַ הערינג — זאָג איך — אַבי גיכער.

— ווי אַזוי ווילט איהר? — זאָגט זי — מיט אַ ציבאַלקע?

— מיט אַ ציבעלקע.

— און מיט עסיג אוי־עך?

— מיט עסיג אויך!

— און מיט בוימעל אוי־עך?

— מיט בוימעל אויך.

זי טהוט ווידער אַ טרײַסעל דעם פאַרטוך, קאַטשעט אָפּ די אַרבעל, לאָזט זיך געהן נאָך אַ הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.

— ווי אַזוי האָט איהר ליעב אַ הערינג זאָל זײַן מיט אַ מילוך צי מיט אַ רויג?

— לאָז ער זײַן ווי ער וויל זיך — זאָג איך — אַבי לאָז ער שוין זײַן

רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק

— געדרויכערטע פישלעך עסט איהר?

— פאַר וואָס ניט? — זאָג איך.

— און אַדעסער קעפאַליען? — זאָגט זי.

— בכבוד גדול! זאָג איך.

— איך ווייס אָבער ניט — זאָגט זי — צי זיי זענען שוין דאָ? מיר דאַכט אַז זיי זענען נאָך נישטאָ, און אָפּשר זענען זיי שוין דאָ?... ניין ס'איז נאָך פריה!... פון דעסטוועגן וועל איך געהן טאָמער זענען זיי שוין דאָ...

רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק

— אויף אידישען קאָלבאַס זענט איהר אַ בעלן?

— אַך! — זאָג איך — אדרבא קויפט, קויפט קאָלבאַסען, איך האָב ליעב קאָלבאַסען.

— איהר מיינט דאָך אַודאי וואַרשאָווער קאָלבאַסען?

— נו יאָ! — זאָג איך — געוועהנליך וואַרשאָווער!

— אַזוי! — זאָגט זי — וועט איהר מוחל זיין זיך דורך פאָהרען קיין וואַרשאָוו, וועט איהר דאָרט עסען וואַרשאָווער קאָלבאַסען. ביי אונז פערקויפט זיך כתרילעווקער קאָלבאַסען, פון אונזער אייגענער כתדילעווקער פאַבריקע, בעדאַרף מען האָבען צו זיי אייזערנע צייהן! שניידען מיט אַ מעסער איז אוממעגליך סיידען האַקען מיט אַ האַק, דער שוואַרצער יאָהר ווייסט זיי וואָס זיי שטופען אַן אַהינצו וואָס ס'איז אַזוי האַרט, מען האָט אַנימעלטען צוהאַקט אַ קאָלבאַס האָט מען געפונען אַ צוויאָק, אַ פנים זיי לעגען אַריין צוועקעס סע זאָל געהן גוט אויף דער וואָג?...

—טאָמער וואָלט געווען גענוג רעדען? — רופט זיך אָן דער אַלטער

—געה און ברענג צו טראָגען און אַנ'עק זאָל דאָס האָבען!

— וואָס הייסט גלאַט ברענגען צו טראָגען! מען בעדאַרף דאָך וויסען וואָס ברענגען! איטליכער האָט זיך זיין משוגעת! אָט האָסט דו אַ שטייגער ליעב געפרעגעלטע פיש... און אַנדערע האָבען פיינד געפרעגעלטע, האָבען ליעב באַק־פיש... צי אַ שטייגער פאַראַן אורחים ביי אונז אַזעלכע, וואָס הייסען זיך אָבקאָכען געהירען און עסען דאָס צוהאַקטערהייט מיט אַ ציבעלקע און מיט שמאַלץ... און ווידער איז פאַראַן אַזעלכע, וואָס האָבען ליעב אין מיטען דער וואָך פּעטשאַי מיט צוגעטריקענטע פּענעצליך מיט קנאָבעל... און פאַראַן אַזעלכע פרעסער וואָס וועלען אייך אַוועקגעבען די נשמה פאַר איין אָנגעפילטע קישקע מיט פאַרפעל... און פאַראַן ווידער אַזעלכע, וואָס איהר זאָלט זיי גילטען זיי זאָלען אייך נעמען אין מויל אַריין איין עסיג פלייש!..

— איך בעט אייך — זאָג איך — ברענגט מיר וואָס איהר וועט שוין ברענגען דען איך בין טוידט־הונגעריג!

רחל געהט אַוועק, אונ דער אַלטער רופט זיך אָן צו מיר:

— ניין מאָס ריייד!

— ס'איז אַייערע אַ טאָכטער? — פרעג איך איהם.

— וואָסער טאָכטער! מאַכט ער צו מיר — ס'איז מיין ווייב, דאָס אַנדערע ווייב ביי מיר. עך, עך, עך! אַוודאי איז דאָס ניט יענע... יענע עליה השלום איז געווען אַ אידענע וואָס מען קריגט זי נישט!.. דאָס הייסט איך האָב צו דער אויך גאָר ניט, זי האָרעוועט נעבּיך זעהר געטריי. אַז אָך אונ וועה איז איהר!... אָט דאָס שטיקעל מאַטראַץ, וואָס איהר זעהט, איז אונזער גאַנץ בעטגעוואַנד... אונ דער־צו בין איך אַ קראַנקער אונ אַ קאַפּריזנער! אויסשטעהן מיין שגעון — בעדאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען! דאָס הייסט בטבע בין איך דוקא אַ גוטער, נאָר מיך אַז מען דער'רגזנ'ט מיט אַ וואָרט איז חיות ניט זיכער, וואָס סע קומט מיר אין האַנד פליהט דאָס אין קאָפּ אַריין!... אָט אַזאַ ספילשליוּוער בין איך!... איהר מיינט איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריהער, איידער איך האָב זי גענומען? איך האָב איהר געזאָגט, אַז קיין האָניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען? זי וועט זיין צופריעדען, אַז עס וועט זיין אַ שטיקעל ברויט אין שטוב! פון פליייש און פון מילך שמועסט מען ניט! אונ האָרעווען האָב איך איהר געזאָגט פריהער, אַז זי וועט האָרעווען פאַר דריי...

— צוליעב וואָס זשע האָט זי אייך גענומען? — פרעג איך איהם.

— וואָס הייסט — מאַכט ער צו מיר פערוואונדערט — צוליעב וואָס? אונ די „שטוב" איז ביי אייך אַ הונט?

— וואָסער שטוב? — זאָג איך — אָט דער מויער איז דען אייערער?

— ניין! — טאַכט ער צו מיר מיט אַ געלעכטער — איך מיין די „רעסטאָראַציע" וואָס איך האָב סע שוין ביי מיר אין איינגעפיהרט געשעפט פון כמה וכמה יאָהרען, אָט ווי ס'איז ניט געשלאָגען איצטער די פרנסה פון דעסטוועגען איז פאָרט אַ שטוב! ווען איהר טהוט אַ קוק אויף מיין רחל'ן, אַז זי טהוט זיך אָן אונ געהט אַרוים אויפ'ן שפּאַציר וואָלט איהר געמיינט ס'איז אַ גראַפיניע! זי איז טאַקי קיין עין הרע זעהר אַ שעהנע, איצט איז זי שוין אַביסעל „אָבגעבליאַקעוועט", איהר זאָלט זי געזעהן פריהער מיט עטליכע יאָהר!...

— וויפיעל קינדער האָט איהר? — מאַך איך צו איהם.

— טע־טע־טע! — מאַכט ער צו מיר — קינדער! אָט דאָס איז

די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט! אַביסעל בראָנפען וועט איהר נעמען? וועל איך אייך געבען אַביסעל „שפּירעט״.

— אָך — זאָג איך — מיט׳ן גרעסטען כבוד.

— איך וועל אייך געבען אין אַ פינסטערער כלי — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שלעפּט אַרויס פון בוזעם־קעשענע אַ פלעשיל און אַ קליין געגלייזט טעפּעלי און גיסט מיר אָן אַביסעל „שפּירעט״. דאָס ביסעל „שפּירעט״ מאַכט מיר נאָר אַ גרעסערען אַפּעטיט און איך פיהל אַז עס עקט זיך מיר דאָס חיות.

עס קומט רחל מיט׳ן הערינג און טהוט זיך אַ פּאַטש מיט ביידע הענד איבער׳ן קליידעל:

— אוי אַ דונער איז מיר! איך האָב גאָר פערגעסען, אַז אין שטוב איז ניטאָ נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואָס פאַר אַ געבעקס האָט איהר ליעב? אידישען קוילעטש, צי פראַנזאָליס, צי גאָר קאָרן־ברויט?

— וואָס איהר וועט דערזעהן פריהער — זאָג איך — אַט דאָס זאָלט איהר קויפען! איך בעט זעהר איהר זאָלט מיך מעהר נישט פרעגען וואָס איך האָב ליעב! איך האָב אַלסדינג ליעב!

— אַ קאַפּריזנער אורח! — זאָגט רחל — פערבענדיוועט נאָך מעהר ווי מיין מאַן!.. מיין מאַן וואָלט אַ בעלן געווען אַלע טאָג אַ פרישען פּידפּאַליק... אַלט־געבאַקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אַריין... קען דען זיין אַלע טאָג פריש געבעקס? דאָס קאָן אויספיהרען סיידען קאָבילּיאַנסקי...

— נו גהה שוין גהה — זאָגט צו איהר דער אַלטער — זעהסט דאָך אַז זיי חלש׳ן עסען!...

רחל געהט אַוועק נאָך געבעקס און עס קומט אַריין אַ אידענע אַ הויכע מיט איין אויג: איין האַנד האַלט זי אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האַנד קראַצט זי זיך אין אויער.

— וואָס טהוט מען ר׳ משה יענקיל, גיט מיר איין עצה? — זאָגט די הויכע אידענע צום אַלטען — ביי מיין שמואל׳קען האָט זיך שוין ווידער צושפּיעלט איין אויערל...

עס קומט אָן רחל מיט׳ן געבעקס און מאַכט מיר דעם הערינג, און די הויכע אידענע הערט ניט אויף אויסצומאַלען ווי עס רינט ביי איהר שמואל־קען פון איין אויערל... זי האָט מורא זי וועט ווידער מוזען אָנקומען צום רופא ווייסט זי ניט צו וואָסער רופא זאָל זי געהן? דען

צו וואָסער רופא זי זאָל ניט געהן ווייסט זי פריהער אַז ס'איז אַרויס־געוואָרפען, מחמת די כתרילעווקער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאַפּערס! אַ כתרילעווקער דאָקטאָר אַז איהר גיט חלילה ווייניגער פון אַ גילדען, טהוט ער אייך אַ שמיץ אין פּנים אַריין! ס'איז איהם קאַרג צו קרענקען דעם פּראָפעסאָר!...

— גיט עפּעס אַ נדבה אַ קראַנקען! — מאַכט אַ איד מיט אַ בלוי פּנים און ציהט אויס אַ קליין אויסגעטריקענט הענטיל, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען לכתחילה פאַר אַ סגולה אויף בעטען נדבות..

— גיט עפּעס אַ נדבה אַ ווייסטען קאַליקע!... רופט זיך אָן אַ נפש וואָס געהט אויף די הענד מחמת ביידע פיס זענען — הם צונויפגעפּלאַכ־טען אונ אונטערגעבויגען אונטער זיך.

— גיט עפּעס אַ נדבה אַ חולה־נופל־דיגען!...

איך וואַרף אַוועק אין מיטען דער „סעודה". איך צורעכען זיך פאַר'ן עסען אונ אַנטלויף פון דער „רעסטאָראַציע" וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט!"

IV.

כתרילעווקער וויין אונ כתרילעווקער שכורים.

„נאָך אַזאַ מיטאָג וואָלט געווען גוט פערטרינקען מיט אַ גלעזיל וויין" אַזוי טראַכט איך מיר אונ דערזעה איין אויפשריפט: בכאן מוכרים יי"ג, מעד וביער למקח השוה."

איך לאָז מיך אַראָפּ אין אַ פינסטערן קעלער, צווישען פעסער און פעסליך, צעבערס און פלעשליך, אונ דערזעה ביי דער זייט זיצט אַ היבשער בחור מיט איין אונטערגעבונדען געשוואָלען פּנים איבער אַ טולטער אונ האַקט ראָזינקעס מיט אַ האַקמעסער.

— וואו איז ערגעץ דער בעל־הבית? — פרעג איך דעם בחור.

— דער בעל הבית? — מאַכט צו מיר דער בחור אונ נעמט אָן אַ פולע זשמעני מיט ראָזינקעס, טהוט אַ שמיר איבער'ן מויל אונ חראַמקעט מיט די ציינער גאַנץ געשמאַק — דער בעל הבית איז אין קאַמער, ער מאַכט „ווימאַראָזיג".

— וואָס הייסט — זאָג איך — ער מאַכט „ווימאַראָזיג"?

— איהר ווילט וויסען — מאַכט צו מיר דער בחור — ווי אַזוי מען מאַכט „ויִמאָראָזיג" בײַ אונז אין כּתרילעווקע? מען נעמט ראָזינקעס און מען האַקט און מען האַקט און מען האַקט זײ אַרײַן אין אַ גרויסער פאַס אַרײַן, מען בויטעט אָן דאָס איבעריגע מיט וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע און מען מישט אַרײַן האָפּען, הויבט דאָס אָן שפּילען, און אַז סע צושפּילט זיך ווערט אַ געשטאַנק, אַז מען קאָן דערוואָרגען ווערען! נעמט מען אַ פּאָר עמער „שפּירעט" און מען האַקט אַרײַן עפּעס אַ מין פּראָשעק אַזעלכען, וואָס סע קאָסט אַ גילדען אַ פונט; נאָכדעם זײַעט מען דורך דעם גאַנצען ווײַן דורך אַ גויעשער העמד און מען שרײַבט אָן מיט קרײַד אויף דער פאַס: ו י מ אָ ר אָ ז י ג אַ ק ע ר מ אַ ן.. און אַז איהר ווילט דער ווײַן זאָל זײַן רויט, נעמט מען דעם אייגענעם ווימאָראָזיג און מען פערפאַרבט איהם מיט גאַלעש-טינט און מען שרײַבט אָן מיט קרײַד אויף דער פאַס: ז מ י ר ע ר פ ע אָ ד אָ ס י ע אָדער א ו נ ג ע ר ש ע ר מ אַ ל אַ ג ע.... און כּתרילעווקער מבינים זשליאָבען די דאָזיגע קאָקאָפּיצע און לעקען די פינגער! שאַ אָט געהט דער בעל הבית, אַרויסגעהן זאָל פון איהם די פּאַרע!

דערזעהן דעם בעל הבית געהן הויבט דער בחור אָן צו האַקען די ראָזינקעס מיט אַלע כּחות.

— וואָס האָט איהר געוואָלט? — מאַכט צו מיר דער בעל הבית, אַ רויטער איד ניט קיין הויכער מיט אַ הײַזעריג קול און מיט איין אויג איין אָפּענעם, וואָס אַפילו אַז ער שלאָפט מוז ער דאָס אויך אַ פּנים האַלטען אָפען.

— אַ גלעזיל ווײַן — זאָג איך.

— אַ לאחדים גלעזעל ווײַן? — מאַכט ער צו מיר, דרעלייוועט איין אויער און קוקט אויף דער סטעלי.

— אַ לאחדים גלעזעל ווײַן — זאָג איך.

וואָס זשע — זאָגט ער — האָט איהר זיך אַראָפּגעלאָזט אין קעלער? פאַר וואָס זענט איהר ניט אַרויף געגאַנגען אויבען? קריכט אַרויף און נעמט זיך זײַט מוחל רעכטס!

איך קריך אַרויף און נעהם מיך רעכטס און קום אַרײַן אין אַ פינסטערן חדר פול מיט רויך און מיט בלאָטע, עס שטעהען עטליכע משאַבאָטשנע הינקענדיגע בענקליך און אידען זיצען, רויכערן פּאַפּיראָסען און טרינקען „ווימאָראָזיג"; זײ זינגען ניט, שרײַען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אַרײַן און בעווײַזען ניט קיין שום מיאוס'ע שטיק,

וואָס דען טהוען זיי? זיי זיצען און זויפען דעם „ווימאַראָזיג" פון די גלעזליך, פערדרויכערן אַ פּאַפּיראָס, זיפצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייט. אָט זיצען צוויי אידען ביים טישעל אַראָבגעלאָזט די קעפּ. מען זעהט אַז ס'איז ביי זיי אויסגעגאַנגען ווערטער, כאַפּט זיך אויף איינער:

— וואָס זאָגסט דו שמעון דוד אויף דעם „ווימאַראָזיג", האַ?

— וואָס זאָל איך זאָגען אויף דעם ווימאָראָזיג?—כאַפּט זיך אויף דער אַנדערער ווי פונ'ם שלאָף—סאיז אַ ווימאָראָזיג פון גאָט! סאיז שוין איין מאָל אַ ווימאָראָזיג!

— מען בעדאַרף איהם פרעגען צי וועט ער האָבען פון דעם איינענעם ווימאָראָזיג אם־ירצה־השם אויף פּסח?

— דו זאָרגסט זיך שוין פאַר פּסח? ביזט שוין אַ פּנים אַ בעוואָרענ־טער מענש אַרום און אַרום, נאָר פּסח'דיגער „ווימאָראָזיג" געהט דיר אָפּ?

— וואָס דען, איך בעט דיך, אַז אַך און וועה איז מיר!

— אַז אַך און וועה איז טאַקי דיר, אַז דו בעדאַרפסט זיצען אָט אַדראָ אַ גאַנצען טאָג, אויסבעהאַלטען זיך פונם ווייב, זי זאָל ניט מאָהנען אויף שבת.

— דערמאָהן מיר ניט דאָס ווייב, גיב מיר בעסער מיט אַ פּיסטויל אין האַרצען. וואָס קען איך איהר געבען? צרות קען איך איהר געבען, אַז אַך און וועה איז מיר!

— דו מיינסט מיר איז בעסער? אַז אַך און וועה איז מיר זאויך!

— איך וויים אַז דיר איז אויך ניט, אַז אַך און וועה איז אונז ביידען! לחיים! לאָמיר זיין געזונד...

נאָך צוויי אידען זיצען ביי איין טישעל איינער מיט אַ גאַנצער קאַפּאָטע, אין דער אַנדערער מיט אַ צעריסענער קאָפּאַטע, דער וואָס מיט דער גאַנצער קאַפּאָטע רעדט, און יענער וואָס מיט דער צעריסענער קאַפּאָטע קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ:

— פערשטעהסט דו שוין ווי אַזוי לוי יצחק דרעהט אויס אַ געשעפט?... לוי יצחק קען זיך אַריינדרעהען און דרעהען און פאַר־דרעהען אי זיך אי יענעם און סוף כל סוף פאָרט אויסדרעהען! דען איך אַז איך טרעט צו צו אַ געשעפט, שמעק איך פריהער, שאַ, פּאַוואָלינקע, נישט געכאַפּט... און אַז איך שמעק גוט אָן וואו עס האַלט טהו איך מיר אַ פּאָרקע הינטען אַרום, דאָס, יענץ, לאָקש, בוירעם,

ציבעלע, טאָמער אַזוי, טאָמער אַזוי, וואָס וועט איך אַרען: ממה נפשך, ווי זאָגט ער: גוט איז אַ חיי־שעה!... אַ טאָמער טהוט מיר יענער אַ קוק אַוועק און איך דערזעה אַז ס'איז אויף צרות, אויף קידער ווידער?... טרעט איך מיר אָפּ אין אַ זייט און—שאַ! לאָז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באַשערט וועט דאָס ניט אַוועק, און אַז מען וועט בעדאַרפען פאַרקען וועט מען פאַרקען... פאַראַן אַ פּייטערבאָרג און פאַראַן!... מיר ווייסען שוין ווי אַ טיר עפענט זיך, מיר פערשטעהען דאָס מין... מיר קענען די עברי וואָס מען דאַרף... טאָמער דאַרף מען שרייבען געפינט־מען שוין דעם וואָס ער שרייבט... דער עיקר איז ס'זאָל זיין שטיל ש ש ש!!! (ער טהוט זיך אַליין אַ ביס דעם קולאַק און ווערט שטיל).

נאָך עטליכע אידען מיט פערשידענע קאַפּאָטעס און אַלערליי קאַשקעטען זיצען ביי איין טישעל און רעדען אַלע מיט אַ מאָל, אַזוי אַז זייערע ווערטער ווערן צונויף געגאָסען אינאיינעם, און עס קומט אויס אַ מישמאַש פון מסחר, פון פּאָ־ליטיק, פון ווימאָראָזיג, פון אַמאָליגע יאָהרען, פון היינטיגע קינדער, פון דאָקטוירים, פונ'ם טראַמוואַי, פון דער טאַקסע, פון אַ רוח אין די כתרילעווקער נגידים'ס טאַטען אַריין—ס'איז שווער אַרויסצוכאַפּען אויפ'ן פּאַפּיר דאָס וואָס ווערט דאָ גערעדט, און ביי דער זייט שטעהען ווילד־פרעמדע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין ווימאָראָזיג, נאָר זיי זענען אַריינגעגאַנגען אַהער גלאַט אַזוי, הערען וואָס מען רעדט טאַקי און אין איין וועג זיך אָנוואַרעמען...

נאָך אַ קאָמפּאַניע אידען זיצען אַרום טיש טרינקען „ווימאָראָזיג” און זינגען אַ לידעל, און דוקא אויף גויע'ש; נאָר שטיל אָהן געפּילדער מיט זעהר אַ וויינענדיגען נוסח, ווי מען זאָגט סליחות אָדער תהלים:

אַברהמנו! אַברהמנו!
איבונו טי נאַש!
משעמו טי געפּראָסיש
אלהינו נאַש!
אַלבאָ נאַס וויקאָפּיט,
אַלבאָ נאַס וויפּראָסיט, — ;
לאַרצנו נאַשו,
לזעמליו נאַשו!?...

אַז עס האַלט ביים „וויקאָפּיט” מאַכען זיי דאָס מיט אַ שטורם, מיט אַ ירגזון, דאָס הייסט מיט שטאַרקייט, נאָר אַז עס קומט צום „וויפּראָסיט” ווערען זיי מיט אַמאָל וויך, בייגען אַיין די קעפּ און מאַכען מיט די

הענד, ווי להבדיל אַ פרומער חזן ימים נוראים פאַר׳ן עמוד. און בײַם „לאַרצנו נאַשו״ לזעמליו נאַשו, גזווײַנען זיך טאַקי מיט טרערען ווי קלײנע קינדער...

— ע־ע־ע־עי! רופט זיך אָן אײנער פון דער קאָמפּאַניע. אַ יוד, וואָס דאָס קאַשקעטיל ליגט איהם שוין אויף יענער האַלבע קאָפּ, די אויגען זענען בײַ איהם ווי שלעפעריג און די צונג פּלאָנטעט זיך שוין אַביסעל צווישען די צײנער. — וואָס וואָלט געווען אַ שטײגער כדומה למשל מען זאָל אונז אָבגעבען הײַנט דאָס ארץ ישראל? האַ, יענקיל וואָס זאָגסט דו יאַנקיל? דו ביזט דאָך עפּעס אַ יודע נגן!

— ארץ ישראל? — זאָגט יענקיל, ציהט אויס דעם האַלז און קראַצט זיך אונטער׳ן קאָלנער — ארץ ישראל? ע! ס׳וואָלט אַוודאי געווען ניט שלעכט... עפּעס יהיעץ זײ זאָגט מען דאָך אין דעם ווי אַזוי הײסען זײ? די... די...

— די ציוניסטען! — כאַפּט איהם אונטער נאָך אײנער — בלאָטע! ס׳וועט גאָר ניט זײַן פון דעם!

— פאַר וואָס? עפּעס בעדאַרף דאָך זײַן אַלסדינג מיט אַ טעם!

— אַזוי מסתמא ווײס איך, אַז איך זאָג, איך האָב פײַנד רעדען גלאַט אַזוי; דו ווײסט דאָך אַז איך זאָג איז געזאָגט!

— איהר זענט אַלע בהמות! — רופט זיך אָן אַ ראַקאָוואַטע אידעל מיט אַ לאַסטרינענע קאַפּאָטע, רעדט פּאַוואָלי, צעהלט די ווערטער, לעגט אַרויף דעם פינגער אויף דער נאָז, האַלט דאָס מויל אין אַ זײַט און שמײכעלט צו זיך אַלײן זעהר נעשמאַק און די בעקלעך פלאַמען איהם — איהר זענט פערד, ווי איך בין אַ איד, אוי זענט איהר פערד! איך קוק און שווײַג און הער זיך צו וואָס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאַקרעץ... איך זעה אויס אַז איהר ווײסט קײנער ניט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט ווען, איך אײך זאָגען וואָס דאָ ליגט! די מעשה דערפון איז אַזוי... נאָר הערען זאָלט איהר מיט קאָפּ!...

ער נעמט דאָס בערדיל אין מויל אַרײַן, פערמאַכט די אויגען, טראַכט לאַנג לאַנג און כאַפּט זיך אויף פונם שלאָף און טהוט אַ מאַך צום בעל הבית, קנאַקט צו מיט׳ן פינגער.

— רב זײַט־זשע מוחל! הײַנט געבען נאָך אַפלעשיל ווימאַראָזינ!...

V.

כתרילעווקער טעאַטער.

אַרויסגעגאַנגען פון ווײַן־קעלער האָב איך דערזעהן אין אַפּיש מיט גרויסע אותיות אויף אידיש אָפּגעדרוקט די דאָזיגע ווערטער:

„דאָס ערשטע מאָל אין כתרילעווקע!!."

„דאָס אידישע טעאַטער"

„דער אמת'ר אַדלער פון אַמעריקאַ!!!"

„דער גרעסטער קאָמיקער פון דער וועלט!:!"

„איהר וועט צוגעהן פאַר געלעכטער"

„אַזאַ באָבע יחנע איז נאָך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט"

„אַזאַ האָצמאַך ווי בײַ אונז איז נאָך גאָר ניט געבוירען געוואָרען".

„הײַנט שפּיעלט מען אַ שפּאָגעל נײַע אָפּעראַ:

! קאָלדוניאַ !

„אידען פאַרזעצט וואָס איהר האָט"!

„אידען! געהט אין טעאַטער!

„אידען איהר וועט זיך מחיה זײַן"!

„אידען לויפט!"

„בילעטען קויפט!"

„גיכער! גיכער!

ווי אַ וויכער"!...

אונטען געהט געחתמט: דער רעזשיסאָר, דער דירעזשאָר און דער אַנטעפּרינער טאַקי אַדלער אַליין, דער אמת'ר אַדלער פון אַמעריקאַ דער גרעסטער קאָמיקער אין דער וועלט"

— איהר ווייסט ניט וואו איז דאָ ערגעץ דאָס אידישע טעאַטער? טהו איך אַ פרעג אַ אידען וואָס לויפט פאַרבײַ מיר מיט אַ פּעקיל סחורה אונטער דער האַנד.

— דאָס אידישע וואָס? — מאַכט צו מיר דער איד מיט'ן פּעקיל סחורה און שטעלט זיך אָפּ און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פיס.

— דאָס אידישע טעאַטער — זאָג איך.

— וואָסער טעאַטער? — זאָגט ער.

— דער טעאַטער—זאָג איך—וואָס מען שפּיעלט דאָרט.

— ווער שפּיעלט דאָרטען? —פרעגט ער מיך.

— אַדלעֶר — זאָג איך—שפּילעט דאָרטען.

— וואָסעֶר אַדלעֶר — מאַכט עֶר צו מיר.

— אַדלעֶר — זאָג איך—דעֶר אמת'ר אַדלעֶר.

— פון וואַנעֶן איז עֶר? — מאַכט עֶר צו מיר.

— פון אַמעֶריקאַ—זאָג איך — איז עֶר.

— פון אַמעֶריקאַ? — מאַכט עֶר צו מיר — וואָס זשעֶ טהוט עֶר היע?

— עֶר שפּיעלט דאָ — זאָג איך — אינ'ם אידישען טעאַטעֶר.

— וואָס זשעֶ שפּיעלט עֶר — זאָגט עֶר.

— קאָלדוניאַ — זאָג איך—שפּיעלט עֶר

— וואָס זשעֶ הייסט דאָס „גאָלדוניעֶ"? מאַכט עֶר צו מיר. איך וויל אַוועקגעֶהן, לאָזט עֶר מיך ניט; עֶר וויל איך זאָל איהם נאָר דעֶרצעֶהלען, וואָס דאָס איז אַזעֶלכעֶס „טרעֶיאַטעֶר" און וואָס הייסט „גאָלדוניעֶ" און ווער איז דעֶר אַדלעֶר וואָס עֶר איז געֶקומען פון אַמעֶריקאַ?.. איך דעֶרצעֶהל איהם און ווי וויים מעֶגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואָס איז אַזעֶלכעֶס טעֶאַטעֶר און וואָס איז „קאָלדוניאַ" און ווער איז אַדלעֶר. מיין איד הערט אוים אַלסדינג מיט קאָפּ, בייגט זיך אָן, טהוט אַ שפּיי אוים און געֶהט אַוועק אָהן אַ זיים־געֶזונד.

— חנה ביילעֶ! וואוהין לויפסט דו אַזוי? — שרייט אַ ווייבעֶל צו דעֶר אַנדעֶרעֶ איבעֶר דעֶר גאַנצעֶר גאַס און חאָרחעֶלט, קען ניט אויסרעֶדען קיין „ר".

— אין „טחעֶיאָטעֶח" אַחאָן! —עֶנטפעֶרט איהר דאָס אַנדעֶרעֶ ווייבעֶל אויך מיט אַ חאָרחלען און מיט אַ קמץ דאָרט וואו מען דאַרף אַ פתח. — נו און דו געֶהסט גאָר ניט אין טחעֶיאָטעֶח אַחאָן?

— אַחויסגעֶהן זאָל איהח די נשמה! — מאַכט דאָס עֶרשטעֶ ווייבעֶל — וואָס זאָגסט דו מיין כתרילעֶווקעֶר נגידות? זי וויל איך זאָל איהר היינט מאַכען די געֶנז, מאַכען זאָל זיך איהח אַ מכה! און פּרעֶגלען שמאַל'ץ, פּרעֶגלען זאָל מען שוין זי רבונו של עולם! די גאַנצעֶ וועֶלט געֶהט אין טחעֶיאָטעֶח און איך דאַרף זיין געֶבונדען, בינדען זאָל מען זי שוין אויף אַלעֶ פיעֶח ליבעֶח גאָט!

— וואָס העֶחסטו זי? — זאָגט דאָס אַנדעֶרעֶ ווייבעֶלעֶ, —פאַר דיין געֶלד מעֶגסט דו געֶהן וואו דו ווילסט!

— איך העֶח זי ווי המן דעֶם גחייגעֶח!... מאַכט דאָס עֶרשטעֶ

װײַבעל — איך לויף אַהײם איך טהו זיך איבעח אונ געה אין טעאַטעח אַחאַן זי זאָל אַפילו אויפלויפען װי אַ באַהנ !

בײדע װײַבלעך צוגעהען זיך אונ איך האָב דערװײַל מיט װעמען צו געהן אין טעאַטער, דאָס װײַבעל קוקט זיך אַלע װײַלע אַרום אונ זעהט װי איך געה איהר נאָך, בלײַבט זי שטעהן אַ װײַלע אונ נעמט זיך רעכטס—איך געה רעכטס, זי נעמט זיך לינקס—איך געה לינקס, זי געהט פּאַװאָליע—איך איהר נאָך, הויבט אָן דאָס װײַבעל לויפען אַזוי װי מען לויפט אויף אַ שרפה.

— װאָס איז — פרעגט מען זי — װאוהין לויפסט דו ? גאָט איז מיט דיר !

— עפּעס אַ שלימ-מזל ! — זאָגט דאָס װײַבעל און װײַזט אָן אויף מיר.—עח געהט מיח נאָך שוין פון אַ שעה. איך װײס ניט װעח עח איז !...

גיך װערד באַשאַפען אַרום אונז אַגאַנץ רעדעל פון אידען, װײַבער און קינדער מען הויבט אָן טײַטען אויף מיר מיט די פינגער.... עס פאָהרט דורך פאַרבײַ אַ בעל-עגלה, חאַפּ איך מיך אַרײַן אין ביידעל און הײס מיך פיהרען אין טעאַטער אַרײַן.

צוגעפאָהרען צום טעאַטער טרעף איך אַ גאַנצע חאַליאַסטרע מעדלעך מיט בחורים שטעהען אין דרויסען, רעדען אונ לאַבען און שיטען מיט װערטלאַך.

— לאָזט דורך דעם פּריץ ! — שרײַט אײנער צום אַנדערן.

— פּאַװאָלי, איהר װעט איהם חלילה צוקנײטשען דעם קאַפּעלוש —שרײַט נאָך אײנער

קוים מיט צרות מיט לײד זיך דורך-געשטופּט דורך דער חאַליאַסטרע צו דער קאַסע, אַ קלײן פענסטער'ל, טהו איך אַ פרעג צי קען איך בעקומען אַ בילעט, אונ די חאַליאַסטרע פון אונטען שטופּט מיך און קװעטשט מיך פון אַלע זײַטען.

— װאָסער אַ בילעט װילט איהר ? — פרעגט מיך דער קאַסיר, אַ דאַרער בחור מיט אַ לאַנגען גאָרגעל.

— װאָסערע בילעטען האָט איהר ? — פרעג איך דעם קאַסיר.

— פאַראַן — זאַגט דער קאַסיר — אויף אַ גילען און אויף צװײ גילען אונ אויף דרײַ גילען.

— אונ טהײערער איז ניטאָ בײַ אײך ? — פרעג איך איהם אונ די חאַליאַסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פילדערן.

דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, חאפט זיך אויף דער קאסיר פונ׳ם בענקעל, שטעקט ארויס דעם קאפ פונ׳ם פענסטערל און שרייט אוים אויף דער חאליאסטרע מיר גלייך אין פנים אריין:

— א רוח אין אייער ט.. ט.. אריין! איהר וועט זיך ניט צוגעהן? אט שיק איך אייך ארויס רב לאזער דעם גאראדאוואי מיט א קישקע וואסער! קומט — מאכט ער צו מיר—אהערצו אין טויער אריין.

די חאליאסטרע טרעט אפ אביסעל אויף א זייט און איך שלאג מיך דורך דורך׳ן טויער אין הויף אריין. אין הויף שטעהט א גרויסע שטאל, אדער א שאלאש, וואס פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייערל און עס לאזט זיך הערען א געשריי פון מענשען, א האלבע טיר פון דעם שאלאש שטעהט אפען און צוויי געזונדע יונגען שטעהען און גיבען אכטונג, מען זאל זיך ניט אריינכאפען אין טעאטער אהן א בילעט.

— אירען! איינציגוויין געהט! איינציגוויין — שרייט א איד מיט איין אויסגעפליקטע בארד און מיט א שווערד אויף דער זייט, א פנים דאס מוז זיין רב אלעזר גאראדאוואי, נאר דער עולם הערט איהם ווי דעם קאטער: מען וויל ניט געהן איינציגוויין; איטליכער וויל פריהער און אלע שפארען זיך מיט אמאל.

— לאז דורך, דו יון מיט דער שפאגע! דו זעהסט ניט ווער סע געהט? — אזוי שרייט איינער און שטופט זיך דורך מיט גוואלד, שיט מיט ווערטער אויף די אקטיארען: „פייפער, האָגעדראניק", „גרינער אגרעס"! לעדיגע קישקע"!

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאס? עפעס זעהר א קענטליכע שפראך. איך קוק מיך צו, איך האב איהם דערקענט: ס׳איז נח דער שווייצאר פון מיין סטאנציע „האטעל טערקאליע" נאך איהם שלעפט זיך א גאנץ געזינדעל ווייבער, בחורים, און מעדליך.

— ווער איז דאס ווייבעל? — פרעגט איהם איינער פון די אקטיארען.

— דאס איז מיין ווייבעל — ענטפערט נח — דו קענסט ניט מיין שרה פעריל? און דאס זענען מיינע קינדער.

— און דאס?

— דאס איז מיין שוויגער.

— און די דאזיגע?

— דאס איז מיין ווייבס א שוועסטערל.

— און ווער איז דער יונגערמאן?

— דאָס איז איהר חתן.

— און ווער איז דאָס מײדעל?

— דאָס איז דעם חתנ'ס אַ שוועסטער.

— און ווער איז דער בחור?

— דאָס איז דעם חתנ'ס שוועסטער אַ חתן.

— און ווער איז אָט דאָס מײדעל?

— דאָס איז זײַן שוועסטער דאָס הײסט דעם חתנ'ס שוועסטער'ס חתנ'ס אַ שוועסטער.

— אַ היבשע משפחה בײַ אײַך רב נח!...

— זאָלט דיר אין די אויגען, שטײנער דיר אין האַרצען! —מאַכט צו איהם נח — זאָג חאָטש קײן עין הרע, דו אַקטיאָרשטיק! דו קאָמעד־יאַנטשיק! דו בערענטרײַבער! דו גאָרגעל־רײַסער! דו בולקע־שלינ־גער!...

תיכף נאָך נח דעם שווײַצאַר שפּאַרט זיך דורך דער משרת פונ'ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוועל, אײנער פון די צוויי אַקטיאָרען וואָס שטעהען בײַ דער טיר דערלאַנגט איהם אַ זעץ פון הינטען און שטופּט איהם אַרײַן אין טעאַטער אַרײַן.

נאָך איהם דערזעה איך פערשידענע פּאַרשוינען שפּאַרען זיך דורך, מעהרסטענטהײל אָהן בילעטען, צווישען די פּאַרשוינען דערקען איך מײַן בעל הבית פון דעם „האָטעל טערקאַליע" מיט עפּעס אַ יודענע זעהר אַ גראָבע, וואָס געהט ווי אויף רעדליך און קאַטשעט זיך, ווי אַ קאַטשקעלע.

— אַ? איהר זענט אויך דאָ? — מאַך איך צום בעל הבית און פערגעס אַז ער איז טויב ווי די וואַנד.

— נישקשה! — ענטפערט ער מיר און שרײַט אויף אַ קול, גלײַך ווי איך וואָלט דאָ געווען דער טויבער — זײ זינגען קײן מעשה ניט!

— איהר זענט דאָ דאָס ערשטע מאָל? —פרעג איך איהם.

— ס'איז רב ליפּעס שמאַל — מאַכט ער צו מיר — אַ גאַנץ יאָהר האַלט מען דאָ בהמות אָדער פערד.

— קום שוין קום! רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע אידענע, און טהוט איהם אַ שלעפּ בײַ דער פּאָלע, און זײ געהען אַוועק בײדע און בעזעצען זיך גאַנץ אויבען אָן.

— הערט נאָר איהר אַקטיאָרען! וואו זענט איהר ערגעץ? —

אזוי רופט זיך אָן איינע אַ דאַמע מיט אַ הוט, מיט אַ ווייסען פעדער און מיט בריליאַנטען, און נעבען איהר שטעהט אַ קאַוואַליער מיט אַ קאַפּעלוש און מיט אַ געשווירען בערדיל.

עס שפּרינגט אונטער איינער פון די אַקטיאָרען, אַ בחור מיט אַ קורץ זעקיל, מיט אַ קויטיג העמד און מיט אַ הונגעריג פּנים.

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען, מאַדאַם?

— וואָס הייסט וואָס וועל איך זאָגען? — מאַכט צו איהם די מאַדאַם — מיר האָבען דאָך געקויפט בילעטען. פאַר וואָס ווייזט מען אונז ניט אונזערע ערטער?

דער לאַנגער אַקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פּנים נעמט ביי זיי די בילעטען און פיהרט זיי צו גאַנץ אויבען אָן און וויל זיי בעזעצען, זאָגען פערנומען אַלע בענקליך.

— זייט זשע מוחל, איהר האָט זיך געזעצט ניט אויף אייערע ערטער! — מאַכט דער אַקטיאָר צו אַ בחור מיט אַ מעדעל, וואָס זיצען און קנאַקען ניסליך פון אַ שקאָרמוצעל.

— ווער האָט אייך געזאָגט, אַז מיר זיצען נישט אויף אונזערע ערטער? — זאָגט דער בחור און טהוט זיך זיין אַרבייט.

— ווייזט אייערע בילעטען — זאָגט צו זיי דער אַקטיאָר און נעמט ביי זיי די בילעטען, און ווייזט זיי וואו זיי דאַרפען זיך זעצען, אַ סך נידריגער.

— וואָס הייסט — מאַכט דער בחור — איהר וועט אונז זאָגען דעות וואו מיר זאָלען זיך זעצען? וואָס איז דאָ להבדיל אַ מקום קדוש, אַ שוהל צי וואָס?

דער אַקטיאָר לאָזט זיך אַריין מיט איהם אין אַ לאַנגען שמועס. דער בחור מיטן מעדעל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאַקען ניסלעך. דער לאַנגער אַקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פּנים פּרובט זיך ביי אַלע איבעריגע פאַרשוינען וואָס אין טעאַטער, נאָר דאָס גאַנצע פּובליקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער וויל ניט אָבטרעטען, חאָטש נעם פיהר אַרוים דאָס גאַנצע טעאַטער מיט גוואַלד.

די דאַמע מיט'ן ווייסען פעדער און מיט די בריליאַנטען בייזערט זיך. „וואָס איז דאָס פאַר פאַריאַדקעס אין כתרילעווקער טרעאַטער?" זי שרייט מען זאָל איהר אומקעהרען דאָס געלד וואָס זי האָט בעצאָלט פאַר די בילעטען! וואו איז ערגעץ לאָזער גאָראָדאָוואָי?!...

עס בלייבט אַז מען זאָל ברענגען עקסטראַ פון איהרעטוועגען צוויי שטוהלען און עס ווערט אַביסעל שטילער.

ביסלעכווייז ווערען אָנגעצונדען די לעמפליך, וואָס רויכערען און לאָזען זיך הערען מיט אַ שאַרפען רח פון גאַז. איינציגווייז בעווייזען זיך די כלי־זמר ביי דער סצענע וואָס איז איבערגעצויגען מיט אַ ליילעך. פריהער פון אַלע קומט צו געהן דער באַס, אַ גרויסער יוד מיט גראָבע פאות און מיט בייזע אויגען ווי ביי אַ גזלן. באַלד נאָך איהם בעווייזט זיך דער קעסעלפויק, אַ האָרבאַטער בחור מיט אויסגעקראָכענע האָר. נאָכדעם קומט דער טראָמפּייט, אַ נידעריגער יוד מיט גראָבע ליפּען, דער פלייטיסט מיט אַ טשאַחאָטקע פּנים און אַ טרובאַטש מיט גנב'השע אויגעליך, וואָס לויפען אַהער און אַהין, און צוויי דריי יונגע לייט מיט פידלען, און ערשט אויפן סוף דער ערשטער פידלער, דער עלטסטער פון אַלע כלי־זמר, דער דיריזשאָר, — אַ רויטער בחור מיט אַ ווייסע פּאַפּירענע מאַנישקע מיט אַ קורצען פּידזשאַק מיט שטאַרק אָנגעפּאָמאַדעטע האָר און מיט אַ גרויסען בלויען שניפּס. ער שטעלט זיך מיט'ן פּנים צום פּובליקום, קנאַקט אויס אַלע פינגער, און שמייכעלט פון דער ווייטען צו עפּעס אַ מעדעל מיט ווייסע הענטשקעליך. די גאַנצע קאַפּעליע זעצט זיך אויס און מען נעמט זיך אָנשטעלען די אינסטרומענטען. קודם כל טהוט דער דיריזשאָר אַ קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פידעלע און דער טראָמפּייטער מיט די גראָבע ליפּען גיט אַ טאָן און תיכף נאָך איהם שטעלען אַלע איבריגע אַ טאָן, און הויבען אָן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען: דאָס פידעלע פערגעהט זיך, וויינט און חליפּעט, דער טראָמפּייט מאַכט האָלדיר! האָלדיר! ווי איין אינדיק וואָס מען האָט איהם שטאַרק צורייצט, דער באַס בורטשעט אונטער ווי אַ בער, און דער פלייט פּייפּט זיי אָן אַלעמען, אינאיינעם קומט דאָס אויס אַ מישמאַש, ווי פון עטליכע מאות ווייבער אויף אַ יריד און אַ געפּילדער פון אַסך גענז און קאַטשקעס.

עס בעווייזט זיך עפּעס איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ גרינע קאַפּאָטע, טראָגט אין איין האַנד אַ פּאַק מיט פּאַפּירען אין דער אַנדערער האַנד אַ האַלבע בולקע מיט אַ שטיקעל הערינג, און זעצט זיך אַנידער גאַנץ אויבען אָן אויף אַ קליין בענקעלע אַקעגען דער סצענע און בייסט איבער.

— ווער איז דאָס? — הער איך ווי די דאַמע מיט'ן ווייסען פּעדער פרעגט ביים קאַוואַליער.

— דאָס איז זייער סופליער — ענטפערט איהר דער קאַוואַליער.

— וואָס הייסט סופליערער? — פרעגט איהם ווידער די דאַמע.
— דאָס הייסט זייער פּירזאָגער — זאָגט דער קאַוואַליער...
און פון יענער זייט ליילעך רעדען זיך איבער די אַקטיאָרען צווישען זיך פון פערשידענע זאַכען:
— וואו איז ערגעץ פראדעל די פּרימאַדאָנאַ צו אַלדע שווארציג יאָהר?
— זי איז געגאַנגען צום שוסטער, זי האָט ניט אין וואָס אַרויסצוגעהן אויף דער סצענע. אָפּגעשפּרונגען אַנ'אָפּצאַס.
— קראַנק געוועזען געהן ביי טאָג? אַ שענע פּרימאַדאָנע!...
— אברהמ'ל טהו אוים די הויזען!
— וואָס מאַכען דיר קאַלי מיינע הויזען?
— אַ שענע באַבע יאַחנע מיט הויזען?
— איך געה דאָך אויבען אַ קליידעל! וואָס מאַכט דאָס אוים!
— איך ווייס, אַז דו טראָגסט אויבען אַ קליידעל, וואָס וועט אָבער זיין אַז מען וועט דיך וואַרפען אין פייער? דערמאָלט פליהסט דו מיטן קאָפּ אַראָב און מיט די פיס אַרויף, וועט מען אַרויסזעהן די הויזען...
— גיב מיר בעסער אַ ציה טהון פון דיין פּאַפּיראָס, דו פאַרבויץ...
— האָצמאַך! וואו איז דיין באָרד? פאַר וואָס קלעפּסט דו שוין ניט אָן די באָרד?... רבקה! שמיר דיר אָן דאָס פנים מיט קרייד!... מנשה'קע! מאַך דיר אַ האָרב פון אונטען כבדי דו זאָלסט האָבען מעהר פנים פון אַ אידען!... וואו איז ערגעץ די פּיס?
— וואָסערע פּיס?
— ווער האָט געבראַכט די פּיס פון יאַטקע?... טויזענד מאָל האָב איך אייך געזאָגט אַז מען שפּיעלט „קאָלדוניא" בעדאַרף זיין אַ פּוס!... דער רוח זאָל אייך נעמען! וועלוויל! וואָס ביזט דו פאַר אַ רעזשיסאָר, דו יאָלד איינער?!...
פּלוצים ווערט אַ קלאַפּערי אין טעאַטער אַז מעקאָן טויב ווערען, עס פליהט דורך איינער מיט אַ גלעקעל און קלינגט, עס געהט אַוועק עטליכע מינוט, דער עולם הויבט אָן ווידער צו שרייען און צו קלאַפּען. יענער לופט ווידער דורך מיט'ן גלעקיל, און אַזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פידלער חאַפּט זיך אויף, טהוט אַ מאַך עטליכע מאָל מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַראָב, מאַכט צורעכט דעם קאָלנער מיטן בלויען שניפּס, טהוט אַ זעץ מיט'ן שטעקעלע, און די כלי זמר שפּיעלען אָב אַ „שטיקעל". הויבט דער עולם ווידער אָן צו שרייען און צו קראַפּען, שפּילען די כלי-

מר נאָך „אַ זאַך", עס ווערט ניט שטיל ביז עס הויבט זיך אויף דער ײַליך און די שפּיעל הויבט זיך אָן.

צום אַלעם ערשטען געהט אַרויס אַ מעדעל מיט איין אונטערשט קליידעל און מיט צופּלאָכטענע האָר, גלײַך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר וואָס אויסגעפּאַטשט, און הויבט אָן זינגען אַ טרויעריג ליעדעל פון איין אָרימער יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאָיט גאָראַ וויסאָקאַיאַ! וויסאָקאַיאַ"! — „אַ יתומהלע! אַ יתומהלע"! און דאָס גאַנצע פּובליקום האַלט זי אונטער. אַ יתומהלע! אַ יתומהלע! פּריהער שטיל, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, אַזוי אַז מען הערט שוין מעהר ניט דאָס מעדעל זינגען, נאָר דאָס פּובליקום. שפּרינגט אַרויס איינער פון די אַקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט דעם עולם „עס זאָל זײַן שטיל"! דער עולם ווערט שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג, דאָס מעדעל הויבט אָן צו זינגען, אַזוי זינגט מיט איהר גאַנץ קהל: אַ יתומהלע! — אַ יתומה'לע!...

עס שפּרינגט אַרויס ווידער אַמאָל דער איינער אַקטיאָר, נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, ביז ער געהט אַרויס פון די כּלים, און זאָגט זיי מיט'ן האַרבען וואָרט: — איהר וועט ניט אַנשטומט ווערען? אָט רוף איך אַרויס רב לאָזער גאָראָדאָוואָי מיט דער קישקע וועט אַ רוח אין אייער ט... ט... אַרײַן!...

דער עולם הערט אויף צו זינגען, נאָר מען זאָגט מבינות, איטליבער נאָך זײַן פערשטאַנד. דער זאָגט, אַז זי האָט אַ קול פון אַ „ריקבעט", און דער זאָגט, אַז עמיצער זאָל איהר אונטערטראָגען אַ בולקע וואָלט ער פערדינט אַ מצוה... די אונטערשטע בענק שרייען ס'זאָל זײַן שטילער! נאָר עס העלפט ניט ביז עס פליהט אַרויס אויף דער סצענע האָצמאַך, אַ יוד מיט אַ מאָדנע שטרײַמיל, מיט איין האַלבע באָרד, מיט לאַנגע פּאות כּמעט ביז'ן גאַרטיל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקעהרטע אויגען און מיט אַ האָרב אויף די פּלייצעס, האָצמאַך טראָגט מיט זיך אַ קאָשעק מיט סחורה, לויפט אַרום איבער דער סצענע ווי אַ משוגענער און רעכענט אויס, וואָס ער האָט צו פערקויפען: „בײַטשעליך, שטעקעליך! שוועבעליך, מעסערליך, זאָקען פּאַפּירענע! קליידעך קרישטאָלענע! שפּילקעליך, בײַוועליך! קויפט עפּעס ווײַבעליך"!... און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ בײַ די פּאות, אַ שפּרונג און אַ געשריי:

— האָצמאַך! דער רוח זאָל מיך נעמען!...

דער עולם ווערט אַזוי נתפּעל פון האָצמאַכען, אַז עס ווערט איין איינלעגעניש אויף אַ האַלבע שעה. מען פּאַטשט בראַוואָ, מען שרײַט

„האצמאך! הורראַ"! מען קלאַפּט מיט די שטעקענעס איבער די בענק, מען וויל גאָר נישט אויפהערען. האצמאך פּרובט זיך איינשטילען דעם עולם; ער שטעלט זיך אַוועק אונ מאַכט מיט די הענד, הויבט מען אָן נאָך מעהר צו שרייען: „האָצמאַך! אַ טענציל, האָצמאַך! האָצמאַך"! פּלוצים...

פּלוצים האָט עפּעס געגעבען אַ פּאַטש מיט די פּליעגעל, אַ פּליה כון אויבען אַראָב אונ אַ פּאַל גלייך אויפן הוט מיט'ן ווייסען פעדער פון דער דאַמע מיט די ברילִיאַנטען. די דאַמע הויבט אָן פּאַר שרעק חלשן אונ אין טהעאַטער ווערט מיט אַ מאָל אַ בהלה מיט אַ געשריי: „געוואַלד, יודען, ראַטעוועט! ראַטעוועט!!" איינער האָט אַ געשריי געטהון „עס ברענט!" — אונ מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. סאיז געוואָרען אַ שפּרינגעניש איבער בענקליך, אַ שטופּעניש, אַ קיועטשעניש, אַ לויפעניש, אַ לויפעניש איבער קעפּ צו דער טיר מיט אַ געשריי: חאַסי וואו ביזט דו?... יענקיל אַהער!... רבקה האַלט זיך!... מאָטיל איך שטאַרב!... ברכה שריי ניט!.. בעני וואו איז יענטיל... מאָמע! אָט בין איך מאָמע!"...

נאָך איין מינוט וואָלט פון אונז אַלעמען געוואָרען אַ תל. אַ גליק וואָס נח דער שווייצאַר פון מיין האָטעל איז געפאַלען אויף אַ שכל אונ האָט אונז אַלע אויסגעלייזט פונם טוידט, ער איז אַרויפגעשפּרונגען אויף אַ בענקיל אונ האָט זיך אָנגערופען צום פּובליקום אויף אַ געמבע:

— שוטים! נאַראָנים! לייםענע גולמ'ס! גלאַטע בהמות! ציגענע בערד! נאַרישע גאָרגלען! ווייבערשע נשמות! וואָס פּילדערט איהר? וואָס שרייט איהר? וואוהין לויפט איהר? אָט ווערט פון אייך באַלד אַ פּרעזשעניצע! טפשים! פּאַר וועמען האָט איהר אייך דאָ איבערגעשראָקען? פּאַר אַ נאַריש עוף? איהר זעהט דען ניט, אַז איין עוף איז אַראָפּגעשפּרונגען פון דער „סידעלעי". רב לאָזער וואָס שווייגט איהר? שטעלט אָן די קישקע!.. כלי זמרים! אַ רוח אין אייער ט... אַריין, אַ פריילִיכם טאָדעריִדערִיראַדערִידעראַדערִידע.

די כלי זמר חאַפּען אַ פריילִיכם אונ דער עולם הויבט זיך אָן אויסצוזעצען צוריק אויף די ערטער... איך גנב'ע מיך אַרוים פאַוואָלינקע פונם טעאַטער, חאַפּ אַ ביידיל און הייס מען זאָל מיך פיהרען אויף דער סטאַנציע, אין האָטעל טערקאַליע. דאָס ביידיל העצקעט מיך איבער די שטיינער אונ שטעלט זיך אָב אַלע ווײַלע אונ העצקעט וויטער.

— וואָס שטעלט איהר זיך אָפּ אַלע מינוט? — פרעג איך דעם בעל עגלה.

— דער רוח ווייסט זיי — ענטפערט ער מיר — וויא! עס האָט זיך זיי געגלוסט בעלייכטען אונזער כתרילעווקער בלאָטע, האָבען זיי אויסגעקלעהרט עפּעס אַ מין בעלייכטונג „לאַמטעדעריטעמס" אַזעלכע וואָס איבער זיי קאָן מען נישט פאָהרען, מחמת די פערדליך שרעקען זיך פאַר די סטאָיפּעס. זיי זענען ניט געוואָהנט געוואָרען ביי אונז מען זאָל זיי בעלייכטען. וויא!.. אַלע מאָל אַלע מאָל, קלעהרט מען צו אַ נייע צרה: פריהער אַ טראַמבעליק, איינגעזונקען זאָל ער ווערען! וויא!... נאָכדעם לאַמטעדריטעמס איף צו שרעקען די פערד, און איצטער זאָגט מען וועלען זיי שוין פערוועהרען דאָס וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע. וויא! עס וועט זיי, מאָלט אייך, העלפען ווי אַ טוידטען באַנקעס, מחמת די וואַסערפיהרער זאָגען, אַז זיי זאָלען וויסען דער טוידט זאָל זיי זיין וועלען זיי ניט דערלאָזען, אַז כתרילעווקע זאָל טרינקען ברונען־וואַסער! וויא... זיי ווייסען שוין גאָר ניט וואָס אויסצוטראַכטען, די נגידים, ברענען זאָלען זיי! מען זאָגט אַז עס וואַקסט יאַקבי פון יעהופּעץ... די יעהופּעצער נגידים פעלט אַ פנים נור קאָפּוועהטיג? וויא!... זיי זיצען און ברעכען זיך די מוחות, ווי אַזוי נעמט מען צו ביי אידען פרנסה, אויסרייסען ביים אָרימאַן דעם לעצטען ביסען ברויט פונם מויל... אַ מיתה מהומה זאָל אויף זיי קומען דאָרטען אין יעהופּעץ! וויא קינדער, וויא!...

VI.

כתרילעווקער שרפה

געלעגען אויף דער סטאַנציע אין האָטעל טערקאַריע האָב איך אַ גאַנצע נאַכט געהאַט מלחמה מיט בייזע חיות וואָס האָבען מיך בעפאַלען, זיך נוקם געווען אין מיר, דערפאַר וואָס איך האָב ניט געוואָלט זיך לעגען מיט זיי אין בעט און האָב זיך אויסגעבעט אויף דער קאַנאַפּע.

— וואָס האָסט דו געפועלט? — האָבען זיי זיך מיט מיר געריצט — אי מיר וועלען דיך בייסען אי עס וועט דיר זיין האַרט צוקאָפּענס, וועסט אויפשטעהן פון דער קאַנאַפּע אָהן אַ האַלז און אַקען...

פלוצלינג דערהער איך אַ משונה מאָדנע קלונג: באָם! באָם! באָם!!! און תיכף נאָך דעם לאָזט זיך הערען אַ לויפעריי פון מענשען מיט אַ קול „עס נעצט! עס נעצט!" איך שטעה אויף איך געה צו צום

פֿענסטער; איין האַלבער הימעל איז רויט ווי אַ פֿײַער: די אַנדערע האַלבע איז חושך! איין האַלבע שטאָדט איז משונה מאָדנע באַלײַכט, די אַנדערע האַלבע שטאָדט איז פֿערזונקען אין אַ מורא'דיג פֿינסטערניש. איך כאַפּ אויף זיך דעם אָנטהון און לויף אַרויס אין דרויסען. עס לאָזט זיך הערען פֿון דער ווײַטען אַ מאָדנע געשרײַ, אַ הילך אָהן ווער-ווערטער, און מענשען ציהען זיך אַהינצו שלעפֿענדיג, געהען און גענעצען און ציטערן פֿאַר קעלט און דערצעהלען איינער דעם אַנדערן נסים ונפלאות, ווער עס האָט פֿריהער דערהערט און ווי אַזוי ער האָט דער-הערט און זענען זיך משער איטליכער באַזונדער, ווער דאָס ברענט, דער זאָגט! „ס'איז יוסיל" דער זאָגט! „ס'איז מנשה" דער זאָגט! ס'איז ניט יוסל און ניט מנשה, „ס'איז שרה זיסיל".

— ווי קומט אַהער שרה זיסיל?—שפּאַרט איהם איבער נאָך איי-נער — אַז שרה זיסיל'ס שטוב איז אויף דער יאַרדיגע און דאָס איז גאָר אויף דער אַלטער שטאָדט?

— ס'איז אַזוי אויף דער אַלטער שטאָדט, ווי איך בין אַ רבצין!—ענטפֿערט איהם נאָך איינער — זעהסט ניט אַז ס'איז געבען דער באָד?

— שאַ, וואָס דאַרפֿט איהר זיך שפּאַרען? — גלײַכט זײַ אויס נאָך איינער—אַמעהר קומט אַהין, וועלען מיר וויסען אַקוראַט. — זײַ געהען און איך געה זיך נאָך און הער מיך צו וואָס מען רעדט.

— עמיצער האָט שוין דאָ געמאַכט „בורא מאורי האש".

— וואָס איז די ראיה?

— מחמת ס'איז געווען געסטראַכירט.

— פֿון וואַנען ווייסט דו?

— וואָס דען? ס'זאָל ניט זײַן געסטראַכירט וואָלט ניט געברענט. אַ שטוב ברענט ניט פֿון זיך אַליין.

— וואָס זאָגסט דו, יענקיל, ווי שען עס ברענט. מחיה נפשות!

ווי אַ הבדלה ברענט אַ שטיביל, וואַרפֿט אַרויס עטליכע שטאַרק רויטע צונגען. דער דאַך איז שוין ניטאָ; עס קנאַקען די קראָקוועס, עס טרישטשען די פֿענסטער, און אַ געדיכטער רויך מיט שוואַרצע קנוילען קײַקעלט זיך און ציהט זיך ווײַט, ווײַט, איבער הײַזער און הײַזליך, עס הערט זיך אַ קול פֿון ווײַבער, וואָס בעקלאָגען זיך אויף דעם שלאַק וואָס זײַ האָט געטראָפֿען אין מיטען האַלבע נאַכט. און אַ געוויין פֿון קלײַנע נאַקעטע קינדער וואָס ציטערן און וואַרעמען זיך בײַם פֿײַער. דאָרט זיצט אַ גאַנץ געזינדעל אויף איין איבערבעט מיט עטליכע קישענס, וואָס

זיי האבען קוים ארויסגעראטעוועט פון דער שרפה, און דא שטעהט א אידענע א מעוברת'ע מיט א טעפיל אין האנד און מיט א פלעדערוויש און דערצעהלט דער אנדערער אידענע, ווי אזוי עס האט זיך אנגעהויבען.

— אנגעהויבען האט זיך עס אנגעהויבען, וועה איז מיר פון שמעון דעם סטאליר... מען איז געגאנגען א פנים מיט א לעמפיל וויסט איז מיר, ביי נאכט... סטרוזשקעס איז פאראן א סך, פינסטער איז מיר, און אפשר א שוועבעלע, אדער א פאפיראס, און אפשר האט דער בעל הבית אליין גדליה מיין איך, געטאן, ווייס איך ניט; איך בין דערביי ניט געוועזען... נאר דערוויל זענען געבליך, אוי איז מיר ארעמע לייט, בדיל־הדל געווארען. ארויס אזוי ווי די מאמע האט זיי געהאט, וועה איז מיר... פרעגט מיך בחרם וואס טראג איך עפעס א טעפיל מיט א פלעדערוויש, ווייס איך אליין ניט...

— אוי איין אומגליק!? אוי א שלאק!? — וויינט א ווייביל, מיט א נגון פון אקדמות און ברעכט די הענד — וואס וועל איך איצטער טהאן, גישט ארויסגעראטעוועט אפילו קיין פאדע־עם, וואו וועל איך נעמען א טאג איבערצוקומע־ען? וואו וועל איך מיך אהינטהון מיט מיינע קליינע קינדער????...

ווי שדים, ווי רוחות לויפען ארויס און אריין יונגע לייט פונ'ם געברענטען שטיבל, שפרינגען אין פייער אריין, ראטעווען וואס זיי קאנען, כאפען ארויס פון דארטען דער א פיסיל פון א בייניקיל, דער איין אומרוה פון א זייגער, דער א בעזעם.

— וואו איז ערגעץ אלי מיט דער קישקע? — שרייט איינער פון דער חברה לעשערים און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען.

— איך בין דא, איך בין דא! — רופט זיך אן אלי א קליין אידעל און באבערט זיך ביי דער קישקע.

— וואס טהוסט דו דארטען? וואס באבערסט זיך אזוי לאנג?

— איך פערניי די קישקע, זי האט זיך צוטרענט! — זאגט אלי.

— וואו איז ערגעץ פישעל מיט די עמער? — שרייט איינער א שווארצער איד מיט א צופליקטען טלית־קטן, מיט א פעררויכערט פנים און מיט א הייזעריג קול.

— פישעל! פישעל!!! — העלפען איהם שרייען אלע איבעריגע

— וואס פישעלט איהר? — רופט זיך אן איינער, א פנים פישעל

אַליין מאַכט — וועה נאָר ווי זיי האָבען זיך דאָס אָביסעל צופּישעלט! פּישעל־פּישעל — ! פּישעל־פּישעל!

— וואו זענען די עמער דיינע? — פרעגט מען איהם.

— די עמער זענען דאָ — זאָגט פּישעל — נאָר וואָס וועט איהר מאַכען מיט זיי, אַז ס'איז נאָך נישטאָ גרונם מיט'ן פעסעל?

— טאָמער וואָלסט דו זיך מטריח געווען, פּישעל, דערוויילע כאַפּען ערגעץ אַ פּאָר עמער האָסער צווישען די שכנים?

— וואָס איז עפּעס אין? — זאָגט פּישעל — לאָז געהן אֶלי!

— אֶלי! כאַפּ איין עמער און טהו אַ שפּרונג נאָך וואַסער.

— ווי קען איך? זעהסט דאָך אַז איך בין פערנומען מיט דער קישקע, לאָז געהן מאָטיל.

— מאָטיל! געה קריג ערגעץ איין עמער וואַסער.

— וואוהין זאָל איך געהן, אַז איך קען דאָ קיינעם ניט?

— לאָז געהן אַנשיל!

— אַנשיל! אַנו טהו נאָר אַ לאָף נאָך וואַסער.

— איך? איך ווייס ניט וואו אַ טיר עפענט זיך אַפילו!

— לאָז געהן דוד! שאַ, שאַ! אָן פאָהרט גרונם מיט', פעסעל: ער פאָהרט! ער פאָהרט! — און אַלע טהוען זיך אַ וואָרף צו גרונם'ן נאָך וואַסער, און פריהער פון אַלעמען אֶלי מיט דער קישקע. גרונם אַ איד מיט אַ גלאַנצענדיג פּנים וואָס סע שיילט זיך, געהט זיך גאַנץ רוהיג, נישט געכאַפּט, די פּאַלעס אַרונטערגעשטעקט אַרונטער, און נאָך איהם שלעפּט זיך נאָך איין איינגעדאַרט פערדיל, קוים וואָס סע שלעפּט די פים פון דער בלאָטע. ביידע, אי גרונם, אי דאָס פערדיל להבדיל, זענען שטאַרק פערשראָפּען.

— ברוך הבא אַ איד! און מיר האָבען געמיינט אַז איהר וועט שוין היינט ניט זיין חלילה.

— אַ שעהנע מעשה נאָר אַ קורצע! — זאָגט גרונם — ווער דען וועט זיין אַז ניט איך? וואָס בין איך, עפּעס אַ אינגעלע? איך האָב דערהערט דעם ערשטען קלונג בין איך שוין געווען ביים פערדיל. מיין אַלטע האָט מיך אַפילו געוואָלט אָבהאַלטען: וואָס וועסט דו זיך שלעפּען, זאָגט זי אין אַזאַ בלאָטע? אַ רחמנות נעביך, זאָגט זי, אויפ'ן פערדיל, ס'איז אויסגעמוטשעט פונ'ם טאָג... נאָר ווער האָרכט זי ווער? איך האָב ליעב אַ מצוה, ובפרט נאָך דאָרט וואו עס געהט אין דעם נפש, אָרעמע לייט נעביך ברענען! אַ קלייניגקייט?

— לאַנג לעבּען זאָלט איהר, רב גרונם! מיר געהען דאָ אום פּאַר אַ ביסעל וואַסער, בּיַי אַלע שכנים נישטאָ אַ לעק!

און די חברה לעשערם טהוען זיך אַלאָז מיט די לעדיגע עמער צום פעסיל און פריהער פון אַלע אַלי מיט דער קישקע. חברה נעמען זיך אָנפּאָמפּען וואַסער. צאַפּען אין די עמער אַריַין — עס צאַפּט זיך ניט.

— וואָס איז דאָס רב גרינם? איהר זענט משוגע, צי חסר דעה? איהר זענט געקומען מיט אַ לעדיגן פעסיל.

— וואָס הייסט מיט אַ לעדיג פעסיל? — זאָגט גרונם — אַ פול פעסיל ווי איין אויג, זאָגט איהר גאָר דאָס!

— געהט זעהט, — רופט זיך אָן איינער, — דאָס פעסיל איז לעדיג ווי אַ בּאַראַבּאַן!

— וואָס הייסט ס'איז לעדיג? — זאָגט גרונם, און בּעטראַכט דאָס פעסיל, — עפּעס רעדט איהר מיר פּדרוך, תרגום־לשון, נאַ דיר גאָר לעדיג! לאָז מיַינע שונאים זיַין לעדיג אין בּויך און אין די קישקעס!

און גרונם קלינגט מיט'ן פינגער אין פעסיל אַריַין, דרעהט זיך אַרום פון אַלע זיַיטען און דערזעהט אַז ס'איז אָהן אַ צאַפּען.

— יאָ, ווי איך בּין אַ יוד, אַ לעדיג פעסיל! — און ער כאַפּט זיך בּיַים קאָפּ און הויבּט אָן צו שעלטען מען ווייס ניט וועמען:

— אַ חלירע, אַ מיתה־משונה! איין אויסלויפעניש! איין איינטריקעניש! איין אַיינשרומפּעניש! ווען האָט געקענט אַרויס דער צאַפּען, אייַנגעזונקען זאָל ער ווערען! אונ וואו איז ער אַהינגעקומען? אַ בּרענען זאָלסט דו שלים־מזל אויפ'ן פיַיער! — און גרונם לאָזט אוים זיַין גאַנץ בּיטער האַרץ צום פערדיל נעבּיך. דערלאַנגט אַ רוק מיט'ן בּיַיטש־שטעקיל אין זיַיט אַריַין. דאָס פערדיל טהוט אַ פינטעל מיט די אויגען, לאָזט אַראָפּ די מאָרדע, קוקט אָן אַ זיַיט און טראַכט זיך: „פאַרוואָס קומט מיר אַ שטיַיגער אָט דעם זעץ? גלאַט גענומען און געבּובעט זיך! ס'איז ניט קיין קונץ נעמען אַ פערד, אַ שטומע־צונג, און שלאָגען איהם אומזיסט אונ אומנישט!“...

— האָב דיר אַבּציג שוואַרצע פינסטערע יאָהר, — זאָגט גרונם צו זיך אַליין — איך זעה וואָס דאָס איז: איך גים אונ גים, און גים און גים! אַצונד פערשטעה איך שוין, דאָס פעסיל איז אַ פּנים פון דער לכתחילה

געװען אָהן אַ צאַפּען? קומען זאָל אויף דיר אַ פּאָהיבעל הײנטיגע נאַכט, זאָלסט צופּאַלען װערען אויף שטיקלאַך רבונו־של־עולם!

— װאַסער! װאַסער! — שרײען די װאָס ראַטעװען פון דער שרפה — גיכער! גיכער! טראָגט אַהער די עמער! דאָס װאַסער!

— װאַסערע עמער? װאַסער װאַסער? — ענטפערען זײ די לעשערס — איהר זעהט דאָך אַז ס'איז נישטאָ קײן טראָפּען װאַסער!

— װאָס הײסט עס איז נישטאָ קײן װאַסער?

— ניטאָ קײן װאַסער הײסט אַז ס'איז ניטאָ קײן װאַסער!

— װאָו איז אַהינגעקומען דאָס װאַסער!

— אויסגעלאָפּען בײ גרונס'ן דאָס גאַנצע פּעסיל װאַסער און געה שרײ חי וקים!..

פּלוצים לאָזט זיך הערען װידער אַמאָל יענער מאָדנער קלונג: באָם! באָם!! באָם!!! און עס װערט בעלײכט די אַנדערע האַלבע שטאָדט.

— נאָך אַ שרפה! אויף דער נײער שטאָדט!! — שרײען עטליכע קולות מיט אַמאָל און דער גאַנצער עולם מיט דער חברה לעשער לאָזען זיך לויפען אויף דער נײער שטאָדט.

— צװײ שרפות אין אײן נאַכט — זאָגט גרונם צו זיך אַלײן — בין איך שוין ניט מחויב! איך האָב אַלײן אַ װײב און קינדער! קײן געצאָהלט דערפאַר נעם איך דאָך נישט, װײל איך — פיהר איך, װײל איך ניט — פיהר איך ניט! און דאָס פערדיל איז אויך נישט פון אײזען! אַ צער בעלי־חיים, עס האָרעװעט זיך נעביך אַן געװע דורכ'ן טאָג, בעדאַרף עס נאָך אַרומשלעפּען זיך גאַנצע נעכט! עס האָט מעהר נישט װאָס צו טהון!... מען װעט מיך ניט גויטהען פון קהל!... לאָזען זײ זיך שלאָגען קאָפּ אָן װאַנט!... קום ברודער, — זאָגט ער צום פערדיל — לאָמיר פאָהרען אַהײם.

VII

בתרילעװקער באַנדיטען.

געקומען אַהײם פון די שרפות שוין פאַרטאָגליך און אויפגעעפענט די טיר פון מײן חדר, בין איך נבהל ונשתומם געװאָרען: איך האָב דער

ועהן דרײַ מאָדנע פּאַרשוינען, נישט קיין בעקאַנטע פּנימ'ער, דרעהען זיך אַרום מיט אַ ליכט, דאָס בעט איז צעוואָרפען, די שאַפע איז אָפען, מײַן טשעמאָדאַנטשיק ליגט אין מיטען שטוב, און מײַנע פּאַפּירען, מײַנע כּתבים וואַלגערן זיך אויף דער ערד.

— וואָס איז דאָס? ווער זענט איהר? וואָס טהוט איהר דאָ?

—טהו איך אַ פרעג בײַ איינעם, אַ יורען מיט אַ רויטער באָרד און מיט אַ בלויע בראָדאַווקע אויף דער נאָז.

— זײַוו איהם אַ סעמער לאָז איהם סאַרוי די נמשה! — רופט זיך אָן איינער אויף אַ משונה מאָדנע לשון צום רויטען מיט דער בלויע בראָדאַווקע.

דער רויטער ענטפערט ניט דאָס אַנדערע וואָרט; ער פערשליסט די טיר, בייגט זיך אָן און שלעפּט אַרויס פונם שטיוועל אַ גרויסען אַ שאַרפען אַ קאַלאַדאַטש-מעסער, און טהוט אַ מאַך מיט'ן מעסער מיר איבערן פּנים הין און צוריק, אַרויף און אַראָב, ווי אַ כּשופמאַכער.

—ווער מיר זענען? מיר זענען היגע באַנדיטען!—רופט זיך אָן צו מיר איינער פון די חברה, אַ שוואַרצער יוד מיט אַ בילמע אויף איין אויג. און בשעת ער רעדט אוים דאָס וואָרט „באַנדיטען" טהוט ער מיט'ן געזונדטען אויג אַ מורא'דיגען גלאַנץ און אַ קריץ מיט די צייהן, ווי אַ רוצח.

— „טהו אים אַ לײַסטער בײַ די שעקעניש! — רופט זיך אָן יענער אויף זײַער איבערגעקעהרטע שפּראַך.

— דענגי! דאַוואַי דענגי!! — שרײַט אוים דער דריטער פון דער חברה, אַ הויכער יוד מיט אַ הײַזעריג קול, און חאַפּט מיך אָן בײַ דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע און טרײַסעלט מיך ווי אַ לולב.

— געלד — זאָג איך — ווילט איהר? בײַ מיר ווילט איהר נעמען געלד? ווי קום איך צו געלד? גאָט האָט מיך אויסגעהיט פון געלד.

— גאָז איהם אַז ער גײַלט" רופט זיך אָן יענער אַלץ אויף זײַער לשון.

— דו לײַגסט — מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער בולמע — די מינוט זאָלסט דו אָבגעבען דאָס גאַנצע געלד וואָס דו האָסט, אַז ניט געזעגען זיך אָב מיט'ן לעבען. מיר שענקען דיר צוויי מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך און איין מינוט אויף זאָגען ודוי...

און כּבדי איך זאָל ניט מײַנען, אַז מען טרײַבט מיט מיר קאַטאָוועס, געהט צו מיר צו דער רויטער וואָס מיט דער בראָדאַווקע און בעווײַזט

מיר מיט'ן מעסער ארויף און אראָב, אהין אהער, עטליכע מאָל, ווי מען מאַכט מיטן לולב סוכּות צו הלל.

— וואָס טהעשט איהר ווי די מײַלענע לונגמס? לאָז מען איהם ניבּדען די טהען מיט די סוף!״ — רופט זיך אָן דער הײַזעריגער אויף זײַער פערשטעלטע שפּראַך און לאָזט אוים אויף אונזער לשון:

— וואו זענען ערגעץ די שטריק? לאָמען איהם בּינדען!

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זײַן — זאָג איך — אַ מעהר נאָט איך אָב מײַן גאַנץ פערמעגען, דאָס בּײַטעלע מיט די עטליכע קערבּליך, און לאָזט מיך אָב. וואָס האָט איהר צו מיר? איך בּין אַ טאַטע פון קינדער קײַן עין הרע פיער מעדליך מיט צוויי יונגליך, דאָס קלענסטע איז נאָך נישט אַלט קײַן חודש...

אלע דרײַ באַנדיטען רעדען זיך איבּער איינער מיטן אַנדערען אויף זייער גנבה'שה שפּראַך, צעהלען איבּער די עטליכע קערבּליך וואָס בּײַ מיר אין בּײַטעלע און נעמען מיך אויפ'ן צימבעל. זיי פרעגען מיך און איך ענטפער זיי.

— פון וואַנען איז אַ יוד?

— פון יעהופּעץ.

— מה שמכם?

— שלום עליכם.

— עליכם שלום, ווי אַזוי איז אייער נאָמען?

— שלום עליכם.

— עליכם שלום. מיר פרעגען איך ווי אזוי רופט מען איך?

— שלום עליכם, אזוי רופט מען מיך טאַקי.

— אַ משונהער נאָמען! וואָס איז אייער טהועכץ?

— איך בּין אַ שרײַבער.

— מען שמועסט וואָס איז אייער טהועכץ, אייער פּרנסה?

— איך בּין אַ שרײַבער.

— וואָס זשע שרײַבּט איהר? פּראָשעניעס? פּאַפּירען? מסירות?

— פעליעטאָנען, מעשה בּיכלעך פאַר יודישע קינדער.

— זענט איהר הייסט דאָס אַ מוכר ספרים'ניק, אַ בּעל מחבר?

— אַ מחבּר.

— וואָס זשע טהוט איהר היינט?

— געקומען אָנקוקען בּתרילעווקע.

— און מעהר גאָר נישט?

— מעהר גאָר נישט.
— קיין שום געשעפט?
— קיין שום געשעפט.
— אונז לעגט הוצאות?
— און לעג הוצאות.
— צו וואָס נוצט דאָס אייך?
— בכדי איך זאָל האָבען וואָס צו בעשרייבען.
— וואוהין שרייבען?
— אין די גאַזעטען.
— וואָסערע גאַזעטען?
— יודישע גאַזעטען.
— פאַראַן יודישע גאַזעטען
— ווי דען?
— וואָס טהוען זיי?
— זיי דרוקען זיך.
— וואו דרוקען זיי זיך?
— אין וואַרשאַ.
— אויף וואָס דאַרף מען זיי?
— אויף צו לייענען.
— ווער לייענט זיי?
— יודען.
— עמיצער צאָהלט אייך עפּיס דערפאַר וואָס איהר שרייבט?
— געוועהנטליך.
— אָט אַזוי זשע רעדט! וואָס אַ שטייגער האָט איהר דערפון? וויפיעל פערדיענט איהר אַ וואָך?... איהר רויכערט? וואו זענען אייערע פּאַפּיראָסען?— איך נעם אַרויס מיין פּאַפּיראָס־קאַסטען און טראָג זיי אונטער אלעמען זיי זאָלען זיך נעמען צו פּאַפּיראָסען.
— „גרעף איהם צי סאיז פון בּיזלער"... רופט זיך אָן איינער אויף זייער שפּראַך.
— אַ זילבערנער?— מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער בּילמע אונזוועגט דעם פּאַפּיראָס־קאַסטען אויף דער האַנד — אַ זילבערנער צי אַ פּראָסטער חי וקים?
—אַ פּראָסטער שלש סעודות פון צוויי גילדען!— זאָג איך און מיר פערדרויכערן אלע צו פּאַפּיראָסען.

— טהו איהם א פאטש ביים געזער?—רופט זיך אן אײנער אויף גנבה'ש לשון.

— וואו איז אייער זייגער?—מאכט צו מיר דער וואס מיט דער בילמע אונ בעזוכט מיר אלע קעשענעס, — איהר האט גאר גישט קיין זייגער?

— איך האב—זאג איך—א זייגער און דוקא א גוטען זייגער, א גילדענעם, איז ער פערזעצט אין לאמבארד אין יעהופעץ..

— איין עבירה—זאגט דער הייזעריגער—ער וואלט אונז שטארק צוניץ געקומען אצונד!.. מיר דארפען טאקי איצט א גילדענעם זייגער ווי אין לעבען אריין!

— אויף וואס דארפט איהר דאס אזוי—זאג איך—א גילדענעם זייגער?

— א גילדענעם זייגער— זאגט ער—קאן מען פארקויפען אונ אבלייזען גוטע געלד!

—פאחט איהם דער טאוועכאמער—רופט זיך אן אײנער אויף זייער לשון — ער איז א מארענאם גלייך מיט אונז.

— א גוטע נאכט! — מאכען צו מיר די באנדיטען און לאזען זיך געהן — דאס אנדערע מאל, אז איהר געהט אוועק זאלט איהר פערשליסען די טהיר, נישט פערלאזען זיך אויפ'ן אויבערשטענס נסים, אונ אויפ'ן יושר פון כתרילעווקער גנבים... האט קיין פאראיבעל ניט וואס מיר האבען אייך אפשר דערקוטשעט.

— אדרבה!—זאג איך—האט איהר קיין פאראיבעל ניט וואס אזוי ווינציג...—און איך וויל זיי ארויסבעגלייטען אויף יענער זייט טהיר, רופט זיך אן צו מיר דער הייזעריגער, לעגט צו א פינגער צום מויל און ציהט איהם מיטן ניגון פון „קאלדוניא":

— פתח שין שששא־א־א־א־א

און דער רויטער וואס מיט דער בראדאווקע נעמט ארויס דאס מעסער און טהוט א מאך מיט דעם איבערן קאפ עטליכע מאל, ווי איינער רעדט, „טאמער טהוסט דו חלילה א פיפס איז דיין לעבען קיין לעבען ניט"!

. . . .

. . . .

— גוואלד! גוואלד! גוואלד! יודען ראטעוועט! — האב איך מיך צעשריגען ניט מיט מיין קול, וויבאלד די באנדיטען זענען אוועק, אונ איך

האָב אויפגעוועקט די גאַנצע שטוב, מען איז זיך צעגויף געלאָפען פונם גאַנצען האָטעל, ווײַבער זענען אַראָפּגעשפּרונגען פון די בעטען אין אונטערשטע קליידלעך, אונ מאַנסבילען — מחילה אין איינע תחתונים, מען האָט געמיינט אַז עס ברענט.

— ווידער אַ שׂרפה?

— ווידער געברענט?

— וואו ברענט?

— ווער ברענט?

— שאַ שאַ קיינער ברענט ניט! — איז אַרויס נח דער שוויַצאַר בײַט זײַן שפּראַך און רופט זיך אָן צו מיר:

— וואָס האָט איהר זיך למשל צושריגען ווי אַ משוגע קעלבעל? וואָס גוואַלדעוועט איהר ווי אין אַ ווײַנהויז? איהר וועט חלילה אויפוועקען אַלע אַקטיאָרען.

— גזלנים — זאָג איך — רוצחים! באַנדיטען זענען מיך בעפאַלען נאָר-וואָס אונ מיך בענומען!

דערהערט גזלנים פאַלט אָן אויפן גאַנצען עולם אַ פּחד אונ עס ווערד אַ ליאַרעם, אַ גערעדערײַ פון אַלע מיט אַ מאָל:

— גזלנים?..

— וויפיעל גזלנים?

— דרײַ גזלנים!

— וואָס פאַר אַ פּנים האָבען זײַ?

— צוויי יונגע, איינער אַ אין אַלטער!

— געגאַנגען מיט מעסערס?

— למאי האָט איהר געשוויגען?

— איהר האָט מורא געהאַט שרײַען?

— נאַט אייך גזלנים! גאָט זאָל שומר ומציל זײַן!

— נעכטען געווען אינם אַנדערן הויף אויך גזלנים... געשטיקט אַ יודענע, אַרויסגעטראָגען די בריקליך, געפונען אין אייזען...

— מסוכן איבערבלײַבען איינער אַליין אין שטוב...

— מען וועט שוין באַלד דאַרפען אַנטלויפען פון כּסרילעווקע.

— גאָ דיר גאָר גזלנים טאָמער איז קאַרג...

— חאַפּט זײַ! חאַפּט זײַ! חאַפּט זײַ! — הערט זיך פּלוצים פון דרויסען אַ קול פון אַ נקבה און אַ געלויף מיט אַ קלאַפּערײַ פון אַסך מענשען, — חאַפּט זײַ! חאַפּט זײַ!

— געכאַפּט !

— אײנעם געכאַפּט ! צװײ געכאַפּט ...

— בינדט זײ ! האָסט שױן דעם דריטען אױך ? בינדט איהם ! בינדט איהם !

— פּאַװאָלי בינדט, ניט פאַר'ן קאָפּ, פאַר די פיס, פאַר די פיס ...

— זעלדע ! געב מיר דײן פּעטשײלע זעלדע !

— אָה איהר האָרכט ? מען האָט זײ געכאַפּט ! — רופט זיך אָן צו אונז נח דער שװײצאַר און לאָזט זיך לױפען מיט אַ לאַנטערן אין דרױסען אַרױס און מיר אַלע נאָך איהם.

— נו , װאָס הערט זיך ? — שרײט נח אין דער פינסטער אַהין פון װאַנען עס געהען די קולות — שױן געכאַפּט ?

— געכאַפּט , געכאַפּט ! — ענטפערט איהם אַ קול פון אַ נקבה אין דער פינסטער.

— און געבונדען ?

— געבונדען , געבונדען !

— אַלע דרײ ?

— אַלע דרײ, אַלע דרײ !

— אַנו לאָמיר זײ כאָטש אָנקוקען , װאָס פאַר אַ פּנים זײ האָבען — מאַכט נח דער שװײצאַר און רופט מיט זיך דעם גאַנצען עולם און מיר געהען צו נאָהנט מיט דער לאַנטערנע צו די געכאַפּטע גזלנים, און מיר דערזעהען אױף דער ערד ליגען דרײ געפּענטעטע ... אינדיקעס !

די אינדיקעס האָבען אַראָפּגעלאָזט די בלױע שנאָבלען , בלאָזען מיט די נעזער און בלינצעלן מיט די אױגליך אױף דער שײן פון אונזער לאַנטערנע און די װײבער, האַלב נאַקעטע , דערצעהלען אונז נסים ונפלאות , װי אַזױ די אינדיקעס זענען אַרױס פון שטײג , מען װײסט ניט װי אַזױ : צי גנבים, צי אַ טחור איז דורכגעלאָפען און האָט זײ איבער־געשראָקען , גאָר דאַנקען גאָט װאָס מען האָט זײ געכאַפּט , אַ ניט װאָלט געװען חלילה אַ היזק פון מי יודע װיפיעל ! ...

— טפו זאָלט איהר װערען כתרילעװקער קורעלאַפּניצעס , — זאָגט נח און בטלט אױס אױף זײ אַלע בײזע װיסטע חלומות — אַ רוח אין אײער אינדיטשקעס גענז קאַטשקעס פערערװישען אַרײן.

און נח דער שװײצאַר הערט ניט אױף צו שיטען מיט זײנע געקלי־בענע, שאַרפע פערשפּיצעלטע װערטער , און דער עולם הױבט אָן ביסלעכ־װײז זיך צעגעהן , מיט אַ גענעץ , איטליכער אין זײן רוחה אַרײן.

איך בלײַב שטעהן אײנער אַלײן, אין מיטען דער בלאָטע, פערטומעלט פון רער נאַכט מיט איהרע פחדים מיט איהרע בהלות. אַ נאַסע קעלט נעמט דורך מײַן לײַב, דורך און דורך, ערטער־װײַז בעװײַזט זיך אַ פײַערל אין די פענסטער, פון אַ פּאָר קוימענס ציהט זיך אַ בלױ רױכעל; פון אַ זײַט הימעל בעװײַזט זיך אַ העלער פּאַס. פון עטליכע ערטער הערט זיך אַ קרײַען פון העהנער װאָס שטעלען אָן זײַערע העזער און שרײַען אויף אַלערלײ קולות און פערשידענע נוסחאות: קאָו קאָ רו קאָו אָו!... עס שאַריעט אויף טאָג.

ע נ ד ע

V.

אלעמען גליך.

אלעמען גלייך

(סמן אוטאפיע).

א.

אז גאט האט ארויסגעטריבען אדם מיט חוה'ן פון גן־עדן און זיי האבען זיך אנגעהויבען פרוכפערען און מעהרען און אנפילען די ערד, איז זייערע קינדער און קינדס־קינדער געווארען ענג די וועלט און האבען זיך נישט געקאנט איינטיילען מיט'ן גוטס, וואס איז זיי געבליבען בירושה פון זייערע עלטער־עלטער זיידעס, האבען זיי זיך צעקראכען איבער דער גאנצער ערד, זיך אפגעשיידט, איינער פון דעם אנדערען, פארפרעמדט געווארען, אויסגעטראכט זיך איטליכער זיין לשון, פארהייליגט איטליכער זיין גלויבען, פארגעסען, אז זיי קומען ארויס אלע פון איין יחוס, און אנגעהויבען האלטען מלחמה איינס מיט'ן אנדערען, צונעמען איינס ביי דאס אנדערע דאס פארמעגען—און ס'איז געווארען א מישמאש פון פארשידענע מענשען, מיט פארשידענע לשונות, מיט פאר־שידענע מנהגים, מיט פארשידענע קלאסען, שטארקע און שוואכע, ארעמע און רייכע, הארען און קנעכט, משרתים און בעלי־בתים, פאבריקאנטען און ארבייטער — און אזוי האט זיך עס געצויגען א צייט מיט יאהרען און מענ־שען האבען געמיינט, אז אזוי בעדארף עס זיין.

נאר וואס ווייטער וויטער איז די וועלט געווארען קליגער און מענ־שען האבען אנגעהויבען צו מומלען אויף דעם סדר העולם, אנגעהובען שרייען: פאר וואס קומט איינעם גאר, דעם אנדערען גאר ניט? דער געשריי איז געווארען וואס ווייטער גרעסער און שטארקער און ס'איז דערפון ארויס נאך גרעסערע מחלוקת'ן און געשלעג. און ערשט נאכדעם, אז מענשען האבען זיך גוט אנגעמארדעוועט, גענוג אנגערערט, אנגעשרי־גען, אויסגעגאסען פעסער מיט טינט, פארגאסען טייכען טרערען און ימים

בלוט, האָט מען אַרויסגעזעהן בעשיינפערליך, אַז ווייטער קאָן עס אַזוי ניט זיין, מען וועט זיך אַזוי לאַנג הרג'נען, שלאָגען און עסען איינס דאָס אַנדערע ביז עס וועט ניט בלייבען קיין איינציגער מענש אויף דער ערד און עס וועט חלילה אונטערגעהן, חרוב ווערען די גאַנצע וועלט.

על כן איז געבליבען, מען זאָל אַוועקשרייבען אַ פּאַפּיר, אַ געבעט־בריף צום רבונו של עולם, ער זאָל זיך אַריינלעגען צווישען די מענשען און מאַכען אַ שלום אויף דער וועלט.

וואו זשע געפינט מען אַזאַ מענשען, וואָס זאָל זיין אַ חשוב ביי גאָט און זאָל קאָנען אַוועקשרייבען צום רבונו של עולם אַ פּאַפּיר? געוויינטליך ביי אונז, ביי די רויטע יודלעך; וואָרום וואו איז דאָ נאָך אַזאַ פאָלק, וואָס זאָל קאָען זאָגען: אתה בחרתנו מכל העמים, דו האָסט אונז אויסדערוויילט פון אַלע פעלקער, ווי מיר רויטע יודלעך, וואָס אויף דער זייט סמבטיון?.

און עס האָט זיך געפונען ביי אונז איינער אַ מענטש מיט אַ פען, אַ כתבא רבה, וואָס האָט זיך אונטערגענומען דאָס אַלסדינג פאַרלעגען פאַר גאָט, אויפשרייבען דאָס אַלסדינג אויף פּאַפּיר, געוויינטליך אויף לשון קודש, נאָר אַזוי עס זאָל זיין איין מאָל אַ פּאַפּיר!

אָנגעהויבען האָט זיך דאָס פּאַפּיר געוויינטליך מיט אַ שבח והודיה, מיט אַ לויבעניש אין טאָג אַריין: „דו ביזט אַ גרויסער גאָט, אַ שטאַרקער גאָט, אַ מורא'דיגער גאָט", ווי געוויינטליך אַלע תפלות הויבען זיך אָן...

נאָכדעם איז געגאַנגען ביי איהם אַ בעשרייבונג פון דער וועלט, וואָס פאַר אַ טייערע וועלט, וואָס פאַר אַ שיינע, וואָס פאַר אַ ליכטיגע, וואָס פאַר אַ קלוגע וועלט דאָס איז!...

שיין, גרויסאַרטיג שיין האָט ער באַשריבען די וועלט, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צום סאַמע רעכטען ענין פון'ם פּאַפּיר, פון'ם געבעט־בריף.

און דער רעכטער ענין איז געווען דאָס, וואָס מענשען זענען שוין אַלע ברוך השם נענוג קלוג און געבילדעט און וואָלטען זיך געקאָנט אָפּ־לעבען גליקליך מיט פאַרגניגען זייערע זיבעציג יאָהר אויף דער ערד.

איז אָבער דער חסרון וואָס ניט אַלע זענען גלייך בעטיילט נישט מיט ערד, נישט מיט ברויט, נישט מיט געלד.

איינער האָט גאָר, דער אַנדערער גאָר ניט.

איינער פאַרמאָגט בערג מיט געלד, מיליאָרדען; דער אַנדערער געהט אום נאָך אַ פּרוטה, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ בעטלער, ציהט אום

די האַנט און וואַרט ביז עמיצער וועט זיך דערמאָהנען, איהם אַריינוואַרפען אין אַלטען אָפּגעריבענעם גראָשען.

איינער פליהט אַרום אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך, בעצאָהלט פאַר אין אָנבייסען ערגעץ מיט אַ יפהפיה אַ שאַנסאָנעטקע אזוי פיעל וויפיעל דער אַנדערער ווינשט זיך עס פאַרמאָגען זיין איינענם, חאָטש האַלב, חאָטש אַ צעהנט חלק!...

איינער געהט אַרום פּוסטע־פּאַס און ווערד שיער נישט משוגע, ברענט געלד אויף דעם ליכט, און דער אַנדערער אַרבייט ביי 40 גראַד היץ, געהט אָפּ מיט שווייס, לעגט אַוועק דאָס גאַנצע געזונד ביז ער פאַרדיענט קוים אויף אַ בולקע.

און בכדי צו נעמען דעם רבונו של עולם מיט סטאַטיסטיקע, מיט חשבונות, חאַפּט ער אָן איינעם פון די גרעסטע קאַפּיטאַליסטען, עפּעס אַ געוויסען ראָקפעלער פון אמעריקאַ, וואָס פאַרמאָגט נישט מעהר ווי פיער מיליאַרד קאַפּיטאַל און פאַרדיענט נישט מעהר ווי צוויי הונדערט מיליאָן אַ יאָהר, דאָס מאַכט אויס אזוי גרוים ווי זיבענהונדערט טויזענד רובל אַ טאָג; און זיין אַרבייטער, האָם האָרעוועט מיט'ן בלוטיגען שווייס אויף איהם זעכצעהן שעה אין מעת לעת פאַר אַנדערהאַלבען קאַרבען, דאַרף אויס־האַלטען דערמיט אַ ווייב מיט זעקס הונגעריגע, נאַקעטע און באָרוויסע קינדער מיט אַ קראַנקע מוטער ערגעץ אין אַ פינסטערען, נאַסען, קאַלטען קעלער.

ווען דער דאָזיגער נאַרישער ראָקפעלער — זאָגט דער שרייבער פון'ם פּאַפּיר — ווען דער דאָזיגער ראָקפעלער חאַפּט זיך אויף אין אַ שיינעם פריהמאָרגען און וויל זיך קויפען עולם הבא און רופט צונויף אַ מיליאָן אָרעמע אַרבייטער און זאָגט זיי: „נאַט אייך, ברידער, לאָמיר זיך צעטיילען אַלע גלייך!" בעקומט דאָך יעדער אָרימאַן אויף זיין חלק נישט מעהר און נישט ווינציגער ווי פיער טויזענד קאַרבען!

וועה וועה, ווי פיעל ראָקפעלערס, ווי פיעל וואַנדערבילדס, ווי פיעל רויטשילדס עס זענען פאַראַן אויף דער וועלט — לאָזט אויס דער שרייבער — און קיינעם איז נאָך ביז אַהער ניט איינגעפאַלען אזא געדאַנק! אדרבה, טאָמער דערהערען זיי אַז אָרימע לייט קרעכצען, אָרימע לייט בומלען אויף זיי, אָרימע לייט צייהלען זייער פאַרמעגען, ווערען זיי אָנגעצונדען און צעבייזערען זיך: „אַקיש! ניט אייער עסק! איהר דאַרפט אַרבייטען און זאָגען אַ דאַנק וואָס מען גיט אייך אַרבייט!..."

איך אַז סע מאַכט זיך ביי דעם ראָקפעלער, ביי דעם וואַנדערבילד,

ביי דעם רויטשילד א שמחה, א יומא דפגרא, ווארפט ער ארוים א בייגדל פאר די מיליאנען ארעמע לייט און שרייט אויף קולי קולות און בלאזט אין אלע שופרות: „איהר זעהט? דאס האב איך געשענקט צום טאג פון מיין געבארען...“

דאס קאן פארדריסען און דערפון נעמען זיך אלע מחלוקת'ן מיט אלע הריגות צווישען מענשען...

בכן איז וואס?

„בכן בעטען מיר דיך, אלמעכטיגער גאט, דער האר פון אלע הער־שאפטען, אינ'ם נאמען פון אלע הונדערטער מיליאנען ארימע, פינסטערע דער־שלאגענע, אויסגעהארעוועטע, קראנקע ארבייטער, דו זאלסט זיך ארייג־לעגען אין א שלום, זאלסט זיך מטריח זיין אליין כביכול מיט דיין כביר מאכען א ריכטיגען חשבון, איינקאסירען דאס גאנצע געלד פון דער וועלט און מאכען א חלוקה צווישען אלע מענשען גלייך, וועט אויפהערען זייער קנאה, שנאה, מחלוקת'ן, זידלערייען מיט בלוט פארגיסען. און עס וועט ווערען שטיל און רוהיג אויף דיין וועלט, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען“...

געוויינטליך האט דער שרייבער ניט געזשאלעוועט קיין פסוקים פון די הייליגע ספרים פון אמאל און אויך פון די ביכער פון די שפעטערינגע דורות מיט אלע חכמים און גרויסע לייט פון אצונד, און דאס פאפיר האט אנגעהויבען געהן מיד ליד, און אלע (אחוץ די נגידים געוויינטליך) האבען דאס פאפיר אפגעחתמעט און מען האט דאס פאפיר אוועקגעשיקט גלייך אהין ארויף צום בית דין של מעלה.

ב.

און גאט האט צוגעהערט צו אונזער געבעט און עס האט זיך געלאזט הערען, אז מען האט ארונטערגעשיקט פון אויבען מאדנע נפשות, אזעלכע וואס מען האט ביז אהער ניט געזעהן, עפיס האלב מענשען האלב מלאכים, דאס הייסט, עסען זיי ווי מענשען, נאר דאס אויסזעהן מיט'ן הערצען מיט'ן באנעמען זיך איז פון מלאכים. וואוהין זיי קומען אריין ווערד ליכטיג אין אלע ווינקעלעך, שלום ושלוה צווישען מענשען. אוים קריג, אוים קנאה, אוים שנאה, און וואס זיי זאגען פאלגט מען זיי, און וואס זיי הייסען ווערד געטאן. און הייסען זיי, מען זאל צענויפטראגען דאס גאנצע געלד פון דער וועלט אויף איין ארט, געלד באזונדער און זילבער

באַזונדער און מינץ באַזונדער, קיינער זאָל ניט לאָזען ביי זיך קיין פּרוטה של נחושת, און מערקווירדיג! קיינער האָט ניט געזאָגט קיין וואָרט, ניט איבערגעקעהרט די צונג, און מען האָט גענומען צענויפטראָגען דאָס פאַרמעגען, גאָלד און זילבער און קופּער, פּעֶרעל און דימאַנטען און בריליאַנטען. און שאַ, שטיל, אָהן רעש, אָהן טומעל, אָהן ווערטער. דריי טאָג מיט דריי נעכט האָט געדויערט דאָס איינקאַסירען פונ'ם געלד, מען האָט אָנגעשאָטען אַזעלכע קופּעס מיט געלד, אז ס'איז געווען אַ מורא צו קוקען, און מערקווירדיג! דאָס געלד איז געלעגען פראַנק און פריי, נישט איין שומר, נישט איין בלויזע שווערט. שטיל און רוהיג האָט מען געטראָגען דאָס גוטס, געלד באַזונדער, זילבער באַזונדער און מינץ באַזונדער, און אויפ'ן פיערטען טאָג אין דער פריה האָט זיך אָנגעהטאַרעט דער הימעל, באַדעקט מיט שווערע שוואַרצע וואָלקענס, און אַ פּחד איז געפאַלען אויף אַלע מענשען. אַסך זענען צוגעפאַלען מיט'ן פּנים צו דער ערד, זיך געשלאָגען אשמנו... און אַ סך זענען געשטאַנען און געקוקט וואָס וועט דאָ זיין? און פּלוצלינג האָט אויסגעבראָכען אַ שרעקליכער דונער און אַ מורא'דיגער בליץ האָט באַלייכט דעם גאַנצען הימעל פון איין עק ביז'ן אַנדערען עק, און מיר האָבען אַלע דערזעהן אַ מוראדיגע טאַבעלע פון פייעריגע ציפערען אויפ'ן הימעל:

15,000,000,000,000 : 1,500,000,000 = 10,000

און מיר האָבען פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז דער אמתער חשבון, אַז דאָס איז די אמת'ע חלוקה, אַז דאָס מאַכט צעהנטויזענט דאָלאַר אויף אַ מענשען. און עס האָט באַלד אַ בלאָז געטאָן איין אַנדער ווינטעל און האָט צעטריבען די חמאַרעס, און דער הימעל האָט זיך אָפּגערייניגט און איז געוואָרען לויטער ווי קרישטאָל, און די זון האָט אַראָפּגעקוקט און געשיינט ווי גין-גאָלד, און די לופט איז געוואָרען פריש, און די ערד איז געוואָרען יום טוב'דיג, און די מענשען זענען געוואָרען אַלע פרייליך און מונטער, די פּנימער האָבען געשיינט, אָרימע לייט האָבען זיך אַרומגענומען און געקושט, און איטליכער איז זיך צוגעגאַנגען איינציגווייס צום געלד, זיך אָפּגעציילט פּונקט זיין חלק נאָכ'ן צאָהל פון זיין הויזגעזינד: אַ געזינדעל פון פיער פּאַרשוין האָט גענומען פערציג טויזענט קאַרבען, אַ געזינדעל פון אַכט פּאַרשוין האָט גענומען אַכציג טויזענט קאַרבען, איין מענטש אַליין האָט גענומען נאָר צעהנטויזענט קאַרבען, און מערקווירדיג! קיינער האָט נישט גענומען נישט מעהר נישט ווייניגער, און ביז אויף דער נאַכט האָט דער עולם צענומען דאָס

גאנצע נעלד און מען איז זיך בשלום ושלוה צעגאנגען אהיים לעבעדיג, פריילעך, געזונגען לידער און געליבט גאט פאר זיין עהרליכקייט און גערעכטיגקייט, פאר זיין גרויס גענאד און בארמהערציגקייט, וואס ער האט זיך סוף כל סוף ארומגעקוקט אויף די זינדיגע מענשען און אויסגע־לייזט די וועלט פון גרויסע אומגליקען, וואס האבען געקאנט זיין, נישט דערלאזט, אז די ערד זאל חלילה חרוב ווערען איבער אזא נארישקייט ווי געלד... א גאנצע נאכט האט מען געהוליעט, כלי־זמר האבען געשפילט אין אלע הייזער, פלאקערס האבען געברענט אין אלע גאסען, ס'איז געווען ששון ושמחה, אור ליהודים!...

ג.

אויף מארגען אין דער פריה — איך בין נאך געליגען אין בעט — הער איך מיין ווייבס קול:

— וואו ביזט דו ערגעץ, מויד? טראג אריין וואסער, הייץ איין אין אויוועז, מויד!

נאך מויד הייגט מויד מארגען, נישטא קיין מויד! וואו איז אהינגע־קומען די מויד? זי איז אוועקגעגאנגען נעכטען אויף דער נאכט איז זי שוין מעהר צוריק נישט געקומען.

— א פאטעפאלנאסט פון א מויד! — זאגט מיין ווייב און פייערט מיט סכנת נפשות — אט וועסט דו זעהן, אז איך שאף זי אפ!... און אזוי ווי זי רעדט, קומט אן די מויד אנגעטאן שבת'דיג, מיט א היטעלי און מיט א זאנטיקל און קנאקט נִיסלעך.

— א גוט יום טוב דיר — זאגט צו איהר מיין ווייב — וואס ביזט דו עפּיס אזוי אויסגעסטראצעלט, נשמה מיינע?

איך בין געקומען איך זאגען — מאכט צו איהר די מויד גאנץ אויפגעלעגט ווי א כלה — איהר זאלט זיך זוכען אין אנדער מענטשען.

— אזוי? וואס איז די מעשה?

— די מעשה... מיר זענען שוין איצטער ברוך השם בעלי־בתים גלייך מיט אלעמען. מיר זענען קיין עין הרע ניין פארשוין, האט זיך אנגענומען אויף אונזער חלק נייגציג טויזענט דאלאר.

— אי זענען רייכער פון אונז — זאג איך צו מיין ווייב שטילער־

הייד און מיר שטעהען און קוקען איינס אויף דאס אנדערע אָהן ווערטער.

— איך האָב מורא, מיין ווייב, אז היינטיגס מאָל וועסט דו מוזען פאַרקאַטשען מחילה די אַרבעל און זיך מטריח זיין אליין איינהייצען אין אויווען.

— א שיינע גדולה! אלע בייזע וויסטע חלומות!...

אז מיין ווייב הויבט אָן בטל'ען חלומות גיה איך דעמאָלט אַוועק פון דערהיים, אזוי בין איך מיך נוהג פון תמיד אָן, און אזוי האָב איך געטאָן אויך איצט.

ארויסגעקומען אויף דער גאַס — ס'איז שטיל, יום טוב'דיג! — אין מארק די קליינטען זענען אלע צו; מען זעהט נישט א נפש. „דער עולם שלאָפט נאָך — טראַכט איך מיר — רוהט זיך אוים נאָכ'ן געכטיגען טאָג".

איך הויב אויף די אויגען — נחמיה דער הינקענדיגער פאַפּיראָסניק לויפט העגדום־פּענדום, שפּרינגט אונטער אויף איין פיסל, און איך דערמאָן זיך אז ס'איז מיר אויסגעגאַנגען פאַפּיראָסען.

— וואוהין איז, נחמיה? שטעה א ווײַלע!

— איך האָב קיין צייט ניט! — מאַכט ער — איך לויף אַהיים.

— איין רגע! — זאָג איך — איך וויל באַשטעלען ביי דיר א טויזענט פאַפּיראָסען!

— וואָסערע פאַפּיראָסען? — מאַכט ער צו מיר — וואָסערע ראָקשען? מיין מאַמע האָט אָוועקגעטראָגען גאָר וואָס אין באַנק אַריין א פּוטיקע, זאָגט איהר מיר גאָר פאַפּיראָסען.

„א שיינע'ץ קאָן!" טראַכט איך מיר, „קיין מאָל האָט מיט מיר נחמיה אזוי ניט גערעדט".

— איך בעדאַרף אָבער — זאָג איך — פאַפּיראָסען! חאָטש א מאה פאַפּיראָסען!

— מילא וואָס איהר בעדאַרפט — מאַכט ער צו מיר און אַנטלויפט מיט'ן קרומען פיסל און מיך לאָזט ער שטעהן ווי א נאַר אין מיטען מארק.

„היינטיגס מאָל וועל איך מוזען קויפען פאַרטיגע פאַפּיראָסען" — טראַכט איך מיר און לאָז מיך געהן ווייטער און דערזעה חלאָוונע דעם שוסטער שטעהט ביי דער טיר פון זיין שטיבל און עס וואַלגערען זיך די בעבעכעס.

חלאָוונע דער שוסטער איז א יוד מיט איין אויסגעפּליקט בערדל

מיט א צונויפגעצויגענער נאָז, וואָס פייפט און מיט שוואַרצע גראָבע פינגער.

— וואוהין איז, רב חלאַוונע?

— איך קלייב מיך אַריבער אין אַ אַנדער דירה — זאָגט ער צו מיר און די נאָז פייפט — גענוג שוין צו זיצען דאָ אין עפּוש. לאָזען שוין אַנדערע אַביסל פאַרזויבען די וואַנצען. איך קאָן מיר שוין הײַנט מיט גאָטס הילף פאַרגינען אַ שענערע דירה.

— גוט וואָס כ'האָב אײַך דערזעהן, רב חלאַוונע, איך דאַרף טאַקי האָבען אַ פּאָר נײַע שטיוועל, איהר ווערט זיך טאַקי מטריח זײַן אָט באַלד אַראָפּנעמען מיר אַ מאָס אויף אַ פּאָר שטיוועל.

— שטיוועל? — מאַכט צו מיר חלאַוונע מיט אַ פּייף — לאָזען אײַך שוין אַנדערע נייען שטיוועל, מיט זעכציג טויזענט קאַרבען קען מען הערע וועל איך מיר געפינען אַיין אַנדער פּרנסה מן הסתם, ווי מיינט איהר? האַ?

דער געדאַנק אַז חלאַוונע דער שוסטער איז אַ יורש פון זעכציג טויזענט קאַרבען געפעלט מיר זעהר, אַז איך צעלאַך מיך און טראַכט מיר אַז איך וועל שוין מוזען קויפען זיך גרייטע שטיוועל אין קרייט, און איך לאָז מיך געהן ווייטער און באַגעגען אַליק, דעם שניידער מיט אַ שבת'דיגער קאַפּאָטע און מיט אַ שפּאָגעל נייעם קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ אויסגעצויגען ווי אַ סטרונע און די קאַסאָקע אויגען זיינע קוקען אויף מיר און שמייכלען.

— גוט — זאָג איך — וואָס איך האָב דיך דערזעהן, אַליק!

— וואָס איז אַזוי דאָס גוטסקייט? — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעל פון אַיין עזות פּנים.

— איך האָב דיך געוואָלט בעטען זאָלסט מוחל זיין אַרײַנקומען הײַנט צו מיר נאָכ'ן עסען.

— וואָס וועל איך ביי אײַך טון נאָכ'ן עסען אַ שטייגער כּדומה למשל? — מאַכט ער צו מיר אַרץ מיט יענעם עזות-פּנים-שמייכעל.

— וואָס הייסט — זאָג איך — וואָס וועסט ביי מיר טון? איך וויל מיר באַשטעלען אַ נייעם גאַרניטער, דאָס הייסט צוויי נייע גאַרניטערס וויל איך מיר לאָזען מאַכען: איינעם פון טריקאָ, אַביסל אַ וואַרעמערען און דעם אַנדערען אַ גרינגען פון וועלוועט אויף די הייסע טעג.

— נו, וואָס זשע געהער זיך דאָס אָן — זאָגט ער — מיט מיר?

נבהל ונשתומם בין איך געוואָרען פון אַזאַ מין ע[illegible] און

האָב קיין וואָרט נישט געקאָנט מעהר אַרויסלאָזען. ער האָט אַ פּנים פאַרשטאַנען, אַז איך בין איבערראַשט, מאַכט ער צו מיר ווי אַ רעכטער עזות פּנים:

— וואָס זענט איהר אַזוי אין גרימצאָרען? איך בין שוין היינט מיט גאָטס הילף אוים שניידער, אַ בעל הבית גלייך מיט אייך. איך פאַרמאָג היינט פופציג טויזענט קאַרבונים, איהר פאַרשטעהט צי ניין? נון אָלף רו"ב!

און ער טוט זיך אַ פּאַטש מיט דער האַנט איבער דער זייט קעשעני און אַ קנאַק מיט'ן פינגער.

— אַ פאַלגע בלייבט אַ פאַלגע! — זאָג איך און לאָז מיך געהן אין מאַרק אַריין צווישען די קלייטען. ווער? וואָס? נישטאָ אַ הונט! פאַרשלאָגען מיר און טויער, זעלטען־זעלטען זעהט מען לויפען עמיצען פאַרביי שטאַרק פאַרטראַסקעט, איטליכער איז פאַרטראָגען מיט זיך, האָט נישט אין זינען קיינעם, ענטפערט אַפילו נישט אויף קיין גוט מאָרגען. פלוצלינג טוט מיר עמיצער אַ זעץ אין פּלייצע, איך דרעה מיך אוים צוריק — רב מאיר בעל מח!

— נו? — מאַכט ער צו מיר — וואָס האָט איהר געפועלט?

— דאַנקען גאָט! — זאָג איך — אוים אָרימע לייט, אוים נגידים, היינט זענען ברוך השם אַלע גלייך.

— אַ גדולה אויף דער באָבע! — מאַכט ער צו מיר און קוקט מיר מאָרנע אין די אויגען אַריין.

רב מאיר בעל מח איז אַ יוד אַיין אַלטער מיט אַ גרויסער גרויער באָרד און מיט אַ הויכען שטערען און מען האַלט איהם ביי אונז פאַר אַ פלאַטשיקען, דאָס הייסט, אַביסעל ניט איבערגעשפּיצט, און דערפאַר רופען מיר איהם ביי אונז בלשון סגי נהור „בעל מח". און דערצו האַלט ער זיך טאַקי פאַר אַ גאַנצען חקרן, אַ פילאָזאָף. ער איז איין מענש אַליין, איין אַלמן, אָהן קינדער, און מען שאַצט איהם פאַר אַ גרויסען עושר, אַריבער שי"ן אַלפים. אַצונד, נאָך דער חלוקה, אַז ס'האָט זיך אָנגענומען אויף זיין חלק סך הכל צעהן־טויזענט, קומט אוים, אַז ער האָט קיין גוט געשעפט ניט געמאַכט, און דאָס געפעלט מיר דוקא זעהר און איך באַגעגען איהם מיט אַ שמייכעלי.

— אַיאָ — מאַכט ער צו מיר און ווישט זיך דעם שווייס — איהר קוועלט, איהר זענט ברוך השם אַצונד אַלע נגידים און ס'איז אייך גוט

ווי די וועלט ? זאָג איך איך, הערט איהר, אז איהר זענט אלע אויף צרות !

— אויף צרות ? — זאָג איך — וואָס איז די מעשה ?

— די מעשה איז, וואָס איהר זענט בהמות, איהר הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס מיט איך טוט זיך !

— נאָר איהר איינער — זאָג איך — זענט אַ חכם ; ניט אומזיסט רופט מען אייך ביי אונז „בעל מח".

— איהר מעגט מיך — זאָגט ער — רופען ווי איהר ווילט אייך, נאָר איך זאָג אייך, אז איהר זענט בהמות ! פערד ! קעלבלעך !

דאָס האָט מיך שוין רעכט פאַרדראָסען — אַ „בעל מח" זאָל זיך אָוועקשטעלען זידלען, אָנרופען אַ גאַנצע וועלט מיט'ן נאָמען בהמות און פערד און קעלבלעך ! און איך צעלאַך מיך גלייך איהם אין פנים אַריין און נעה אָוועק פון איהם.

— פריידט זיך, פריידט זיך — שרייט ער מיר נאָך — איהר וועט חרטה האָבען ! עס וועט אייך אויספאַלען באָקאָם !

„אַלטער נאַר ! — טראַכט איך מיר — איך ווייס וואָס אייך ברענט ! סע פאַרדריסט אייך וואָס איך בין היינט רייכער פון אייך ! איהר זענט ניט איינער, פאַרהאַן אַסך ביי אונז אַזעלכע נגידים ווי איהר, וואָס האָבען געמיינט, אַז נאָר זיי קומט, אַז נאָר זיי בעדאַרפען האָבען געלד, אַין עק, אוים נגידים, אוים אָרימע לייט, אוים מיוחסים !"

איך קעהר מיך אום און געה אַהיים.

ד.

— וואָס וועט זיין דער תכלית ? — זאָג איך צו מיין ווייב נאָך דעם אַז מיר האָבען ביידע נאָך אַמאָל איבערגעציילט און זיבעציג טויזענט קאַרבען, ווייל מיר זענען קיין ערגער פון אונזער מאַיאָנטיק אונזערע. און גוט בעהאַלטען אין קאַסטען — היים האָטש שטעלען דעם סאַמאָוואַר וועלען מיר טרינקען טיי. עס חלש'ט מיר דאָס האַרץ.

— נאַפשיקלאַד וועמען זאָל איך היסען ? — מאַכט צו מיר מיין ווייב — דעם שמש פון דער שוהל ? דו האָסט שוין פאַרגעסען אַ פנים, אַז די מויד האָט אונז אַוועקגעוואָרפען און וויל שוין מעהר ניט דינען, און די קעכין אויך ?

— די קעכין אויך ?

— וואס דען ? אלע האבען דאך געגומען פון דער חזוקה ! אלע גלייכע מיוחסים !

— ווייסט דו וואס ? — זאג איך — גיס דו אן דעם סאמאוואר און איך וועל איהם צעבלאזען.

— נאפשיקלאר מיט וואס זאל איך איהם, זאגט זי, אנגיסען ? מיט מים אחרונים וואסער, צי מיט'ן פאראיאהריגען שניי ? אז פון געבטען אן קוק איך נישט אן דעם וואסערפיהרער אין די אויגען !

און אזוי ווי מיר רעדען דערזעהע איך דורכ'ן פענסטער נחמן בער דעם וואסער־פיהרער פאהרען מיט א פעס. פונ'ם טייך; לויף איך ארויס צו איהם מקבל פנים זיין און וויל איהם אפשטעלען.

— רב נחמן בער ! רב נחמן בער ! זייט זשע מוחל שטעלט זיך אפ א ווייילע, גיט אונז א פאר עמער וואסער !

— וואסער ? אין טייך איז פארהאן געגוג ! — מאכט ער צו מיר און קוקט אפילו נישט צו מיר אין ווינקעל אריין.

— וואס מאכט איהר חוזק, רב נחמן־בער ? מען דארף שטעלען דעם סאמאוואר, נישטא א טראפען וואסער.

— אזוי ? אט צעקראץ איך מיר די פיאטעס ! — מאכט ער צו מיר גאנץ ברייטליך און מיט א געלעכטער: — אז מען וויל וואסער נעמט מען איין עמער אזוי ווי איך (דעם איך ציהט ער אויס אויף איין ארשין) און מען איז זיך מטריח צום טייך אזוי ווי א י ך, און מען פארקאטשעט די פאלעס אזוי ווי א י ך !...

איך קען נחמן־בער דעם וואסערפיהרער שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, האב איך איהם נאך קיין מאל נישט געהערט רעדען מיט אזא טאן און מיט אזא ברייטקייט און מיט אזא נגון ווי איצט.

— הערסט דו ? — זאג איך צו מיין ווייב, — ס'איז א מאוס'ער עסק ! מען בעדארף האטש געהן קריגען א בולקע. איך וועל א שפרונג טון צום בעקער און דו זיי זיך מטריח אין מארק ארײן נאך פלייש. — געקומען צו שמואליק דעם בעקער, ער זיצט נישט ווייט פון אונז, און איך טרעף איהם ביים טיש מיט זיין גאנץ געזינדעל, מען זיצט, מען טרינקט טיי און מען שוויצט.

— א גוט מארגען, רב שמואל ! זאג איך צו איהם.

— א גוט מארגען א גוט יאהר, וואס ווערט איהר עפיס זאגען גוטס ?

— מאכט ער צו מיר עפיס זעהר אויפגעלעגט און בעט מיך אפילו נישט זיצען.

— איך האָב אייך געוואָלט בעטען, זאָג איך, אַ פּאָר בּולקעס, אָדער קוילעטשלעך געפלאָכטענע.

— האָט קיין פאַראיבּעל ניט — מאַכט ער צו מיר אוןווישט זיך דעם שווייס מיט אַ יום טוב'דיגער פעטשײלע — בּולקעס האָב איך פון מיינעטוועגען.

— וואָס הייסט פון אייערטוועגען?

— אָט דאָס הייסט — זאָגט ער — איהר ווילט בּולקעס? בּאַקט.

— איך וועל אייך גוט בּעצאָהלען, פּרוב איך מיך אונטערקויפען מיט געלד.

— טאַקי? — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלי — איהר וועט מיר גוט בּעצאָהלען? דהיינו וועלכעס ווערד אָנגערופען בּיי אייך גוט בּעצאָהלען? אֶפשר וועל איך אייך גוט בּעצאָהלען און בּאַקט איהר מיר בּולקעס?

— בּרוגז, — זאָג איך — בּעדאַרף מען דאָ ניט זיין, דערווייל זענט איהר דאָך אַ בּעקער, און בּיי אַ בּעקער קויפט מען בּולקעס...

— ס'איז אַלץ געוועזען אַמאָל! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלי פון אַ שטאָדט־בּעל־הבּית שבת נאָכ'ן עסען און גלעט זיך די בּאָרד — אַמאָל בּין איך געוועזען אַ בּעקער און היינט בּין איך אוים בּעקער. אדיעָ! לאָזט דאָרטען גריסען אייער ווייב...

איך זאָל ניט מורא האָבּען פאַר קיין פּעטש וואָלט איך זיך אָפּגערעכענט מיט'ן דאָזיגען בּעקער דעם גראָבּען יונגאַטש, ער זאָל מיך האָבּען צו געדענקען! נאָר ווי פּאַסט דאָס פאַר מיר, אַ נגיד פון זיבּעציג טויזענט קאַרבּען און אַ טאַטענס אַקינד דערצו זאָל זיך אַוועקשטעלען אויסטענהן מיט אַבּעל מלאכה אַ בּעקער? און איך טהו אַ קלאַפּ מיט דער טיר און גייה אַהיים.

אין דערהיים טרעף איך מיינע צוויי קלענערע קינדער נאָר וואָס געקומען פון'ם חדר מיט אַ גדולה: דער רבּי האָט זיי צעלאָזט פריי, אָנגעזאָגט זיי זאָלען שוין מעהר צו איהם אין חדר אַריין נישט קומען.

וואָס איז שוין? — זאָג איך — איהר האָט שוין עפּיס פאַרשטיפט אַ מעשה? זייט זיך מודה, וואָרום אָט גיב איך אייך פּעטש ווי האָלץ!

— מיר האָבּען נישט פאַרשטיפט, זאָגען זיי, קיין שום מעשה. דער רבּי האָט אונז נאָר געזאָגט, אַז מיר זענען שוין ניט מעהר זיינע תּלמידים און ער איז ניט אונזער רבּי, אויבּ מיר ווילען, זאָגט ער, זאָל דער טאַטע אַליין זיך מטריח זיין מיט אונז קנעלען...

און דאָס שכר לימוד, זאָגט ער, וואָס איהם קומט, זאָל מען דאָס אוועקשענקען אויף אָרימע לײַט..

דאָס האָט מיך שוין אַזוי פאַרדראָסען, אַז איך האָב געחאַפּט דאָס שטעקל און בין אַרויסגעלאָפען אין דרויסען און האָב מיך געלאָזט געהן אין שטאָדט אַרײַן זעהן, וואָס טוט זיך אויף דער וועלט, ווי אַזוי איז בײַ לײַטען. און אַזוי ווי איך געה, באַגעגען איך ווידער אַמאָל רב מאיר בעל מח מיט אַ באַרעמעק האַלץ אויף די פּלײַצים.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך צו איהם — אַלײן?

— אַלײן, וואָס דען? מאַכט ער, איך האָב דאָס קיום געקריגען, אויסגעוויינט. אַצינד בעדאַרף מען נאָך געהן קריגען מעהל און זיך באַקען ברויט. גוט דערלעבט. האַ? וואַרט צו אַביסל, דאָס איז נאָך גאָר ניט; אַט וועט איהר זעהן וואָס וועט נאָך זײַן! בלוט וועט רינען אין די גאַסען! בלוט! בלוט!

„אַ חקרן רעדט גאָר אַנדערע ווערטער. ער זאָגט גאָר נביאות״! — אַזוי טראַכט איך מיר און עס קריכען מיר אין קאָפּ אַרײַן אַלערלײַ אומעטיגע מחשבות און פאַרשטערען מיר די שמחה מיט׳ן פאַרגניגען פון די זיבעציג טויזענט קאַרבען, וואָס איך פאַרמאָג אַצונד. איך צעטרײַב די מחשבות ווי ווײַט מעגליך, נאָר זיי הערען נישט אויף צו קריכען אין קאָפּ אַרײַן, ווי זומער־פליגען — און איך לאָז מיך געהן ווײַטער.

ה.

אויף דער גאַס דרעהען זיך אַרום אונזערע רויטע יודלעך אַלע שבת׳דיג אָנגעטאָן — אַלע נײַע אויפגעקומענע נגידים, נאָר אַלע אָנגעברוגז׳טע, בלאָזען זיך ווי חתנ׳ס צד, דער עולם עפּיס שושקעט זיך, וואָרטשעט, מען רעדט איינע אויפ׳ס אַנדערע לשון הרע

— געפעלט אײַך אַ ביסל אונזער נײַער נגיד! — מאַכט איינער צום אַנדערען און ווינקט אָן אַ זײַט

— פּסנו! — מאַכט דער אַנדערער און איז אַזש גרין פאַר קנאה, און בכדי מען זאָל זיך צעשלאָגען אַביסל די געדאַנקען דערצײַהלט איטליכער בעזונדער איין אַנדער אַנעקדאָט, ווי אַזוי דער שכן זײַנער איז געקומען אהײם מיט׳ן געלד, געחאַפּט דאָס ווײַב און געגאַנגען אַ טענצל, שיער ניט מ׳שוגע געוואָרען פאַר פרייד! דער אַנדערער דערצײַהלט נאָך אַ

שענערען אנעקראט, ווי אזוי זיינער א באקאנטער, ער וויל ניט פורש בשמו זיין, איז געזעסען א גאנצע נאכט ביז'ן ווייסען טאג אריין און האט נישט אויפגעהערט צו ציילען נאך א מאל און נאך אמאל דאס געלד וואס ער האט געבראכט אהיים און ווי אזוי ער שטערט זיך אפ איטליכעס מאל און טוט זיך א קנייפ ביים לייב און א זאג צום ווייב: „שרה זיסל! ווי מיינסט דו, איך ש׳אף?"... דער גאנצער עולם שיסט אויס כלומרשט א געלעכטער, נאר מען זעהט אז סע איז פאלש: עס לאכט זיך עפּיס ניט אזוי ווי עס דארף צו זיין. איטליכער פיהלט אז עס געגזעלט איהם עפּיס אינוויינינג, נאר ארויסזאגען קאן ער דאס ניט.

— געהערט א מעשה? — רופט זיך אן איינער א יונגערמאנטשיק מיט א זיידענעם קאשקעט און קראצט זיך אונטערען קאלנער — שמעון אלי דער שוחט וויל ניט קוילען.

— וואס הייסט ער וויל ניט קוילען? — מאכט א יוד א נגיד מיט א בייכל, וואס הענגט איהם אראפ און ער מוז דאס האלטען אונטער געבונדען מיט א גארטעל — וואס הייסט ער וויל ניט קוילען?

— אט דאס הייסט! — מאכט דער יונגערמאן מיט׳ן קאשקעט — ער איז שוין, זאגט ער, אויס שוחט, ער פארמאגט שוין איצט זיינע דרייסיג טויזענט קארבען און קוילעט נאר פון זיינעטוועגען.

— דו מאכסט זיך נאריש! — זאגט דער יוד און ציהט ארויף דאס בייכעל מיט ביידע הענט.

— ווי א יוד איך בין? — מאכט דער יונגערמאן — מיין שוויגער האט געשיקט צו איהם דאס מיידל מיט עופות האט ער ארויסגעטריבען דאס מיידל מיט די עופות.

— דאס איז נאך בלאטע! — רופט זיך אן איין אויסגעדארט יודעל, נעביך א קראנקער — איך האב מורא מיר וועל׳ען אלע אויסגעהן פאר הונגער.

— פאר הונגער? וואס איז פאר א הונגער אויף אייך?

— וואס הייסט וואס איז? אז די קצבים ווילען ניט שעכטען, נישט געפּעפענט אפילו הייגט די יאטקעס.

— געהט שוין געהט!

— איך זאל אזוי האבען הצלחה בכל אשר אפנה.

— איהר זאגט קצבים? למאי בערע ברענבוך דער בעדער ווי נישט הייצען די באד?

— א נייער נגיד אין שטאדט! בערע ברענבוך! הא־הא!

צוויִשען עולם ווערד פֿרומרשט אַ גלעכטער.

— אַ שײנער געלעכטער! — רופֿט זיך אָן פֿאַרבײַלויפֿענדיג אַ יונגערמאַן מיט אײן איבערגעשראָקען פּנים — לאַכט־לאַכט, אויסגעוואַכסען אַ געלעכטער אויפֿ'ן פּופּיק!... אַ שטאָדט סאַמע נגידים!... נישט טון פֿון דאַנען אַהין!... נישט צו קריגען אין ערגעץ אַ פֿוהר!... בעלי עגלות ווילען ניט פֿאָהרען!... אָט דאַרף איך פֿאָהרען צום באַהן ווי אין לעבען אַרײַן, אָפּפֿיהרען אַ קינד צום דאָקטאָר... כ'האָב מורא איך וועל מוזען געהן צו פֿוס צום באַהן.

— צום באַהן? — טוט זיך אײנער אַ זאָג פֿאַרבײַגעהענדיג — איך ווײס גאָר ניט צי עס געהט ערגעץ אַ באַהן...

— אַ משל! אײן עק הײסט דאָס? די וועלט האָט זיך אָוועקגעשטעלט?

— זאָלט איהר טאַקי וויסען!

מיט אַ פֿאַראומעטיגט האַרץ לאָז איך מיך געהן ווײַטער און האָרך אַלע מאָל אַלץ ערגערע בשורות, מאָדנע דבורים, פֿאַרשידענע מיטרות. און זעה פֿאַר זיך סצענעס אײנע טרויעריגער פֿון דער אַנדערער, דאָ געהט אַ מוטער, ברעכט די הענט: די זײגערין האָט זי אַוועקגעוואָרפֿען, איבערגעלאָזט איהר אַ ברעקעלי קינד אויף די הענט און זי ווײסט ניט וואָס מען טוט!... דאָרט לויפֿט אַ יונגערמאַן טוידט ווי דער טוידט: דאָס ווײַב געהט בײַ איהם צו קינד, און נישטאָ קײן אַקושאָרקע, חאָטש לעג זיך און שטאַרב!... דאָ שטעהט אַ יוד פֿאַרוויינט, ס'איז בײַ איהם געשטאָרבען הײַנטיגע נאַכט אײן אַלטער פֿאָטער און מען דאַרף איהם באַהאַלטען איז ניטאָ ווער ס'זאָל באַהאַלטען. „וואָס הײסט? נו און חברה קדישא?" „וואָס מיר חברה קדישא? אַז ס'איז נישטא קײן שמשים! קײנער וויל זיך ניט ריהרען פֿונ'ם אָרט"!... און דאָרט שטעהט אַ יוד פֿאַרזאָרגט: ער מאַכט הײַנט חתונה אַ שוועסטער, דאַרף שטעלען אַ חופּה, איז ניטאָ ניט קײן כלי־זמר, ניט קײן סאַרווערס, ניט קײן שמש, ניט קײן חזן — אַ רײנער אומגליק!... און דאָ קלאָגט זיך אײנער אויף דער פּאָסט: ער איז געגאַנגען אָפּנעמען זעהר אַ נײטיגען בריף פֿון זײַנעם אַ ברודער, איז נישטאָ קײן לעבעדיגער מענטש אויף דער פּאָסט? דער האַלט אין מיטען בויען זיך אַ דירה, האָבען איהם די בעלי מלכות אַוועקגעוואָרפֿען אין מיטען דער אַרבײַט, און יענער האָט אַ גרויסע פֿאַבריק, האָט ער זי געמוזט צומאַכען! הכלל מען הערט נאָר צרות און צרות!

„רב מאיר, חאָטש מען רופֿט איהם בײַ אונז „בעל מח" בלשון סגי

נהור, איז אפנים גאר נישט אומגערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר זענען אלע אויף צרות״—אזוי טראכט איך מיר און לאז מיך געהן צו איהם אהיים, הערען וואס וועט ער עפּיס זאגען אויף ווייטער, און אינוויינינג אונטערען לעפעלע פּיהל איך ווי עפּיס זויגט מיך און נאגט מיך, טאקי נאר ווי ווערעם עסען מיך...

ו.

אריינגעקומען צו מאיר בעל מח האב איך איהם געטראפען גאנץ שיין זיציין אויף א בענקל מיט א שטיוועל אויף די קניהעס און מיט א נאדעל־פאדעם אין האנט, די גרויסע גרויע באָרד האט ער צעלאזט און דער ברייטער שטערען האט איהם געשוויצט.

— וואס טוט איהר דאס, רב מאיר? — פרעג איך איהם.

— וואס זאל איך טהון? — מאכט ער מיט א זיפץ — איהר זעהט דאך וואס איך טהו, אז אך און וועה איז מיר! שיין אזוי? הא? זיך דערלעבט? נו וואס האט איהר געפועל'ט מיט אייער אויפטהו? מיט אייער „חלוקה״? היינט איז אייך בעסער ווי פריהער? זאגט, שעמט זיך ניט! איא איהר שווייגט?

און ער לייגט אוועק אויף א וויילע די ארבייט און קוקט מיר גלייך אין פנים אריין. איך שווייג ווארום איך האב נישט וואס צו זאגען.

— וואס וועט זיין פון דעם דער תכלית וואלט איך וועלען וויסען? — מאכט ער צו מיר ווייטער און נעמט זיך צו דער ארבייט — אז מען קאן קיין זאך נישט קריגען פאר געלד, היינט צו וועלכע שווארצע יאהר טויג אייך דאס געלד? איך האב מורא מען זאל ניט אנהויבען זיך עסען איינס דאס אנדערע לעבעדיגערהייד.

— וואס זשע איז די עצה, רב מאיר? אדרבה, איהר זענט דאך עפּיס א יוד איין אויפגעקלערטער, ווי זאגט מען, א חקרן און א פילאזאף, גיט איין עצה!

— איין עצה זאגט איהר? דערצו איז פאראן נאר איין עצה.

— דהיינו?

— דהיינו, ס'זאל זיין אזוי ווי ס'איז געווען ביז אהער.

— ווידער, זאג איך, קבצנים און ווידער נגידים? איינעם גאר, דעם אנדערען גאר ניט? ס'איז טאקי א יושר?

— עס קאן אבער אנדערש ניט זיין, — מאכט ער און טוט זיך זיין ארבייט — עס מוז אזוי זיין! כל זמן מיר ארבייטען איבער נויט, ווייל מיר ווילען עסען; כל זמן מיר הארעווען נאר צו ליב דער קישקע אליין און מיר האבען פון אונזער הארעוואניע קיין שום הנאה ניט; כל זמן הארעוואניע, ארבייט קויפט זיך און פארקויפט זיך פאר געלד, — מוז דאס אזוי זיין, ווי ס'איז געוועזען ביז אהער. אז דער שוסטער קומט מיר נישט העלפען פארריכטען די שטיוועל נאר דערפאר וואס ער דארף שוין ניט מיין געצאהלטס; אז דער בעקער גיט איך נישט קיין בולקע נאר דערפאר וואס ער דארף שוין ניט אייער גרייונע; אז דער בלי־זמר וויל נישט קומען איך משמח זיין אויף אייער חתונה פאר גוט פריינדשאפט אליין; אז דער מלמד וויל נישט לערנען מיט אייערע קינדער פאר ליב־שאפט אליין; אז די אקושערקע וויל ניט קומען העלפען אייער געווינערין און דער רופא וויל נישט געהן צו אייער קראנקען, און דער שמש וויל נישט באהאלטען אייער מת פאר רחמנות אליין — היינט צו וואס טויגט איהר און צו וועלכע שווארצע יאהר לעבט איהר אויף דער וועלט? וואס איז דער חלוק דעמאלט צווישען איך און דער בהמה? א בהמה קלערט נאר וועגען איהר טרעלבויך און איהר קלערט נאר וועגען אייער טרעלבויך; א בהמה האט אין זינען נאר זיך מיט איהר פאמעניצע, און איהר האט אין זינען נאר זיך מיט אייער פאמעניצע. איהר האט געזעהן א בהמה זאל העלפען דער אנדערע בהמה בשעת יענע דארף זיך קעלבען? איהר האט געזעהן א פערד זאל העלפען דעם אנדערען פערד אויפשטעהן בשעת יענץ פערד האט זיך ספאטיקעט און איז געפאלען? איהר האט גע־זעהן אז א בהמה זאל זיך זארגען פאר דער וועלטס קעלבלעך? היינט זאגט מיר, איך בעט איך, מיין ליבער יוד, וואס איז מיט איך אזוי דער יחוס? און וואס זענט איהר געוועזען אזוי ברוגז, אז איך האב איך אלעמען אנגערופען מיט'ן נאמען בהמות, פערד און קעלבלעך?

און דער אלטער רב מאיר האט אוועקגעלייגט דעם שטיוועל און די גרויע באָרד האט זיך ביי איהם צעלאזט, און די אויגען האבען איהם געברענט און ער האט אויסגעזעהן ביי מיר עפּיס גאר איין אנדער מענטש, גאר נישט דער פלאטשיגער „בעל מח" וואס ביז אהער, און איך האב איהם נישט געוואלט איבערשלאגען די רעד; מיר האט זיך געוואלט ער זאל נאך רעדען און רעדען. און ער, רוהט זיך אפּ און רעדט ווייטער.

— נו? איאָ איהר שווייגט? וואָרום איהר האָט ניט וואָס צו זאָגען, איהר האָט געמיינט, אַז דערמיט וואָס אַלע רויטע יודלעך וועלען ווערען אויסגעגלייבט אין זייער פאַרמעגען וועט קומען אַ ישועה אויף דער וועלט? איהר האָט געלעבט אין טעות: נישט אין דעם, נישט אינ'ם געלד שטעקט דאָס גאַנצע גליק פונ'ם מענשען, אונזער גליק ליגט אָט אַ דאָ; (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפ'ן האַרצען) אונ אָט אַ דאָ! (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפ'ן שטערען) ווי זשע איז אָבער דער דין אַז דאָ (ער ווייזט מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערען) איז ביי אונז פאַרהאַן ווינציג׳יך, אונ אָט אַ דאָ (ער בעווייזט מיט'ן פינגער אויפ'ן האַרצען) נאָך ווינציגער. וועם אונז אָט דאָס (ער בעווייזט מיט דער האַנט אויף דער קעשעני) נישט העלפען גאָר נישט; אדרבה, עס וועט אונז נאָך אַסך אַסך קאַליע מאַכען! ס'איז נאָך, פאַרשטעהט איהר מיך, צו פריה, אַז מיר זאָלען פאַרשטעהן, אַז מיר זענען באַשאַפען געוואָרען נישט נאָר צוליב דעם טרעלבויך אונ נישט צוליב דער פּאָמעניצע אַליין, אַז מיר דאַרפען איינער צום אַנדערען נישט צוליב געלד, אונ העלפען איינם דאָס אַנדערע נישט פאַר געצאָהלטס נאָר מצד עפּיס אַנדערש, מצד רחמנות. ניין, ס'איז נאָך ניט געקומען די צייט; עס דאַרף נאָך לאַנג געדויערען ביז מיר אַלע זאָלען דאָס פאַרשטעהן!... אונ ביז דעמאָלט מוז דאָס זיין ווי סאיז געווען ביז אַהער; אַניט איז שלעכט, ביטער, ביטער ווי דער טויט, עס וועט זיך גיסען בלוט אין די גאַסען: אָט וועט איהר זעהן, פאַרשרייבט מיינע ווערטער!

פלוצלינג הערען מיר אַ רעש, אַ געשריי פון דרויסען; דער אַלטער לייגט אַוועק די אַרבייט אונ מיר לויפען אַרויס ביידע אויף דער גאַס זעהן וואָס טוט זיך דאָרטען.

ו.

דאָס וואָס מיר האָבען דערזעהן אין דרויסען לאָזט זיך ניט באַשרייבען. אין מיטען גאַס איז געשטאַנען איין אַלטע פרוי מיט אַ פולען קאָשיק מיט בולקעס אונ אַרום מענשען האָבען זי באַפאַלען, רייסיי ביי איהר די בולקעס פונ'ם קאָשעק אונ זי לאָזט ניט, באָרעט אונ שרייט:

— טשעפעט זיך אָפ! לאָזט מיך! ס'איז ניט אויף צו פאַרקויף איך פאַרקויף ניט!

— איהר פאַרקויפט ניט? גיט אונז אָזוי!

— ניט פון אייערטוועגן אבגעבאקען! פון מיינע קינדערס וועגען לאזט מיך! ראטעוועט! קאראאול!

נאר דער עולם הערט זי ווי המן דעם גרייגער; אין עטליכע מינוט האט מען די בולקעס איהרע צענומען, זי האט מען רעכט אויסגעהרג'עט און די פרוי נעביך, א צעבלוטיגטע, וויינט און שעלט מיט טוידטע קללות, לייענט די תוכחה.

— געפעלט אייך די רויטע יודלעך, די שיינע לייט, די אויפגעקומענע גבירים אייערע? — מאכט צו מיר מאיר בעל מח מיט א ביטער געלעכטערל — אזעלכע שטילע מענשלעך געווען תמיד, און פלוצלינג געווארען גזלנים! און איבער וואס? איבער א בולקע, חא־חא־חא!

דער ווינט, וואס האט צעבלאזען די בארד זיינע אויף אלע זייטען צעטראגט דעם געלעכטער און פון אלע גאסען זעהען מיר רויטע יודלעך לויפען אלץ אין איין זייט אריין, צום מארק, צו די יאטקעס.

— וואס איז? וואוהין לויפט מען דאס? — חאפען מיר אן איינעם פונ'ם מארק.

— איהר האט גאר ניט געהערט — מאכט ער צו אונז פארוואונדערט — ס'טייטש סע טוט זיך חשך, א געשלעג, א הריגה ביי די יאטקעס!

— א געשלעג? א הריגה? איבער וואס?

— איבער פלייש.

— איבער פלייש?

— איבער פלייש. מען איז זיך צענויפגעקומען נאך פלייש, האבען די קצבים ניט געוואלט עפענען די יאטקעס, האט איינער א בעל־הבית אויפגעשלאגען דעם שלאס און געוואלט אליין נעמען פלייש, האט איהם דער קצב געגעבען מיט א האק איבערען קאפ, איז ער, זאגט מען, געפאלען טויט, האבען זיך אנגענומען פאר איהם די איבעריגע בעלי בתים און גענומען שלאגען דעם קצב, האבען זיך ארויסגעשטעלט די איבעריגע קצבים, איז געווארען א געשלעג, א הריגה, זאל גאט שומר ומציל זיין! מען זאגט העבער צוויי מנינים מענשען זענען געהרג'עט אויף טויט.

— נו ווער איז געווען גערעכט? וואס האב איך אייך געזאגט? — מאכט צו מיר רב מאיר בעל מח און מיר הויבען אן געהן גיכער, און דער געפילדער מיט'ן געשריי ווערד אלע מאל שטארקער און שרעקליכער, און איך הער אזעלכע קולות וואס כ'האב נאך קיינמאל נישט געהערט; און איך דערזעה אזעלכע סצענעס וואס איך האב קיין מאל אזעלכעס ניט

געזעהן. דער מארק איז פארפלייצט מיט רויטע יודלעך. אויף דער ערד ליגען אסך הרוגים, קאטשען זיך אין בלוט, צווישען זיי מיינע גוטע באקאנטע. דארט ליגט איינער א יונגערמאן אין א שיינער קאפאטע מיט א בלייך פנים'ל, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז שמעון אלי דער שוחט. אביסעל ווייטער יענער גראבער מיט'ן בייכל, וואס ביי'ם רעבען האט ער דאס געהאלטען שטענדיג אונטערגעבונדען מיט א גארטעל און נאך אסך באקאנטע פארשוינען. איינינע זענען שוין אין גאנצען טויט און איינינע זשופען נאך, און בלוט, בלוט ארום און ארום! דער אלטער מיינער שטור־בעט מיך מיט'ן עלענבויגען איך זאל קוקען אהינצו, ווייטער, זעהן וואס דארטען טוט זיך; ער רעדט עפיס צו מיר, נאר איך הער נישט וואס; ער ווייזט מיר עפיס און איך ווייס נישט וואס; איך זעה נאר זיין ווייסע בארד ווי זי שאקלעט זיך און דער ווינט צעבלאזט איהרע לאנגע גרויע האר. פונ'ם ריח פון בלוט,—מענשען בלוט,—ווערד מיר נישט גוט אויף צו חלש'ען; דאס הארץ אט אט שפרינגט דאס מיר ארויס; די פיס ווע־רען אונטערגעהאקט, אט נאט פאל איך אום . . . .

. . . .

ז.

אז איך האב מיך אויפגעחאפט בין איך געלעגען אויף א בעטעל און דאכט זיך ניט ביי זיך אין דערהיים. עפיס נישט קיין קענטליך ארט און נישט קיין קענטליכע פארשוינען דרעהען זיך ארום מיר; אלע געהען אנגעטהאן אין ווייסען, ווי אין תכריכים, מיט ווייסע ספאדקעס אויף די קעפ. „מתים"! פליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפ און איך וויל זעהר וויסען, וואו בין איך אין דער וועלט? צי איך לעב צי איך בין געשטארבען? איך הויב אויף דעם קאפ, קוק מיך ארום אויף אלע זייטען, איך טאפ מיך ביי מיין לייב—איך האב נאך אלע חושים, א סימן אז איך בין ניט געשטארבען, איך לעב, און א מאדנע ווארעמקייט פיהל איך צעגיסט זיך איבער מיין גאנצען „איך". נאר וואו בין איך און ווי קום איך אהער און וואס איז מיט מיר — דאס קאן איך ניט פארשטעהן בשום אופן. איינער פון די פארשוינען אנגעטאן אין ווייסען מיט א ווייסען ספאדיק. דערזעהט אז איך ריהר זיך, געהט ער צו צו מיר און בייגט זיך אן איבער מיין געלעגער.

— וויאו בין איך? — פרעג איך איהם.

— ששש... — מאַכט ער צו מיר — דער דאָקטאָר הייסט ניט רעדען.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך איהם ווייטער.

— ששש... — איך בין אַ פעלדשער — דער דאָקטאָר האָט אָנגעזאָגט, איהר זאָלט ליגען רוהיג, ניט רעדען אַ וואָרט.

ער געהט אַוועק און לאָזט מיך איבער אַליין. איך ברעך מיר דעם מח, איך וויל מיך דערמאָנען ווי אַרום איך קום אַהער? וואָס איז געווען פריהער מיט מיר? — און קאָן בשום אופן נישט דערמאַנען זיך, איך קאָן זיך אַפילו נישט דערמאַנען ווער בין איך? איך האָב דאָס לחלוטין פאַרגעסען! פאַרגעסען ווער איך בין און וואָס איך בין און ווי אַזוי מען רופט מיך. איך פיהל מיך עפּיס ווי ניי געבוירען; אָט אַזוי בעדאַרף זיך פיהלען אַקינד בשעת עס ווערד געבוירען אויף דער וועלט. עס געהען צו צו מיר אַלע מאָל נייע פאַרשוינען, בייגען זיך אָן איבער מיר, האַלטען מיך ביים דפק, קוקען מיר אין די אויגען אַריין. מען גיסט מיר אַרע מאָל מיט אַ לעפעל אין מויל אַריין עפּיס פריקרע זיסע און ביטערע זאַכען. ביסלעכווייז פיהל איך ווי עס קומען מיר צו אַלע מאָל פרישע כוחות און די קאָפּ ווערד מיר וואָס ווייטער לויטערער, איך הויב מיך אָן ביסלעכווייז דערמאַנען ווער איך בין און פון וואַנען און ווי אַזוי איך הייס, און איך הויב אָן צו פאַרשטעהן — אַז איך בין נישט אין דערהיים, אַז איך בין ערגעץ אין דער פרעמד, אַפנים אין שפּיטאָל... איך בעט מען זאָל מיר שיקען אַהערצו מיין ווייב, מיינע קינדער, ענטפערט מען מיר אַז ניין מען טאָר נאָך נישט, דער דאָקטאָר הייסט נישט. עס געהט אַוועק אַזוי עטליכע טעג מיט עטליכע נעכט: איך האָב קוים געפּועל'ט ביים דאָקטאָר, ער זאָל אויף מיר רחמנות האָבען, אַריינלאָזען אַהערצו חאָטש אויף צוויי מינוט מיין ווייב מיט מיינע קינדער. קוים געפּועל'ט ביי איהם, נאָר מיט אַ תנאי איך זאָל מיט איהר פון קיין שום זאַך נישט רעדען. מיין ווייב קומט אַריין צו מיר מיט טרערען אויף די אויגען איך וויל מיט איהר אָנהויבען רעדען, אויספרעגען, וואָס הערט זיך אין שטאָדט און אויף דער וועלט, וואו האַלט דאָס איצט „נאָך דער חלוקה"? לאָזט מען מיך נישט רעדען, דער דאָקטאָר, זאָגען זיי, האָט אָנגעזאָגט, אַז „דערפון" זאָל מען מיט מיר ניט רעדען, און איך זאָל „דערפון" גאָר אַפילו נישט קלערען. נאָר ווי קאָן איך „דערפון" ניט קלערען, אַז גאָר „דאָס" פּיקט מיר אין קאָפּ אַריין, און נאָר וועגען „דעם" זענען פול

מײַנע מחשבות?... מײַן װײַב און מײַנע קינדער קומען שױן איצט צו מיר אַלע טאָג! אױך באַקאַנטע לאָזט מען שױן צו מיר צו, װאָרום איך קאָן שױן זיצען, שטעהן און אַביסל אַרומגעהן איבערן שטוב. איך קאָן שױן רעדען און מעג שױג רעדען פון װאָס איך װיל, נאָר נישט „דערפון"! דאָס האָט דער דאָקטאָר אָנגעזאָגט טױזענט מאָל: הזהר והשמר — איך זאָל זיך נישט דערװעגען רעדען „דערפון" אַ װאָרט!...

דאַנקען גאָט — מען האָט מיך שױן פון'ם שפּיטאָל אױסגעשריבען און איך בין שױן אין דער הײם, איך האָב געטראָפען אַלסדינג אױף דעם אײגענעם אָרט װי געװען. אױך די מענשען די אײגענע װאָס פריהער. אַפילו די דינסטמױד די אײגענע װאָס דעמאָלט.

— דו האָסט זי צוגענומען צוריק? — זאָג איך צו מײַן װײַב.

— װעמען?

— די מױד. דו האָסט דאָך זי דעמאָלט אָפּגעשאַפט.

מײַן װײַב קוקט אױף מיר שטאַרק פאַרװאונדערט, נאָר איך בין מעהר פאַרװאונדערט פון איהר...

פּלוצלינג עפענט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן נחמיה דער הינקענדיגער פּאַפּיראָסניק.

— אפשר דאַרפט איהר פּאַפּיראָסען, האָב איך פאַר אײַך אױס־געצײכענטע פּאַפּיראָסען! װאָלװעל!

— ביזט שױן װידער אַ פּאַפּיראָסניק? — זאָג איך צו איהם און איך בין זיך מודה, אַז איך בין פון דעם שטאַרק צופרידען, נאָר נחמיה קאָן מיר דערױף נישט ענטפערען, װײַל מײַן װײַב טרײַבט איהם דורך מיט די פּאַפּיראָסען, און אײדער איך קוק מיך אַרום, קומט אַרײַן נחמן בער דער װאַסערפיהרער און בעט מען זאָל איהם געבען אױף יענעם חודש האָטש אײן האַלבען קאַרב.

— װאָס איז דאָס? — זאָג איך צו איהם און בין זיך פשוט מחיה — װי קומט איהר בעטען אַ האַלבען קאַרב? װאו איז אײער...

— נישט צוליעב מיר, צוליעב דעם פערדל — פאַרענטפערט ער זיך פאַר מיר — איך דאַרף קױפען הײ דעם פערדל, האָבער בין איך אַ י י ך מוחל!

מײַן װײַב גיט איהם אין דער גיך דאָס האַלבע קערבל און שטופּט איהם אַרױס, ער זאָל מיט מיר קײן סך ניט רעדען.

אין דעם קומט אריין די מויד און פרעגט, צי קאן אריינגעהן אליק דער שניידער? און תיכף נאך איהר קומט אריין אליק אליין מיט די קאסאקע אויגען.

— ברוך הבא, רב אליק — רוף איך מיך אן צו איהם, — וואס וועט איהר זאגען גוטס?

— איך האב געוואלט, — זאגט פאר איהם מיין ווייב, — ער זאל דיר אראפנעמען א מאס אויף א חאלאט.

און אליק דער שניידער חאפט אראב פונ'ם האלז די לאנגע מאס און מעסט מיך פון אלע זייטען. איך וויל איהם א פרעג טאן: וואס הערט זיך מיט די פופציג טויזענט מיט די נון אלף רו"ב? נאר פון דער גויסגעריבענער קאפאטע און פונ'ם בלאסען פנים זייגעם פארשטעה איך, אז ער איז ווייט פון נון אלף רו"ב...

— אצונד — זאגט מיין ווייב — וואלט מען נאך בעדארפט שיקען צו חלאוונע דעם שוסטער, ער זאל דיר אויפנייהען אפאר שטעקשיך.

— חלאוונע איז נאך א שוסטער? — חאפט זיך ארויס ביי מיר פונ'ם מויל.

— וואס דען איז ער? א גובערנאטאר? — מאכט אליק דער שניידער און קוקט מיט די קאסאקע אויגען אויף דער סטעלי און מיינט מיך. איך רייס מיך אין דרויסען ארויס, איך וויל זיך זעהן מיט מיין אלטעטשקען, מיט מאיר בעל מח; נאר ער, נאר מאיר בעל מח, קאן מיר געבען צו פארשטעהן, מיך קלאר מאכען וואס דא טוט זיך... מען לאזט מיך אבער נישט ארויס פון שטוב א צייט א צייט. און אז דער דאקטאר איז געקומען, מיך רעכט באטראכט און געזאגט, אז איך קאן שוין געהן, האט ער מיר אריינגעזעצט א נייע נשמה, איך האב גענומען דאס שטעקל און האב זיך געלאזט געהן.

— וואוהין זשע וועסט דו געהן? — פרעגט מיך מיין ווייב.

— איך רעכען זיך דורכגעהן צו מאיר'ן.

— צו וואסער מאיר'ן?

— צו מאיר בעל מח.

— אהא! לאז ער זיין ווייט אפגעשיידט! ער איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט.

און ווי מיין ווייב האט מיר אנגעזאגט די דאזיגע בשורה, אזוי האט זיך מיר ייסען אין הארצען און איך בין צוגעפאלען

מיט'ן פנים צום טיש און האָב מיר צעוויינט ווי אַ קליין קינד.

ווער וועט אַצינד מיר אויפדעקן דעם פאָרהאַנג? ווער וועט מיר אַראָפּנעמען די מאַסקע? ווער וועט מיר עפענען די אויגען? נאָר ער איינער האָט געוואוסט דאָס וואָס איך ווייס, און דער איינער איז געשטאָרבען, מיטגענומען דעם דאָזיגען סוד מיט זיך אין קבר אַריין!...

די רעוואלוציע
אויף יענער זייט סמבטיון,

די רעוואלוציע
אויף יענער זייט סמבטיון.

קאפיטעל א.
דער פרנס־חודש און זיינע מקורבים, די טעלערלעקער.

די רויטע יודעליך, וואס אויף יענער זייט סמבטיון, זענען א פריי פאלק, האבען ניט אויף זיך קיין איבערהאר, צאהלען קיינעם נישט קיין צינז, ווייסען ניט פון קיין טאקסע אויף פליש, ווארום מכות עסען זיי. זייערע אלע עסקים, געשעפטען און לארעגישען פיהרען זיי אליין, און אז עס מאכט זיך עפיס א לארעניש, א מחלוקת, אדער אזוי עפיס א סכסוך, וואס מען קען זיך ניט אויסגלייכען מיט גוטען, סילוקט מען זיך מיט פעטש, אדער מען פאהרט אריין איינס דאס אנדערע אין די בערד אריין, מישען זיך אריין זייטיגע מענשען, לייגען זיך אריין אין א שלום, ביידע צדדים שטעלען משקה, מע בעט זיך איבער און מע לעבט זיך ווידער אין פריעדען, שטיל, ווי די טייבעלעך, ביז מע צושלאגט זיך ווידער א מאל, מישען זיך ווידער אריין זייטיגע מענשען, בעט מען זיך איבער און מע שטעלט משקה, און אזוי ווייטער און ווייטער... ווי באלד אזוי, בלייבט דאך א קשיא: צו וואס בעדארפען זיי נאך האבען אויף זיך א פרנס=חודש? נאר געוויס ווייסט איהר נישט, וואס הייסט דאס פרנס=חודש — מוז מען אייך קלאר מאכען.

דער פרנס=חודש ביי די רויטע יודעלעך איז כמעט דאס אייגענע וואס ביי אונז למשל גבאי=ראשון אין בית=המדרש. דער חלוק איז נאר, וואס ביי אונז א גבאי קלויבט מען אויס אויף דריי יאהר, און דארטען, אויף יענער זייט סמבטיון, ווייסען זיי ניט פון דעם מנהג: „וואס איז שייך — זאגען זיי — קלויבען א פרנס=חודש? קלויבען — זאגען זיי — קלויבט מען ארבעס, ניט קיין פרנס=חודש", וואס געהט ביי זיי בירושה נאך פונים מלך

כדרלעומר. „אונזער פרנס-חודש — זאָגען זיי — קומט אַרויס פון כדרלעומר'ן"... אם כן איז וואָס? למאי מיר אַלע קומען אַרויס פון אָדם הראשונ'ען, וואָס איז אַ סך עלטער פון כדרלעומר'ן? — הערויף איז ניטאָ קיין תרוץ. די רוסישע יודעלעך האָבען פיינט זיך אַריינלאָזען אין ווייטע חקירות, פילאָזאָפיע — זיי ווייסען נאָר, אַז ער איז זייער פרנס-חודש און זיי זענען מחויב איהם אויסהאַלטען, אָפּגעבען כבוד און ווייטער קערן זיך מיט זיי ניט אָן. אַז זיי בעגעגענען דעם פרנס-חודש אין גאַס, פאַלען זיי מיט'ן פנים צו דער ערד און שלאָגען זיך מיט דער האַנד אין האַרצען אַריין: „על חטא שחטאתי לפניך ביודעים ובלא יודעים..." פאַר בלא יודעים קומען זיי נעבעך אַ סך מעהר ווי פאַר ביודעים. עס מאַכט זיך אַמאָל אַז דער פרנס-חודש קומט אין שול אַריין און ס'איז איהם אויפגעליינט אויפ'ן האַרצען, קלויבט ער אויס איינעם פון די פאָרנעמסטע לייט פון מזרח-וואַנט, הייסט איהם זיך לייגען מיט'ן פנים אַראָב, רופט צו דעם שמש און הייסט מען זאָל איהם געבען מלקות, דאָס הייסט מען זאָל איהם אַריינצימבלען נישט מעהר און נישט ווייניגער פון אַכטצעהן (ח"י — צום לעבען הייסט עס), און דער געשמיסענער, אַז ער שטעהט אויף פרעגט ער נישט פאַר וואָס, נאָר ער טהוט אַ קוש די רוט, בעצאָהלט דעם שמש פאַר דער טרחה, איטליכער נאָך זיין פערמעגען, און פערשרייבט זיך אין פנקס, אַז אין אַזאַ טאָג האָט ער מקבל געווען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל שמיץ, און דער גאַנצער עולם געהט צו צו איהם און זאָגט איהם: „יישר כח, דערלעבט איבער אַ יאָהר", און ער ענטפערט: „גם אתם"...

אָט אַזוי שמיעסען זיך אויס צווישען זיך די רוסישע יודעלעך וואָס נאָך זייער איינענע שפּראַך. דאָס הייסט די שפּראַך איז די זעלביגע וואָס ביי אונז, נאָר אַ ביסעל פאַרשטעלט: ביי אונז הייסט עס, לשון „סגי-נהור". למשל, עס מאַכט זיך אַמאָל איינער חאַפּט דעם אַנדערען אין אַ ליגען, וועט ער איהם ניט זאָגען, ווי מע זאָגט ביי אונז: „פעטער! דאַכט זיך איהר קערט מיר אָן אַ ליגנער?"... דאָרט קאָנט איהר האַקען שקרים און דער־צעהלען אַ זעלכעס וואָס ניט געשטויגען און ניט געפלויגען, וועט מען אויף אייך קוקען און שאָקלען מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט „אַ שענע מעשה, בלעבען"?.. אָדער למשל, אַז איינער חאַפּט דעם אַנדערען פאַר דער האַנד, בשעת יענער קריכט צו איהם אין קעשענע, וועט ער איהם אַ זאָג טהון מיט אַ שמייכעלע: „למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין"?.. אָדער למשל, איינער וויל געבען דעם אַנדערען, גיט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ פייג, דרעהט ער

צונויף דריי פינגער און זאגט: „געפעהלט אייך די ראזינע פרי פון ארץ ישראל?" — און יענער ווייסט שוין וואס מען מיינט...

איטליכעס פאלק מיט זיין שפראך; איטליכעס לאנד מיט זיינע מנהגים. אויף יענער זייט סמבטיון איז א מנהג, אז עס קומט צו פאהרען צו זיי איין „אונזער'גער", אזעלכער וואס זיי קענען איהם נישט, זענען זיי זיך מיט איהם מהיה, ווייסען ניט וואו איהם אוועקצוזעצען, זעצען זיי איהם אוועק בעזונדערע פערשלאסען אין א חדר און האלטען איהם אפ ימים ושנים, געבען איהם עסען און טרינקען און זענען זיך מיט איהם משמח ווי מיט אנ'אייגענעם, בינדען אויף די פעקלעך זיינע, לייגען איבער וואו עס געפינט זיך ביי איהם ערגיין א שטיקעל פאפיער, ווערען געוואהר וואס ער האט געמאכט בשעת ער איז נאך געווען ביי דער מאמע אין בויך, און לאזען איהם ארויס נאכ-דעם פראנק און פריי אויף אלע פיער זייטען, געבען איהם ארויס א פאפיער אז ער קאן געהן וואהין די אויגען טראגען, און קאן טהון וואס זיין הארץ געלוסט, נאר מיט א תנאי, אז אין קהל'שע געשעפטען זאל ער זיך ניט מישען און פונים פרנס-חודש זאל ער ניט רעדען...

נאך א שעהנער מנהג איז ביי זיי פאראן אויף יענער זייט סמבטיון: אלע שבת און אלע יום טוב קומט זיך צונויף דער עולם צום פרנס-חודש אויף קדוש; נאר איטליכער ברענגט מיט זיך עפיס צו טראגען: ווער א קוילעטש, ווער א פלאש וויין, ווער א געבראטענע קאטשקע, און ווער א לאקשענקוגעל אדער א געקנאטענעם קוגעל אדער א געבלעטערטען קוגעל אדער א קרעפעלע קוגעל, — איטליכער מיט וואס גאט האט איהם געבענשט. דאס ווערט אנגע-רופען מתנה אדער לאפאווקע, א מין פרעזענט אזעלכער... ביים ארײנגאנג שטעהט דאס ווייב פונים פרנס-חודש, אדער איינער פון זיינע זיהן, נעהמען צו פון איטליכען די מתנות, בעטראכטען פון אלע זייטען און זאגען מיט א שמייכעל, „וואס האט איהר בעדארפט זיך מטריח זיין"?.. און טאמער האט עמיצער געבראכט ניט אזא גוטען וויין, דער ניט אזא געראטענעם קוגעל, אדער ער איז ניט געווען אויף קדוש, האט ער נאכדעם א גאנצע וואך אפ-געשניטענע יאהר, ניט אזוי פונים פרנס-חודש אליין, ווי פון זיינע מקורבים די טעלערלעקערס.

זיין ביים פרנס-חודש א טעלערלעקער — דאס איז ביי די רייטע יודעלעך אזא מין כבוד, וואס ניט א יעדער קאן דאס גרייכען. מע בעדארף זיין אדער א נאהענטער קרוב פונים פרנס-חודש, אדער א גוטער בעקאנטער. פאר דעם דאזיגען כבוד לאזען זיי זיך דארטען קאסטען געלד און שלאגען זיך ביזן

בלוט אריין. די עובדא פון די טעלערלעקערס בעשטעהט אין דעם, אז וואס דער פרנס-חודש עסט אפ, נעמען זיי זיך צו די שיירים, ווישען אויס דעם טעלער און לעקען אויס מיט די צינגער, חאפען איינס ביים אנדערען פון די הענד גלייך ווי עפיס רעכטס, און דערצעהלען נאכדעם נסים ונפלאות, ווער ס'האט מעהר געחאפט און מעהר געלעקט... אזעלכע טעלערלעקער זענען ביים פרנס חודש פאראן א גוזמא און אויף די אלע טעלערלעקער איז פאראן איינער אן עלטערער וואס מען רופט איהם: „דער גרויסער טעלערלעקער“...

דאס טעלערלעקעריי איז אזוי אריין ביי די רויטע יודעלעך אין דער מארע אז זיי קאנען זיך שוין גאר אהן דעם ניט בעגעהן. יעדער גרויסער טעלערלעקער האט אונטער זיך עטליכע קלענערע טעלערלעקער'ס, און די קלענערע טעלערלעקערס האבען אונטער זיך גאר קליינע טעלערלעקערלעך, און מע לעקט איינס ביים אנדערען די טעלער אויף וואס די וועלט שטעהט!

קאפיטעל ב.

צווישען די רויטע יודלעך געפינען זיך עוות-פנימער.

ויהי היום טרעפט זיך א מעשה, די רויטע יודעלעך האבען זיך איינמאל צונויפגעקליבען ערגיץ אויף א שמחה, גענומען אנאיבעריג ביסעל משקה און האבען זיך צורעדט, ווי מען זאגט, פאר פייער און פאר וואסער, און אז מען רעדט א סך דעררעדט מען זיך צו כל הנארישקייטען שבעולם. ביז מען האט אנגעהויבען רעדען על ה' ועל משיחו און אויפ'ן פרנס-חודש... פריהער האט מען גערעדט, ווי דער שטייגער איז אויף יענער זייט סמבטיון, אביסעלע פערשטעלט, בלשון סגי-נהור, און וואס וויטער אלץ מעהר אפענטליך ביז עס האט זיך געפונען איינער א קלוגער, וואס האט אין זיך א סך מעשיות מיט משלים, און איז ארויף אויף דער בימה און האט א פאטש געטהון אין שלחן אריין און האט זיך אנגערופען צו די רויטע יודעלעך:

— שאט! מורי ורבותי איך וועל אייך דערצעהלען א משל!

— א משל! א משל! לאז זיין שטיל, אט וועט מען אונז דערצעהלען א משל! — האבען געזאגט די רויטע יודעלעך, און יענער האט אנגעהויבען צו דערצעהלען כהאי לישנא:

— א מאל איז געוועזען א פאר פאלק, אנאינדיק מיט אנאינדישקע, און זיי האבען זיך געלעבט, דאס גליקליכע פארעל, צופריעדען, ווי מען זאגט,

אין עושר און אין כבוד, ארומגעגאנגען ביידע אין הויף תמיד בעזונדער, זיך ניט אנגעקערט מיט קיינעם, ווי עס פאסט פאר אריסטאקראטישע עופות־אינדיקעס. ויהי היום, האט זיך געטראפען א מעשה, די אינדיטשקע האט בעמערקט פון א צייט או געליעבטער, דער אינדיק, איז עפיס שטארק לא עליכם׳דיג, געהט ארום אנגעבלאזען מרה־שחורה׳דיג און אראבגעלאזט דעם סנאבעל. פרעגט איהם די אינדיטשקע: „וואס איז דיר? וואס ביזטו אזוי מרה־שחורה׳דיג?״ ענטפערט איהר דער אינדיק: „וואס פרעגסט דו מיך? א מעהר טהו א קוק ביי מיר אויפ׳ן סנאבעל וועסט דו שוין זעהען״... הויבט אויף די אינדיטשקע די אויגען און רופט זיך אן צום מאן: „ביי דיר אויפ׳ן סנאבעל איז ניטא גאר ניט א חוץ א שטרויעלע״... רופט זיך אהן צו איהר דער אינדיק: „הערסט דו, אט דאס שטרויעלע טהוט מיר צום טויטט, עס קייקעלט מיר אין נאז, באמבעלט זיך מיר פאר די אויגען און רייצט מיר די נערווען — האלדער! האלדער! האלדער!..״ דערהערט אזעלכע דבורים, צולאכט זיך די אינדיטשקע: „דו נארישער אינדיק, וואס דו ביזט! טהו א טרייסעל מיט׳ן קאפ און ווארף אראפ דאס שטרויעלע וועט דיר ווערען א ליכט אין די אויגען!..״ אויסגעהערט די דאזיגע עצה, האט זיך דער חכם דער אינדיק אפגעקעהרט אן א זייט זיך געשעמט פאר דער אינדיטשקע, און אראפגעווארפען דאס שטרויעלע פונ׳ם סנאבעל — און ס׳איהם געווארען א ליכט אין די אויגען....

קיין זאך מאכט נישט אויף די רוסישע יודעלעך אזא איינדרוק ווי א משל. מיט א משל קאנט איהר זיי קויפען און פערקויפען, שיקען אין פייער און אין וואסער, מאכען מיט זיי וואס איהר ווילט. אויסגעהערט דעם משל האט מען גענומען ערשט דעמאלט רעדען אלע אינאיינעם, ווי דער שטייגער איז ביי די רוסישע יודעלעך, דאס הייסט מיט הענט און מיט פיס און מיט אלע צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים:

— ביז וואנען איז דער שעור — רופט זיך אן איינער — מיר זאלען אויסשטעהן די וועלט מיט קולעטשען, מיט וויין, מיט קאטשקעס און מיט קוגלען? וואס איז? מיר האבען ניט ווער ס׳זאל עסען? מיר האבען אליין אויך ניט וואס צו עסען!..

— איך פרעג אנ׳אנדער קשיא — רופט זיך אן א צווייטער — מילא דער פרנס־חודש; אבער דער גלות פון די טעלעדלעקערס! פאר וואס קומט אונז מיר זאלען אויסשטעהן אזוי פיעל אומזיסטיגע פרעסערס און זויפערס וואס טהוען ניט קיין האנד אין קאלט וואסער?

— איך וויל געהן אַ ביסעל ווייטער — זאָגט אַ דריטער — איך וויל מיך דערגרונטעװען צום תוך און פערשטעהן מיט׳ן שכל, וואָס איז דאָס אייגענטליך אַ פרנס=חודש? אפשר קאָן מען זיך בעגעהן אָהן איהם?..

— לאָמיר געהן צום פרנס=חודש, קינדער, איהם פרעגען, ער זאָל אונז קלאָהר מאַכען, וואָס איז אייגענטליך אַזעלכעס פרנס=חודש און צו וואָס דאַרף מען איהם?

און וואָס ווייטער האָבען די רויטע יודעלעך גערעדט מיט אַלץ מעהר היץ און מיט אַלע צװײהונדערט אַכט און פערציג אברים און אויף קולי=קולות און ס׳איז געבליבען — אַז אם ירצה השם שבת זאָל מען זיך צונויפנעהמען אַלע אינאיינעם און מען זאָל זיך דורכגעהן צום פרנס=חודש אויף קידוש און בדרך אַגב איהם אַװעקשטעלען די דאָזיגע קלאָץ=קשיא: „וואָס איז אייגענטליך אַזעלכעס אַ פרנס=חודש און צו וואָס דאַרף מען איהם?..“

קאַפּיטעל ג.

דער גרויסער טעלערלעקער דערצעהלט א מעשה פון טויזענד איין נאכט.

דאָס פערשטעהט מען פון זיך זעלבער אַז די קליינע טעלערלעקערלעך האָבען דאָס באַלד אָפּגעטראָגען צו זייערע גרויסע טעלערלעקערס, און די גרויסע טעלערלעקערס האָבען דאָס איבערגעגעבען דעם גרעסטען פון אַלע טעלערלעקערס, איז דער גרויסער טעלערלעקער געקומען צום פרנס=חודש און האָט איהם איבערגעגעבען, געוויינטליך פערשטעלט, אַז די רויטע יודעלעך קלויבען זיך צו איהם היינטיגען שבת „אויף קידוש“...

האָט דער פרנס=חודש אויסגעהערט גאַנץ קאַלטבלוטיג, אַ פנים ניט פערשטאַנען וואָס מען מיינט, און דער גרויסער טעלערלעקער האָט איהם גע= מוזט צולייגען, אַז די רויטע יודלעך ווילען קומען צו איהם אויף קידוש מיט לעדיגע הענד, אָהן קוילעטשען, אָהן וויין, אָהן קאַטשקעס, אָהן קוגלען... האָט זיך דער פרנס=חודש שטאַרק פערוואונדערט און אַ פרעג געטהון ביים גרויסען טעלערלעקער:

— סטייטש, וואָס ז׳שע וועלען זיי עסען?

האָט איהם דערויף דער גרויסער טעלערלעקער געענטפערט, אַז דאָס טאַקי ווילען זיי פרעגען ביי איהם, ביים פרנס=חודש: וואָס וועלען זיי

עסען? זיי האבען ניט וואס צו עסען!.. האט איהם דערויף דער פרנס-חודש געענטפערט:

— וואס'זשע קעהר זיך עס אן מיט מיר? לאזען זיי עסען איינס דאס אנדערע...

אויסגעהערט פונ'ם פרנס-חודש אזא מין ענטפער, האט דער גרויסער טעלערלעקער אביסעל אפגעווארט און האט זיך אפגערופען:

— אויב דער פרנס-חודש וועט קיין פאראיבעל נישט האבען, וועל איך איהם דערצעהלען א משל, אדער א מעשה פון טויזענד איין נאכט.

— אך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האב ליעב אז מען דערצעהלט מיר מעשיות פון טויזענד איין נאכט — מאכט דער פרנס-חודש און רוקטצו דעם גרויסען טעלערלעקער א שטוהל. און דער גרויסער טעלערלעקער זעצט זיך אוועק און דערצעהלט א מעשה פון טויזענד איין נאכט...

אויסגעהערט די מעשה פון טויזענד איין נאכט, האט זיך דער פרנס-חודש א ביסעל פערטיעפט אין מחשבות, און נאכדעם האט ער א זאג געטהון צום גרויסען טעלערלעקער:

— געה אהיים און זיי רוהיג. אם ירצה השם צום קדוש וועלט איהר אלע זיין ביי מיר.

קאפיטעל ד.

דער פרנס-חודש שענקט א קאנסטיטוציע.

שבת צו קדוש איז ביים פרנס-חודש געווען פול די שטוב מיט אנשים. ער האט אויפגענומען די רייטע יודעלעך זעהר פריינדליך און מיט גרויס כבוד, זיי געשטעלט קדוש און פערבייסען, געטרונקען צו איטליכען בעזונדער לחיים, און איז אויפגעשטאנען און האט זיך אנגערופען צו זיי בזה הלשון:

— מיינע ליעבע, געטרייע יודעלעך! געלויבט איז גאט! וואס טהוט מען אז מע זאל פערגרינגערען אייך די לאגע און אויך מיר זאל זיין גרינגער צו פירען דאס הדר, איך זאל חלילה נישט געשטרויכעלט ווערען, און האב דערקלערט מיט גאטס הילף א מיטעל, אז איהר אליין וועלט מיר קומען צו הילף מיט אייער קלוגשאפט און מיט אייער וויסענשאפט, בקיצור איך וויל אז איהר אליין זאלט מיט מיר צוזאמען העלפען ריכטען דאס פאלק, און

צוליעב דעם האב איך ארויסגעגעבען א בעפעהל עס זאל געפּיעגט ווערען ביי מיר אין דער מדינה א קהל'ס שטיבעל, וואס אהינצו זאלען זיך צוזאמענקומען אלע אויסדערוועהלטע פון אייך, אבגעארדנעטע הייסט עס, צווי דריי אבגע-ארדנעטע פון יעדער שטאדט, און די דאזיגע אבגעארדנעטע וועלען בע-קומען אין קהל שטיבעל אריין אלע טאג אין דער פריה און אין דער נאכט ביי פון מיין טיש מיט זיסע שפּייזען גלייך מיט אלע מיינע טעלערלעקער, און אט אזוי וועט ווערען איינגעפיהרט ביי מיר אין דער מדינה אמין, אמין, ווי אזוי הייסט דאס דארט ביי זיי אויף יענער זייט סמבטיון, קאנטריבוציע?

— קאנסטיטוציע! — האבען אונטערגעחאפּט עטליכע קולות.

— קאנטריבוציע, קאנסטיטוציע, ס'איז אלץ איינס, אבי ס'זאל זיין אזוי ווי ביי לייטען, און געהט אייך, קינדערלעך, געזונדערהייד איטליכער אין זיין געצעלט אריין און זיצט אייך צופריעדען איטליכער אונטער זיין ויינשטאק און איטליכער אונטער זיין פייגנבוים, און לאז אייך זיין וואהל און גוט, פון היינט און אויף אייביג — אמן ואמן.

אפּגעזאגט די דאזיגע שענע דרשה איז דער פרנס-חודש אראפּ פון דער שטוהל האט זיך ארומגענומען מיט זיינע מקורבים די טעלערלעקער און האט זיך מיט זיי געזעגענט און געקושט זיך גאר פריינדליך. און טרעהרען זענען געשטאנען ביי איטליכען אויף די אויגען, טרעהרען פון פרייד, און פון צופריעדענהייט, און דער עולם איז געגאנגען אהיים מיט פריילליכע הערצער און מען האט געגעסען און געטרונקען זיך גרוים וואוילקייט.

קאפיטעל ה.

די טעלערלעקערס ארבייטען מעשים.

דעם זעלבינען שבת צו נאכטס האבען זיך די חברה טעלערלעקער צונויפגעזאמעלט אויף אן אסיפה און איינער פון זיי האט געהאלטען א רעדע אזוי צו זאגען:

— ברידער פון איין טעלער! היינטיגען טאג האט אונז פּאסירט אן אומגליק וואס מען קאן דאס גאר ניט ארויסרעדען! א שלאק האט אונז געטראפען אומגערעכט, א דונער האט אונז דערשלאגען — מיר זענען אויס-געשטעלט! זייט זיך מודה, צי האט ווער פון אייך וועגן געקלערט אדער גע-חלומט אין חלום אפילו, אז עס וועט קומען אמאל א צייט, וואס מען וועט ביי אונז צונעהמען דעם טעלער אין מיטען העלען טאג, דער פרנס-חודש וועט

זיך אָפּזאָגען און מיר וועלען בלייבען ווי די פערבלאָנזשעטע שאָף עלענד אָהן אַ פּאַסטוך? און ווער איז שולדיג אין דעם, אַז ניט מיר אַליין מיט אונזערע גוטע הערצער וואָס מיר האָבען נאָכגעגעבען די רויטע יודעלעך, געפּאַלעוועט, צולאָזט, געלייגט אויף זיי כבוד. אויפגעהערט זיי שמייסען ווי אונזערע עלטערען האָבען געטהון? ווער איז שולדיג, אַז נאָר מיר אַליין מיט אונזער ווייכען כאַראַקטער, וואָס מיר האָבען זיי ניט געקאָנט דערלאָזען און האָבען זיי דערלאָזט זיי זאָלען זיך צונויפזאַמלען אַלע אינאיינעם מיט די שקצים הולטאַיעס, וואָס האָבען אונז אָװעקגעלייגט, איבערגעקוילעט דעם האַלז אָהן אַ מעסער! גוואַלד וואָס וועלען מיר טהון אַצונד, אָרעמע טעלערלעקער, מיט דער שענער מתנה וואָס דער פּרנס-חודש האָט אונז געשענקט, מיט דעם קהל'ס שטיבעל, אָדער מיט דער קאָנסטיטוציע, ימח שמה וזכרה? ווייסט איהר חאָטש דעם טייטש פון קאָנסטיטוציע? ניין? איהר ווייסט נישט? וועל איך אייך קלאָר מאַכען, אויב איהר ווייסט נישט. קאָנסטיטוציען — דאָס איז אַ מין נקבה רחמנה ליצלן אַ נאַקעטע, אַנ'אויסגעלאַסענע, אַ חצופה, אַנ'עזות'ניצע, אַנ'אויסווירפלינג, אַ שלאַנג פון זיין ליעבען נאָמען. קאָנסטיטוציע — דאָס איז אַ מין אָנשיקעניש, אַ גאָטס שטראָף, וואָס ווייסט נישט קיין חלוק צווישען אַ טעלערלעקער און צווישען אַזוי אַ רויט יודעל פון די רויטע יודעלעך. קאָנסטיטוציע — איז פאַר אונז, טעלערלעקער אַ שחיטה, אַ שרפה, אַ מגפה! אונז קומט צו נעמען די טאָרבעס און געהן איבער די הייזער אָדער אַריינוואַרפען זיך לעבעדיגערהייד מיט ווייב און קינדער אין די וואַסערגען פינ'ם טייך סמבטיון! היינט דער בזיון, בריוער, די חרפה בושה! דער סקאַנדאַל! די רויטע יודעלעך זאָגען דאָך ברוך השם אַזאַ פּאַלק, וואָס לאָז זיי אַריין אין שטוב קריכען זיי אויפ'ן טיש און ווייזט זיי אַ פינגער וועלען זיי אייך שלעפּען די גאַנצע האַנד. לאָז נאָר אַוועקגעהן די ערשטע עטליכע טעג וועט איהר זעהען ווי זיי וועלען זיך נעהמען נוקם זיין אָן אונז פאַר די קוילעטשען מיט די פלעשלעך וויין מיט די קוגלען וואָס מיר האָבען ביי זיי גענומען, און פאַר די שמיץ וואָס מיר האָבען זיי געגעבען. און טאָמער ניט מיט אונז, וועלען זיי זיך רעכענען מיט אונזערע קינדער און קינדס קינדער אויף דורות! טעלערלעקער פון דעם גאַנצען לאַנד! פעראייניגט אייך, און גאָט לאָז אונז זיין צו הילף — אָמן.

— אָמן! — האָבען אויסגעשריגען אַלע טעלערלעקער. — וואָס קאָנען מיר אָבער טהון, אַז דער פּרנס-חודש האָט שוין צוגעזאָגט? אַליין מיט זיין אייגענעם רצון?

עט ט, לאז זיך אייך דאכטען, מיר וועלען איהם איינבעטען וועט ער נעמען דאס ווארט צוריק.

אזוי רופט זיך אן איינער א טעלערלעקער און דער אנדערער שלאגט איהם איבער:

— סיידען דער גאנצער עולם זאל קומען צו איהם און פאלען צו די פיס און וויינען פאר איהם ער זאל נעמען צוריק דאס ווארט.

— ווי אזוי מאכט מען אבער, אז דער גאנצער עולם זאל קומען צו איהם פאלען צו די פיס און וויינען פאר איהם?

— איהר ווייסט ניט ווי אזוי? — רופט זיך אן א געניטער טעלערלעקער — מען דארף קלויבען חתימות. מען דארף מאכען א צעטעל פון צוויי זייטען, א רעכטע און א לינקע זייט, און לאזען זיך מיט'ן צעטעל צווישען די רויטע יודעלעך און פארלעגען יעדען איינציגען ער זאל זיך חתמ'נען: ווער עס האלט אז מען דארף א פרנס-חודש, זאל ער זיך צושרייבען רעכטס, און ווער עס האלט, אז מען דארף א קאנסטיטוציע, זאל ער זיך צושרייבען לינקס.

— א משל — חאפט זיך ארויס א טעלערלעקער — וואסזשע וועלען מיר טהון, טאמער חתמ'נען זיך אלע לינקס?

— חכם פון דער מה נשתנה! — מאכט דער געניטער טעלערלעקער — ווייסט ניט וואס מען טהוט? מען שלאגט איהם אזוי לאנג ביז ער חתמ'עט זיך רעכטס: אויף וואס האט גאט בעשאפען שמשים מיט קאנטשיקעס.

— סיידען אזוי! — האבען געזאגט אלע טעלערלעקער, און מען האט געמאכט א צעטעל פון צוויי זייטען, א רעכטע זייט און א לינקע זייט, און מען זיך געלאזט מיט'ן צעטעל צווישען די רויטע יודעלעך, און מען האט פארגעלעגט יעדען איינציגען ער זאל זיך חתמ'נען: ווער עס האלט אז מען דארף א פרנס-חודש זאל ער זיך צושרייבען רעכטס, און ווער עס האלט אז מען דארף א קאנסטיטוציע זאל ער זיך צושרייבען לינקס. האבען אלע רויטע יודעלעך געוואלט זיך צושרייבען לינקס. האבען די טעלערלעקערס געהייסען חתמ'נען דוקא רעכטס, האבען די רויטע יודעלעך דוקא ניט געוואלט האבען די טעלערלעקערס געגעבען פעטש, האבען די רויטע יודעלעך געגעבען צוריק, איז געווארען א ויצעקן מיט א געשלעג מיט **הריגות** — עס האבען זיך אריינגעמישט די שמשים מיט די קאנטשיקעס און עס האט געראנען בלוט אין די גאסען!.. גאט ווייסט מיט וואס דאס וואלט זיך געענדיגט, ווען עס

געפינט זיך ניט איינער א חכם פון די געוועזענע טעלערלעקער און שטעלט זיך ניט אוועק אין מיטען מארק און רופט אויס אויף א קול:

— ברידער! שוועסטער! וואס וועט זיין פון דעם וואס מיר שלאגען זיך? מיר וועלען זיך אזוי לאנג קוילען, ביז מיר וועלען זיך חס ושלום אויסקוילען איינס דאס אנדערע און עס וועט ניט בלייבען פון אונז אויף דער זייט סמבטיון קיין זכר אפילו. מען וועט פערגעסען אויב עס איז געווען אמאל אויף אמאל אויף דער וועלט רויטע יודעלעך!.. ברידער! שוועסטער! גענוג שוין בלוט פערגיעסען! גענוג! איך האב מיט אייבערשטענס הילף א נ׳עצה, אז אלע זאלען זיין צופריעדען, איך האב אייך צו דערצעהלען א משל.

— אויב א משל איז עפיס אנדערש! — האבען זיך אנגערופען די רויטע יודעלעך — האסט א משל גיב איהם אהער, דערצעהל, מיר הארכען דיך.

און דער טעלערלעקער האט זיך אוועקגעשטעלט אויף א טיש, האט זיך אויסגעהוסט און האט אנגעהויבען צו דערצעהלען זיין משל אזוי צו זאגען:

קאפיטעל ג.

איינער דערצעהלט א משל און די רויטע יודעלעך ווערן [illegible]

אמאל האט זיך געטראפען א מעשה, די צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים, וואס ביי מענשען, האבען זיך צואמפערט. ווער פון זיי איז מעהר נוצליך פאר׳ן גוף? צי די פיס, צי די הענט? צי די אויגען, צי די אויערען? צי דאס הארץ, צי דער מאגען, צי די איבעריגע אברים? די ערשטע זענען ארויס געוויינטליך די פיס מיט א טענה: „וואס וואלט געטהון דער גוף, למשל, ווען מיר, פיס, זאלען ניט וועלען ריהרען פונ׳ם ארט?“ האבען זיך אנגערופען די הענט: „וואס וואלט אייך העלפען אייער געהן, ווען מיר זאלען ניט וועלען טהון דאס וואס איהר ווילט?“ מאכט צו זיי דאס הארץ: „איהר רעדט פון וועלען? וואס פאר א דעה האט איהר? וועלען וויל קיינער ניט, נאר דאס הארץ“... רופען זיך אן די אויגען: „וואס פאר נאראנים איהר זייט! וואהין וואלטען די פיס געהן, וואס וואלטען די הענד טהון, וואס וואלט דאס הארץ גלוסטען ווען די אויגען זאלען ניט זעהן?..“ אלץ בלאטע! — מאכט דאס מויל — איהר אלע מיט אייער געהן און מיט אייער טהון

און מיט אייער וועלען און מיט אייער קוקען זענט בלאַטע אַקעגען מיר, וואָרום איך, מויל, רעד, איך, מויל, עס, איך מויל"... „שאַ — רופען זיך אָן די ליפּען און נאָך זיי באַלד די צונג — וואָס הייסט דו, מויל, רעדסט? און וואו זענען מיר?.. „און וואו זענען מיר? — מאַכען די אויערען — וואָס וואָלט זיין פאַר דבּורים ביי אייך, ווען מיר, אויערען זאָלען ניט האָרכען?.." „אַ שענע מעשה — טהוען אַ קלאַפּ די צייהן — דאָס מויל זאָגט אַז ס'עסט, און הער קייעט?.." „נו, און שלינגען איז ביי אייך אַ פּנים גאָרנישט? — מאַכט דער האַלז, און תיכף נאָכ'ן האַלז שטעלט זיך אַרויס דער בויך און בורטשעט: „עסט, קייעט, שלינגט צוזעצטעדהייד, איהר וועט אַלע שעהן אויסזוע-הען, לאָז דער קעסעל, דער מאָגען הייסט עס, נאָר אויפהערען קאָכען אויף איין טאָג!.."

און אָט אַזוי האָבען זיך געשפּאַרט צווישען זיך אַלע צוויי הונדערט אַכט און פערציג אבֿרים, איטליכער האָט אַרויסבעוויזען ווי נוצליך און ווי נויטיג ער איז פאַר'ן מענשענ'ס גוף, ממש אָהן איהם איז דער מענש אוים מענש!

דער קאָפּ, וואָס איז בשעת מעשה געזעסען אויף די אַקסלען, האָט די גאַנצע צייט געשוויגען און האָט אויסגעהערט אַלעמענ'ס טענות, און אַז אַלע אבֿרים האָבען זיך שוין גוט אָנגערעדט, האָט ערשט דעמאָלט דער קאָפּ זיך אַ שאָקעל געטהון און אַרויסגעזאָגט עטליכע ווערטער, קורצע נאָר שאַרפע קלוגע רייד: „איהר זענט, קינדערלעך, אַלע גערעכט; איהר געהט, איהר טהוט, איהר רעדט, איהר קוקט, איהר האָרכט, איהר ווילט, איהר עסט, איהר קאָכט, איהר קערט איבער וועלטען. נאָר במה דברים אמורים? ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען? אַז איך, קאָפּ, זיץ אויף אייך און שאַף זיך מיט אייך. איך אַליין טאַקי טהו גאָר ניט; נאָר איך הייס **אייך איהר זאָלט טהון**, טהוט איהר; איך הייס אייך געהן — געהט איהר, איך הייס אייך רעדען — רעדט איהר; איך הייס אייך וועלען — ווילט איהר; לאָם איך אָבער אָפּקוקען אויף אַ זייט איין מינוט, איין רגע, וועלען די פיס געהן צו אַלדע שוואַרצע יאָהר, די הענט וועלען טהון מעשים אשר לא יעשו, דאָס מויל וועט רעדען נאַרישקייטען, די אויהרען וועלען ניט הערען וואָס דאָס מויל רעדט, דעם האַרצען וועט זיך פערגלוסטען דער רוח ווייסט וואָס, דער האַלז וועט אַראָפּשלינגען דאָס, וואָס קיין שום מאָגען וועט ניט איבערקאָכען, און די גאַנצע „מאַשינעריע" וועט געהן צו אַלדע שוואַרץ יאָהר"... אָט דאָס האָט איהר אייך דעם משל, און דעם נמשל טרעפט איהר שוין אַליין...

אזוי האט אבגעזאגט דער טעלערלעקער זיין משל און איז ארויס פונים טיש, און די רויטע יודעלעך, וואס א משל איז ביי זיי טייערער פון חרוסת, זענען נתפעל געווארען, געלעקט די פינגער, ממש צוגאנגען געווארען פאר תענוג, אזוי ווי עס ווערט צוגאנגען שניי אין וואסער, אדער וואקס אין פייער, און מען איז זיך צוגאנגען אהיים שטארק פערטיעפט אין מחשבות.

אויף מארגען איז צום פרנס-חודש געקומען א דעפוטאציע פון רויטע יודעלעך, איהם אונטערגעטראגען א שענע מתנה מיט ועדר א שען ליעדעל, וואס איינער א ליעדעל-מאכער האט אנגעשריבען פון זיין כבוד וועגען. פונים ליעדעל איז ביי מיר פארבליבען נאר פיער שורהליך:

אנו בניך.
ואתה מורינו —
מיר זענען דיינע קינדער
און דו ביזט אונזער לעהרער;
אנו צאנך
ואתה גוזזנו —
מיר זענען דיינע שאף
און דו ביזט אונזער שערער!

דער פרנס-חודש האט די מתנה צוגענומען, דאס ליעדעל אויסגעהערט און א פרעג געטהון ביי זיי:

— וואס וועט איהר עפיס דערצעהלען נייס?

האבען די רויטע יודעלעך אנגעהויבען מיט א קול פון געבעט אזוי צו זאגען.

— טהייערער, געטרייער פרנס-חודש!.. עס צוריק דיין הארט מיר דערפען נישט קיין קאנסטיטוציע, אונזערע אבות אבותינו האבען דארפען ניט געוואוסט און מיר ווילען דארפען נישט וויסען. איצט דארפען מיר נאר האבען דיך, פרנס-חודש: דו ביזט געווען ביז אהער ביי אונז פרנס-חודש און פרנס-חודש וועסטו בלייבען, דו און דיין זוהן און דיין אייניקעל און דיין אור-אור-אייניקעל ביז די וועלט וועט שטעהן, די זון לייכטען, ביז דער משיח וועט וואקסען שטיינער פונים טייך און ביז די רויטע יודעלעך וועלען זיין רויטע יודעלעך. האב רחמנות, טאטע זיסער, הארציגער פאטער געטרייער, אויף דיינע קינדער די יתומים, וואס געהען ארום ווי די פערבלאנזשעטע שאף, לאז זיך דיר דאכטען עלעהיי מיר זענען דיינע קינדער וואס האבען פערזינדיגט קעגען פאטער, ווידערשפעניגט אין זיין געבאט, און איצט האבען

זיי חרטה אויף זייערע זינד, זענען זיי געקומען צו זייער גוטען פאָטער, פאַ-לען און קניען פאַר איהם און טהון בעטען לייטזעליגקייט...

מעהר האָט די דעפּוטאַציע ניט געקאָנט רייִדען אַ וואָרט, מחמת זי האָט זיך בעגאָסען מיט טרעהרען; אויף זיי קוקענדיג האָט אויך געוויינט דער גאַנצער עולם, ווייבער זענען געפאַלען חלשות, קינדער זענען צוגעפאַ-לען צו דער מוטערס ברוסט, די ווענט האָבען געטריפט מיט טרעהרען, די שטיינער האָבען געוויינט, ס'איז געווען אַ יללה, אַ יאָמער, אַ קלאָג איבער'ן גאַנצען לאַנד, און דאָס האַרץ פונ'ם געוועזענעם פרנס=חודש, האָט זיך אַ ריהר געטהון, און זיין רחמנות האָט זיך דערוואַכט אויף די פערלאָזענע שעפעלעך נאַבעך, און ער האָט אויפגעהויבען די הענט אַרויף, און מיט נאַסע אויגען פון טרעהרען האָט ער זיך אָנגערופען צו די רוסישע יודעלעך, אַזוי צו זאָגען:

— גאָט איז מיין עדות, איך האָב ניט געוואָלט אייך אָנטהון יסורים... מיין כיוון איז געווען צו גוטען... אַצונד זעה איך אַרויס... דעם מענשענס ווילען איז בלאָטע... געבענשט זאָל זיין דער נאָמען פון גאָט... פון אייביג ביז אייביג!.. געדט, קינדערלעך, אַהיים... און זאָגט אַלעמען, אַז דער פאָטער קאָן ניט זעהען זיינע קינדערס טרעהרען... אייער ווערטיג איז מיין ווערטיג... אייער פרייד איז מיין פרייד... אייער ווילען איז מיין ווילען... אייערער בין איך געווען און אייערער וועל איך בלייבען, און לאָז זיין אָט דער דאָזיגער טאָג ביי אייך אַ יום=טוב אויף דור דורות, און בכדי צו בעפעסטיגען דעם דאָזיגען יום=טוב ער זאָל אייך ליגען אין טעם, שענק איך אייך צום אָנדענקען אַ מאַניפעסט מיט פערשיעדענע הנחות און אַלערליי פּריווילעגיעס און פריי-הייטען, און אויך אַן אַמנעסטיע שענק איך אייך, און איך בעט דעם גרעסטען פון אַלע טעלערלעקערס, וואָס ביי מיין רעכטער האַנד, ער זאָל זיך מטריח זיין באַלד איבערלייענען פאַר'ן גאַנצען עולם אונזער היינטיגען מאַניפעסט מיט דער אַמנעסטיע...

און דער גרעסטער פון אַלע טעלערלעקערס איז אַרויסגעטרעטען און האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ באַנק און האָט גענומען לייענען קודם דאָס מאַניפעסט בקול רם:

מיט'ן ווילען פון גאָט

מיר דער גרויסער פרנס=חודש, וואָס האָט צו שאַפען איבער אַלע רוסישע יודעלעך וואָס אויף דער זייט סמבטיון אונטער ה' הרי חושך פון איין עק

ביזן אנדערען עק, ליעגען יומם ולילה און טראכטען און זארגען פאר אונזערע רוסישע יודעלעך ווי אזוי צו פערגרינגערען זיי די עקזיסטענץ און פערזיסען זיי דאס לעבען דא אויף דער זייט סמבטיון. כהיום אזוי ווי גאט האט געשענקט היינט אזא פרעהליכען טאג, א יום־טוב האבען מיר געפונען פאר א חוב קדוש ארויסצוגעבען א בעפעהל איבער דער גאנצער מדינה, וואס בעשטעהט אין פאלגענדע דרייצעהן פרייהייטען:

א) אז איינער האט ניט פון וואנען צו לעבען איז ער פריי צו שטארבען פון הונגער.

ב) אז איינער זיצט אהן ארבייט און האט ניט וואס צו טהון איז ער פריי צו שלאגען זיך קאפ אין וואנט.

ג) אז איינער האט פערלארען חלילה א טאטען אדער א מאמען, א ברודער אדער א שוועסטער, א ווייב אדער א מאן, איז ער פריי צו זיצען שבעה און קלאגען דרייסיג טעג.

ד) אז איינער איז געגאנגען און האט זיך אויסגעבראכען א פוס, איז ער פריי צו געהן אויף קוליעס.

ה) אז איינער האט געהאט א שטוב און די שטוב איז אפגעברענט געווארען, איז ער פריי זיך אויפבויען א נייע שטוב.

ו) אז איינער האט געהאט א קוה און די קוה איז אוועקגעפגרט, איז ער פריי זיך צו קויפען אן אנדער קוה.

ז) אז איינער איז ארויסגעגאנגען אין גאס און האט בעגעגענט זיין חבר און זיין חבר האט איהם ניט געזאגט קיין „גוט מארגען", איז ער פריי ניט צו ענטפערען איהם א „גוט יאהר".

ח) אז איינער איז ארויסגעגאנגען אין גאס און האט דערזעהן זיין חברס ווייב אדער זיין חברס אייזעל און האט געגלוסט צו זיי, איז ער פריי צו גלוסטען נאך א מאל.

ט) אז איינער איז ארויסגעגאנגען אין גאס און האט געחאפט א פאטש און ער ווייסט פון וואנען דער פאטש וואקסט, איז ער פריי צו געבען יענעם צוויי פעטש צוריק.

י) אז איינער האט געפענט א גנב און דער גנב איז געגאנגען און איז אריינגעפאלען איז ער פריי צו שרייען אזוי לאנג ביז ער וועט איהם דערהערען און ארויסנעהמען.

יא) אז איינער האט געליהען ביים אנדערען געלד און האט ניט מיט וואס אפצוגעבען, איז ער פריי צו שנעלען איהם דריי פייגען.

יב) אז איינער האט חתונה געהאט מיט א ווייב און האט ניט מיט וואס זי מפרנס צו זיין, איז ער פריי צו געהן איבער די הייזער מיט איהר אינאיינעם.

יג) אז איינער האט געלעבט און געלעבט און געשטארבען, איז ער פריי צו בעגראבען ווערען „בכל תפוצות ישראל".

— אמן! האט אונטערגעחאפט דער גאנצער עולם. א פאר מענשען פון די יונגע לייטלעך האבען זיך אפילו געפרובט א מומעל טהון, געוואלט אנהויבען דרשענען, האבען זיך די עלטערע אויף זיי צושריען:

— שקצים! יונגאטשעס! שטיל זאל זיין! תרבות! אט רופט מען אריין די שוטים מיט די קאנטשיקעס, וועלען זיי מיט אייך לערנען דרך ארץ!..
אצונד לאז מען לייענען די אמנעסטיע!

— אמנעסטיע! אמנעסטיע! איז געווארען א געשריי פון אלע זייטען, און איינער פון די טעלערלעקער איז ארויף אויף א שטוהל און האט אנגעהויבען צו לייענען די אמנעסטיע בקול רם:

ט'ן ווילען פון גאט

בזה, דער גרויסער פ״ם-חודש וואס האט צושאפען אויף אלע רוסישע יודעלעך וואס אויף דער זייט סמבטיון אונטער די הרי חשך פון איין עק ביזן אנדערען עק, וואס אונזער הארץ איז תמיד גוט צו איטליכען בעזונדער, סיי צו א בהמה אדער א נעוף, געבען מיר ארויס א בעפעהל אויף הייניגען טאג איבער דער גאנצער מדינה פון איין ביזן אנדערען עק, מען בעט זאל בעפרייען אלע פערד פון דער ארבייט, אלע בהמות זאל מען צוזימלאזען פון די שטאלען, אלע עופות פון די שטייגען — פרייהייט זאל הערשען איבער אונזער גאנצען לאנד, און לאז חלילה קיינער קיין יסורים ניט האבען, טאמער וועט איהם חלילה געשעהן דערפון עפיס א שאדען; די פערד און די בהמות וועלען זיך אויסהונגערען וועלען זיי אם ירצה השם נעחים קומען איטליכער צו זיין שטאל און צו זיין ושלויב, און אויך די הינער וועלען זיך אהערקוקען אויף די באנטעס וועט איהר זיי חאפען און אריינווארפען צוריק אין שטייג אריין, מיט איינעם ווארט לאז מיין פאלק וויסען אז היינט איז א טאג פון פרייהייט! עס לעבע די פרייהייט!

— עס לעבע די פרייהייט! — האבען אונטערגעחאפט אלע רוסישע יודי-

לעך מיט קולי קולות און מען איז געפֿאַלן אײנס דאָס אַנדערע אויף די דעלער און מען האָט זיך געקושט און געפֿרייט זיך און מען איז געגאַנגען אַהיים מיט פֿרײלעכע הערצער און מען האָט געגעסן און מען האָט גע-געסן און מען האָט געטרונקען און געדאַנקט נאָך פֿאַר זײַן גרויס גענאָד וואָס ער פֿערלאָזט ניט די רוסישע יהודים, און פֿון דעמאָלט אָן לעבען זיי זיך אַזוי ווי זייערע אָבות אַבותיהם האָבען געלעבט: שטיל, רוהיג, פֿײַן אָהן מאַרעראַס, אָהן געפּילדער; דער פּרנס-חודש איז זיך פּרנס-חודש, די טעלער-לעקערס, די שמשים זענען שמשים און די קאָנטשיקעס זענען קאָנטשיקעס. דער עולם טראָגט מתנות, ניט באַקשיש, לאַפּאָוקע הייסט עס, או בעקומט שמיץ מיט קאָנטשיקעס טאָמער ברענגט ער נישט... די חכמים וואָס קאָנען זאָגען משלים האָט מען פּאַוואָלינקע אויסגעריסען די צינגער, די פֿײַנע בריות וואָס קאָנען שרײַבען האָט מען אײנציגווייז אָפּגעהאַקט די פֿינגער — און שאַ, קיינער בעקלאָגט זיך ניט, ס'איז האַטשע פּאָקרעשקע, אָדער ווי עס שטעהט געשריבען דאָרט בײַ זיי אויף די בלעטער מיט אַ הויכע מליצה: „קיינער שאַרעלט ניט מיט קיין פֿליגעל, קיינער עפֿענט ניט קיין קול און פּיפּשעט ניט; נישטאָ קיין בראָך, נישטאָ קיין אויסגאַנג, נישטאָ קיין געשריי אין זייערע געמאַרקען... שלום! פֿרײד! אָהן אַ ברעג! אָהן אַ שיעור! גליקליכע! געבענטשטע: אַז וואויל איז צו זיי אויף דער וועלט און זייערע נשמות אויף יענער וועלט!..

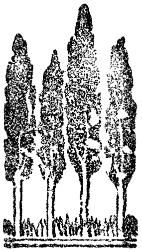

צוויי אנטיסעמיטען.

צווייי אנטיסעמיטען

א.

מאַקס בערלאַנט איז אַ גערויכערטע לולקע. ער פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז עטליכע מאָל אין יאָהר. ער איז באַקאַנט מיט אַלע באַפעטשיקעס אויף די וואָקזאַלען, איבערגעבונדען מיט אַלע קאָנדוקטאָרען, געווען שוין אין די מיעסטע גובערניעס, דאָרט וואו אַ איד טאָר ניט זיין מעהר ווי פיער און צוואַנציג שעה, געשוויצט אין אַלע אוטשאַסטקעס, אויסגעשטאַנען אונטערזוכונגען גענוג בזיונות, ניט איין מאָל זיך געערגערט, אָפּגעגעסען דאָס האַרץ — און אַלץ איבער'ן יודענטום. דאָס הייסט ניט איבער דעם וואָס איז פאַראַן אַ יודענטום, נאָר דערפאַר וואָס ער אַליין איז, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ יוד; און ניט אַזוי דערפאַר נאָך וואָס ער איז אַ יוד, ווי דערפאַר וואָס ער האָט מחילה אַ יודישע אויסזעהען. אַט דער צלם אלקים, אוי, דער צלם אלקים: אויגען שוואַרצע, גלאַנצענדיגע — אמת'ע סעמיטישע; האָר, אַנ'אויסשפּראַך אַ געדרונגענע, אַנ'עכטע אַ יודישע מיט אַ ח"ש, און דערצו אַ נאָז, — אוי אַ נאָז!

און די אויף צו להכעיס איז אונזער העלד באַשטראָפט מיט אַ מין פּראָפעסיע (ער איז אַ קאָמיוואָיאַזשאָר), וואָס ער מוז זיך אַרומדרעהען מיט דער נאָז איבער דער וועלט און דווקא רעדען, און דווקא אַ סך רעדען, מען זאָל איהם זעהען הייסט עס און מען זאָל איהם הערען, קורץ — ס'איז אויף איהם אַ רחמנות.

אמת', אונזער העלד האָט זיך נוקם געווען אין דער באָרד. אָנגעטהון זיך און אויסגעפּוצט טאַקי נאָר ווי אַ כלה, פאַרדרעהט די וואָנסעס אַרויף, זיך פאַרלאָזט אַ לאַנגען נאָגעל און געטראָגען אַ שניפּס „אשר לא שניפּסו אבותינו", זיך געוואוינט צו די מאכלים וואָס אויפ'ן וואָקזאַל, אויסגעלאַש

זײַן גאַנץ ביטער האַרץ צום דבר-אַחר (ס׳זאָל אידם אָנגעהן, דעם הזיר, האָטש האַלב וואָס מאַקס האָט אידם געווינשעוועט בשעת ער האָט אידם פאַרזוכט צום ערשטען מאָל!) און וואָס טויג איך גרויס? ער האָט זיך אײַנגעשטעלט דאָס לעבען און האָט אָנגעהויבען עסען ראַקעס.

פאַר וואָס זאָג איך „ער האָט זיך אײַנגעשטעלט דאָס לעבען?“ ווײַל אײַערע שונאים זאָלען אַזוי הײסען פון זיער נאָז ווי מאַקס בערליאַנט האָט אפילו אָנגעהויבען צו וויסען ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט ראַקעס: צי מען שנײַדט זיי מיט אַ מעסער? צי מע שטעכט זיי מיט אַ גאָפעל? צי מען עסט זיי גאַנצערהייד?

און פון דעסטוועגען נאָך די אַלע גליקען, קאָן זיך מאַקס בערליאַנט ניט אויסבעהאַלטען מיט זײַן יודישקײַט, ניט פון אײגענע, ניט פון פרעמדע. מען דערקענט אידם ווי אַ בײַזען שיללינגער, פונקט אַזוי ווי דעם פערשאָלטענעם קין, און מען ניט אידם צו וויסען אויף יעדען טריט און שריט וועה ער איז און וואָס ער איז. קורץ — ס׳איז אויף אידם אַ גאָט׳ס רחמנות!

ב.

נאָר אויב מאַקס בערליאַנט איז געווען אַניאומגליקליכער מענש ביז קישינעוו, איז נאָך קישינעוו ניט געווען צו אידם קיין גלײַכען. טראָגען אין זיך טיעף אין האַרצען אַ גרויסען ווייטיג און שעמען זיך מיט אידם — דאָס איז אַ מין גיהנום וואָס נאָר דער קאָן אידם פאַרשטעהן, וועד עס פיהלט אידם. מאַקס האָט זיך געשעמט מיט קישינעוו גלײַך ווי דאָס וואָלט געווען זײַן קישינעוו... און טאַקי עפּים גאָר ווי אויף צו להכעיס האָט מען אידם פונקט אין יענער צײַט, וואָס נאָך קישינעוו, אַרויסגעשיקט אַהין, אין יענע מקומות, קיין בעסאַראַביע, און ער האָט געפיהלט אַז דאָ הויבט זיך אָן פאַר אידם אַ נײַער גיהנום. קאַרג האָט ער זיך אָנגעהערט פון די דאָזיגע שענע מעשיות דאָרט בײַ זיך אין דער היים? קאַרג האָט אידם געקאַכט דאָס האַרץ פערלאָפען מיט בלוט אויף די רציחות וואָס מע האָט אַזעלכס ניט געהערט אויף דער גאַנצער וועלט? ער וועט דען פערגעסען יענעם טאָג בשעת איין מאָל אין שול האָט מען געמאַכט אַנ׳אֵל מלא רחמים אויף די „הרוגי-קישינעוו“? אַלטע יודען האָבען דעמאָלט געוויינט, ווײַבער זענען געפאַלען חלשות...

געוויס האָט זיך אײַך געטראָפען אַ מאָל פאָהרען אין באַהן פאַרבײַ אַני-אָרט פון אַ „קאַטאַסטראָפע“. איהר ווייסט טאַקי גאַנץ גוט אַז איהר קאָנט

זיצען רוהיג: נאך אמאל אזא אומגליק, א קאטאסטראפע אויף דעם וועלכען ארט וועט זיך ניט טרעפען. נאר איהר דערמאנט זיך אז אט-א-דא האבען ניעש לאנג געקאטשעט זיך בארג אראפ איין וואגאן נאכ'ן אנדערען, און דא האבען מענשען געליגט דעם קאפ, דא האבען געטרישטשעט ביינער, גערינען בלוט, געשפריצט מארך — איהר וועט זיך מחיה אז איהר פאהרט אריבער דאס ארט בשלום...

מאקס האט געוואוסט, אז דא, אין די מקומות, וועלען זיין א סך דבורים, מיט ממזרות, מיט מעשיות, מיט זיפצען, מיט קרעכצען פון אייגענע, און אנצוהערענישען מיט שטעכווערטליך פון פרעמדע; און וואס נעהנטער ער איז געוועזען צו יענע מקומות האט ער אליין מעהר געזוכט מיטלען ווי אזוי צו אנטלויפען, אויסבעהאלטען זיך פון זיך אליין...

געקומען שוין גאר נאהענט האט ער תחילת געוואלט בלייבען זיצען אין וואגאן איינער אליין. נאכדעם האט ער זיך בעדענקט און איז דוקא ארויפגעשפרונגען מיט נאך פאסאזשירען אויפ'ן וואקזאל, דוקא צוגעגאנגען צום בופעט מיט א ברייטקייט, ווי א מענש וואס איז איהם שטארק אויפגעלייגט אויפ'ן הארצען, דוקא געמאכט א שנעפסל, פארביסען מיט די אלע גוטע זאכען וואס א איד טאר ניט, פארטרונקען מיט א גלעזיל ביער, פערדויכערט א ציגאר און איז צוגעגאנגען צו דער שאפע וואו מען פארקויפט ביכער און צייטונגען, און דערזעהען ליגען דאס געוויסע שענע אנטיסעמיטישע בלאט פונ'ם געוויסען שענעם אנטיסעמיט רב קרושעוואן מיט'ן געוויסען שענעם נאמען „בעסאראבעץ“. דארט, אין יענע מקומות, דארפט איהר וויסען, וואו עס באקט זיך דאס דאזיגע שענע בלאט, ליגט זיך עס גאנץ רוהיג: קיינער נעהמט דאס ניט אין האנד אריין; די דארטיגע יודען נעהמען דאס ניט, ווייל „מוקצה מחמת מאוס“, און ניט-יודען האט זיך עס שוין צוגעגעסען. ליגט זיך עס דערפאר בשלום אין שאפע און דערמאנט נאר דעם עולם, אז ס'איז פאראן אויף דער וועלט איינער א קרושעוואן, וואס רוהט ניט, וואס שלאפט ניט, און וואס זוכט מיטלען ווי אזוי צו בעהיטען און בעווארענען און בעשירמען די וועלט פון דער געפעהרליכער קרענק, וואס מען רופט זי „יודישקייט“.

מאקס בערליאנט איז געוועזען דער איינציגער וואס איז צוגעגאנגען צו דער שאפע און האט זיך געהייסען געבען א נומער „בעסאראבעץ“. צוליעב וואס למשל? אפשר צוליעב דעם אייגענעם טעם וואס ער האט זיך געהייסען דערלאנגען ראקעס? און אפשר האט ער טאקי געוואלט זעהען וואס שרייבט

עפּיס אַזאַ כּלב שבּכּלבים וועגן יידען? ס׳איז אַ סברה, זאָגט מען, אַז דאָס רוב אַנטיסעמיטישע בּלעטער לייענען סעמיטען, דאָס הייסט מיר אַליין טאַקי מיט אונזער כּבוד... די בּעלי-בּתּים פון די בּלעטער ווייסען דאָס גאַנץ גוט און גערען מיט דעם גאַנג, אַז „דער ייד איז טרפה און דער גראָשען איז כּשר"...

בּקיצור, אונזער מאַקס האָט געהאַנדעלט אַ נומער „בּעסאַראַבעץ", אַריינגעגאַנגען מיט איהם אין וואַגאָן אַריין, אויסגעצויגען זיך איבּער דער בּאַנק און איבּערדעקט זיך מיט׳ן בּלאַט ווי מען דעקט זיך איבּער למשל מיט אַ קאָלדרע אָדער מיט אַ פּלעד, און בּשעת מעשה איז איהם דורכגעפלויגען אַ מחשבה:

„וואָס וועט זיך אַ שטייגער קלערען אַ ייד למשל, אַז ער וועט צוגעהן און דערזעהען אַ מענשען לייגען אויסגעצויגען און איבּערגעדעקט מיט אַ „בּעסאַראַבעץ"? געוויס וועט שוין קיינעם ניט קומען אויף די געדאַנקען אַז דאָ ליגט אַ ייד... אַ אידעע, כליעבען, אַ טייער מיטעל אויף פּטור צו ווערען פון יודען אין בּלייבּען אַקעגען נאַכט אויסגעצויגען איינער אַליין ווי אַ שׂררה אויף אַ גאַנצער בּאַנק"...

אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער העלד, און בּכדי ס׳זאָל שוין טאַקי קיין בּן-אָדם ניט וויסען ווער דאָ ליגט, האָט ער זיך איבּערגעדעקט מיט׳ן „בּעסאַראַבעץ" איבּערן פּנים, פערשטעלט די נאָז אויך, מיט די אויגען, מיט די האָר, מיט׳ן גאַנצען צלם-אלקים, און ער האָט זיך פאָרגעשטעלט אַ בּילד, ווי אַזוי בּיינאַכט קריכט אַ ייד מיט אַ סך פּעקליך אין וואַגאָן אַריין, זוכט נעבּעך אַן אָרט אויף צו זעצען זיך, דערזעהט ער עס ליגט אַ פּאַרשוין מיט אַ נומער „בּעסאַראַבעץ" איבּערגעדעקט — געוויס אַ פּריץ, און נעווים אַ רשע אַן אַנטיסעמיט און אפשר טאַקי קרושעוואַן אַליין — שפּרינגט ער אַוודאי נעבּעך אָפּ, דער ייד מיט די פּעקליך, שפּייט אויס דריי מאָל, און ער, מאַקס, בּלייבּט אַליין, איינער אַליין ווי אַ גראַף איבּער דער גאַנצער בּאַנק, האַ-האַ-האַ, כליעבען אַ טייער מיטעל, נאָך בּעסער ווי אַ מענש זאָל פּלוצים אין וואַגאָן בּעקומען די חאָלערע!..

דער דאָזיגער פּלאַן געפעלט אונזער מאַקסען אַזוי שטאַרק, אַז לייענריג אונטערן „בּעסאַראַבעץ" צולאַכט ער זיך אַזש, און אַ מענש, דאַרפט איהר וויסען, אַז ער האָט איבּערגעבּיסען, פאַרטרונקען מיט אַ גלעזעל בּיער, פאַררויכערט אַ ציגאַר און ליגט אַקעגען נאַכט אין וואַגאָן איינער אַליין אויף אַ גאַנצער בּאַנק אויסגעצויגען ווי אַ גראַף, איז איהם גוט צו לאַכען...

שאַט, לאָז זײַן שטיל. אונזער העלד מאַקס בערליאַנט, דער קאָמי-וואָיאַזשאָר, וואָס פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז, ליגט איינער אַליין אויף אַ באַנק צוגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ" און כאַפּט אַ דרימעל. לאָמיר איהם ניט שטערען.

ג

מאַקס בערליאַנט איז טאַקי אַ יוד אַ חכם, נאָר היינטיגעס מאָל האָט ער דוקא נישט געטראָפען. ס'איז טאַקי אַרייַנגעקומען אין וואַגאָן אַ פּאַרשוין, אַ גראָבער אַ געזונדער אַ פערטאָפּעטער מיט עטליכע טשעמאָדאַנעס, איז טאַקי צוגעגאַנגען צו מאַקסען, טאַקי בעטראַכט איהם ווי ער ליגט דאָס איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ", נאָר ער האָט ניט אויסגעשפּיגען דריי מאָל און איז ניט אַפּגעשפּרונגען. ער איז נאָר געשטאַנען און האָט בעטראַכט דעם דאַוויגען נפש דעם אַנטיסעמיט מיט דער סעמיטישער נאָז (בשעת שלאָפען האָט זיך דאָס בלאַט אַ ביסעל אַראָבגעגליטשט, און די חרפה, די נאָז הייסט עס, האָט זיך ענטפּלעקט און אַרויסגעוויזען בײַ אונזער העלד מיט איהר גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ).

געשטאַנען עטליכע מינוט מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען און אַוועקגעלייגט די טשעמאָדאַנעס אויף דער צווייטער באַנק וואָס אַקעגען מאַקסען, האָט זיך אונזער נייער פּאַרשוין אַרויסגעכאַפּט אויף אַ פּאָר מינוט אויפ'ן וואָקזאַל, אַרייַנגעקומען צוריק אויך מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ", אויפגעבונדען אַ טשעמאָדאַן, אַרויסבעקומען פון דאָרטען אַ קישעלע מיט אַ קאָלדרע מיט אַ פּאָר שטעקשיך מיט אַ פלעשיל אַדעקאָלאָן, זיך געמאַכט גאַנץ היימיש, אויסגעצויגען זיך איבער דער באַנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן בעסאַראַבעץ פונקט אַזוי ווי אונזער מאַקס בערליאַנט, געלעגען אין געהיכערט, געקוקט אויף מאַקסען און געשמייכעלט, צוגעמאַכט פריהער איין אויג, נאָכדעם דאָס אַנדערע, אַנגעהויבען פּאַוואָלינקע דרימלען.

מיר לאָזען שלאָפען אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס", אַ באַנק געגען אַ באַנק; מיר ווילען בעקאַנט מאַכען דעם לעזער מיט דעם צווייטען פּאַרשוין, ווער ער איז און וואָס ער איז.

ער איז אַ גענעראַל... ניט קיין גענעראַל פֿון דער מלחמה און ניט קיין גענעראַל-גובערנאַטאָר, נאָר אַ גענעראַל-אינספּעקטאָר, אַן אַגענט הייסט דאָס פֿון אַ געזעלשאַפֿט. הייסן הייסט ער ניעמטשיק; דער נאָמען זיינער איז חיים, נאָר שרייבן שרייבט ער זיך אַלבערט, און רופֿן רופֿט מען איהם פּעטי.

אין פּלוג קומט דאָך אויס אַפֿילו אַ ביסעל ווילדליך: מילא אַז פֿון חיים וואַקסט אויס אַן אַלבערט פֿערשטעהט זיך נאָך, וואָרום למאי ווי אַזוי ווערד ביי אונז פֿון וועלוועל וולאַדימיר, פֿון ישראל איסידאָר און פֿון אברהם אַוואַקום? נאָר ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען פֿון חיים — פּעטי? מוז מען זיך אַלוואַ אַריינלאָזען אַ ביסעל אין חקירה, זיך פֿאַרטיפֿען אין חכמת הלשון און געהן מיט׳ן שכל הישר: ראשית חכמה וואַרפֿען מיר אַרויס די חית פֿונ׳ם „חיים". נאָכ׳דעם בעטען מיר מחילה די צוויי „יודען" מיט דער „מם", בלייבט שוין נאָר איבער די „אלף" אַליין, שטעלען מיר צו צו דער „אלף" נישט מעהר ווי אַ „למד" מיט אַ „בית" מיט אַן „עין" מיט אַ „טית" — מאַכט דאָס ניט אַלבערט? נו, און פֿון אַלבערט ווערט שוין במילא אַלבערטי, בערטי, בעטי, פּעטי —

Sic transit gloria mundi —

אַט אַזוי, הייסט דאָס, ווערט פֿון אַ קאַטשקע אַן אינדיק.

בקיצור. אונזער פּאַרשוין הייסט פּעטי ניעמטשיק און איז אַ גענעראַל-אינספּעקטאָר און פֿאָהרט אויס די וועלט ווי מאַקס בערליאַנט, נאָר בטבע שוין גאָר אַן אַנדער מין נפש: אַ לעבעדיגער, אַ פֿרעהליכער, אַ בערעדענדיגער. און חאָטש ער הייסט פּעטי און איז אַ גענעראַל-אינספּעקטאָר, פֿון דעסטוועגען [illegible] ער אַ יוד גלייך מיט אַלע יודען, און האָט ליעב אַ יודען, ליעב [illegible] דערצעהלען מעשיות און אַנעקדאָטען פֿון יודען.

פּעטי ניעמטשיק מיט זיינע אַנעקדאָטען האָט אַ שם אויף דער וועלט. איין שטיקעל חברון, וואָס וואו ערגיץ אַן אַנעקדאָט, האָט זיך עס, זאָגט ער, גע־טראָפֿען מיט איהם אַליין טאַקי, און בשעת מעשה שווערט ער אייך אָפּ מיט כל השבועות שבעולם, און אַלע מאָל טרעפֿט זיך מיט איהם דער אַנעקדאָט אין אַן אַנדער אָרט; ער פֿאַרגעסט פֿון איין מאָל צום אַנדערען. די משמעות, אַז פּעטי ניעמטשיק, דער גענעראַל-אינספּעקטאָר, איז אַ ביסעל געחאַפּט אויף עברי דאָס הייסט ער איז אַ שטיקעל בעל-מגזם, אָדער, ווי מע רופֿט דאָס אין אונזערע קאַנטען, ער איז מחילה אַ ליגנער. האָט קיין פֿאַראיבעל נישט וואָס מיר דריקען זיך אויס אַזוי גראָב; עס וואָלט איינענטליך געוועזן נענוג מיר

זאָלען זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַגאַנעט, און וואָס אַגאַנעט איז — ווייסט איהר דאָך אַליין...

אַרײַנגעקומען אין וואַגאָן און דערזעהען אונזער מאַקס בערליאַנט ליע־גען אויסגעצויגען אויף דער באַנק איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַ־בעץ" און דערקענט נאָך דער נאָז, אַז דער פּאַרשוין איז קיין שום מחותן ניט ניט רב קרושעוואַנען און מיט זיין שעגעם „בעסאַראַבעץ", איז די ערשטע מחשבה זיינע געוועזען:

— אַיין אַנעקדאָט !.. אַ נייער אַנעקדאָט !.. ער וועט שוין האָבען מיט וואָס הילף וואָס צו דערצעהלען !

און פּעטי ניעמטשיק האָט זיך אַראָפּגעכאַפּט אויפ'ן וואָקזאַל, האָט זיך בעוואָרענט אויך מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ" און האָט זיך אוועקגע־לעגט אַקעגען מאַקסען — זעהען וואָס וועט דאָ זיין ? — און איז אויך אַנשלאָפען געוואָרען...

אַצונד לאָזען מיר איבער דעם „בעסאַראַבעץ" נומער 2, דאָס הייסט דעם גענעראַל־אינספּעקטאָר פּעטי ניעמטשיק, און קעהרען זיך אום צוריק צום „בעסאַראַבעץ" נומער 1, דאָס הייסט צום קאָמיוואָיאַזשאָר מאַקס בערליאַנט.

ד.

מאַקס בערליאַנט האָט געהאַט אַ שווערע נאַכט... אַ פּנים עס האָ־בען אין איהם געערערט די מאַכלים, וואָס ער האָט געכאַפּט אויפ'ן וואָקזאַל, כמעט עס האָבען זיך איהם געפּלאָנטעט משונה מאָדנע ווילדע חלומות. למשל עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער איז ניט מאַקס בערליאַנט, אַז ער איז גאָר קרושעוואַן, דער רעדאַקטאָר פון'ם „בעסאַראַבעץ", און אַז ער פאָהרט ניט אין וואַגאָן, נאָר רייטענדיג אויף אַ דבר־אחר, און אַ ראַק, אַ רויטער ראַק, אַ געקאָכטער, ווינקט צו איהם מיט די הערנער, און עס הערט זיך פון ערגיץ אַ געשריין: „קעלשע־ביעז" !.. און ווי עפּיס אַ ווינטביעל בלאָזט איהם אין די אויהרען, און ער הערט אַ שלעשטשען פון בלעטער אָדער פון ווייבערשע קליידלעך, און ער וויל עפענען אַנאויג און קאָן ניט, און ער טאַפּט זיך ביי דער נאָז, — נישטאָ קיין נאָז, קיין סימן פון קיין נאָז; אויפ'ן אָרט פון דער נאָז טאַפּט ער אַן אַ „בעסאַראַבעץ", און ער ווייסט ניט וואו ער איז. ער וויל זיך רידען און קאָן נישט. ער וויל שרייען און קאָן נישט. ער פיהלט אַז דאָס איז אַ חלום, נאָר ער קאָן נישט גובר זיין דעם שלאָף, ער קאָן נישט גע־

וועלטיגען אויף זיך, ער קאן נישט; ער ליגט און ליידעט נעבעך גאנץ גרויסע יסורים, ער איז ווי אין דער הינערפלעט. ער פיהלט אז עס געהען איהם אויס די כחות. נעהמט ער זיך און מיט'ן לעצטען ביסעל קראפט און לאזט ארויס א שטילען קרעכץ, וואס נאר ער אליין קאן איהם הערען, און עפענט אויף א שטיקעל אויג, קוים קוים וואס ער זעהט, און ער דערזעהט א שטראהל פון א ליכט און א געשטאלט פון א מענשען, וואס ליעגט אויסגעצויגען אקעגען איהם, אויך איינער אליין ווי ער אויף א גאנצער באנק, און אויך אזוי בערגעדעקט ווי ער, מיט א נעמער „בעסאראבעץ“, — און אונזער מאקס ווערט נבהל ונשתומם: עס מאלט זיך איהם אויס, אז דאס זעהט ער טאקי זיך אליין אויסגעצויגען אויף יענער באנק און ער קאן בשום אופן נישט פערשטעהן דעם שכל, ווי קומט ער, מאקס, אהין, אויף יענער באנק? און ווי אזוי זעהט דאס א מענש זיך אליין אהן א שפיעגעל?.. ער פיהלט אז איינציגווייז שטעלען זיך איהם די האר קאפויר,

לען זיך איהם די האר קאפויר...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הויבט אן אונזער מאקס קומען צו די געדאנקען און פערשטעהן, אז יענער, וואס ליעגט דארט אויף יענער באנק, איז ניט ער, מאקס, נאר אן אנדערער. איז איהם אבער קשה: פון וואנען האט זיך גענומען אהער דערדאזיגער פארשוין, און גראד אקעגען איהם, און גראד מיט א „בעסאראבעץ“?

אונזער מאקס האט קיין צייט ניט ווארטען ביז טאג און עס ווילט זיך איהם טרעפען דאס רעטעניש וואס גיכער, און טאקי שוין, און טאקי באלד; און ער טהוט זיך א ריהר און הויבט אן צו שעלעשטשען מיט'ן בלאט, און ער דערהערט אז יענער פארשוין, וואס אויף יענער באנק, טהוט זיך אויך א ריהר און שעלעשטשעט אויך מיט'ן בלאט; בלייבט ער שטיל און קוקט זיך איין נאך שטארקער, און דערזעהט, ווי יענער פארשוין, וואס אויף יענער באנק, קוקט אויף איהם מיט א האלבען שמייכעל, און אונזערע ביידע „בעסאראבצעס“ ליעגען איינס אקעגען דאס אנדערע, און קוקען איינס אויפ'ס אנדערע און מע שווייגט. ביידע אנטיסעמיטען חלש'ן, געהען אויס וויסען ווער מע איז; נאר מע האלט זיך איין מיט אלע כחות און מע שווייגט. פאלט פעטי אויף א שכל און הויבט אן אויסצופייפען שטילערהייד א בעקאנטען יודישען מאטיוו פון א בעקאנט יודיש לידעל:

„אויפ'ן פריפעטשיק ברענט א פייערל“...

און מאַכט האַלט איהם אונטער אויך שטיל און אויך מיט אַ פּיפּען:
„און אין שטוב איז היים"...

זעצען זיך אַוועק פּאַוואָלינקע אונזערע ביידע אַנטיסעמיטען, וואַרפען אַראָפּ פון זיך די „בעסאַראַבצעס" און לאָזען אויס ביידע דעם בעקאַנטען יודישען מאָטיוו פונ'ם בעקאַנטען יודישען ליעדעל, שוין נישט מעט קיין פּיפּען, נאָר מיט ווערטער ממש:

„און דער רבי לערנט
מיט די קינדערלעך
דעם אַלף-בית!.."

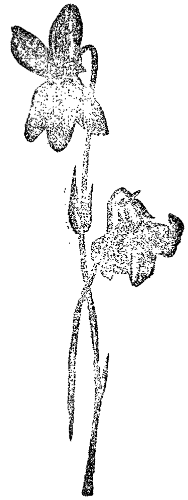

VII.

אקדמות.

אקדמות.

(א געזאנג לכבוד שבועות).

אקדמות מלין עה איך הוב אן צו רעדען ושריות שותא און בענעהר צו שפרעכען!... אזוי זינגט זיך גאנץ געשמאק א קליין אויסגעדארט יודעל, וואס שטעהט מיט א געלען טלית איבערן קאפ ביז'ן שפיץ יארמעלקע אין בית המדרש צווישען מזרח וואנט און צווישען שפיגעל באנק, געבען א סטענדער, אויפגעהויבען ביידע הענד, די אויגען פערגלאצט ארויף, שאקעלט זיך מיט'ן גאנצען גוף אלע מאל מיט א שפרונג אונטער און מיט א טענציל, און דאס געלע פארמעט-פנים בעת מעשה לויכט איהם אקעגען דער זונן, וואס קוקט ארײן מיט איין שטראהל דורכ'ן אפענעם פענסטער פונ'ם בית המדרש, און דאס איינציגע אקאציע בוימעלע אויף דער שוהל גאס, וואס האלט אין רעכטען בליהען, שיקט ארײן א געשמאקען זיסען ריח גלייך צו די יודען אין נאז ארײן, ווי איינער רעדט: „שמעקט, יודישע קינדער, איהר אויך, פון מײנע בשמים און האט אויך הנאה פון גאטס וועלטיל“...

איהר ווייסט ווער איז אט דאס יודעל וואס זינגט דעם „אקדמות“ מיט אזא חדוה, מיט אזא התלהבות? ס'איז יהושע העשיל. איהר קענט איהם, איהר קענט איהם זעהר גוט. דאס איז פון די יודען וואס איהר בעגעגענט זיי נאר לויפענדיג, האבען קיין מאל קיין צייט ניט, תמיד זענען זיי פערהאוועט אין פרנסה, און זייער פרנסה איז דאך אומשטיינס געזאגט ווינט. מען לעבט פונ'ם ווינט. פאר אזעלכע מענשלעך איז די וועלט א יריד און זיי זענען געקומען אהער אויפ'ן יריד שמעקען, אויסשמעקען טאמער וועט מען עפעס קאנען חאפען... א זעלכע מינים סוחרים ווייסען אליין ניט, וואס טהוען זיי דא אויפ'ן יריד? זיי ווארפען זיך אויף אלסדינג וואס סע קומט זיי פאר די אויגען קויפען און פערקויפען מיד ליד, פעדדינט, דערלעגט — און צראפ פונ'ם מארק, א רענדיל אראפ א רענדיל ארויף, אבי אויסגעהאנדעלט זיך שען, חלילה

נישט פערנומען קיין פרעמדס... אט אזא סוחר אז ער האפט זיך אויף דעם לעצטען טאג פונ'ם יריד אונ דערמאהנט זיך, אז ער האט געפטרט וואו ער האט געהאט א גראשען, טהוט ער זיך א שמיר מיט דער האנד איבערן פנים פון אויבען אראפ אונ א זאג צו זיך אליין: „האבען מיר שוין ברוך השם אפגעפטרט דעם יריד אויך: אצינד בעדארף מען לויפען ערגעץ חאפען א גמילות חסד אויף צוריקוועגס"...

אט פון דעם מין יריד-לייט איז אונזער העלד יהושע העשיל.

וואס איז זיין געשעפט ווייס איך ניט. דאכט זיך א יוד א מעקלער, א שליח, א שטיקעל שדכן, דאס הייסט ניט קיין שדכן פון די שדכנים וואס שרייבען בריוולעך אונ שלעפען קערבלעך, נאר גאר-נישט, אז עס מאכט זיך אמאל אויספיהרען א שדוך מהיכי-תיתי, פאר וואס ניט? ווער זאגט זיך דאס אפ פון א זייטיגען רובל? איך קען א סך דאמען „ארים-טאקראטקעס" וואס אז זיי שמעקען אן ערגעץ א בחור געהט ארום מיט א מעדעל אונ סע דאכט זיך זיי אוים אז ס'איז גלייך, ווארפען זיי אוועק אלע געשעפטען אונ נעמען זיך צו דער ארבייט, טהוען אלסדינג ס'זאל ווערען; סע פערשטעהט זיך זיי טהוען דאס מעהר לשם מצוה, אדער דיפלאמאטיע, אדער פשוט ווייל זיי האבען ניט וואס צו טהון... ניין יהושע העשיל איז ווייט פון אזעלכע זאכען; ער אז ער פאלט אמאל אויף א גלייכס איז נאר צוליב דעם וואס ער מיינט טאמער וועט ער דא עפעס חאפען. אי עס לאזט זיך אוים א בוידעם? דען דאס וואס ער מיינט ס'איז גלייך ווי א סטרונקע איז גאר קרום ווי א קאטשערע — וואס איז ער שולדיג? מסתמא איז זיין מזל אזוי. למאי מעקלעריי? פערהאן א סך מעקלערס דא אין שטאדט, אויך אזעלכע בריה'ס ווי ער, פון דעסטוועגען וואהין זיי געהען ארין מאכען א געשעפט מאכען זיי, אונ ביי איהם איז געמאכט אונ געמאכט, אונ צום סוף עס קומט צו עפעס לאזט זיך אוים אז עס הויבט זיך גאר ניט אן!... אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר-ניט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. אליין וואלט מען נאך ווי עס איז איבערגעטראגען, איז אבער פערהאן א ווייב, קינדער-לעך וואס זענען גאט די נשמה שולדיג... א גליק, כלעבען, וואס יהושע העשיל איז א יוד אונ א פרומער עהרליכער יוד, וואס גלויבט אין גאט, וואס דיענט גאט, וואס האט ליעב גאט, ממש פערברענט פערליעבט אין דער שכינה ווי א חתן וואס האט זיך פערליעבט אין דער כלה. דעריבער דאוועגט ער אזוי געשמאק. קומט אין שוהל ארין זעהן ווי יהושע העשיל דאוועגט איז, זאג איך אייך, נאר א חיות, דאס איז ניט

קיין געוועהנליכער דאווגען, ווי א יוד אשטייגער שטעלט זיך אוועק אזא מאהלט ווי א מיהל, האט אין זינען בעת מעשה גאר ווייס איך וואס: א קונה א פריץ, א גמילות חסד. ניין! יהושע העשיל אז ער שטעלט זיך אוועק דאווגען שטעלט ער זיך פאר, אז ער קומט מיט א ראפארט צום רבונו של עולם, מיט א ליבעניש אונ מיט א געבעט אויף פרנסה, מיט א קלאגען זיך אויפ'ן גלות אונ מיט א חדוה וואס ער איז א יוד. א קלייניגקייט א יוד, א יוד וואט האט מקבל געווען די תורה, ערשט היינט, אין דעם דאזיגען טאג שבועות... שפרינגט ער אונטער, קנאקט צו מיט די פינגער, מאכט מיט די אויגען און שרייט, שרייט מיט קולי קולות. די „אריסטאקראטען", די נגידים פון מזרח וואנט, וואס דאווגען מיט איהם אין איין שוהל, קענען איהם שוין מיט זיין דאווגען אונ מיט זיינע משונה ווילדע העויות: „שאט, שאט זאגען זיי, דער גרייגער יהושע העשיל האט זיך צעלאזט!" נאר דער גרייגער יהושע העשיל הערט זיי ווי דעם פאראיאהריגען שנעע: „דערויף איז דאס א מקום קדוש מען זאל דאווגען, ניט זיצען אויבען אן אויסגעסטראצעלט ווי די טאקען, גלאנצען מיט די גילדענע אונ זילבערנע עטרות פון די טליתים, קוקען אריין בעת קריאת התורה בלומרשט אין די חומשים אונ שטילערהייט רעדט מען צווישען זיך דברים בטלים"... אונ דערזעהט יהושע העשיל אז יודען רעדען בעת דאווגען קאן ער דאס ניט סובל זיין, ווערד אין כעס, פאטשט מיט די הענד איבערן סדור: „אי—א—נו!". א מאדנער יוד אט דער יהושע העשיל. אזוי איז ער דאכט זיך א נבנע, א נעבעכיל, א ווארם וואס לאזט זיך טרעטען מיט די פיס, און קומט אין שוהל — אויס נבנע, אויס נעבעכיל, אויס ווארם, איין עזות פנים, זאל גאט היטען! דא, אין שוהל, איז נימא ביי איהם קיין נגיד, קיין אריסטאקראט; ער איז זיי מבטל כעפרא דארעא, דען אין א מקום קדוש זענען אלע יודען גלייך. אויך דאס פנים ווערד דא ביי איהם גאר איין אנדער פנים: צי מחמת דער יארמעלקע מיט'ן טלית וואס אויפ'ן שפיץ קאפ, צי מחמת גרויס חדוה פון זיין געליעבטער (די שכינה), וואס ער זעהט זיך דא מיט איהר אלע שבת אונ יום טוב, ובפרט אזא יום טוב ווי שבועות צו „אקדמות", בעת „חיל אלף אלפין — צעהנטויזענדער, הונ־דערט־טויזענדער מלאכים כרובים און גלגלים קלויבען זיך צענויף פאר'ן אלמעכטיגען און מהוען זיך הויבען מיט א געזאנג און מיט א גרויס שאלונג ווי דאס געשריי פון די געזאמעלטע וואסערען"... אונ יהושע העשיל הערט ראס דאזיגע געזאנג מיט'ן דאזיגען שאלען און ער הקלבם

עם חזן זינגען און שאַלען מיט אַ גרויס שאַלונג; און ער איז איבער-
צייגט, אַז דאָרטען וועט ער זיצען אין איינעם מיט אַלע עהרליכע
יודען וואָס זענען געקניפּט מיט גאָטטס קרוין. ווי סע שטעהט אין „אַקדמות"
בפירוש געשריבען... און ער פיהלט ווי ער זיצט אונטער דער חופה
מיט אַלע צדיקים דאָרט אין גן-עדן מיט גרויס תענוג בתכתקי דהב
פּיזא אויף גאָלדענע שטוהלען און געהט זיך דורך מיט זיי אויפ'ן
שפּאַציר און חאַפּט אַ טענציל מיט דער שכינה... אַ כפּרה די גאַנצע
וועלט מיט אַלע תענוגי עולם און אפילו מיט דער גוטער פרישער מיל-
כיגע סעודה, וואָס די נגידים וועלען היינט עסען נאָכ'ן דאַוונען! און
יהושע העשיל חאַפּט אַ קוק מיט גדלות אויף די נגידים, די הולטייעס
וואָס אין מזרח וואַנט, און עס קומט איהם פאַר די אויגען איינער אַ
גראָבער וואָס זיצט אויבען אָן אין מזרח, אַ יוד אַ נגיד מיט אַ גערויזיר-
טער מאָרדע, מיט אַ שענעם ראָק און מיט אַ שוואַרצען קוימען אויפ'ן
קאָפּ. מאַרקוס רופט מען איהם, אַ נייער נגיד, פון די נייע אויפגע-
קומענע נגידים, וואָס שפּרינגען אַראָפּ פון אַ דאַך, ווי איינער רעדט:
„גוט-מאָרגען, איך בין אויך דאָ"!... די דאָזיגע נייע אויפגעקומענע
נגידים שפּרינגען איטליכען אין פּנים אַריין, וואַרפען זיך, זשומען און
זשושקען און עסען זיך איין ווי די פליגען. זיי צוואָגען זיך אוים, פּו-
צען זיך אוים, טהוען זיך אָן מיט די ווייבער נאָך דער לעצטער מאָ-
דע, לאָזען זיך קאָסטען געלט און קריכען אַהין, אַהין, צווישען די
„אַריסטאָקראַטען", שטעלען אַרויס דאָס בייכעל און בלאָזען זיך. אינ'ם
גרויסען אָרט קויפט דאָס אַ פאַיעטאָן מיט ברענענדיגע פערד און
קנאַקט איבער אַלע גאַסען מען זאָל זעהן; אין טעאַטער געהט דאָס
אין דער ערשטער שורה, האַלט אוים קעפּס ווייבער, שפּיעלט אין פּרע-
פערענס, בויט הייזער, קלינקט און טראַסקעט און פּייפט מיט סכנות
נפשות. אינ'ם קליינעם אָרט קויפט דאָס אַ שטאָדט אין מזרח, דעם ווייב
גרויסע פּעריל, יאָגט זיך נאָך שענע שדוכים, וויל זיך איינקויפען אין
יחוס, זינדיגט בסוד קיינער זאָל ניט וויסען, שפּיעלט אין אָקע און שענקט
אַמאָל אַ גרויסע נדבה מען זאָל פון איהם רעדען.

אָט פון דעם מין נייע אויפגעקומענע נגידים איז מאַרקוס.

פון וואַנען האָט זיך גענומען אַ הער דער דאָזיגער מאַרקוס? —
ווייסט קיינער ניט. דאָס הייסט וויסען ווייסט מען איהם, נאָר אַז ער
הייסט מאַרקוס — דאָס איז מען ערשט ניט לאַנג געוואָהר געוואָרען.
ביז ניט לאַ האָט מען איהם גערופען: דער יוד פונם האָלץ", אָדער

„דער הילצערנער". ער האָט זיך געדרעהט אַרום אינטענדאַנטסטווא, קאַזאַר־מעס, אָפּיצערען, צוגעשטעלט האָלץ און עפּעס נאָך... איצט האָט ער אַוועקגעוואָרפען די אינטענדאַנטסטווא, מיט די קאַזאַרמעס, מיט די אָפּיצערען, איז געוואָרען אַ באַנקיר, אויף אונזער לשון הייסט דאָס פּשוט אַ בעל הלואה, אַ פּראָצענטניק, אַ יוד וואָס לעבט זיך פון פּראָצענט, האָט ליעב אַ וועכסעלע, בטבע אפילו אַ גרויסער עם הארץ, אַ ווילדער גראָבער יונג, נאָר ער ערעלט זיך, פּיינט זיך אויס ווי ווייט מעגליך, רייבט זיך צווישען לייטען, וויל זעהר איינרעדען די וועלט, אַז ער איז אַ טאַטעגס אַ קינד, דערצעהלט מעשיות, צו דאָרטען ערגעץ ביי זיך אין דערהיים האָט ער קרובים גרויסע מיוחסים, לומדים, מופלגים, האָטש אַלע ווייסען (און ער אויך) אַז ס'איז שקר וכזב, ער האָט ניט אין ערגעץ ניט קיין קרובים, ניט קיין מיוחסים, ניט קיין לומדים, ניט קיין מופלגים. מען קאָן דאָס אַרויסזעהן נאָכ'ן רויטען פּנים, האָטש ס'איז שוין איצטער פּיינטשיג אַרומגעשאָרען, און נאָך די גראָבע קאָרענע הענד מיט די לעפּקע פינגער (איין פינגער איז ביי איהם איין אָפּגעהאַקטער, וואָס אויף דעם ערצעהלט מען אַ גאַנצע מעשה, נאָר מיר לאָזען עס דורך...)

אויך דאָס וייב זיינס, די איצטיגע מאַדאַם מאַרקוס, אַ נידעריגע אַ שוואַרצע אַ גראָבע מיט גראָבע שטאַרק פערגראָבטע הענד, וואָס אַלע געדענקען נאָך, אַז זי איז אַמאָל געוועזן ניט אויסגערעדט זאָל זיין אַ דינסטמעדעל, לעגט איין די וועלט, פּויקט אין אַלע גאַסען, אַז זי שטאַמט פון זעהר אַ רייכע משפּחה, פון גרויסע לייט, גבירים, אדירים, האָטש אַלע ווייסען (און זי אויך) אַז ס'איז שקר וכזב, זי האָט נישט אין ערגעץ ניט קיין משפּחה, ניט קיין גרויסע לייט, ניט קיין גבירים אדירים, מען קאָן דאָס אַרויסזעהן פון איהר אויפפיהרען זיך אין מאַרק ביי די ווייבער, אין קיך ביי די דינסטען, און בעת זי רעכענט זיך מיט'ן קצב פאַר פלייש. זי האָט פיינט זאָגט זי, „אַזעלכע" חשבונות. זי וועט ניט דערלאָזען, זאָגט זי, מען זאָל איהר צורעכענען אפילו אַ לויט פלייש, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט ביז זי רייסט אָפּ ביי איהם עטליכע פונט — און דעמאָלט איז זי שוין רוהיג. און פון דעסט־וועגען אי — אי — אי האָט מען פאַר זיי דרך־ארץ און מען גיט זיי אָפּ כבוד! דען וועמען טהוט זיך עס נעטהיג אַרויסשפּרינגען גענגען אַ נגיד, זיין אַ שייגעץ? ובפרט איין אָרעמאַן, ובפרט אַ מעקלער, ובפרט אַזאַ מעקלער ווי יהושע העשיל, וואָס גערעט צו איהם אָפטליך אַריין, גישט מחמת גרויס ליבשאַפט, נאָר טאַקי צוליב דעם וואָס די נויט

טרייבט איהם. ער מיינט, א קשיא אויף א מעשה, טאמער וועט ער מאכען ביי איהם א מאל א שטיקעל געשעפט. אמת, ניט אזוי גרינג מאכט מען ביי מארקוסען א געשעפט. מארקוס איז א שווערער פארשוין, א הארטער ביסען! דאס הייסט אזוי איז ער אפילו נישקשה, א צוגעלאזט מענטשיל; אז מען קומט צו איהם אריין בעט ער זיצען, איז מכבד מיט א פאפיראס, נאר געבען פערדינען יענעם א קערבעל דאס לא. שווער, שווער בקריעת ים סוף! זינט מארקוס איז א נגיד, אונ יהושע העשיל איין ארעמאן האט ער נאך כמעט נישט געפרובט פערדינען דורך איהם א קערבעל. א שווערער נגיד, א הארטער, אוי א הארטער ביסען!

און יהושע העשיל, זינגענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן און מיט'ן איבעריגען עולם דעם אקדמות, חאפט א קוק אויף מארקוסען מיט דער אונטער־געשארענער שווארצע מארדע, מיט'ן געפאקטען בייכעל אונ מיט'ן הויכען שווארצען קוימען אויפ'ן קאפ אונ טראכט זיך: „דא ביזט דו טאקי ביי זיך גרויס, אנגעבלאזען... דערפאר אבער דארטען! דארטען! מנת דילן אונזער גאב וואס גאטט האט אפגעשיידט פאר אונז נאך פון וויים איך ווען אן... אמת די גוטע געשמאקע מילכיגע סעודה היינט—וועט טאקי עסען מארקוס, אונ מיט דער גוטער פרישער געשמאקער קאווע מיט פוטערגעבעקס, וועט טאקי פערטרינקען מארקוס. אונ איך וועל געפינען הלואי א גלעזעל ציקאריע חאטש מיט איין אייערקיכעל ס'זאל זיין פאר די קינדער נעבאך; פון פיש מילכיגע געפרעגעלט אין פוטער רעדט זיך שוין ניט, אונ בלינצעס מיט קרעפלעך מיט לאקישען מיט מילך דאס האט מארקוס, ניט איך... דערפאר אבער דער לויתן מיט'ן שור הבר דארטען! דארטען!... „טלולא דלויתן די פרייד פונ'ם לויתן אונ דער ווילדער אקס דער שור הבר בעת זיי וועלען האלטען מלחמה פאר די צדיקים אין די אויגען, בכדי זיי, די צדיקים, זאלען קוקען אונ קלויבען תענוג. ווי דער שור הבר וועט דעם לויתן שטויסען מיט די הערנער אונ דער לויתן וועט צאפלען אקעגען איהם מיט די פליספעדערען, דעמאלט וועט צוגעהן הקדוש ברוך הוא אליין בכבודו ובעצמו מיט זיין גרויסען שווערט אונ וועט זיך מטריח זיין אנגרייטען א שענע גרויסארטיגע סעודה פאר זיינע ליבע טהייערע געסט, וואס האבען זיך עוסק געווען אין זיין תורה, איהם געלעגט תפילין אונ געלייענט קריאת שמע"...

אזוי זינגט יהושע העשיל, זינגט, שרייט גלייך מיט'ן חזן, וויל א פנים פערזינגען דעם יצר הרע, פערשרייען דעם הונגער, עס חלשט

איהם רעכט דאס הארץ נאך פון נעכטען, געוועזען אויף א גאנצע נאכט איבערן תקון־שבועות און גאנץ פריה אוועק אין וואסער און פון דארטען גלייך אין שוהל אריין פריהער פון דער גאנצער וועלט, אויסגעהערט פון א פאר מענשען חכמים א שפאס. „וואס איז די מעשה, רב יהושע העשיל, וואס איהר האט זיך היינט אזוי געפעדערט? א פנים צוליעב דער מילכיגער סעודה“? ... נאר וואס הערט ער זיי? יהושע העשיל איז שוין געוואוינט געווארען צו אזעלכע זאכען. אלע, ווער ס'האט נאט אין הארצען, האבען ליעב זיך מאכען א שפאס מיט יהושע העשלען, און מעהר פון אלעמען טאקי אלץ דער אייגענער מארקוס. אלע מאל ווען ער קומט צו מארקוסען, טהוט איהם מארקוס א פרעג, אויף א קאטאוועס געוועהנליך, אט אזוי אשטייגער:

— נו? ווי איז אייך געגאנגען דער שבת?

אדער:

— ווי איז אייך געגאנגען פסח צו די סדרים?

אדער:

— ווי אזוי איז אייך אפגעלאפען דער סוכות אין סוכה?

אדער:

— האט איהר געהאט פורים א פרעהליכע סעודה?

אויף אזעלכע זאכען ענטפערט יהושע העשיל געוועהנליך גאר נישט; ער ווייסט אז ס'איז גלאט אזוי, א שפאס. דעם נגיד איז גוט אויפ'ן הארצען, טרייבט ער קאטאוועס. ענטפערט דערויף יהושע העשיל נאר מיט א שמייכעלע: חע־חע. געפעלט דאס מארקוסען, איז איהם מכבד מיט א פאפיראס, רוקט איהם אונטער א גלעזיל טיי:

— טרינקט רב יהושע העשיל, נעמט צוקער, אט שטעהט.

— א דאנק — זאגט יהושע העשיל און עס געהט איהם ניט איין דאס גלעזיל טיי; ער דערמאהנט זיך, פערשטעהט איהר, אז דארט, אין דערהיים ביי איהם, איז פערהאן בעלנים אויף טיי קיין עין הרע גענוג, בעלנים וואס וואלטען זיך מחיה געווען, ממש דערקוויקט מיט א גלעזיל ווארעמס — איז ניטא. פערהאן דוקא א סאמאוואר, נאר קיין טיי און צוקער איז ניטא, און פון וואנען זאל זיין? פון דעם וואס מארקוס האלט איהם אפ דריי זייגער שעה, וויל מען זאל איהם ערצעהלען נייעס „וואס הערט זיך עפעס אין שטעדטיל?“ צי פון דעם וואס דאס ווייב מיט די עלטערע מעדלעך פערדינען קוים אנדערהאלבען גילען א טאג פאר צוויי לייבעלעך? ווי האבען זיה אויסגעלערנט נעהען לייבעלעך, זיצען זיי און

אַרבּײַטען גאַנצע טעג, נעהען זיך אָפּ די פינגער און נעמען אָנדערהאַלבען גילדען פאַר אַ פּאָר לײַבּעלעך. גוט איז נאָך אַז ס'איז דאָ לײַבּעלעך! וואָס טהוט מען אַז ס'איז קײן לײַבּעלעך אויך ניטאָ? הונגערט מען; דאָס הײַסט מען לעגט זיך שלאָפען מיט אַ לעדיגען, ניכטערן מאָגען; און אַז גאָטט העלפט איז מאָרגען אויך אַ טאָג און מען קען מאָרגען ווידער הונגערן, און, זײַט זיכער, קײן בן אָדם, קײן פויגעל וועט דערפון נישט וויסען. יהושע העשיל איז ניט אַזאַ מענש וואָס זאָל ערצעהלען התנצלות, זיך קלאָגען, און ווער שמועסט בעטען? ער זאָל וויסען חלילה שטאַרבען! שטאַרבען!... בקצור יהושע העשיל איז פון די אָרעמע לײַט, וואָס געהען זיך אוים שטילערהײַט, שאַ, אָהן גוואַלדעניש, אָהן געפּילדערן; עס קרעהט ניט אויף זײַ, ווי מען זאָגט, קײן האָהן אפילו... פערהאַן, פערהאַן בײַ אונז, צווישען די קינדער ישראל, אַ סך אַזעלכע יהושע העשילס, — איהר מעגט מיר גלויבען אויף מײַנע הײליגע נאָמנות איך קען זײַ, איך בין מיט זײַ גוט בעקענט... אַ גליק, כלעבען, וואָס יהושע העשיל איז אַ יוד, און אַ פרומער עהרליכער יוד, וואָס גלויבט אין גאָט, וואָס דינט גאָט, וואָס האָט ליעב גאָט, ממש פערברענט. פערליעבט אין דער שכינה ווי אַ חתן וואָס האָט זיך פערליעבט אין דער כלה. דערי־בער זינגט אַזוי געשמאַק יהושע העשיל גלײַך מיט'ן חזן און האָט בעצײַטענס הנאָה פון די גוטע זאַכען וואָס שטעהען דאָרטען אָנגעגרײַט פון די אָרעמע לײַט'ס וועגען: „נְגִידִין קָמֵיהוֹן — עס וועלען זיך ציהען דאָרטען פאַר זײַ גאַנצע טײַכען פון באַלזאַם־אײל, וּמִתְפַּנְּקִין און זײַ וועלען זיך אָנזעטטיגען און אָנזעטיגען מיט אַלע גוטע זאַכען און מיט יענעם גוטען אַלטען זיסען ווײַן, וואָס שטעהט דאָרטען אָנגעגרײַט פון זײַערטוועגען אין קעלטער נאָך משׁשׁת ימי בראשית"...

אָט אַזעלכע מינים ליעדער זינגט זיך יהושע העשיל שבועות מיט נאָך אַ סך יודען, אַזעלכע שלים מזל'ן ווי ער, הויבּט אויף בײדע הענד אַרויף, מאַכט צו די אויגען, שאָקעלט זיך מיט'ן גאַנצען גוף, שפּרינגט אונטער מיט אַ טענציל, און טראָגט זיך אַריבער מיט לײַב און לעבען אַהין, אַהין, אין איין אַנדער וועלט פון גאָלע לויטערקײַט, פון גאָ־לע גוטסקײַט, פון גאָלע עבּיגקײַט, אַ וועלט וואו ס'איז נישטאָ קײן קבּצנים, קײן נגידים, קײן אויפגעקומענע קלײנע מענשעלעך מיט ווײַסע מאַנישקעס און אונטער זײַ אײזערנע שטײנערנע הערצער, קײן נאַרישע גראָבּע תאוות, קײן צרות, קײן דחקות, קײן דאגות פּרנסה, קײן מעק־לערס קײן שדכנים, קײן צער גדול בנים, קײן קנאה קײן שנאה...

און ער ווארפט אראפ פון זיך דעם גאנצען לבוש פון דער וועלט, און ער טהוט זיך אויס פון דער היגער וועלט, וויל פערגעסען, פערגעסען, ניט הערען ניט זעהן וואס ארום איהם טהוט זיך, בעהעפט זיך אצונד מיט זיין געליעבטער, מיט דער שכינה. ניט זיין עסק וואס דא אקעגען איהם שטעהען זאטע צופרידענע מענשלעך מיט פעטע אויסגעפאשעטע בייכלעך; ניט זיין עסק וואס דא קוקט אריין די זונן מיט איין שטראהל דורכ'ן אפענעם פענסטער פונ'ם בית המדרש, און דאס איינציגע אקאציע בוימעלע אויף דער שוהל גאס, וואס האלט אין רעכטען בליהען, שיקט אריין א געשמאקען זיסען ריח גלייך צו די יודען זיין נאז אריין, ווי איינער רעדט: „שמעקט, יודישע קינדער, איהר אויך פון מיינע בשמים און האט אויך הנאה פון גאטס וועלט...“

שאט נאר שאט! אין דער מינוט ואלט איהר מיר נישט אנריהרען מיין יהושע העשלען. איהר זאלט איהם ניט זאטשעפען: איהר זעהט דאך: אז ער איז ניט בהאי עלמא, אז ער איז היינט נישט קיין הינגער, ער איז גארנישטא; ער איז נאר דארטען, וויט וויט פון דאנען, ערגעץ ביי זיין געליעבטער, ביי דער שכינה...

נישטא יהושע העשיל, נישטא איהם היינט!

מיין 1-טער ראמאן

מיין ערשטער ראמאן.

ערשטער קאפיטעל.

(די ערשטע שטעלע און דעם כח פון פראטעקציע).

ווער עס האט פארזוכט דעם טעם פון זיצען שפעט ביי נאכט א הונגריגער ביי א שמעלצענדיג ליכטעל איינגעהילט אין א צעריסען פעלצעל און חזר'ען גראמאטיקע: אימעניטעלנעי — ביעליי סוויעזשעזי חליעב; ראדיטעלנעי—ביעלאהא סוויעזשאהא חליעבא; דאטעלנעי—ביעלאמו סוויעזשעמו חליעבו, און בשעת מעשה זאל זיך גלוסטען האטש א שווארץ אלט געבאקען שטיקעל ברוידט אונ ס'איז ניטא... ווער עס האט פארזוכט דעם טעם פון שלאפען אויף א הארטער באנק מיט א ווייכען קולאק צוקאפענס און דאס לעמפעל טשאדעט און דאס קינד וויינט אונ די אלטע ווארטשעט... ווער עס האט פארזוכט דעם טעם פון א פאר שטיוועל, וואס איין אפצאס איז אבגעשפרינגען אונ א פארמעטקע שלעפט זיך נאך און קוואטשקעט, און איהר קאנט פון איהר בשום אופן ניט פטור ווערען... ווער עס האט פארזוכט דעם טעם פון אבטראגען דעם זייגער אין לאמבארד אריין, און דער לאמבארד וויל איהם ניט אננעמען מחמת די קאפערטע איז ניט פון ריין זילבער און די געדערעם זענען ניט ווערט קיין פיער... ווער עס האט פארזוכט דעם טעם פון בעטען ביי א גוטען פריינד א גמילות חסד און ער לאזט זיך לאנג ניט בעטען, לייגט אריין די האנד אין קעשענע און חאפט ארויס דאס ביימעלע און שווערט אייך, אז ער האט ניט א גראשען... ווער עס האט דאס אלטדינג פארזוכט, אליין איבערגעלעבט, דער וועט מיך אפשר פארשטעהן, ווי אזוי מיר איז געווען אויף דער נשמה, אז איך האב באקומען א שטעלע — די ערשטע שטע-

לע — פון צוועלף קאַרבען אַ חודש מיט קעסט אונ קוואַרטיר און אויף אַלעם גרייטען!

ווי אַזוי איך האָב די שטעלע באַקומען — וויל איך אייך נישט באַמיהען, אונ איך מיין, אַז איך בין גאָר נישט מחויב אייך אַלסדינג דערצעהלען, אַז איך האָב אַ פעטער, אונ דער פעטער האָט אַ מומע און די מומע האָט אַ בעקאַנטען און דער בעקאַנטער האָט אַ קרוב אונ דער קרוב האָט אַ מחותן זעהר אַ רייכען נאָר אַ פּראָסטען בעל הבית, וואָס וואָהנט אין אַ דאָרף, האָט אַ זוהן אַ בן יחיד און זוכט אַ לעהרער אויף יודיש און אויף רוסיש אונ אויף דייטש אונ אויף בוכהאַלטעריע און זאָל זיין אַ טאַטענס אַ קינד אונ ס'זאָל קאָסטען וואָלוועל — פּונקט אָנגעמאָסטען פאַר מיר! אונ איך האָב אָנגעווענדעט אַלע מיינע כוחות אונ איך בין אַוועקגעלאָפען צום פעטער אונ האָב געבעטען דעם פעטער ער זאָל בעטען די מומע, אַז זי זאָל בעטען דעם בעקאַנטען, אַז ער זאָל בעטען דעם קרוב, אַז דער קרוב זאָל פועל'ן ביי זיין מחותן דעם רייכען בעל הבית, אַז ער זאָל נעמען מיך ניט קיין אַנדערען, וואָרום אַז חוץ מיר איז פאַרהאַן אין מאַזעפּעווקע נאָך אַזעלכע בחורים'לעך, וואָס קאָנען יודיש און רוסיש און דייטש און בוכהאַלטעריע און וואָס זענען אייך גרייט צו פאָהרען אין דער וועלט אַריין אַבי אַ שטיקעל ברויט. נישט אַזוי גיך האָט מיין בעל הבית אַרויסגערעדט דאָס גוטע וואָרט, אַז ער נעמט מיך; ער האָט זיך לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה: ערשטענס צו זאָל ער נעמען אַ לעהרער צי ניין? און צווייטענס אויב נעמען, צי זאָל ער נעמען מיך צי איין אַנדערען? ביז גאָט האָט געהאָלפען ס'איז ביי איהם געבליבען, אַז ער זאָל יאָ נעמען און דער גורל איז געפאַלען אויף מיר מחמת די קענטענישין (אַזוי האָט ער געזאָגט) שפּיעלען ביי איהם אַ קליינע ראָלע; קענערס. האָט ער געזאָגט, זענען היינט פאַרהאַן ווי די הינד, דער עיקר איז ביי איהם, אַז דער לעהרער זאָל זיין „אַ טאַטענס אַ קינד”, און אַזוי ווי איך בין אַ טאַטענס אַ קינד דערפאַר „נעמט ער מיך”. אַזוי האָט ער מיר געזאָגט, מיין נייער פּרינציפּאַל, נאָר איך האָב מורא, אַז ער האָט געזאָגט, מחילה, ליגען: מיינע איבעריגע קונקערענטען זענען אויך „טאַטענס קינדער” נישט ווינציגער פון מיר, נאָר וואָס דען? זכות אבות, פּראָטעקציעס.

יאָ, גרויס און שטאַרק איז דער כח פון פּראָטעקציע! אונ אַז וואויל איז דעם מענשען, וואָס האָט אַ פעטער, וואָס ער האָט אַ מומע, וואָס זי האָט אַ בעקאַנטען, וואָס יענער האָט אַ קרוב, וואָס ער האָט אַ מחותן אַ

רייכען בעל־הבית וואס וואהנט אין א דארף און האט א בן יחיד און זוכט א לעהרער אויף יודיש און אויף רוסיש און אויף בוכהאלטעריע און זאל זיין א „טאטענס א קינד" און ס'זאל קאסטען וואלוועל!...

צווייטער קאפיטעל.

(מיין פרינציפאל פארזוינט מיך מיט זיינע גוזמות און איך האב א דרעמעל).

ווער איז געווען מיין פרינציפאל? וואס איז ער געווען? וואס פאר א פנים האט ער געהאט: צי א הויכער צי א נידעריגער? צי א דינער, צי א גראבער? צי א געלער צי א שווארצער? איך מיין, אז ס'איז אייך ניט אזוי נייטיג צו וויסען. ווי אזוי מע רופט איהם איז אייך, דאכט מיר, אויך ניט נוגע אין לעבען. עס קאן זיין, אז ער לעבט נאך ערגיץ, פאסט מיר גאר ניט, איך זאל ארויס שטעלען דעם נאמען זיינעם, לאם איך אייך בעסער איבערגעבען דעם שמועס, וואס מיר האבען געהאט דאס ערשטע מאל, בשעת ער האט מיך גענומען צו זיך אין וואגאן אריין — א גאנץ פיינער עקיפאזש מיט צוויי שענע פערד — און האט מיך מכבד געווען מיט א ציגאר — די ערשטע ציגאר, וואס איך האב אויף מיין לעבען פארזוכערט און וואס האט מיך אבגעקוילעט אויף אייביג.

— פאהרט איהר ארויס, הייסט דאס, יונגערמאן, דאס ערשטע מאל פון שטאדט אין דארף אריין? — אזוי מאכט ער צו מיר און קוקט אויפ'ן גרויען אש פון דער שווארצער ציגאר — איהר קערט אודאי מיינען יונגערמאן, אז א דארף איז מי יודע וואס, אונ מיר, דארפס־יודען, ווייסען ניט וואס גוט איז? איהר וועט זיך פארגינען אנקוקען, יונגערמאן, א זיצעכטס פון א דארפסיוד, א שטוב מיט א הויף מיט א גארטען — א פאלאץ, א דווארעץ! חדרים אונ חדרים'לעך, איך זאל אייך זאגען יונגערמאן בלא גוזמא כמעט ביז צוואנציג, וואס זאג איך צוואנציג? אריבער דרייסיג! אי צו וואס דארף איך אזוי פיעל חדרים? איך ווייס אליין ניט: צוליעב די געסט. עס קומען צו מיר אפט מאל געסט. וואס זאג איך אפטמאל? אלע וואך אלע טאג, ניטא דער טאג סע זאל ניט קומען קיין גאסט, צוויי געסט, דריי געסט אונ נאך וואסערע געסט! א פריץ, א פריסטאוו, איין איספראווניק, א מיראוואי... איך לעב מיט זיי אלע זעהר גוט, לאם איך האבען די ברכה, וויפיעל מאל סע מאכט

זיך: איך זעה אַ קאַרעטע מיט פיער פערד פאָהרט צו גלייך צום גאַניק; פרעג איך: ווער איז דאָס געקומען? זאָגט מען מיר: יעווגע פראָוואָסחאָ-דיטעלסטווא, דאָס הייסט דער גובערנאַטאָר אַליין... נו קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחר, און מע מוז איהם אויפנעמען ווי סע קעהר צו זיין, איהם אָפּטרעטען די גרעסטע חדרים מיטן גאַנצען גאָרטען, און ביי מיר אַ גאָרטען מעג מען איהם אָנקוקען! אַ וואַלד, ניט קיין גאָרטען; מיינע עפּעל, מיט מיינע באַרען, מיט מיינע פלוימען! הייגט ווייַנטרויבען? אַלסדינג איז ביי מיר ברוך השם פאַראַן אייגענס, ווישניק פון מיינע ווייַנשיל, און ווייַן פון מיינע ווייַנטרויבען און ראָזינקעס אייגענע און אפילו פיש אויך אייגענע פונם אייגענעם טייך, און נאָך וואָסערע פיש, קאַרעסען און קאַרפּען און שלייען און לעשטשעס — לעשטשעס אָט אַזעלכע אָ... דערביי טוט מיין פּרינציפּאַל אַ מאַך מיטביידע הענד אין דער ברייט און איך בייג זיך אָן אַביסעל אויף אַ זייט בכדי איך זאָל איהם קאָנען דורכלאָזען זיינע לעשטשעס...

ער הערט נישט אויף צו דערצעהלען גוזמות און איך האָרך, האָרך מיט קאָפּ, שלינג, שלינג די ווערטער, די קאַרעטע וויגט זיך ווי אַ וויגבעטעל, די פערדלעך שמייסען מיט די וויידלען און לויפען, לויפען אָהן איין אָפּשטעל, און איך קאָן אַקוראַט ניט זאָגען, צי פונ'ם וויגען זיך אין דער ווייכער קאַרעטע, צי פון די פערדס שמייסען מיט די ווייַדלען, צי אפשר פונ'ם פּרינציפּאַל'ס גוזמות—איך הייב אָן צו חאַפּען אַ דרעמעל... עס איז אַ שענע וואַרעמע זומער נאַכט! אַ גרינג ווינטיל פאַרגנבה'ט זיך אַלע מאָל און טוט מיך אַ שמיר, אַ גלעט, ווי מיט סאַמעט איבערען פּנים, און איך ווער אַנשלאָפען, און פונ'ם שלאָף הער איך, אַז מיין פּרינציפּאַל חראַפּעט געשמאַק.

אַז מיר זענען געקומען צופאָהרען אויפן אָרט, האָט שוין די זון געהאַט איינגעפאָהרען אַ שטיק הימעל. ריין איז זי געווען, די יפהפיה, ריין און לויטער, ליכטיג און לעבעדיג, געשמייכעלט צו מיר גאָר פריינדליך און אָפּגעגעבען מיר אויפן נייעם אָרט אַ שענעם, אַ ברייטען גוט מאָרגען.

דריטער קאפּיטעל.

(אַ צעטעל פון ליגנערס, אַ קאלטער קוק און אַ ווארעמע רעקאָמענדאציע.)

פאַרהאַן אַלערליי מינים ליגנערס אויף דער וועלט; פאַרהאַן ליגנער אַזעלכע, וואָס קיינער נייט זיי ניט, קיינער שלעפּט זיי ניט פאַר דעם צונג, נאָר גלאַט אַזוי — סאיז דאָ אַ מויל און סע רעדט. צווישען די דאָזיגע ליגנערס זענען פאַרהאַן דרייערליי מינים: אַ ליגנער אויף נעכטען, אַ ליגנער אויף היינט און אַ ליגנער אויף מאָרגען. דער נעכטיגער ליגנער וועט אייך דערצעהלען בבא מעשיות, וואָס ניט געשטויגען ניט געפלויגען, ער וועט אייך שווערען, אַז ער איז דער ביי אַליין געווען — און געהט זייט חוקר ודורש, זוכט עדות, לייקענט איהם אָפּ!... אַ היינטיגער ליגנער — דאָס איז ניט קיין ליגנער אייגענטליך, נאָר אַ באַריהמער; ער וועט אייך דערצעהלען, אַז ער האָט, אַז ער ווייסט, אַז ער קאָן — און געהט פאַרהערט זיך מיט איהם!... דער „מאָרגענדיגער" ליגנער — דאָס איז גלאַט אַ גוטער מענש, וואָס זאָגט אייך צו גילדענע בערג. ער וועט געהן, ער וועט רעדען, ער וועט טהון פון אייערט וועגען — און איהר דאַרפט איהם גלויבען אויף נאמנות. די אַלע דריי מינים ליגנערס ווייסען, אַז זיי זאָגען אַ ליגען, נאָר עס מאַלט זיך זיי אויס, אַז יענער גלויבט זיי. פאַרהאַן אָבער אַזאַ מין ליגנער, וואָס בשעת ער זאָגט אָפּ דעם ליגען מיינט ער אַליין, אַז ער האָט געזאָגט אַ אמת און איז איבערצייגט, אַז יענער מיינט אויך, אַז ס'איז אַנ'אמת, און בשעת מעשה האָט ער באמת הנאה. דאָס איז אַ מענש, וואָס לעבט אינ'ם עולם הדמיון אַ מענש וואָס פאַנטאַזירט; מע קען זאָגען: דאָס איז אַ מין מחבר, וואָס קלערט אויס אַלע מאָל אַ נייע מעשה, פאַרגעסט וואָס ער האָט נעכטען דערצעהלט און די פאַנטאַזיע אַרבייט ביי איהם אַלע מאָל אַ פרישען געדאַנקען, אַ שפּאָגעל נייע אידעע.

אָט פון דעם לעצטען מין ליגנער איז געווען מיין פּרינציפּאַל. איהר פאַרשטעהט שוין אַליין גאַנץ גוט, אַז פונ'ם דוואָרעץ האָט זיך אויסגעלאָזט אַ גאַנץ געוועהליכער הויף, פונם פּאַלאַץ — אַ גאַנץ געוועהנליכע שטוב מיט אַ סך ווינציגער פון דרייסיג חדרים און חדרימלעך; דער גאָרטען איז געווען אַ גאַנץ געוועהנליכער גאָרטען. אויפן אָרט פון ווייַנטרויבען זענען געווען גרינגע אַגרעסען; אויפן אָרט פון וויין — פּשוטער עפּעלקוואַס און אויפן אָרט פון די גרויסע לעשצעס זענען געווען קליינע העכטלעך אַי דאָס ניט פונם איינענעם טייך נאָר געבראַכטע פון מאַרק...

באַגעגענט האָט אונז אַ גראָבע יודענע מיט אַ פּאַק שליסלען. דער קוק, וואָס זי האָט אויף מיר געוואָרפען איז געווען אַ קאַלטער קוק און מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס'איז מיר געווען זעהר שטאַרק אַנגענעהם. דער דאָזיגער קוק האָט באַדייט: וואָס איז דאָס פאַר אַ שלים-מזל?... מיין בעל הבית האָט דעם קוק פאַרשטאַנען און האָט מיט אַ חנופה'לע זיך פאַרענטפערט פאַר איהר:

דאָס האָב איך געבראַכט אַ נייעם לעהרער פאַר'ן „קינד"... וואַ איז דאָס „קינד"?

דאָס קינד שלאָפט נאָך — האָט זי איהם געענטפערט מיט אַ קול פון אַ מאַנסביל און האָט מיך מכבד געווען מיט נאָך איין קאַלטען קוק, וואָס קאָן פאַרקיהלט ווערען פון איהם די געדערעם. אַ גליק וואָס דער פּרינציפּאַל האָט געהייסען, מע זאָל עפּיס געבען צום טיש און האָט מיך באַזעצט נעבען זיך און האָט מיר אין עטליכע מינוט, ביז מע האָט דער-לאַנגט דעם סאַמאָוואַר, אויסדערצעהלט וואָס זיין זוהן קאָן, ווי גוט ער לערענט און ווי שען ער שרייבט.

— זיין שרייבען האָט אַ שם! די וועלט טראָגט זיך אַרום מיט זיינע בריעף! דייטש איז ביי איהם די מוטער שפּראַך, היינט רעדט ער פראַנצויזיש!

די בעל הבית'טע מיט די שליסלען האָט דערלאַנגט צום טיש קעז און פוטער און סמעטענע און מילך און האָניג און נאָך גוטע זאַכען און עס וואָלט געווען גאָר ניט שלעכט ווען זי זאָל אַליין זיך ניט געווען אַוועקזעצען אַנטקעגען און וואַרפען אויף מיר מיט איהרע זיסע אויגען. מיין פּרינציפּאַל האָט פאַרשטאַנען איהר קוק און האָט איהר אויף אַ מינוט אויסגערעכענט דעם יחוס מיינעם, ווער איך בין און וואָס איך קאָן, און איך האָב געפיהלט, אַז עס ברענט ביי מיר דאָס פּנים מיט די אויגען מיט'ן קאָפּ און מיט די האָר פונ'ם קאָפּ. נאָך מיין פּרינציפּאַלס וואַרעמע רעקאָמענדאַציע איז אויסגעקומען, אַז איך בין דעם בעל שם-ס אַנ'אייניקעל און קום אַרויס פון סאַמע רבנים מיוחסים אונ גבירים אדירים, אונ קאָנען קאָן איך מער פון אַ סטודענט און פון אַ דאָקטאָר און פון אַ פּראָפעסאָר און פון דריי פּראָפעסאָרען... צי האָט זי געגלויבט די דאָזיגע פּזמונות — ווייס איך ניט. נאָר דער קאַלטער האַרטער קוק איהרער איז געוואָרען, דאַכט מיר, אַביסעל וואַרעמער אונ ווייכער.

פיערטער קאפיטעל.

(דאס „קינד" עסט פאר דריי סאלדאטען, און דער לעהרער געהט אויס פאר הונגער)

דאס קינד איז געווען א הויכער, א גראבער, א געזונטער, א ווייטער, א שענער, א לעבעדיגער, א פריילעכער בחור מיט ווייסע רויטפארביגע באקען, מיט היבשע פעטע פיסקעס מיט א הויכען ווייסען שטערען, מיט גוטע גרויע אויגען, מיט פעהקע ווייסע הענד, ווי פאמפושקעס און האט ליעב געהאט דריי זאכען: עסען און שלאפען און לאכען; נאר מעהר פון אלץ האט ער ליעב געהאט דאס עסען, און עסען האט מען דארט געגעסען פון אין דער פריה ביז ביי נאכט. א חוץ טיי און קאווע און איבערבייסען און אנבייסען אונ ווארעמעס און מיטאג און וועטשערע האט די מאמע אלע מאל אריינגעשיקט דעם „קינד" א גלעזעל שאקאלאד, א בייגעל א קיכעל, א לעקעכל, אביסעל איינגעמאכטס און אפט מאל א לעבעריל, א פופיקעל און גלאט א שטיקעל בולקע דאס הארץ זאל ניט הליש'ען... און דער לעהרער האט דאס בעדארפט צו זעהען, שלינגען די שלייס און פארשטילען דעם הונגער מיט א ציגאר טיטון...

די ערשטע צייט ביז דער רבי איז זיך ניט צעגויפגעגאנגען מיט'ן תלמיד, האט ער געליטען דעם אמתן טעם פון הונגער, ווארום דעם תלמיד'ס מוטער, די בעלהביתטע מיט די שליסלען, האט איהם געגעבען מכות ניט קיין עסען. אין שטוב האט זיך תמיד געפונען עסענווארג און איבערהויפט מילכיגס לרוב, נאר אלסדינג איז געווען אונטער'ן שלאס. דער פרינציפאל פלעגט זיך אפט מאל אריין מישען, מע זאל געבען דעם לעהרער עסען, דערויף פלעגט די בעל הביתטע אנהויבען קלינגען מיט די שליסלען א סימן, אז זי איז אין כעס—און זאגען?

— סטייטש ווי דען? מע גיט איהם עסען דריי מאל א טאג, האסט דו געהערט אביסעל!...

אונ דאס איז געווען א גרויסער ליגען! נישט נאר דריי מאל א טאג, אפילו איין מאל ניט, איך האב וויפיל מאל באמערקט פון דער ווייטען, ווי מע ווארפט ארויס שטיקער פלייש, ווי מע גיסט אויס קריגלעך מיט מילך, אין דער צייט ווען איך האב געחלשט ביי זיך אין חדר נאך א שטיקעל ברויט. די טעג, וואס דער פרינציפאל איז ניט געווען אין דער היים בין איך פשוט אויסגעגאנגען פון הונגער. מיין גליק איז געווען, וואס איך בין באצייטענס געווארען חבר מיט מיין תלמיד.

פינפטער קאפיטעל.

(דער רבי מיטן תלמיד שלאגען בלאט אונ מע לעבט א גוטען טאג).

אויב איהר ווילט זיך האלטען דא און מיר זאלען זיין חבר — אזוי האט זיך אנגערופען איין מאל אין א פריה=מארגען צו מיר דאס קינד בשעת מיר זענען געזעסען אליין אין אונזער באזונדער חדר מיט אפענע פענסטער אין גארטען ארוים — אויב איהר ווילט מיר זאלען זיין חבר און איהר זאלט ניט אוועק פאהרען, זאלט איהר די ספרים מיט די ביכער פארווארפען אונטערן טיש אונ אליין זאלען מיר אדער שפיעלען אין „דאמקעס“, אדער אין „זעכס און זעכציג“ אדער מיר זאלען זיך גאר אויסציהען אויף די בעטלעך מיטן פנים ארויף און שפייען אויף דער סטעלי.

און נישט לאנג געטראכט נעמט מיין תלמיד און טהוט א שליידער די ספרים מיט די ביכער אונטערען טיש, טהוט זיך א ווארף אויפ'ן בעטעל מיטן פנים ארויף אונ טהוט א שפיי דורך די ציין, נאר אזוי קונציג, אזוי בריה'ש, אז ער דערלאנגט גלייך צו דער סטעלי און מיר ביידע הויבען אן לאכען.

פון דעמאלט אן איז אוועקגעגאנגען ביי אונז א לעבען ווי גאט אין ארעם. דער תלמיד האט אויסגעלערענט דעם רבין שפיעלען אין „דאמקעס“ און „זעכס און זעכציג“ (איך בין זיך מודה, אז ביז דעמאלט האב איך ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קארט, אונ אז איך האב מיך באקענט מיט דער שפיל האב איך ליב געקריגען א קערטיל דאס חיות!)

דער רבי האט געשלאגען בלאט מיטן תלמיד און האט פארווארפען אלע ספרים מיט אלע ביכלעך און האט געשפיעלט מיט'ן תלמיד אין דאמקעס אדער אין זעכס אונ זעכציג, אדער געלעגען אונ געשפיגען אויף דער סטעלי, אדער געגעסען אין איינעם מיט איהם, פארזוכט פון אלע מאכלים צו ביסלעך און האט זיך ארום איהם גוט אונטער געפוטערט. אין א פאר חדשים ארום האט ער פארבייגעהענדיג א קוק געטהון אויף זיך אין שפיגעל, דערזעהען א פאר באקען — און האט זיך אליין ניט דערקענט...

צו אונז אין חדר איז נישט אריין געקומען קיינער, א חוץ דער דינסט מיט עסענוואַרג. מיין פרינציפאל איז זעלטען געווען אין דער היים אונ די בעל הביתטע מיט די שליסעל האט געהאט צו טהון טאג ווי נאכט מיט'ן מילכיגס אונ מיט די קרינגלעך און האט ניט אריין גע=

שמעקט צו אונז. מיר האבען דאס געלעבט באמת א גוטען טאג, געזונד פראנק און פריי, ניט געהאט אויף זיך קיין שום עול פון קיין שום זאך און פון קיין שום מענשען—ממש א גן־עדן!

נאר איין מאל האט מיך דער פרינציפאל א האפ געטהון:

— נו? ווי אזוי לערענט ער?

— אויסגעצייכענט — זאג איך און פארקרים זיך ניט אפילו.

— א יא? וואס האב איך אייך געזאגט? מאכט ער צו מיר, און איך וואונדער זיך ווי אזוי איך קוק איהם גלייך אין די אויגען אריין.

אין דער דאזיגער שטוב, וואו איינער האט גענארט דעם אנדערען, וואו אלע האבען געפאלשט, געזאגט ליגען, וואו דער שקר איז געהאנגען אויבען אויף, געשוועבט, זיך געלאזט הערען אין דער לופט... אין דער דאזיגער שטוב האט מען געקענט זיך אויסלערנען זאגען א ליגען.

זעכסטער קאפיטעל.

(די ערשטע ליבעס־בריוולעך צווישען חתן כלה און דאס ערשטע פייערל צינד זיך אן.)

איין ארבייט איז ביי אונז יא געווען! אבנעמען די פאסט און ענטפערען אויף די בריעף. און בריעף האבען מיר געהאט כמעט אלע טאג; איך זאג „מיר" האבען געהאט, ווייל מיר ביידע האבען בעדארפט אויף זיי געבען תשובה. די בריעף זענען געווען געשריבען צו מיין תלמיד פון זיין פיעל געליעבטער כלה, חאטש ער אליין האט זיך מיר מודה געווען, אז ער האט זי ווייניג וואס ליעב.

תחלת זענען די בריעף געווען ניט אזוי אפט, איין מאל אין צוויי וואכען, איין מאל אין וואך, נאר פון זינט איך בין אנגעקומען, איז דאס שרייבען געווארען פארגרינגערט און די בריעף האבען אנגעהויבען געהן הין און צוריק אפטער.

— נאט לייענט איבער און ענטפערט איהר אב. וואס דולט זי מיר א מוח! — אזוי האט מיר מיין תלמיד איין מאל געזאגט און א ווארף געטהון מיר אין פנים ארייִן זיין פיעל געליבטער כלה'ס א בריוועל.

איך האב איבערגעלייענט דאס בריוועל און ס'איז מיר געפעלען געווארען וואס זי שרייבט:

מיין ליבער טייערער חתן! דו ווייסט, עס האבען זיך מיר צו געגעסען דיינע גריסען, וואס זענען געראטען איינס אינ'ם אנדערען, ווי איין מאמע וואלט זיי געהאט. ווי צוויי טראפען וואסער, וואס געהען פון איין טייך. איך וויל הערען פון דיר עפיס א פריש ווארט, אזא ווארט, וואס זאל מיר דערווארעמען דאס הארץ און באלייכטען די נשמה, צו קאלט איז דאס הארץ, צו טונקעל די נשמה!...

פון מיר דיין געטרייע כלה..

איך האב ניט לאנג געטראכט און האב דערויף אבגעענטפערט כ״ור מיין תלמיד בזה הלשון:

מיין ליבע געטרייע כלה! דו שרייבסט מיר אז מיינע ווערטער זענען געראטען איינס אינ'ם אנדערען, ווי איין מאמע וואלט זיי געהאט; ווי קאן דען אנדערש זיין, אז איין געפיהל האט זיי געבוירען? דו זאגסט, אז זיי זעהען גוים, ווי צוויי טראפען וואסער, וואס געהען פון איין טייך. ווי קאן דאס אנדערש זיין, אז זיי געהען פון איין קוואל, פון איין הארצען? דו בעטסט ביי מיר א פריש ווארט, קאן דען זיין פרישער ווי דאס ווארט „ליעב“? קאן דען זיין ניט ליכטיג אויף דער נשמה, אז איך דערמאן זיך אין דיר טייערע כלה?!

פון מיר דיין געטרייער חתן

דארויף האבען מיר אין גיכען באקומען א תשובה:

ליבער טייערער חתן!

ריינע זיסע ווערטער האבען מיך איצטיגס מאל דערפרישט דערווארעמט און ס'איז מיר ליכטיג געווארען אין אלע ווינקעלעך, איך וואלט געמענט שווערען, אז איך האב דערהערט א ניי מין געזאנג, א הימלישע מעלאדיע פון א טייערע, א ליכטיגע נשמה. און איך האב דערפיהלט עפיס ווי א נייע הויט אויף זיך, עס האט זיך מיר אויסגעוויזען אז עס וואקסען ביי מיר פליגעל און איך שוועב, איך שוועב אין דער לופטען און א גאנצע קאפעליע מלאכים געהען מיר אקעגען, בעגריסען מיך, טראגען מיר א גרוס פון מיין ליבען טהייערען זיסען חתן, וואס שרייבט אזעלכע זיסע ווערטער, וואס מיין הארץ און מיין נשמה זענען איהם אין גאנצען, און גאנצען איבערגעגעבען פון איצט אן אויף תמיד, אויף אייביג!

פון מיר דיין דיך ליבענדע און תמיד געטרייע כלה...

ליבע זיסע טײַערע אונ געטרײַע נשמה מײַנע!

נײַן דו האָסט זיך נישט טועה געווען, מײַן טײַערע כּלה! נישט קיין פּשוטע קאַלטע ווערטער זענען דאָס געווען, נאָר געפיהלען וואָס גיסען זיך אַרויס גלײַך פונ'ם האַרצען און גיסען זיך אַרײַן צו יענעם; פעדים וואָס ציהען זיך גלײַך פון דער נשמה און ציהען צו צו זיך און פערבינדען אונ פאַרקניפּען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אַט אַ יענע אייגענע קאַפּעליע מלאכים, וואָס האָבען דיר אָבגעגעבען אַ גרוס פון מיר, האָבען מיר געבראַכט צו טראָגען פון דיר נאָך אַ סך אַ פרײַנדליכערען גרוס, און מיט דער אייגענער קאַפּעליע מלאכים שיק איך דיר איבער איצטער, מײַן טהײַער האַרץ, אַ הייסען קוש, אַ הייליגען קוש פון דײַן אייביגען, אייביגען פרײַנד, וואָס טראָגט דײַן ליבטיג געשטאַלט בײַ זיך אין האַרצען תּמיד אויף דער וואָהר אונ אין חלום.

פון מיר דײַן ברענענדיג פערליבטער חתן...

זיבענטער קאַפּיטעל.

(מאַטעריאַל פאַר אַ נײַעם בריפשטעלער).

אַ פונק ווערט אומגעהרען פאַרטראַגען גאַנץ ווייט פון הויכען יאָן מאַסט אויף אַ שטרויענעם דאַך, צינדעט זיך אָן פון דעם דאָס בעריל; קומט דער ווינט אונ צעבלאָזט דאָס פײַערל, אונ עס ווערט אַ העלישע פײַער, אַ שׂרפה, אַ שׂרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געווען דער ערשטער פונק, וואָס האָט זיך צעבלאָזען, צעבריענט אונ צעפלאַקערט אין אַ העלישע פײַער; די בריוולעך זענען געווען וואָס ווײַטער אַלץ הייסער אונ היציגער; דאָס פײַער איז געוואַקסען וואָס ווײַטער אַלץ גרעסער אונ שטאַרקער, ביז האָט אויס געבראָכען אַ גרויסע, אַ מוראדיגע שׂרפה בײַ מיר אין האַרצען. אַ פײַער האָט זיך צעוואָרפען אין מײַן גאַנצען לײַב, אָנגעצונדען אַלע מײַנע נערוועז, אויפגעוואָרען און אויפגעקאָכט מײַן בלוט, מיך געמאַכט קראַנק, אויס מענטש. איך האָב פאַרלאָרען דעם אַפּעטיט צו עסען, איך האָב אויפגעהערט שלאָפען, איך בין גרוס געוואָרען ווי אַ צעדולמער. מײַן נשמה איז געלעגען דאָרטען אין די בריוולעך, און זיך

זײַ טאַקע איז געווען מײַן אײנציגער טרײסט און מײַן פרײד. אַ בריף אַז עס פלעגט אָנקומען איז געווען בײַ מיר אַ יום טוב; איך האָב דעם בריף געעפענט, איך האָב איהם געלײענט און איך האָב אויף איהם געענטפערט. מײַן תלמיד האָט נאָר בעדאַרפט איבער שרײַבען מיט זײַן האַנד און איך האָב איהם בעדאַרפט אונטערטרײַבען צו דער אַרבײט און וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט בלוט, אַז איך האָב בעדאַרפט טראָגען דעם וועהטאָג אינווײניג בײַ זיך אין האַרצען טיעף טיעף פאַרבאָרגען, בעהאַלטען בחדרי חדרים מיט'ן קאָפּ אין קישען, און שטילערהײד זיך אויסוויינען, אויפשטעהן און מאַכען אַ פרײליך פּנים און זיך זעצען מיט מײַן ליבען תלמיד צו דער אַרבײט — שפּיעלען אין דאַמקעס אָדער אין „זעכס און זעכציג".

אײן שטיקעל גליק איז געווען, וואָס קײנער האָט נישט באַמערקט אויף מײַן פּנים, אַז איך געה אוים, אַז איך צאַנק ווי אַ ליכט; אײן שטיקעל גליק, וואָס מײַן תלמיד האָט זיך צו מיר ניט אַזוי שטאַרק צוגעקוקט; ווען ער זאָל זיך צו מיר שטאַרק צוקוקען, וואָלט ער מיך געווים געפּאַקט. איך שטעל מיר פאָר, וואָס פאַר אַ פּנים איך וואָלט בײַ איהם געהאַט אין די אויגען, ווען ער זעהט מיך קושען זײַן כלה'ס בריוולעך פון אַלע זײַטען!... און ווי אַזוי קושט מען ניט אַזעלכע בריוולעך? זעהט אַלײן וואָס זי שרײַבט צו מיר:

מײַן ענגעל, מײַן נשמה, מײַן טרײסט!

איך דאַרף דיר זאָגען דעם אמת, איך בין זיך מודה פאַר דיר מײַן טהײַערער, אַז איך האָב דיך ביז אַהער ניט געקענט איך האָב מיר קײן מאָל ניט פאָרגעשטעלט, אַז איך וועל געפינען אין דיר אַזאַ קוואַל פון סאַמע געהויבענע געפיהלען. פון סאַמע הויכע געדאַנקען, פון סאַמע טיפען פערשטאַנד און אַזאַ אײן אוצר פון וויסענשאַפט! פון דײַנע קלוגע ווערטער זעה איך אַרוים ווי ווײַט דו ביזט באַלעזען, ווי ווײַט דו ביזט פול אומעדום!

און עס וואונדערט מיך זעהר, פאַר וואָס האָב איך דאָס נישט געוואוסט פריהער? דאָס בעווײַזט מיר נאָר דײַן תמימות מיט דײַן פּראָסטקײַט, וואָס געבען דיר צו חן אין מײַנע אויגען נאָך מעהר ווי ביז אַהער. זאָל איך מיך ניט שעצען פאַר אײנע אַ גליקליכע וואָס מײַן גורל איז געפאַלען אויף אַ מענשען, וואָס אין איהם שפּיגלען זיך אָב אַלע בעסטע מעלות: שײַנקײַט, קלוגשאַפט, קענטעניש, תמימות און גוטסקײַט!

דײַן גוטסקײַט קוקט אַרױס פֿון דײַנע זיסע קלוגע װערטער, דו טרײסט מיך בעשענקען מיט דײַנע ליבע בריף פֿון דײַן מילדער האַנד און איך דאַנק דיר טױזענד מאָל, און איך בעט דיך אױף װײַטער נישט פֿאַרגעסן.

דײַן געטרײַע אונ אױף אײביג דיך ליבענדע כּלה...

דערױף האָב איך איהר געענטפֿערט אַביסעל פֿאַר שפּעט:

מײַן טהײַערע מײַן ליעבע, מײַן קלוגע אונ מײַן װאױלע, דו האָסט מיך ניט געקענט דערפֿאַר, װײַל דו האָסט מיך ניט געזעהן, און דער װאָס דו האָסט איהם געזעהען איז געװען ניט איך, נאָר איין אָבשײַן פֿון מיר, שטעל דיך פֿאָר, אַז מיר האָבען זיך נאָר װאָס בעקאַנט, אַז מיר האָבען זיך נאָך גאָר נישט געזעהן, אַז מיר בײדע זענען נײַגעבאָרען און אָך! װי גליקליך זענען מיר, װאָס מיר קענען נישט די װעלט, די פֿאַלשע ביטערע װעלט מיט די פֿאַלשע ביטערע מענשען...

פֿון מיר דײַן שטערבליכער פֿערליבטער חתן...

האָב איך בעקומען פֿון איהר אזא מין ענטפֿער:

מײַן ליבער, מײַן טהײערער, מײַן מלאך פֿון גאָט! דײַן זיסען בריף, װאָס איך האָב פֿון דיר ערהאַלטען איז פֿאַר מיר געװען אַ ספר החתום, איין רעטעניש. דו שרײַבסט אַזױ פֿערשטעלט, אַז איך בעדאַרף מיר לאַנג ברעכען דעם מח ביז איך זאָל דיך פֿערשטעהן, אונ מיר דאַכט, אַז איך מעג מיך איבערנעמען און זאָגען, אַז איך פֿערשטעה דיך אַקוראַט. דו זאָגסט, אַז מיר דאַרפֿען זיך שעצען גליקליך, װאָס מיר קענען נאָך ניט די פֿאַלשע ביטערע װעלט מיט די פֿאַלשע ביטערע מענשען. ס'איז אַ סימן, אַז איך בין טאַקי איינע איין אומגליקליכע, װאָרום איך קען שױן גראַדע יאָ די פֿאַלשע ביטערע װעלט מיט די פֿאַלשע ביטערע מענשען! און װי זיס איז מיר צו דענקען, אַז ס'איז פֿאַרהאַן חאָטש איינער אַ לײַטישער און אַ פֿײַנער, איין אמת'ר, אַ קלוגער און אַ גוטער מענש, און דער איינער, דאָס ביזט דו, מײַן אױסדערװײלטער באַשערטער. זײַ געזונד, מײַן טײַערער, שרײַב מיר, װאָס לײענסט דו אַצינד אונ װאָס פֿאַר אַ ביכער קאָנסטו מיר רעקאָמענדירען צום לײענען? איך קױש דיר די האַנד מיט גרױס ליבשאַפֿט און בלײַב אױף אײביג

דײַן געטרײַע, געטרײַע כּלה...

האָב איך דערויף געענטפערט בזה הלשון:

מײַן לעבען, מײַן זעעלע, מײַן גן עדן!

אַז דו וואונדערסט זיך אַזוי אויף מיר, הײַנט וואָס פאַר אַ חידוש, וואָס פאַר אַ־רעטעניש בעדאַרפסט דו שוין זײַן פאַר מיר? איך האָב מיר קיין מאָל גיט פאָרגעשטעלט אין חלום אפילו, אַז איך זאָל האָבען אַזעלכע בריעף פון דיר! פון די געצעהלטע לשון קודש ווערטער, וואָס וואַרפען זיך דורך אין דײַנע בריף, זעה איך אַרויס, אַז דיר איז ניט פרעמד אונזער הייליגע שפּראַך, אַ דערפאַר אַליין שעץ איך דיך אַזוי הויך, אַז איך האָב מורא איך בין נישט ווערט דײַן נאָמען צו דערמאָנען! איך קוק אויף דײַן פאָרטרעט און זאָג זיך אַליין: אָט דאָ איז זי, די אמתע יודעשע טאָכטער! אָט דאָס איז מײַן אידעאַל און פאַר דיר בין איך גרייט אַלע מינוט זיך מקריב זײַן מיט מײַן גאַנצען לעבען! דו פרעגסט מיך, וואָס זאָלסט דו לייענען? איך שיק דיר דאָ אַ גאַנץ צעטעל פון די בעסטע רוסישע און אויסלענדישע קלאַסיקער, ווי גאָגאָל, טורגעניעוו, טאָלסטאָי, דאָסטאָיעווסקי, פושקין, לערמאָנטאָוו, שעקספּיר, געטע, שילער, הײַנע, בערנע. איך האָף, אַז דו וועסט געוויס הנאה האָבען, און שרײַב מיר באַלד ענטפער וואָרום דער טאָג, וואָס איך האָב פון דיר אַ בריף, איז בײַ מיר אַ יום טוב, לעב וואָהל מײַן טײַערע!
לעבוואָהל מײַן געטרײַע, ווי עס ווינשט דיר פון טיפען הארצען
דײַן דיך ליעבענדער און איבערגעגעבענער חתן...

האָט זי מיר דערויף אַזוי געענטפערט:

מײַן קרוין, מײַן שאַץ, מײַן טרייסט, מײַן הארץ!

איך פאַר שטעה ניט. וואָס דו ביסט אַזוי נתפעל געוואָרען פון אַ פּאָר לשון־קודש־ווערטער, וואָס דו האָסט באַגעגענט אין מײַנע בריף! לשון־הקודש דאָס איז דאָך אונזער נאַציאָנאַל־שפּראַך, דאָס חומש דאָס איז דאָך אונזער איינציגער נאַציאָנאַל־פאָנד, אונזער גאַנץ פערמעגען! ווײַס פאַר אַ דאַנק פאַרדיענט אַ יודישע טאָכטער דערפאַר, וואָס זי פאַרשטעהט יודיש? שעמען בעדאַרף זיך אַ יודעשע טאָכטער, אויב זי ווייסט ניט האָטש עטליכע שירים פון יהודה הלוי אויסווייניג, אַ חרפה און אַ בושה בעדאַרף זײַן אונז אַלעמען, אַז אַ יודיש מיידעל, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַ גימנאַזיע, ווייסט ניט ווער איז מאַפּו, לעווינזאָן, סמאָלענסקין, גאָרדאָן וכדומה אונזערע אייגענע קלאַסיקער!... פאַר דײַן צעטיל דאַנק איך דיר פיעל מאָל, עס מהוט מיר באַנק, וואָס איך האָב די אַלע קלאַסי־

קער, וואס דו האסט מיר אויסגערעכענט שוין לאנג דורכגעלייענט אינאיינעם מיט נאך בעריהמטע שרייבערס אונ פאעטען, ווי למשל: בייראן, סוויפט, סערוואנטעס, דיקקענס, טעקקעריי, שעללי, באלזאק, דארע, הוגא, סענקעוויטש, ארזשעשקא, און נאך און נאך אסך אנדערע. איך האב געוואלט עפיס נייעס, עפיס א פרישע זאך אויף צו לייענען און ניט קיין ראמאן, נאר איין ערענסט ווארט.

פערבלייב געזונד, מיין ליבער און מיין זיסער, און שאץ מיך ניט צו הויך, היינרום וואס צו איז איבעריג, איך בין א גאנץ געוועהנליכע יודישע טאכטער, וואס איז דיר איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען דיין געטרייע כלה...

האב איך איהר דערייף געענטפערט...

נאר טאמער וואלט געוועזן געוונג שוין צו ברענגען בריף סיי פון חתנ'ס צד, סאי פון כלה'ס צד? איך האב מורא עס וועט אויסקומען ניט קיין ראמאן, נאר א בריפענשטעלער, איך דארף דא זאגען נאר איין זאך: די דאזיגע בריף ליגען נאך עד היום ביי מיר אין טישקעסטעל באהאלטען, פארדרוקט העט וייט און א ווינקעלע, קיין בן אדם האט זיי ניט אנגעקוקט, זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אלטע אלטע כתבים, שטילע עדות פון מיינע ערשטע פריידען און ליידען; זיי זענען אויסגעטריקענטע צוגעפליאקעוועטע בלומען אויפ'ן קבר פון מיין ערשטער ליבע, פון מיין ערשטען ראמאן.

זעכטער קאפיטעל.

(ער גייט נאך אין ליגען אונז גלות ווי אויף פעקען.)

דער מענש, וואס איז פארליבט קאן מען דאס איבערלייענען ביי איהם אויפ'ן פנים, נגרויסערהייט נאך דעם נאז, מע בעדארף זיך נאר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאנדושען ביי איהם ארום, ווי ער שטויי-בעלט עפיס מארנע, ווי ער ענטפערט נישט צו דער זאך, ווי ער קיקט אלע מינוט אין שפיגעל, נעמט אלע טאג דאס האלז-טיכעל, און אז ער נעמט מענשען ער, און איז א גוטער פריינד דער גאנצער וועלט, ער וואלט זיך גרט שעמען פאר לייטען וואלט ער זיך אפשר ... קיסענקעדער...

נאָך מיר איז אָבער ניט געווען ווער עס זאָל נאָכקוקן. אֶמת אַ פּאָר מאָל האָט מיך מײַן תּלמיד אַ פֿרעג געטהון בשעת מיר האָבען געשפּיעלט אין „דאָמקעס" וואָס בין איך עפּיס אַזוי צעטראָגען, וואָס איך שלאָג מײַנע אייגענע ציגלעך? האָב איך מיך געוואונדערט און געפֿרעגט: וואָסערע ציגלעך? אויך מײַן פּרינציפּאַל האָט בײַם טיש זיצענדיג מיך אַ חאַפּ געטהון, וואָס האָב איך אַזאַ שלעכט פּנים! האָט איהם די בעל הבית'טע מיט די שליסלען אַ זאָג געטהון, (כלומרשט מיט אַ רחמנות פּנים און אין האַרצען איז איהר צו געקומען אַ שטיק געזונד), אַז פֿון אַ צײַט אַז דער לעהרער עסט גאָר ניט!...

— וואָס איז די מעשה? — האָט מיך דער פּרינציפּאַל אַ פֿרעג געטהון און האָט אַליין געענטפֿערט פֿאַר מיר: ס'איז פֿון צופֿיעל אַרבײַטען, פֿון צופֿיעל לערנען; גאַנצע טעג זיצט איהר פֿאַרשפּאַרט אין צווייען און לערינט; געהט זיך אַמאָל דורך!...

— ווען האָבען מיר צײַט געהן, אַז מיר האָבען אַזוי פֿיעל אַרבײַט? — האָט זיך אַרײַנגעמישט מײַן תּלמיד, אַזוי תּמ'ע-וואַטע-נאַיוו, אַז עס האָט זיך מיר געגליסט איהם אָנשפּײַען אין פּנים און אויסשרײַען אויף אַ קול:

— גוואַלד, גוואַלד, יודישע קינדער, וואָס פֿאַר ליגנערס איהר זענט! אַ ליגנער אויף אַ ליגנער, איין ליגנער גרעסער פֿונ'ם אַנדערען!...

איך האָב דאָס אָבער ניט געזאָגט; אַנשטאָט דעם, וואָס איך זאָל זאָגען דעם אֶמת האָב איך בעסער געזאָגט אַ ליגען:

— איך האָב מיך פֿערבענקט אַהײַם...

— נישקשה ער מעג בענקען! — האָט מיר מײַן פּרינציפּאַל אונטער געהאָלפֿען דעם ליגען מיט'ן גאַנצען כח פֿון זײַן רײַכער פֿאַנטאַזיע, ער האָט נאָך וועמען צו בענקען; זייער משפּחה איז די ערשטע, די איינציגע משפּחה, ניט נאָר בײַ זיי אין שטאָדט. מע קען זאָגען, אַז אין גאַנצען קאַנט געפֿינט מען ניט אַזאַ משפּחה, דער קאָוונער רב איז, דאַכט זיך, אייערער איין אייגענער געווען?

— אַ פֿעטער—זאָג איך גאָר אונפֿערשעמט.

— און דער פֿאָרעצער מגיד איז, דאַכט זיך, אויך געווען אייערער אַ פֿעטער?

— איין עלטער-פֿעטער — זאָג איך.

— און עפּשטיין, דער גרויסער עפּשטיין — וואָס קעהר זיך מיט איך אָן?

— א שני שבשלישי — זאָג איך.

— און ר׳ משה׳לי האלפּערין איז, דאכט זיך, אויך איערס אַ פריינדיל...

— פון דער מאמעס צד — זאָג איך.

— נו און די טאלטשינער — זאָגט ער — די טאַלטשינער גבירים, האָב איך געהערט, זענען איך גאר נאָהנטע קרובים, דאכט זיך?

— שוועסטער־קינדער — זאָג איך — פון דער מאמעס צד, איינענע שוועסטער קינדער.

און איך בין העכסט צופרידען, נישט אַזוי מיט מיינע ניי־געבאַקענע קרובים, ווי מיט דעם, וואָס איך קאָן מיר זיין רוהיג, וואָס איך קאָן מיר בלייבען אַליין מיט מיינע זיסע חלומות, מיט מיינע הייליגע געפיהלען, און מיט די ליבע, זיסע, טייערע בריוולעך פון מיין תלמיד׳ס כלה, וואָס זענען ביי מיר טייערער פון אַלע מיינע אויסגעטראַכטע און אמת׳ע פריינד, פון אַלע מיינע ווייטע און נאָהענטע קרובים.

אָט וואָס זי שרייבט מיר אין איינעם פון איהרע ווייטערע בריעף:

מיין איינציגער טרייסט! מיין מלאך פון הימעל!

וואָס זאָל דאָס באַדייטען, וואָס דו ביזט אַזוי טרויעריג? פאַר וואָס זעהען אויס דיינע לעצטע בריף אַזוי מעלאַנכאָליש? למאי רעדסט דו פונ׳ם טוידט? וואָס באַדייטען דיינע רעטהעענישען, וואָס די לייגסט מיר פאָר? פאַר וואָס זאָגסט דו אויף זיך, אַז דו ביזט דער אומגליקליכסטער פון אַלע אומגליקליכע? למאי זאָלסט דו מיר אָנטהון אַזוי פיעל יסורים? פאַר וואָס זאָלסט דו מיר ניט אַנטפּלעקען יענעם גרויסען סוד, וואָס דו טראָגסט בעהאַלטען? וואָס פאַר סודות קענען ביי דיר זיין פאַר דער, וואָס האָט אַזוי ליב נאָר דיך און ווייטער קיינעם ניט אונ וואָס קוקט שוין אַרוים, צעהלט שוין די טעג פון אונזער גיכען גליקליכען פאַר־בינדען זיך אויף אייביג?!...

דערויף איז אַוועק געגאַנגען פון חתנ׳ס צד אַזאַ מין תשובה:

מיין הייליגע נשמה, מיין שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג! מיין גאָטהייט! איך בעט דיך זיי מיר מוחל מיינע לעצטע בריף! פאַרגעס, וואָס איך האָב דיר געשריבען! די ביזט גערעכט, מיין טייערע, דו ביזט גערעכט איך טאָר מיך נישט באַקלאָגען, איך טאָר מיך נישט אָנרופען מיט דעם נאָמען „אומגליקליכער״. אומגליקליך איז דער, וואָס האָט קיין מאָל נישט

ליִב געהאַט, וואָס איז קיין מאָל נישט געווען געליִעבט!.. איך זאָג דיִר נאָך אַמאָל, אַז פאַר מיִר איז גענוג דײַנע בריִף אַליין, פאַר מיִר איז גענוג איך זאָל דערלעבען נאָר איין קוק טהון אויף דיִר — און שטאַרבען... נאָר ניין, איך האָב זיך געגעבען דאָס וואָרט, איך זאָל מעהר ניִט רעדען פונם טוידט! דיִ ווילסט וויִסען יענעם גרויסען סוד?. אוי, ניין, דו וועסט איהם ניִט וויִסען ביִז עס וועט קומען די גליִקליִכע (אָדער די אונגליִקליִכע) שעה פון זעהען זיך פאַר דער חופּה; דעמאָלט וועסט דו געוואָהרע ווערען פון אַלסדיִנג... דערווײַל זײַ מיִר געזונד, מײַן טײַערע, מײַן הײַליִגע, און שרײַב מיִר, שרײַב מיִר, שרײַב מיִר!

דײַן אומגליִקליִכער גליִקליִכער, אָדער דײַן גליִקליִכער אונגליִקליִכער, וואָס וואָלט אַ בעל'ן געווען די צײַט זאָל זיִך ציִהען און ציִהען... אייביִג און אייביִג...

. . . .

ניינטער קאַפּיטעל.

(דאָס גרײַטען זיך צו דער חתונה און מײַנע נאַריִשע חלומות).

דער וואָס איז אַמאָל אַליין געווען פאַרליִבט האָט אַ דריִט חלק פון דעם וואָס איך, דער וועט פערשטעהן מײַן האַרץ בשעת ס'איז געקומען די גליִקליִכע אָדער די אומגליִקליִכע צײַט פון אונזער גרײַטען זיך צו דער חתונה; און דער וואָס האָט געלײַענט מיִט קאָפּ די פריִהעריִגע קאַפּיִטלעך, דער וועט פערשטעהן מײַן האַרץ בשעת מע האָט אָנגעמאָסטען מײַן תלמיִד די חתונה מלבושיִם, וואָס מע האָט איהם גענײַט דרײַ וואָכען בסדר. חבוט הקבר איז גאָר ניִט אַקעגען מײַנע שמערצען; דער גהיִנם — איז אַ גן עדן אַקעגען מײַן גרויסען — גרויסען ווײַטאָג.

איהר רעכענט מסתמה קנאה, שנאה? חליִלה! איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז ליִב האָט מען ניִט מײַן תלמיִד, נאָר מיִך, מיִך, דעם אמת'ען מחבר פון די בריִף. איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז בשעת זעהען זיך וועל איך איהר בעדאַרפען נאָר אַנטפּלעקען דעם סוד, יענעם הײַליִגען סוד, זאָגען נאָר איין וואָרט, וועט זי מיִר פערשטעהן און עס וועט אַלסדיִנג זײַן רעכט, נאָר וויִ אַזוי טהוט מען דאָס אָפּ? וויִ אַזוי מאַכט מען, אַז איך זאָל קענען מיִט איהר רעדען אונטער פיִער אויגען

חאטש עטליכע מינוט ? איך האב מיר געבראכען דערויף דעם קאפ, געבויעט זיבעצעהן טויזענד פלאנען איינער ערגער פונ'ם אנדערען, אונ זיבעציג טויזענד פאנטאזיעס, איינע נארישער פון דער אנדערער. איך בין זיך מודה ומתודה, אז עס זענען מיר געקראכען אין קאפ אזעלכע מאוסע מחשבות, וואס איך שעם זיך זיי איבערגעבען אויף פאפיר, חאטש ס'איז שוין אוועק געגאנגען פון דעמאלט אן א היבשע שטיק צייט. מיינט נישט חלילה, אז איך האב געוואלט אומברענגען מיין קאנקו־רענט. סמ'ען דעם תלמיד מיינעם! לאז גאט אפהיטען אלע יודישע קינדער פון אזעלכע מאוסע מחשבות! איך האב נאר געבעטען גאט ער זאל אזוי עפיס טהון א נס, אז מיין תלמיד זאל פון זיך אליין ווערען קראנק, זיך אוועקלעגען און אבטראגען זיך אויף יענער וועלט, אבריינגען מיר דעם ארט...

איך בין זיך מודה ומתודה, אז איך האב געטראכט פון דעם טאג מיט נאכט, ארויסגעקוקט אז מיין תלמיד זאל חאפען ערגיץ א פארקיהלונג, זיך דערשוויצען און חאפען א ווינטער, אנהויבען הוסטען אדער ליגען אויף א היציג שלאפקייט, אדער אויסגליטשען זיך אויפ'ן גלייכען וועג, זיך ברעכען האלז אונ אקען, אדער אומגערן חאפען פון עמיצען א שטיין אין קאפ אריין, אדער א משוגע'נער הונט זאל איהם באפאלען און ער זאל אראפ פונ'ם זינען, אדער א שטורמווינט זאל אויסרייסען א בוים מיט'ן ווארצעל און אומוואלגערען גלייך אויף איהם, אדער איין אנדער נס זאל געשעהן, אבי ער זאל מיר אפרייניגען דעם פלאץ.

אונ בשעת מעשה האט מיר געקלעמט דאס הארץ, וועה געטהון אויף איהם. נעביך איין אומשולדיגער נפש פאר וואס קומט איהם? פאר וואס זאל ער געהן אזוי יונג פון דער וועלט? און אין הארצען האב איך איהם שוין באוויינט, באמת באוויינט, אנגעשריבען אויף איהם א קלאג־בריעף צו מיין געליעבטער אונ צו מיין טהייערער, אויסגעלאזט מיט זעהר א טרויעריג ליעד. אינ'ם ליעד באוויין איך און באקלאג גאנץ ערנסט מיין יונגען תלמיד, וואס איז אוועק נעביך פאר דער צייט, די וועלט האב איך געגליכען צו א בית עולם און איהם צו א יונגען בוים. אויפ'ן בוים

שטעהט און קלאגט, אוי וועה,
דער בית עולם סאלאוויי
און די שטערען גיסען טרערען...
וואס ווייטער שטעהט געדענק איך נים.

און ווידער חלומ'ט זיך מיר אין דער פאנטאזיע, אז ס'איז שוין אוועק געגאנגען א יאהר נאך זיין טויט, און מיר ביידע, איך און מיין געליבטע, זענען געקומען צו איהם אויף „קבר אבות" אביסל זיך אויסוויינען, איהם געבראכט א מתנה פרישע שמעקענדיגע בלומען מיט א ליעד, וואס לאזט זיך אויס אזוי:

אויף דיין קבר די בלומען זאלען בליהען,

אין גן-עדן דיין נשמה זאל רוהען!...

אז בלומען אויף א קבר זאלען בליהען — דאס איז עפעס ניט אזוי מעגליך; נאר אז מיין תלמיד האט געבליהט, געבליהט ווי א רויז — דאס איז געווים, ער איז געווארען וואס א טאג געזינטער, דאס פנים ליכטיגער, דאס קלאר ווייסע לייב פארוואקסען מיט שמאלץ, און איז געווען צופרידען, פרעהליך, לעבעדיג און גליקליך, גליקליך נישט פון ליעבע, נאר פון דעם, וואס ער פאהרט אריבער אין א ניי ארט, אין א גרויסער שטאדט, צווישען נייע מענשען און וועט נישט אנקוקען מעהר זיינע אייגענע, וואס האבען זיך איהם צוגעגעסען, געווען נמאס ווי דער טויט.

אזוי האט ער זיך מיר אליין מודה געווען ניט איין מאל, חאטש אין די אויגען האט ער זיי געבענטשט אז ער וועט שטארק-שטארק בענקען נאך זיי, אז ער ווייסט גאר ניט ווי אזוי ער וועט דאס נאר איבערטראגען אפילו.

— אבער נאך מיר וועסטו בענקען? — האב איך א פרעג געטהון מיין תלמיד.

— געווים! געווים! — האט ער מיר געענטפערט און האט מיר ארומגענומען גאר פריינדליך — דיך וועל איך נעמען מיט זיך! מיר וועלען דארטען לעבען א גוטען טאג. מיר וועלען שפיעלען אין דאמקעס, געהן אין טעאטער, איך וועל דיך ניט אפלאזען פון זיך קיין מאל, קיין מאל ניט!

איך האב געוואוסט אז ס'איז א גרויסער ליגען.

געבארען, אויפגעוואקסען און אויפגעצויגען געווארען אויף שוא ושקר האט ער דא אויך געזאגט א ליגען.

דאס צעהנטע קאפיטעל.

(ברוך הבא — געסט).

איך װעל קײנמאָל ניט פערגעסען דאָס אױפנעמען מיט׳ן כבוד װאָס מען האָט אונז אָפּגעגעבען, אַז מיר זענען געקומען אױף דער חתונה. קודם כל האָט מען אונז אַרױסגעשיקט אַ גרױסאַרטיגע קאַרעטע צום װאָגזאַל און מען האָט אונז פאַרפיהרט אין זעהר אַ שענער שטוב, אָפּגעגעבען איטליכען בעזונדער איין אַנדער חדר און מכבד געװען מיט דער גוטער קאַװע מיט פוטערגעבעקס, און נאָכדעם מיט׳ן שענעם אָנבײַסען, פרישע פײַנקובענס מיט געבראָטענע קאַטשקעס און מענשען, מענשען װי מיסט זענען געקומען אונז מקבל פנים זײַן, אָפּגעבען שלום, אַלע מאָל נײַע פאַרשװינען.

בײַ מיר האָבען דאָ אַלע מענשען אױסגעזעהן װי מוראַשקעס, געשעמערירט אין די אױגען, געזשומעט װי די פליגען. איך בין געװען פאַרנומען מיט מײַנע אײגענע מחשבות, מיט מײַנע זעהר ניט פרעהליכע געדאַנקען: „װי אַזױ מאַכט מען דאָ איך זאָל זיך קאָנען מיט איהר זעהן? מי יודע צי עס װעט מיר געראָטען? און װאָס װעט זײַן אַז זי װעט געװאָהר װערען פונ׳ם הײַליגען סוד? און טאָמער חלילה וחס״... איך האָב גאָר מורא זאָגען װאָס...? אַ שרעק! אַ שרעק!..

אין קעשענע איז בײַ מיר געװען נאָך פון דער הײם אַרױספאָהרענדיג צוגעגרײַט... שרעקט זיך ניט. ניט קײן פיסטאָליעט חלילה, נאָר אַ בריעף צו „איהר״, אַ בריעף אױף דרײַ בױגען פאַפּיר באַשריבען, מײַן ראָמאַן װי אַזױ ער האָט זיך אָנגעהױבען און מײַן ביאָגראַפיע אין קורצען, נאָר װי אַזױ גיט מען איהר איבער דעם בריעף? דורך װעמען? און װען װעט זי צײַט האָבען איהם איבערלײענען

און די מחותנים מיט די מחותנת׳טעס פון כלה׳ס צד לױפען אַרום הין און צוריק װי די פאַרסמ׳טע מײַז, טרײַבען די סאַרװערס זײ זאָלען זיך גרײַטען צו דער חופּה־װעטשערע, און טרײַבען די שמשים, זײ זאָלען ברענגען די כלי־זמר מיט׳ן רב, מען זאָל שטעלען די חופּה װאָס פריהער, װאָרום חתן־כלה פאַסטען.

אַז דער חתן האָט ניט געפאַסט בין איך אײן עדות; ער האָט בײַ מיר אין חדר זעהר פײַן איבערגעביסען מיט אַ האַלבער קאַטשקע, און געזאָגט האָט ער, אַז ער פאַסט, בריה׳ש אָנגעצױגען אױף זיך אַ

פנים פון א חתן וואס פאסט און וואס דער קאפ איז איהם פארטיעפט אין זעהר ערנסטע מחשבות.

געבארען, אויפגעוואכסען און אויפגעצויגען געווארען אויף שוא ושקר, האט ער דעם טאג פון דער חופה אויך געזאגט א ליגען.

און דערווייל זענען אנגעקומען די כלי־זמר און מען האט זיך אנגעהויבען גרייטען צום בארעקענס, ס'איז געווארען נאך א גרעסערער טומעל ווי פריהער, אלע האבען גערעדט, אלע האבען זיך געהאפט, אלע האבען זיך געמאכט גלייך ווי מען טהוט עפעס, — גיכער, גיכער; לאז מען געהן! קומט־קומט!

און מען האט אונז גענומען, ווער ווייס איך ניט; און מען האט אונז געפיהרט אונטער די הענט, וואוהין ווייס איך ניט, און מען האט צו אונז עפעס גערעדט, עפעס געזאגט, וואס ווייס איך ניט, מיר האט זיך געדרעהט דער קאפ, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט אין די אויערען און דאס הארץ, דאס הארץ טיק־טאק! טיק־טאק.

די כלי־זמר האבען געשפיעלט. עס האט געוויינט א פידעל, עס האט געטרעלייקעט א טראמפייט, עס האט געפייפט א פלייט, עס האט געבראבאנעט די קעסעל־פויק באם־באם־באם! און דאס הארץ, דאס הארץ טיק־טאק! טיק־טאק...

דאס לעצטע קאפיטעל

(דער „עפילאג" פונ'ם ראמאן).

צווישען אלע פארשוינען, וואס האבען זיך ארומגעדרעהט און געשוועדירט פאר מיינע אויגען, האב איך באמערקט איינעם, וואס האט זיך ארומגעדרעהט גלייך מיט מיר ווי א ווילד פרעמדער. דאס איז געוועזען א יונגערמאן מיט ברילען און מיט לאנגע האר, וואס האט געהאט אויף זיך נאר איין ארבייט; זיין ארבייט איז געוועזען אויף אלסדינג קוקען און אלסדינג זעהן, און ווי עס האט אויסגעוויזען האט ער די ארבייט געטהון גאנץ געשמאק: ער האט געהאלטען אין איין קוקען.

אז זיינע ברילען האבען זיך אפגעשטעלט אויף מיר האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ער זעהט מיך דורך און דורך, אז ער זעהט מיין הארץ, אז ער זעהט מיין סוד, מיין היילינגען־הייליגען סוד, און איך האב ארויסגעלאזט די

אויגען. איך האָב אָבער דערפֿילט אויף זיך די ברילען, איך האָב געפֿילט, אַז ער הערט ניט אויף מיר צו קוקען, און איך האָב ניט ווילענדיג אויפגעהויבען די אויגען און האָב זיך ווידער בעגעגענט מיט זײַנע ברילען, וואָס האָבען געקוקט מיר אינווענינג אין הארצען אַרײַן און געצויגען מיך צו זיך ווי אַ מאַגנעט

איך ווייס ניט, ווי אַזוי דאָס איז געוואָרען, נאָר איך און דער יונגערמאַן מיט די ברילען זענען געשטאַנען נאָהנט איינס נעבען דאָס אַנדערע און האָבען גערעדט, געוועהנליך פֿון דער חתונה, פֿונ׳ם באַדעקענס און פֿון חתן־כלה.

דעם חתן האָבען בײדע מחותנים צוגעפֿיהרט אונטער די הענד צו דער כלה, און די כלה איז געזעסען אין מיט׳ן שטוב אויף אַ בענקעל מיט צעלאָזטע האָר, דאָס פּנים פֿאַרשטעלט מיט בײדע הענד, אַ פּנים זי האָט געוויינט. די כלי־זמר האָבען געשפּילט. עס האָט געוויינט אַ פֿידעל, עס האָט געטרעלייקעט אַ טראָמפּייט, עס האָט געפּייפּט אַ פֿלייט, עס האָט געבאַראַבאַנעט די קעסעל־פּויק באַם־באַם־באַם! און דאָס האַרץ, טיק־טאַק! טיק־טאַק!

— אַט אַט — האָב איך מיר געטראַכט — אַט אַט נאָך אַ מינוט, נאָך אַ מינוט און אַלעס איז פֿאַרפֿאַלען!..."

— אַ טעלעצע! — רופֿט זיך אָן צו מיר פּלוצים דער יונגער מאַן מיט די ברילען גלײַך אין די אויער׳ן אַרײַן.

— וואו איז אַ טעלעצע? — פֿרעג איך איהם און קוק זיך אַרום אויף אַלע זײַטען.

— אַט זיצט זי דאָך — מאַכט ער צו מיר און באַווײַזט מיר מיט די ברילען אויף דער כלה.

ער האָט דערזעהן נאָך מײַן פּנים, אַז איך בין שטאַרק פֿאַרחדוש׳ט, מאַכט ער צו מיר שטילערהייד אויפ׳ן אויער:

— אַ קאַלב, אַ בהמה, אַ גלאַטע, אַ כשרה בהמה! קיין צלם פֿאַר קיין אַלף און אַ מרשעת דערצו! און נעמט אַזאַ פֿיינעם חתן! איהר וועגט דאַכט זיך זײַן לעהרער?

איך ווייס ניט, צי ער האָט מיר אַוועקגערופֿען, צי איך האָב איהם אַוועקגערופֿען, צי מיר האָבען זיך בײדע אַוועקגערופֿען אויף אַ זײַט, נאָר אין צוויי מינוט אַרום זענען מיר געזעסען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע ווי אַלטע בעקאַנטע, און דער יונגערמאַן מיט די ברילען — ער איז געוועזען דער כלה׳ס אַ לעהרער — האָט מיר איבערגעגעבען אויף איהר אַזעלכע

זאָגן, וואָס עס וואָלט געווען גלייכער און געזונטער פאַר מיר, איך זאָל דאָס בעסער ניט וויסן...

— סטייטש, און איהרע בריעף?—האָב איך אויסגעשריגען — אום גאָטעס ווילען איהרע בריעף?!

דערהערט די דאָזיגע ווערטער האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען זיך געחאַפּט „פאַר'ן הארצען און האָט אָנגעהויבען צו לאַכען און צו קאַט-שען זיך פאַר געלעכטער.

— איהרע בריף? חאַ-חאַ-חאַ! איהרע בריף! אוי, איך וועל דאָס גישט אויסהאַלטען, איהרע בריעף!

— וועמענס דען בריעף זענען דאָס?

— איהרע? חאַ-חאַ-חאַ איהרע בריעף? מיינע! חאַ-חאַ-חאַ מיינע בריעף! מיינע! מיינע!! מיינע!!!

איך האָב געמיינט אז דער יונגערמאַן איז נאָר אראָפּ פון זינען, און ער וועט דעם שלאַג בעקומען, ער האָט מיך געחאַפּט פאַר ביידע הענט, מיך גענומען דרעהען זיך איבערן שטוב, מיך געשלאָגען אין די פּלייצעס און ניט אויפגעהערט צו לאַכען:

— איהרע חאַ-חאַ-חאַ — איהרע בריף!??..

עס האָט זיך איך ווען געחלומ'ט א זיסער חלום, א פּאַלאַץ א שענער, גוטע מאכלים, די בעסטע וויינען, פרישע פּרות, נאָר וואָס פונ'ם בוים, א ריח פון בשמים, א גן-עדן... און איינע עפּיס א „זי" אינ'ם געשטאַלט פון א פּרינצעסין מיט גילדערנע באַזילבערטע האָר... און איהר שוועבט, ניט איהר געהט, און איהר פליהט-פליהט ארץ העכער-העכער, גלייך אין הימעל אַריין... פּלוצים הערט איהר א פייפען, וואָס געהט פון א וואַלד ארויס פי-יו-יט! און א פּאַטש פון פליגלען און א משונה מאָדנע געלעכטער „חאַ-חאַ", וואָס צעטראָגט זיך איבערן גאַנצען וואַלד און לאָזט זיך אויס מיט א לאַנגען געניץ אַאַאי!!! פאַר אייערע אויגען איז א טיעפער אָבגרונד, אָט אָט פאַלט איהר אַראָפּ, איהר טהוט א ציטער און חאַפּט זיך אויף מיט א קאָפּוועהטיג און קאָנט לאַנג נישט קומען צו זיך...

דעם דאָזיגען זיסען חלום האָב איך איבערגעלעבט אין דער מינוט וואָס דער יונגערמאַן מיט די ברילען איז געשטאַנען איבער מיר און האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון מיינע בריף און אויס-רעכענען די מעלות פון מיין געליעבטע... ער האָט געלאַכט און מיר האָט זיך געטריפט בלוט, א טראָפּען נאָך א טראָפּען, און געפאַלען אויף מיין פאַרוואונדעטע הארץ, אויף מיין פאַרסמ'טע נשמה.

און דאָרט אין זאַל האָבען געשפּיעלט די כּלי־זמר. די פידעל האָט געוויינט! די טרומייט האָט געטערלייקעט די פלייט האָט געפּייפט, דער באַס האָט געבּרומט; דער קעסעלפּויק האָט געבּאַראַבּאַנעט באָם! בּאָם! און דאָס האַרץ, דאָס האַרץ איז מיר געוועזען פוסט און לעדיג, אויף דער נשמה וויסט און פינסטער, חשך, חשך און אָך און ווינקעלעך.

ענדע

X. י

טילביגם.

מילכיגס

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער פרעסער).

א חכם, הערט איהר, איז געווען דער, וואָס האָט איינגעפיהרט אַ מנהג, אַז שבועות אין דער פריה זאָל מען עסען מילכיגס. וואָרום, לאָמיר זיך ניט נאַרען, וואָס קאָן זיין בעסער און פרישער און זיסער און געשמאַקער, און וועלוועלער פון מילכיגס? אמת, צו מילכיגס בעדאַרף מען אויך האָבען געלד, נאָר ווי קומט דאָס צו פליייש? ביי פליייש איז פאַרהאַן פליייש און פאַרהאַן ביינער; און מילכיגס האָט אין זיך מילך, און קעז, און פוטער, און סמעטענע, און פיקסמעטענע און זויערמילך און סיוואָראָטקע... היינט נעהמט די מאכלים, וואָס מען מאַכט פון פליייש, און די מאכלים, וואָס מען קאָן מאַכען פון מילכיגס. פון פליייש האָט איהר אַ יוך, אַ ראָסעל־פליייש, און עסיג פליייש, אַ געבראָטענס און שוין... פון מילך אָבער האָט איהר קאַשע מיט מילך, לאָקשען מיט מילך, רייז מיט מילך, און טייגעלעך מיט מילך, און באַלאַבעשקעס מיט מילך, און פאַרפעל מיט מילך, און גראַט מילך; היינט די מאכלים פון קעז און פוטער האָבען דען אַ שעור? בערעכענט נאָר: קרעפּלעך און וואַרעניקעס און וואַרניטשקעס, און אַקוגעל. און אַ מאַהינע, און אַ טייגעכץ, און קנישעס, און מנישקעס, און בלינצעס, און צרות־קנייךלעך, און קאַשניקעס, און ווערטליקעס, און ווערטוטען. און וויפיעל איז פאַרהאַן מאכלים, וואָס מען קאָן זיך ניט אָנגעדענקען! למשל: קאָרזש מיט קעז, מאַסליטשענעק קאַשע, און פיש געפרעגעלטע אויף פוטער, און אַ באָרשט אַ מילכיגער, און ראַזשענקע, און מאַסלינקע — אַלץ אזעלכע פּאַטראַוועס, וואָס קיינער זאָגט זיך פון דעם ניט אָפּ, סיידען שוין גאָר איין אָבגעריסענער נאַר, וואָס מען בעדאַרף איהם געבען קיין שטרוי...

ווארום איך, מען זאל מיך אויפוועקען אין מיטען נאכט און מיר דערלאנגען מילכיגס, איז אבי איך בין נאר ניט פליישיג, איז מיט'ן גרעסטען כבוד! למאי זאל איך לייקענען? איך האלט פון מילכיגס און ניט אזוי איך, ווי „זי". ביי אונז אין כתריליווקע הייסען מיר די „פרעסערס", חאטש עסען עסען מיר גלייך מיט אלע יודען, דאס הייסט קדחת אין א קליינעם טעפעלע. אי די קשיא פון וואנען נעהמט זיך דער נאמען „פרעסערס"? לאז מיך אזוי וויסען ביין! עס קאן זיין עס נעהמט זיך דערפון וואס מיר האבען ליעב רעדען פון עסען! למשל איך אליין האב ליעב ארויסצוגעהן אין מארק און שטעהן ביי די פיש, פיש איז ביי מיר דאס חיות. פאר פיש וואלט איך אוועק געגעבען מי יודע וואס! או אפשר נעהמט זיך עס פון דעם, וואס מען עסט ביי אונז א סך ברוידט למשל ביי מיר געהט אוועק קיין עין הרע אסך מעהל אויף שבת, ווארום ס'איז פארהאן ביי מיר, ניט צו פערזינדיגען, ווער ס'זאל קייען. איך האב, זיי זאלען לעבען און געזונד זיין, דריי פערטיל טוץ, און אלע ברוך השם האבען אפעטיט צום עסען, מען דארף מיט זיי חלילה צום רבין ניט אנקומען, ביים דאקטאר קיין עצות ניט פרעגען, הלואי וואלט נאר געווען וואס צו עסען, ווארום איך בין לא עליכם נישט פון די גרויסע נגידים, דאס הייסט חלילה נישט קיין ארימאן, נאר קיין גביר אודאי ניט! איך בין אליין א קרעמער בין איך, מאלצ' איך, א קראם ביי מיר אויף אלע יודישע שונאים! ס'איז נאר איין אויסרייד ניט קיין קראם; איך בעדארף זי האלטען צוליעב דעם קרוב, די קראם הייסט עס. איך האב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענעם א קרוב א רייכען, פון „איהר" צד, זיין פאטער און איהר מוטערס מוטער זענען געווען אייגענע געשוועסטער־קינדערלעך; אפילו א ווייטליכער קרוב, נאר דאך א קרוב. ער, איז א יאמפעלער איז ער, דאס הייסט ער זיצט אין יאמפעלע און רעכענט זיך דארט צווישען די גבירים, דאס הייסט אמאל האט ער זיך גערעכענט נאר צווישען די גרויסע גבירים, היינט איז ער אביסעל דאסיג, איך מיין פארדרעהט... נאר פון דעסטוועגען געהער זיך ניט אן איינם מיט'ן אנדערן, זיין שאדען אויף מיר געזאגט געווארען: יואס ער צאהלט איבער נאך היינט א יאהר פראצענט — וואלט געווען גענוג פאר אונז ביידען.

קומען מיר היינט עס א מאל צו איהם אויף קבר־אבות, א מאל איך, אמאל „זי". מען ווייסט זיך אוים א ביסעל ביי וועלכע ער זיך אפילו, חויל ניט ליידען, נאר עס העלפט איהם ווי דער פאראיאהריגער שניי. ער מוז, ער מוז נעבען, נישט געלד — איז סחורה, נישט סחורה — איז א

זעקסעל. ער האָט דען אַיין אַנדער ברירה? וואָרום „זי", אַז זי צעוויינט זיך איז מען גערן אַז זי הערט אויף: „נאַ דיר, הייסט דאָס, אַבי זויין ניט!"... אַז זיי דערזעהען זי פון דערווייטען ווערט זיי צעהן לעבער אין האַרצען. זיי פרובען זיך מיט תירוצים: „מען איז ניטאָ אין דער־היים, אַוועקגעפאָהרען פון יאַמפעלי, שטאַרק פאַרנומען" — בלאַטע! ייי! אַ טוידטען באַנקעס! „אונזערס" מוז אָבגעגעבען ווערען גאָר אָהן אַ שום תירוץ!... נאָר וואָס זאָלט איהר קלעהרען? סאיז אודאי נישט גוט אַז מען דאַרף אָנקומען צו־נ־אַ מענטשען, נאָר וואָס זאָל מען טהון? ווי זאָגט מען דאָס: כל זמן שהנשמה בקרבי איז רייב מאָטי! אַ מענטש כל זמן ער לעבט דאַרף ער עסן.

שייך זאָגען עסען? נישט צוליעב דאָס עסען לעבט אַ מענטש. אַ מענטש איז דאָך ניט קיין בהמה, אַ בהמה איז בהמה, און אַ מענטש איז אַ מענטש, און אַ מענטש אַז ער וועט ניט עסען פון וואַנען וועט ער לעבען? אָט דערפון אַליין קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, אַז מען האָט אַ זייב מיט קיין עין הרע ניין פיקערס, בעדאַרף האָבען אַ שען פנים אַ ברויט אָדער אַ בולקע אַז מען לעגט אַוועק אויפן טיש. און אפילו אַ שיסעל קאַרטאָפעל, זי מעג זיין מיט אַ באָרג, איז גענוג אַ ײן פערטיל שעה ס'זאָל ניט בלייבען קיין שריד ופליט גלייך ווי סאיז גאָר קיין מאָל קיין קאַרטאָפעל ניט געווען אויף דער וועלט אפילו! סאיז אַ מחיה צו קוקען, זאָג איך אייך, ווי מען עסט קיין עין הרע ביי מיר. איך האָב ליעב צו זעהן ווי זיי עסען, איך האָב דערפון פערגניגען. און ווער שמועסט פריי־טאָג, אַז מען נעמט אַרויס די פרישע שמעקענדיגע חלה פונ'ם אויווען, רוף איך צונויף מיין חברה און זאָג זיי: „קינדער, ראַטעוועט!" — זאָלט איהר זעהן ווי מען ראַטעוועט — מחיה נפשות! און אַז גאָט העלפט סאיז פאַרהאַן צו דער פרישער חלה אַ ראָסעל פליישעל, אַ היים מיט קנאָבעל און מיט „סאָוועסט", מיט יויך הייסט עס, נעווײנטליך מעהר יויך ווי פלייש. מען קאָן זאָגען כמעט סאַמע יויך, דעמאָלט קאָן מען טונקען און טונקען — און נישקשה מען איז ברוך השם גאַנץ צופריעדען וואָרום וואָס טהוט מען חלילה אַז סאיז דאָס אויך נישטאָ? האָט מען אַ ברירה דעמאָלט עסען חלה מיט ברויט, דאָס הייסט איך האָב געוואָלט זאָגען ברויט מיט חלה, אַ ביס ברויט אַ ביס חלה, און גלויבט מיר — פאַר אַ הונגעריגען מאָגען איז דאָס אויך אַ מאכל; והראיה נעמט ליטמאַנאַד, איהר האָט ווען געגעסען ברויט מיט ליטמאַנאַד? קיין מאָל ניט? פאַרזוכט אַ מאָל איין אַ צוקאַייעסט, נאָר בתנאי איהר זאָלט זיך פריהער רעכט אויסהונגערן.

אַזוי אַז סזאָל איך חלש'ען דאָס האַרץ, ציטערען די הענד און ציהען די אָדערען פון די פיס, ווען איהר דערמאָלט בנאמנות פיהלען טעם גן־עדן. אַזוי שטיפעלט דאָס אַפילו בײַם צונג, ווי געװײַנטליך לימאָנאַד, נאָר אַז מען איז הונגעריג, און מען עסט דאָס מיט ברויט, איז דאָס אַ מאכל מלכים!

איך זעה, איהר חדוש'ט זיך, וואָס איך בין אַזוי קלאָהר אין „הלכות אכילה"? איך האָב דאָך אייך געזאָגט אַז בײַ אונז אין כתריליװקע הײַס איך פון די פרעסערס, דערפאַר פערשטעהט איהר מיך, וואָס איך געה מיט דעם גאַנג, אַז אַ מענטש לעבט איין מאָל ניט קײַן צװײַ מאָל, און אַז מען עסט אַ גאַנצע וואָך מכות און שבת קדחת, דאַרף מען ועהן האָטשע יום טוב זיך אָנטהון אַ ביסעל װאָוילטאָג. וואָס זאָגט איהר, ניט אַזוי? דעריבער אַז עס קומט בײַ מיר שבועות מעג זיך איבערקערען די וועלט. פאַרהאַן פאַר וואָס, צי סאיז ניטאָ פאַר וואָס. — אַ מילכיגע סעודה דאָס מוז זײַן גאָר אָהן אַ שום תירוץ׳ קודם כל ציקאָריע מיט מילך דאָס איז שוין אַ חוק ולא יעבור, ווארום „זי" אַז עס קומט שבועות־צײַט הויבט איהר שוין אָן צו ציהען, זאָגט זי, דאָס האַרץ נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע! דאָס גלעזעל ציקאָריע איז בײַ איהר, זאָגט זי, טײַערער פונ'ם גאַנצען מילכיגס! מאָלט אײַך, לאָז זיך אײַך דאַכטען, אַז סאיז נור געריעדט אַזוי; ווארום נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע ווילט זיך נאָך עפּעס, למשל באָרשט. איך מײַן דעם שענעם גרינעם מילכיגען שבועות'דיגען באָרשט וואָס מיט באָטווינע, מיט ציבעלקעלעך און מיט יונגע באָרעקלעך פאַרבראָקט און מיט סמעטענע פאַרווײַסט, אַ כפרה הערט איהר אַלע עסענס פאַר איין מילכיגען באָרשט אַ גוטען! בײַ אונז אין געמײַנעם גראַד, ווען עס זאָל חלילה נישט זײַן קײַן באָרשט, וואָלט מען געוויס נישט אויסהאַלטען יודיש־קײַט, ניט פסח, ניט שבועות! דער חלוק איז נור אין דעם, וואָס צו פסחדיגען באָרשט מוז מען האָבען אַ שטיקעל פלײַש, אָדער אַ בײַנדעל, אָדער אַ לעפעל שמאַלץ, און צום שבועות'דיגען באָרשט בעדאַרף מען נישט האָבען גאָרנישט ניט! איז פאַרהאַן אַ קאָפּ מילך אויף צו פאַרווײַסען דעם באָרשט איז גוט, אלא ניט מוז מען זיך בעגעהן דערמיט וואָס ער איז געקאָכט אין אַ מילכיגען טאָפּ, ווארום מײַן חאַליאַסטרע, קײַן עין הרע, מען זאָל זיך צו זײַ ווענדען צולאָזען און געבען חליעפּטשען רײַנע מילך, איז ניט שייך צו זאָגען אַ ציג, — דרײַ ציגען וואָלט געוועזען ווינציג, און מיר בסך הכל פאַרמאָגען אונזער אייגענס אַ האַלבע ציג, מיר האָבען הײַסט דאָס בשותפות מיט אַ שכן אַ ציג האָבען מיר. אַ ווילדע זאַך, זי געהט

בײַ אונז אַלע מאָל אין שאָדען און מיר האָבען פון איהר אָבגעשניטענע
יאָהר! ניט לאַנג האָט זי זיך מישב געווען, די ציג זהײסט עס, און הערט
זיך גאָר אויף צו מעלקען, דאָס הײסט מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קײן
מילך ניט זי ניט, הײַנט געה ציה אַרוים פון אַזאַ חיה קרעפּלעך מיט
וואַרעניקעס! אוי, זאָג איך צו מײַן ווײַב, קרעפּלעך! איך וואָלט אַוועק
געגעבען, זאָג איך פאַר מילכיגע קרעפּלעך אָדער וואַרעניקעס איך ווײס
אַלײן ניט וואָס! טאָמער וואָלסט דו טאַקי געזעהן, שרה זיסעל, סוֹאָל
זײַן, זאָג איך, קרעפּלעך אם ירצה השם אויף שבועות!.. מאַכט זי צו
מיר: „פון וואָס למשל?“ זאָג איך: „דערויף ביזט דו דאָך עפּיס אַ בעל-
הבית'טע בײַ מיר“. „זאָגט זי: „צו קרעפּלעך בעדאַרף זײַן אײער דאָס
ווײסט דו?“ זאָג איך: איך ווײס, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? אַ קונץ,
זאָג איך, צו מאַכען קרעפּליך מיט אײער; ווײַז אַ בריה-שאַפט אָהן אײער!
זאָגט זי: „חכם בלילה! וואָס זשע טהוט מען מיט קעז“? זאָג איך:
מיט קעז וואָלט שוין געווען נישקשה, שלעכט איז וואָס אָהן קעז. זאָגט
זי: „הײַנט וואָס זשע ווילסט דו?“ זאָג איך: וויל איך זאָ.סט חאָטש מאַ-
כען רעטשענע וואַרניטשקעס. זאָגט זי: „צו וואַרניטשקעס ראַרף מען
פּוטער“. זאָג איך: וואו שטעהט דאָס געשריבען? אין ספרי פּראַלניק?
זאָגט זי: „דו דאַרפסט בעסער וויסען וואו עס שטעהט געשריבען, דו
האָסט געלערענט אין חדר“. זאָג איך: ווײסט דו וואָס, מײַן ווײַב, וואָס
איך וועל דיר זאָגען? אַזוי ווי מיר האָבען נישט קײן אײער און ניט קײן
קעז און נישט קײן פּוטער, טאָ לאָמיר חאָטש אַזוי אַביסעל רעדען פון
מילכיגס. וואָס וואָלסט דו כּדומה למשל געמאַכט אויף שבועות צו דער
סעודה, ווען דו זאָלסט אַ שטײגער יע האָבען מיט וואָס? זאָגט זי: „צײַט
איך לעב האָב איך ניט געזעהן אַ מענטש זאָל אַזוי זײַן אַרײַנגעטהון אין
דער אַבילה!“ זאָג איך: „וואָס וועט דיך אַרען אַז מיר וועלען אַביסעל
רעדען? עס קאָסט דיך געלד? לאָז זיך דיר דאַכטען אַז עהיה דו האָסט
אַלסדינג, אי קעז, אי פּוטער, אי אײער — וואָס פאַר אַ מילכיגע סעודה
וואָלסט דו מיר דערנסטמאָל מאַכען?..“ זאָגט זי: „וואָס וואָלסט דו וועלען
איך זאָל דיר מאַכען?“ זאָג איך: אַ טײגעכץ... זאָגט זי: „אַ זולל וסובא-
ניק דאָס איז! אַ טײגעכץ נעמט צו די גאַנצע פּוטער...“ זאָג איך: לאָז
זײַן אַ מאַהינע... זאָגט זי: „וואָס עפּעס אַ מאַהינע?“... זאָג איך: ווילסט
ניט קײן מאַהינע, לאָז זײַן קנישעס... זאָגט זי: „מיט וואָס? מיט
קאַשע?“... זאָג איך: ס'אַ משל! מיט קאַשע איז דאָך עס שוין
קאַשניקעס!... זאָגט זי: „וועדליג דײַן מאַנסבילשער קאָפּ פאַרטראַגט,

קומט אוים ביי דיר קאשניקעס." זאָג איך: מסתמא פאַרשטעהסט דו בעסער, איך וויל זיך מיט דיר ניט שפּאַרען. איך האָב פאַרגעסען, זאָג איך, רעכענען פיש געפּרעגעלטע אויף פּוטער, ווי מיינסט דו?... זאָגט זי: „אַלסדינג ווילט זיך איהם! מיינסט אודאי קאָרעשלעך?"... זאָג איך: עס מעג זיין קאַרפּ, און עס אַרט מיך ניט קיין שלייען, און מיט העכטלעך, זאָג איך, וועט מען זיך אויך ניט סמ'ען, און אפילו טאָמער חלילה פלאָטוויצעס וועל איך דיר אויך קיין גט נישט געבען, אַבי סזאָל זיין, זאָג איך, גוט געפּרעגעלט... זאָגט זי: „אַ טרפה'נער האַלז דאָס איז! איך האָב מורא דו וועסט זיך ניט אָפּזאָגען פון געקאָכטע פעפעריגע רויג מיט קאַרטאָפּעל"... זאָג איך: אַך! מיטן גרעסטען כבוד! אַבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, נאָכדעם גוטע מנישקעס... זאָגט זי: „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ! בלינצעס קערסט דו מיינען!"... זאָג, איך: ניין, בפירוש מנישקעס! בלינצעס איז זיך בלינצעס און מנישקעס איז מנישקעס! מנישקעס דאָס איז אַזאַ מין מאכל, זאָג איך, וואָס האָט אַ טעם פון צרות־קיידלעך. וואָלסט מאַכען צרות־קניידלעך, זאָג איך, צי אפשר, גלאַט קניידלעך מיט מילך?.. זאָגט זי: „איהם איז קנאָפּ די וועלט! איך וואָלט דיר אפשר מאַכען אַ מילכיגען קאָליש?..." זאָג איך: מיינסט אודאי מיט האָלעשקעס אָדער מיט באַלאַבעשקעס?... זאָגט זי: „באַראַבעשקעס? פיה! אַ קבצנישער מאכל!" זאָג איך: ביסט דו די גרויסע גביר'טע אַ פנים?... זאָגט זי: „קיין גבירטע בין איך נים, האָב איך חאָטש אַ משפחה אַ רייכע"... זאָג איך: אַ סך האָסט דו פון דיין משפחה!... זאָגט זי: „מעהרער ווי דו פון דיין משפחה אודאי!"...

בקצור מיין משפחה, דיין משפחה, אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, ווי געוויינטליך מאַן און ווייב אַז זיי צעווערטלען זיך, מען צעקריגט זיך. און מען בעט זיך גיך איבער, וואָרום עס איז דאָך יום טוב, שבועות אויף דער וועלט! און שבועות איז דאָך דער בעסטער ליעבסטער יום טוב פון אַלע ימים טובים, וואָרום וואו האָט איהר נאָך אַזאַ ליעבע, זיסע, געשמאַקע זאַך ווי אַז מען איז פריהער אַ גאַנצע נאַכט אויף, מען זאָגט זיך אָן ווי אַ פויק מיט תקון שבועות, מען נעהמט דורך באַוואָלינקע אַלע תרי"ג מצות, די גאַנצע תורה הייסט דאָס, און מען שטעהט אויף גאַנץ פריה פונ'ם תקון שבועות און גלייך אין שוהל אַריין, און דאַרטען אויפ'ן ניבטערן האַרצען הערט מען זיך דאָס אָן אַ ביסעל פונ'ם שענעם אקדמות יציב טהייערסטע מאכלים, פונ'ם לויתן מיט'ן שור הבר, וואָס הקדוש ברוך הוא האָט אליין אָנגעגרייט פאַר זיינע

יודעלעך אין גן עדן, וואס טייכען וועלען דארטען פליסען בוימעל, און דער אלטער טהייערסטער וויין שטעהט שוין דארטען פון ווען אן פאר־קארקעוועט אין די פלעשער און ווארט, ווארט אויף אונז... סאיז דאך ניט שייך צו זאגען! וואו האט איהר נאך אזא אומה ולשון ווי יודען מיט אזוי פיעל גוטע זאכען ווי ביי יודען?... ס'איז נאר א גרויזאמטע — כ'לעבען, וואס מיר האבען מעהר ניט ווי איין מאל אין יאהר שבועות!.. האט איהר ניט ביי זיך א סיגארעטעל?...

ע נ ד ע.

ס׳א ליגען׃

ס'אַ ליגען

(דיאלאָג אין גאליציען.)

איהר פאָהרט דאַכט מיר קיין קאָלאָמעאַ?

— פון וואַנען ווייסט איהר אַז קיין קאָלאָמעאַ?

— איך האָב געהערט, איהר האָט גערעדט מיט'ן קאָנדוק-טאָר. איהר זענט טאַקי אַ קאָלאָמעאַר, צי איהר פאָהרט נור קיין קאָלאָמעאַ?

— טאַקי אַ קאָלאָמעאַר, וואָס איז דען?

— גאָרניט, גלאַט אַזוי, איך פרעג. עפּיס אַ היבשע שטאָדט קאָלאָמעאַ?

— וואָס איז שייך אַ היבשע שטאָדט? אַ שטאָדט ווי אַלע שטעדט אין גאַליציע, אַ פיין שטעדטיל, וועהר אַ פיין שטעדטיל!...

— איך מיין צי ס'איז פאַראַן ביי אייך עפּיס פיינע מענשען, נגידים?

— פאַראַן אַלערליי: פאַראַן נגידים, פאַראַן קבצנים. געוויינטליך מעהר קבצנים ווי נגידים.

— דאָס איינענע וואָס ביי אונז. אויך איין נגיד קיין עין הרע טויזענד קבצנים. ביי אייך אין קאָלאָמעאַ דאַרף זיין אַ נגיד פינקעלשטיין?

— פאַראַן אַ נגיד פינקעלשטיין. וואָס איז? איהר קענט איהם?

— קענען קען איך איהם ניט, נאָר איך האָב געהערט. הייסט ער ניט רב שעיה?

— רב שעיה. וואָס איז דען?

— גאָרנישט, גלאַט אַזוי, איך פרעג. ער איז טאַקי אַזא גביר ווי מע זאָגט, אָט דער רב שעיה?

— איך ווייס? זיין געלד האָב איך נישט געצעהלט. וואָס פרעגט איהר זיך אַזוי נאָך? איהר דאַרפט דאָס וויסען אַקעגען קרעדיט?

— ניין, גלאַט אַזוי. ער האָט, זאָגט מען, אַ טאָכטער.

— ער האָט דרײַ טעכטער. אפשר מכּח אַ שדוך? וויפֿיל האָט מען אײַך געזאָגט ניט ער גיט דער טאָכטער?

— דאָ האַנדעלט זיך ניט וועגן נדן, פֿערשטעהט איהר מיך; מע שמועסט פֿון דער שטוב שמועסט מען, וואָס פֿאַר אַ שטוב איז בײַ דעם רב שעיה פֿינ-קעלשטײַן? וואָס פֿאַר אַ הויז הײַסט דאָס?

— וואָס זאָל זײַן פֿאַר אַ הויז? אַ הויז ווי אַלע הײַזער. אַ יודישע שטוב, אַ פֿײַנע שטוב, אַ חסיד'שע, זעהר אַ פֿײַנע שטוב! מע זאָגט אפילו, אַז מכּח יודישקײַט איז בײַ איהם די לעצטע צײַט... נאָר סאַ ליגען!

— וואָס איז אַ ליגען?

— וואָס מען זאָל ניט זאָגען, איז אַ ליגען. קאָלאָמעאַ איז דאַרפֿט איהר וויסען אַ שטאָדט פֿון סאַמע ליגנערס.

— איז טאַקי מהאי טעמאַ כּהאַי צו וויסען, וואָס זאָגט מען למשל אויף זײַן שטוב?

— מען זאָגט, אַז ס'איז שוין נישט דאָס וואָס אַמאָל. למשל אַמאָל פֿלעג מען דאַרטען פּסח האַלטען שמורה... ער אַלײַן פֿלעג גאָר פֿאָהרען צוויי מאָל אין יאָהר צום רבּין, און הײַנט... הײַנט איז שוין ניט דאָס...

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס רעדט האָט איהר געוואָלט? מע זאָל שוין אַראָבוואַרפֿען באָרד און פּאות און עסען חזיר בפרסיה?

— איהר זאָגט „מע זאָגט", האָב איך געמײַנט מי יודע וואָס מע זאָגט! דער עיקר איז דאָך, אויב דער מענש אַלײַן איז אַ מענש, דאָס הײַסט, איך מײַן צי איז ער, אָט דער רב שעיה פֿינקעלשטײַן, מײַן איך, עפּיס אַ פֿײַנער, אַ לײַטישער מענש? אָט דאָס מײַן איך.

— וואָס איז שײַך אַ לײַטישער מענש? אַ מענש ווי אַלע מענשען. אַ פֿײַנער מענש. למאַי זאָל איך זאָגען? אַ גאַנץ פֿײַנער מענש! מע שמועסט אפילו בײַ אונז אַז ער איז אַ ביסעל... נאָר סאַ ליגען!

— וואָס איז אַ ליגען?

— אַלסדינג וואָס מע זאָגט אויף איהם איז אַ ליגען; קאָלאָמעאַ איז אַזאַ שטאָדט וואָס מע האָט ליעב רעדען אײנעם אויף דאָס אַנדערע; וויל איך ניט נאָכזאָגען, ווארום דאָס הײַסט שוין לשון הרע.

— חי באַלד אַז איהר ווײַסט אַז סאַ ליגען איז דאָך שוין אים לשון הרע.

— מע זאָגט אַז ער איז... אַ ביסעל... אַ דרעהער.

— אַ דרעהער? יעדער יוד איז אַ דרעהער. אַ יוד דרעהט. איהר ווענט דען נישט קיין דריי̆הער?

— אַ דרעהער צו אַ דרעהער איז נישט גלייך. אויף איהם זאָגט מען, פערשטעהט איהר מיך... נאָר ס'אַליגען!

— וואָס זשע אייגענטליך זאָגט מען אויף איהם?

— איך זאָג דאָך אייך אַז ס'אַליגען!

— ווייל איך וויסען דעם ליגען, וואָס מע זאָגט.

— מע זאָגט, אַז ער האָט שוין דריי מאָל געשטעלט זיך, נאָר ס'אַליגען! איך ווייס נור פון איין מאָל.

— אָט דאָס איז גאָר? וואו האָט איהר געזעהען אַ סוחר זאָל זיך ניט שטעלען? אַ סוחר, האַנדעלט אַזוי לאַנג ביז ער פאַרהאַנדעלט זיך; אַ סוחר, אַז ער שטאַרבט אַוועק נישט געשטעלטערהייד, איז אַ סימן אַז ער איז געשטאָרבען פאַר דער צייט. וואָס? ניט אַזוי?

— אַלץ הייסט ביי אייך געשטעלט? אויף איהם אַ זאָגט מען אַז ער האָט זיך מאוס אַוועקגעשטעלט, אַראָבגעלאָזט די ממתקים און אַרויסגעשטעלט דער וועלט אַ פייג. איהר פערשטעהט?

— נישט קיין נאַרישער מענש אַ פנים. נו, און אויסער דעם גאָרניט!

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? ער זאָל קוילען מענשען? בעגעהן קרימינאַל? מע דערצעהלט אפילו ביי אונז אויף איהם יאָ עפּיס זעהר ניט קיין שענע מעשה... נאָר ס'אַליגען!

— דהיינו וואָס פאַר אַ מעשה?

— אַ מעשה מיט אַ פריץ... אַ נעכטיגער טאָג!

— וואָס פאַר אַ מעשה מיט אַ פריץ?...

— עפּיס אַ פריץ דאָרטען... קוויטלעך ...ווייס איך וואָס קאָלאָמעאַ קאָן אויסטראַכטען! ס'אַליגען! איך ווייס, אַז ס'אַ ליגען!

— אַז איהר ווייסט, אַז ס'אַ ליגען, וועט דאָך עס איהם ניט שאַטען.

— ער האָט, זאָגט מען, געהאַנדעלט מיט אַ פריץ, זעהר אַ רייכען פריץ, געווען ביים פריץ אַ חשוב, אַ גרויסער חשוב. הערווייל איז דער פריץ געשטאָרבען, האָט ער צוגעשטעלט אויף איהם אַ פאָר קוויטלעך; איז געוואָרען אַ געוואַלד אין שטאָדט: פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם קוויטלעך, אַז דער פריץ האָט זינט ער לעבט ניט אונטערגעשריבען קיין פּאַפּיר... קאָלאָמעאַ, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ שטאָדט, וואָס גיט אַכטונג...

— נו?

— נו, נו. האָט ער געהאַט אויף זיך אַ פּעקיל...

— אָט דאָס איז גאָר? יעדער ייד האָט אַ פּעקיל. איהר האָט אַמאָל געזעהן אַ יודען אָהן אַ פּעקיל?

— דער האָט אָבער אויף זיך געהאַט, זאָגט מען, דריי פּעקליך.

— דריי פּעקליך? דהיינו וואָס נאָך פאַר פּעקלעך האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אויף זיך?

— מיט אַ מיהל האָט ער, זאָגט מען, געהאַט צו טהון, נאָר דאָס איז שוין געווים אַ ליגען.

— איז זי אָבגעברענט געוואָרען מן הסתם, האָט מען געזאָגט אויף איהם, אַז דאָס האָט ער אַליין געמאַכט בורא מאורי האש, מחמת די מיהל איז שוין געווען אַן אַלטע, האָט ער זי גוט סעקורירט, בכדי ער זאָל קאָנען שטעלען נאָכדעם אַ נייע?

— פון וואַנען ווייסט איהר, אַז ס׳איז אַזוי געווען די מעשה?

— ווייסען ווייס איך ניט, נאָר איך בין מיך משער, אַז אַזוי האָט געמוזט זיין די מעשה.

— אַזוי, הייסט דאָס, שמועסט מען ביי אונז אין קאָלאָמעאַ, נאָר ס׳אַ ליגען. איך קאָן אייך געהן שווערען, אַז סאַ ליגען!

עס אַרט מיך ניט ס׳זאָל זיין אַן אמת. וואָס נאָך האָט ער געהאַט זאָגט איהר, פאַר אַ פּעקיל אויף זיך?

— איך זאָג? די שטאָדט זאָגט. נאָר דאָס איז שוין בלאָט אַ פּריטשעפּע, אַ בלבול, אַ ריינער בלבול.

— אַ בלבול? פאַלשע מינין?

— נאָך ערגער.

— וואָס קאָן שוין זיין ערגער?

— אַ בזיון צו דערצעהלען וואָס קאָלאָמעאַ קאָן אויסטראַכטען! פּוסטע מענשען... ליידיג-געהערס... און אפשר איז דאָס געווען אַנאָנגעשטעלטע זאַך מע זאָל קאָנען צאַפּען געלד? איהר ווייסט ניט? אַ קליין שטעדטיל און אַ נגיד האָט שונאים...

— ער האָט געהאַט צו טהון אודאי מיט אַ דיענסט?...

— פון וואַנען ווייסט איהר? מע האָט אייך שוין דערצעהלט?

— דערצעהלט האט מען מיר ניט, נאר איך שטויס מיך שוין אן. עס האט איהם געקאסט מסתמא א שענע פאר קרייצערס אט דער דאזיגער בלבול

— לאמיר זיך ווינשען דאס ביידע פערדיענען אלע וואך, איך בין אייך גישט קיין שונא, וואס איהם האט דאס געקאסט, חאטש ער איז דריגען נאט די נשמה שולדיג. א קליין שטעדטיל... א יוד א נגיד... עס געדט איהם גוט... מע פארגינט איהם ניט... פשוט מע פארגינט איהם ניט...

— מעגליך. האט ער עפיס פיינע קינדער, לייטישע? דריי טעכטער האט איהר דאכט זיך געזאגט?

— דריי. צוויי אויסגעגעבענע און איינע א מיידעל. פיינע קינדער, זעהר פיינע קינדער... אויף די עלטערע זאגט מען אפילו, אז... נאר ס'א ליגען!

— דהיינו וואס זאגט מען אויף זיי?

— איך זאג דאך אייך אז ס'א ליגען.

— איך וויים אז ס'איז א ליגען. איך וויל אבער וויסען דעם ליגען.

— אז איהר וועט וועלען אויסדערען אלע ליגענס, וואס געהען ביי אונז אין קאלאמעא, וועט אייך ניט קלעקען קיין דריי טעג מיט דריי נעכט. אויף דער עלטערער, זאגט מען, אז זי גערט מיט די איינענע האר, קאן איך אייך עדות זאגען אז ס'איז ליגען, ווארום זי איז גאר ניט אזוי געבילדעט אז זי זאל טראגען איינענע האר. און אויף דער צווייטער טאכטער האט מען גלאט אויסגעטראכט, אז נאך מיידעלוויי... נאר וואס קאלאמעא קאן אויסטראכטען! ס'א ליגען!

— כדאי צו הערען, וואס מע קאן ביי אייך אין קאלאמעא אויסטראכטען?!

— איך זאג דאך אייך, אז קאלאמעא איז א שטאדט פון סאמע ליגנערס, און פון באדערערס, און פון לאנגע צינגער. איהר ווייסט נישט, אין א קליין שטעדטיל אז א מיידעל שפאצירט איינע אליין ביי נאכט איבער דער גאס אין דער פינסטער מיט א יונגען מאן, ווערט שוין א טאראראם: וואס האט א מיידעל ארומצוגעהן אין קאלאמעא ביינאכט איינע אליין מיט א פראזיזער?

— אט דאס איז גאר?

— וואס נאך האט איהר געוואלט? זי זאל מיט איהם אנטלויפען אין מיט'ן יום-כפור קיין טשערנאוויץ, אזוי ווי מע זאגט די קלענערע האט אבגעטהון א שפיצעל?

— וואס פאר א שפיצעל האט דען אבגעטהון די קלענערע?

— נישט כדאַי כלעבען גאָר נאָכדערצעהלען אַלע שטותעריַיען, וואָס געהען אַרום ביַי אונז אין קאַלאָמעאַ. איך האָב פיַינט נאָכדערצעהלען אַ ליגען !...

— איהר האָט שוין דערצעהלט אַזוי פיעל „ליגענס", דערצעהלט שוין דעם ליגען אויך.

— איך דערצעהל נישט מיַינע ליגענס, רב יוד, איך דערצעהל יענעמס !... און איך פערשטעה גלאַט נים, וואָס פרעגט איהר זיך אַזוי שטאַרק נאָך אויף איטליכען בעזונדער, ווי אַ פּראָקוראָר ? איהר זעגט דאַכט מיר אַ יוד וואָס האָט ליעב נור אויסטאַפּען, אויספאָרשען, אַרויסציהען ביַי יענעם דאָס דם התמצית פון די ביַינער און אַליין האָט איהר מורא אַרויסלאָזען אַ וואָרט... האָט קיין פאַראיבעל נים וואָס איך זאָג אייך דעם ריַינעם אמת, איהר זעגט שיַינט מיר אַ רוסישער יוד, און די רוסישע האָבען אין זיך אַ מאָיסע טבע, זיי האָבען ליעב אַריַינקריכען יענעם מיט די שטיוועל אין האַרצען אַריַין... די רוסישע זענען חייַות אוים נישט קיין קליינע באַרעדערס... איבריגענס איז שוין באַלד קאַלאָמעאַ... ציַיט זיך נעמען צו די זאַכען... זייַט זשע מוחל !

XI.

מיין חסיד.

מיין חסיד.

איין מאל אין א שיינעם פריה מארגען, עפענט זיך ביי מיר די טיר און עס קומט אריין א מענש, אויפ'ן אויסזעהן זעהר א פיינער, א לייטישער און איין איידעלער, א קליינשטעדטלדיגער אינטעליגענט, טוט אויס דעם איבערראק, העננט איהם אויף אויפ'ן פלעקל, זוכט א ריין ארט אויפ'ן קאפעלוש און קאן נישט געפינען, מחמת ס'איז ביי מיר פארשטעהט איהר אנגעווארפען מיט פאפירען. ביכער און גאזעטען, און דעריבער דרעהט ער זיך אביסל ארום איבערן שטוב, ביז ער געפינט איין ארט אויף דעם קארניז פון דער הרובע. נאר מחמת דער קארניז איז א שמאלער קארניז, וויל דארט דער קאפעלוש ניט ליגען, שפרינגט ער אראפ ווי איין עזות־פנים און קויקעלט זיך אויף דער ערד, און מיין גאסט האט איין ארבייט: נאכיאגען זיך נאכ'ן עזות־פנים און געפינען פון זיינעטוועגען א בעסער ארט.

— פארדאן! זאגט ער צו מיר, האט קיין פאראיבל ניט, איך שטער אייך אפשר פון דער ארבייט? איך בין אליין פון וויט. (ער רופט מיר אן די שטאדט פון וואנען ער איז. דאס פנים בשעת מעשה איז איהם רויט און סע שוויצט). אליין בין איך א סוחר, האנדעל מיט האלץ, מיט וואלד, א יוד פון וואלד, ווי אזוי הייסט דאס ביי אייך? א האק א בוים א פליוך אין וואסער, חי־חי־חי! (און ער פארשטעלט דאס פנים מיט ביידע הענט און עס פאלט אן אויף איהם א מורא'דיגער געלעכטער, און וואס מעהר ער וויל זיך איינהאלטען, אזוי מעהר לאכט ער).

— וואס זשע אייגענטליך האט איהר געוואלט זאגען און מיט וואס קאן איך אייך דיענען?

—גאר ניט! גאלע גאר ניט! — זאגט ער — איך בין אריינגעגאנגען צו אייך אהן א שום געשעפט, נאר גלאט אזוי זיך מיט אייך

בעקענען, חאטש אנקוקען אייך, ווארום איך בין אייערער א חסיד, זאלט איהר וויסען, א הייסער חסיד! אבער גאר א הייסער חסיד! נאך אז איך בין ארויסגעפאהרען פון דער היים האב איך מיר געזאגט: עס זאל מיך קאסטען מי יודע וויפיל מוז איך אייך זעהן! ווארום וואס הייסט, איך וועל זיין אין יעהופעץ אונ וועל אייך ניט זעהן? איך האב אוועק־געווארפען אלע געשעפטען אונ בין געגאנגען אהער, ס'איז עפים א תירוץ? אונ אז איך זאל וויסען, אז דאס גאנצע געשעפט געהט צו גרונד וועל איך זיך דען אפשטעלען? ווארום ביי אונז אין דערהיים לייענען מיר אייך כסדר, מיר לאזען אייך ניט ארויס פונ'ם מויל. איהר זענט ביי אונז איטליכען טייער, מעגט איהר מיר גלויבען, ממש איינ־געבאקען אין הארצען ווי עפעס איין אייגינער. אז סע מאכט זיך, עס געהט אוועק א שטיקל צייט אונ איהר זענט ניטא אויפ'ן בלאט, בענקען מיר נאך אייך, געהען ארום אהן קעפ. ווארום קיינער פארשטעהט אייך ניט אזוי ווי מיר פארשטעהען אייך, אונ איבערהויפט איך. איהר זאלט מיך הארכען, גלויבט מיר, ווי איך לייען אייערע מעשיות, וואלט איהר אליין געזאגט, אז נאך אזא חסיד ווי איך, האט איהר ניט געהאט אונ וועט ניט האבען!

איך קוק בשעת מעשה אויף מיין חסיד אונ זעה ווי דאס פנים ביי איהם לויכט אונ די אויגען ברענען — אונ בין זיך מודה פאר אייך — עס קומט מיר צו א שטיק געזונד אונ איך לאז איהם רעדען ווייטער

— אליץ הייסט א חסיד; א חסיד צו א חסיד איז ניט גלייך. איהר האט חסידים געזונג, וואס גאר ניט, מהכתיתי, זיי קוועלען אודאי אן פון אייך, נאר אזעלכע, וואס זאלען זיך מפקיר זיין, ממש מפקיר זיין ווי א חסיד פאר'ן רבי'ן — האט איהר נאר איינעם: אונ דער איינער דאס בין איך! (ער טוט זיך א זעץ אין הארצען). א קלייניגקייט שלום עליכ'ם! אשטייגער איהר זאלט מיר זאגען איך זאל געהן צוליעב אייך צעהן ווערסט צו פוס, איז פאר מיר ניט שווער, אבי איך זאל אייך זעהן איז גאר קיין תירוץ ניט! פון געלד שמועסט מען ניט! איך בין ברוך השם אזא יוד, וואס געלד שפיעלט ביי מיר די לעצטע ראלע. ווארום וואס איז געלד? געלד איז בלאטע, ווער קוקט אויף געלד? ובפרט דארט וואו עס געהער זיך אן צו דער ליטעראטור, איז ביי מיר... (בשעת מעשה טוט ער א מאך מיט דער האנד הין אונ צוריק ווי א מענש וואס ווארפט מיט טויזענטער, צעהנער טויזענטער קערבלעך), ווארום איך האב קיין עין־הרע

גוטע געשעפטען און פאַרדינען קײַן עין־הרע אַ סך געלד און עס געהט בײַ מיר אַוועק אַ סך געלד, און איך צעטײל אַ סך געלד, און די קינדער דערהרגען קאָסט מיך אַ סך געלד, און קינדער האָב איך אַזעלכע, וואָס ס׳איז ניט שייך צו זאָגען, נישט מחמת ס׳איז מײַנע קינדער...

און ער רעכענט מיר אויס די מעלות פון זײַנע קינדער, ווי שען און קלוג און פײַן זײ זענען, ווי גוט זײ לערנען, און פאַרענטפערט זיך עטליכע מאָל, אַז ניט ווײַל ס׳איז זײַנע קינדער לויבט ער זײ אַזוי. „אַלע ווילען דאָס מיר זאָגען", וואָרום זײַנע קינדער האָבען אַ שם אויף דער וועלט, אַזעלכע קינדער ווי בײַ איהם איז נישטא בײַ קײנעם, וואָרום ער האָט ניט געזשאַלעוועט אויף זײ קײן געלד, וואָרום וואָס איז געלד? געלד איז בײַ איהם, זאָגט ער, בלאָטע! ווער קוקט אויף געלד? און אַלע מאָל, אַז עס קומט צום וואָרט געלד, זעהט מען, אַז דאָס איז אַ מענטש וואָס וואַרפט מיט געלד! און איך ווײס ניט ווי אַזוי דאָס האָט זיך געטראָפען, גאָר פּלוצלונג פאַלט מיר אײַן אַ מחשבה אין קאָפּ, אַ גליקליכע אידעע, אײנע פון די אידעען, וואָס קומען אײן מאָל אין צוואַנציג יאָהר. דהיינו: אַזוי ווי איך האַלט איצט בײַ אַרויסגעבען אַלע מײַנע ווערק, וויל איך מיך האַלטען מיט איהם אײן עצה, און איך דערצײַהל איהם פונ׳ם פּלאַן, געוויינליך פריהער מיט אַ הקדמה, און מאַך אַ חשבון וואָס עס בעדאַרף קאָסטען און וואָס קאָן מען דערפון האָבען, אויב עס ווילען זיך געפינען אויף מײַנע ווערק עפּיס בעלנים...

די גאַנצע צײַט בשעת איך האָב גערעדט פונ׳ם פּלאַן מיט׳ן חשבון איז מײַן פאַרשוין געזעסען און געקוקט אויף מיר, וואָס זאָג איך געקוקט? ער האָט מיך געגעסען מיט די אויגען — אָט אָט שפּרינגט ער מיר אַרײַן אין מויל אַרײַן, און אַז איך האָב אויסגערעדט די ווערטער „אויב עס ווילען זיך געפינען אויף מײַנע ביכער עפּיס בעלנים" האָט ער זיך אויפגעכאַפּט ווי אײן אָפּגעבריהטער און איז אָנגעפאַלען אויף מיר מיט בײדע קולאַקעס:

— בעלנים? וואָס רעדט איהר? וואָס רעדט איהר? מען וועט זײ פאַרצוקערן! טויזענד, הונדערט טויזענד, וואָס זאָג איך הונדערט טויזענד? פאַר אַ מיליאָן בין איך אײך ערב! איך בין אײך ערב פאַר צוויי מיליאָן!!

— טיע — טיע — טיע! — מאַך איך צו איהם און בעט איהם, ער זאָל זיך צוריק אַנידערזעצען און באַרוהיגען, און גיב איהם צו פאַרשטעהן פּאַוואָלינקע, אַז ס׳איז ניט אַזוי די מעשה ווי ער מײנט, ער

איז נישט קלאר אינ'ם ענין פון ספרים. מהכתיתי, א געשעפט קאן עס זיין, נאר גיט פון מיליאנען, און דרעה מיך אזוי לאנג ביז איך קאטשע מיך ארויף גלייך אויף יענעם ענין, וואס מיר איז נוגע צום געשעפט, דאס הייסט, אז אויב ארויסגעבען די ווערק בעדארף מען האבען געלד, און אזוי ווי ער איז אזא ליבהאבער פון דער ליטעראטור, און דאס געשעפט איז דאך א גוט געשעפט, און געלד איז ביי איהם בלאטע, טאמער וואלט געווען א כברה... איהר פארשטעהט?

בשעת רעדען קוק איך מיר אויף די נעגעל, און אז איך הויב אויף די אויגען און וויל א קוק טהון אויף מיין פארשוין מיין הייסען חסיד, וואס פאר אן איינדרוק עס האבען געמאכט אויף איהם מיינע ווערטער, — והילד איננו, נישטא ער אויפ'ן בענקל! דאס הייסט אויפ'ן בענקל זיצט עפים א פארשוין, נאר נישט דער פארשוין וואס פריהער, איין אנדערער זיצט אויף זיין ארט, מיט איין אנדער פנים גאר; די נאז האט זיך ביי איהם עפים ווי אויסגעצויגען, געווארען לענגער, און די אויגען האבען ביי איהם מיט אמאל אנגעווארען דעם גלאנץ, און דאס לשון איז ביי איהם געווארען גאר איין אנדער לשון, דאס קול אפילו האט זיך ביי איהם איבערגעביטען. עפים האט ער געשטאמעלט מיט די ליפען. געפלאנטעט מיט דער צונג, נישט גערעדט, נאר געבעבעט עפים מאדנע ווערטער, „אסיען־צייט... פלאטען... דניעפר... ספלאוו"... ראספלאט... ראבאטשעס... וועקסלען... סראקען"...

דאס געזעגנען זיך איז פאר אונז ביידען געווען א גיהנם; א גרוב זאל זיך עפענען וואלטען מיר דאכט מיר ביידע אריין געפאלען... ווי פין א שטארק אנגעהייצטער שוויץ־באד איז ארויסגעשפרונגען מיין פאר־שוין, מיין הייסער חסיד, און א גאנצער בארג איז פון מיר אראפ, אז איך האב דערהערט. אז ער לויפט פון די טרעפ אראפ פון יענער זייט מיר.

ענדע